

84

ЭРКИН МАЛТИК

ШАЙТОНБАЧЧИНИНГ НАЙРАЊИЛАРИ

Э. ДОМ

ЭШАУДУН ВАСИГЕТАНИНГ
НАЙРАЊИЛАРИ

ЭРКИН МАЛИК

ШАЙТОНВАЧЧАНING НАЙРАНГДАРИ

(БИРИНЧИ КИТОБ)

ШАЙТОНВАЧЧАНING НАУВАНГДАРИ

"SHARQ" NASHRIYOT-MATBA'A
AKSIYADORLIK kompaniyasi
BOSH TAJRIBIVATI
TOSHIKENT — 2008

"Атрофимизда шайтонлар бошқарилган олам бор" деб ёзди Тоҳир Малик ушбу китобга битган сўзбошида. Дарҳақиқат, бу қандай олам? Уни фарзандларимиз ва биз катталар қанчалик биламиз? Нима учун шайтон тузоғига тушиб қолаверамиз. Шайтон ўз макр ва найрангларига қандай эришади? Ундан нари бўлиш мумкинми? Ушбу маърифий қиссада ана шу саволларга жавоб топишга ҳаракат қилинади. Ўқинг, илоҳа шайтондан нари-ю, Аллоҳга яқин бўлинг!

"Атрофимизда шайтонлар бoshqaradigan олам бор" deb yozadi Tohir Malik ushbu kitoonga bitgan so'zbohisida. Darhaqiqat, bu qanday олам? Uni farzandlarimiz va biz kattalar qanchalik bilamiz? Nima uchun shayton tuzog'iga tushib qolaveramiz. Shayton o'z makr va nauvanglariga qanday erishadi? Undan нари bo'lish mumkinmi? Ushbu ma'rifiy qissada ana shu savollarga javob topishga harakat qilinadi. O'qing, iloha shaytondan нари-yu, Allohga yaqin bo'ling!

M22

МАЛИК, Эркин

Shaytonvaachchanning nauvanglari. R.1/E. Malik. - Toshkent: "Sharq", 2008. — 368-b.

BBK 84(50)

ISBN 978-9943-00-265-4

© "Sharq" nashriyot-matba'a aksiyadorlik kompaniyasi
Bosh tajribivati, 2008.

Бисмиллаҳур роҳманир роҳийм

ЯНГИЧА УСЛУБ

Муҳтарам Пайғамбаримиз Муҳаммад алайҳиссалом марҳамат қилиб, ҳар бир олам боласининг мусулмон ҳолатида туғилишини, кейинчалик эса ота-онасининг тарбиясига қараб, ё ҳидоят топишини ё кифрлик ботқоғига ботишини тавқиллагандлар. "Мусулмон ҳолатида туғилиши" дейилганда улғайтач, намоз ўқиб юришини таъминламайди. Мусулмон бўлиши — Аллоҳга иймон келтирилгандан сўнг яхши ҳулқ элси бўлиши демакдир. Кимки яхши тарбия олинди, демак ҳаётда тўғри йўлни топди. Кимки тарбия олмади, ёмон ҳулқларга эга бўлибди, шайтонини оламга банди бўлибди.

Атрофимизда шайтонлар бошқаралитган олам бор. Шайтоннинг ўзи инсон кўзига кўринмайди. Васва-слари-ю, макр-хйлалари билан ёмонликларни одам боласи кўзига чиройли қилиб кўрсатади, зулм оламига чорлайди. Одам болалари шайтон алайҳидарганинг ўзини кўрмасда, у эгалик қилувчи оламни, бу оламнинг бандларини кўриб туради. Ўзгаларга зулм қилувчилар ана шу бандалардир. Зулм деганда фақат қотиллик, ўғирлик тушунимайди. Ёлғончилик, гийбат, иғво, порахўрлик, омонатга хиёнат каби ўғлиб ёмон ҳулқлар ҳам зулм доирасига киращи. Оталанинг, жамоatchиликнинг вазифаси ёш авлодни ана шу шайтанат оламнинг тавсиридан ихота қилиши.

Бирон кўнчдан ўғлиб кетаётганингизда фарзандлигининг кўзи гўзал боққа тушли. Ўғлиги фавворалар, гўзал товуслар унинг хаёлини олди. Болала ўша боққа кириши нигиёки уйғонди. У "Боққа олиб кириш" деб сизга элindi. Сиз эса рози бўлмadingиз. Фарзандингиз кичикроқ ёшда бўлса бир ўқина-дин-ю, тақдирга тан беради. Ўсмир ёшда бўлсанчи?

Бисмиллаҳир роҳманир роҳийм

ЯНГИЧА УСЛУБ

Muhtaram Payg'ambarimiz Muhammad alay-hissalom marhamat qilib, har bir odam bolasining musulmon holatida tug'ilishini, keyinchalik esa otanasining tarbiyasiga qarab, yo hidoyat topishini yo kofirlik botqog'iga botishini ta'kidlaganlar. "Musulmon holatida tug'ilishi" deyilganda ulg'aygach, namoz o'qib yurishigina tushunilmaydi. Musulmon bo'lish — Allohga iymon keltirilgandan so'ng yaxshi xulq egasi bo'lish demakdir. Kimki yaxshi tarbiya olibdi, demak hayotda to'g'ri yo'lni topibdi. Kimki tarbiya olmabdi, yomon xulqlarga ega bo'libdi, shaytanat olamiga bandi bo'libdi.

Atrofimizda shaytonlar boshqaradigan olam bor. Shaytonning o'zi inson ko'ziga ko'rinmaydi. Vasvasalari-yu, makr-hiyalari bilan yomonliklarni odam bolasi ko'ziga chiroyli qilib ko'rsatadi, zulm olamiga chorlaydi. Odam bolalari shayton alayhila'naning o'zini ko'rmasda, u egalik qiluvchi olamni, bu olamning bandalarni ko'rib turadi. O'zgalarga zulm qiluvchilar ana shu bandalardir. Zulm deganda faqat qotillik, o'g'irlik tushunilmaydi. Yolg'onchilik, g'iybat, ig'vo, poraxo'rlik, omonatga xiyonat kabi o'nlab yomon huloqlar ham zulm doirasiga kiradi. Ota-onaning, jamoatchilikning vazifasi yosh avlodni ana shu shaytanat olamining ta'siridan ibota qilish.

Biron ko'chadan o'lib ketayotganingizda farzandligingizning ko'zi go'zal boqqa tushdi. Undagi favvoralar, go'zal tovuslar uning xayolini oldi. Bolada o'sha boqqa kirish ishtiyoqi uyg'ondi. U "Boqqa olib kiring" deb sizga yulindi. Siz esa rozi bo'lmadingiz. Farzandingiz kichikroq yoshda bo'lsa bir o'qinadi-yu, taqdirga tan beradi. O'smir yoshda bo'lsa-chi? Payt roylab, sizdan

Пайт пойлаб, сиздан берухсат бўлса-да, шу бокқа кириш чорасини топади. Шайтанат оламига махуи-лик ҳам шунга ўхшаган бўлади. Фақат бу оламнинг ўзига тортиш кучи анча юқорилир. Ота-она бундай пайтда баъзан боласини қайтара олмайди.

Ажабланилиси шундаки, бола тутилганда ҳеч бир ота-она, ҳатто ашаддий жиноятчи ҳам фарздинини шайтанат оламида яшашини оруз қилмайди. Тўғри яшаб, бахтли-саодатли бўлишини Худодан сўрайди. Ҳўш, унда бола нега зулм оламига кириб қолади?

Жамият азал-азалдан зулм олами билан курашиб келади. Бу йўлда турли воситалардан фойдаланади. Шу воситалардан бири — матрифий адабиётдир. Тарихда ахлоқ мавзuidaги асарлар кўп ёзилган. Уларнинг дурдоналари бизга қадар ҳам етиб келган, биз улардан ҳамон манфат оламиз, бундай жавоҳирни бизга мерос қилиб қолдирганларни эса хайрли дуолар билан эслаймиз.

Йигирманчи асрнинг иккинчи ярмида шайтанат оламида янада ёмон томонга ўзгариш бўлди. Шайтанат олами донрасида "тиҳванлик" деган хатарли орол пайдо бўлди. Бу ҳол маънавият оламини жиддий масалаларга рўпара қилди. Шайтанат ва диёнат оламининг курашида матрифий адабиётнинг вазифаси янада ошди.

Болалар адабиётига қирқ йилдан бери хизмат қилиб келатган қаламқаш акамиз Эркин Маликнинг "Шайтонваччанинг найранглари" асарини ўқиб мен бунга яна бир қарра амин бўлдим. Мазкур асар бир неча йил илгари нашр этилиб, кўннинг эътиборини тортган эди. Ёзувчи асарни қайта ишлаб, янги бооблар билан тўлдириб, яна ўқувчилар ҳукмига ҳавола этилтиларким, бунинг учун миннатдорлик билдирамиз.

Юқорида баён этилган фикрлар "Шайтонвачча"ни дастлаб ўқитганда уйғонган эди. Тарихда болалар тарбиясига хизмат қилувчи ахлоқ китоблари кўп яратилган. Лекин Эркин Малик бу соҳада ўзига хос интилик яратибдилар. Янгича усул — кундалик ҳаётимиз ва шайтонларнинг кўзга кўринмас ҳаёти билан этилибди. Шу асар орқали "Болалар шайтанат

берухсат бо'lsa-da, shu boqqa kiritish chorasini topadi. Shaytanat olamiga mahiyolik ham shunga o'xshagan bo'ladi. Faqat bu olamning o'ziga tortish kuchi ancha yuqoridir. Ota-ona bunday paytda ba'zan bolasini qaytara olmaydi.

Ajablanarlisi shundaki, bola tug'ilganda hech bir ota-ona, hatto ashaddiy jinoyatchi ham farzandini shaytanat olamida yashashini orzu qilmaydi. To'g'ri yashab, baxti-saodatli bo'lishini Xudodan so'raydi. Xo'sh, unda bola nega zulm olamiga kirib qoladi?

Jamiyat azal-azaldan zulm olami bilan kurashib keladi. Bu yo'lda turli vositalardan foydalanadi. Shu vositalardan bir-matifiy adabiyotdir. Tarixda axloq mavzuidagi asarlar ko'p yozilgan. Ularning durdonalari bizga qadar ham yetib kelgan, biz ulardan hamon manfaat olamiz, bunday javohirni bizga meros qilib qoldirilganlarni esa xayriy duolar bilan eslaymiz.

Yigirmanchi asrning ikkinchi yarmida shaytanat olamida yanada yomon tomonga o'zgarish bo'ldi. Shaytanat olami doirasida "tyohvanlik" degan xatari orol paydo bo'ldi. Bu hol ma'naviyat olamini jiddiy masalalarga to'pata qildi. Shaytanat va diyonat olamining kurashida matifiy adabiyotning vazifasi yanada oshdi.

Bolalar adabiyotiga qirq yildan beri xizmat qilib kelayotgan qalamkash akamiz Erkin Malikning "Shaytonvachchanning nayranglari" asarini o'qib men bunga yana bir katta amin bo'ldim. Mazkur asar bir necha yil ilgari nashr etilib, ko'pining e'tibotini tortgan edi. Yozuvchi asarni qayta ishlab, yanagi bo'blar bilan to'ldirib, yana o'quvchilar hukmiga havola etyar-tilarkim, buning uchun minnatdorlik bildirgamiz.

Yuqorida bayon etilgan fikrlar "Shaytonvachcha"ni dastlab o'qiganda uyg'ongan edi. Tarixda bolalar tarbiyasiga xizmat qiluvchi axloq kitoblari ko'p yaratilgan. Lekin Erkin Malik bu sohada o'ziga hos yangilik yaratibdi. Yangicha uslub — kundalik hayotimiz va shaytonlarning ko'zga ko'rinmas hayoti bayon etilibdi. Shu asar orqali "Bolalar shaytanat olami yo'lida qanday kirib qoladi?" degan savolga javob

олами йўлга қандай кириб қолишлар?" деган саволга жавоб топиш мумкин. Бoshqacharoq айтсак, бошқачароқ оламига олиб бoрyвчи йўлдан лaлaрни шайтонлар оламига олиб бoрyвчи йўлдан қайтариш чoрaларини ўрганса бўлади. Болaга "Нима яхши-ю, нима ёмон?" деган масалани турли услубларда тушунтириш мумкин. Масалан: "Салом бeрсaнт — яхши, чaқимчилик қилсанг ёмон". Бу ҳам тaрбиa вa уни инкор этиб бўлмайди. Лекин шу яхши хулқ ҳақида бирон воқea асосида тушунтирилса, бошқачароқ таассурот уйғонади. Эркин Маликнинг асарини шу жиҳатдан ҳам аҳамиятлидир.

Муҳтарам китобхон, мазкур асарни уйга олиб келгач, фарзандга "Ма, ўқи!" деб буюрмай "Қани кел-чи, болажоним, сента бир ажойиб китоб олиб келдим, биргaлaшиб ўқиймиз", дeсa боланинг oлaми янада чарoғон бўлади. Китобни ўқиган вa яхши ўққан хонaдонгa шайтонлар ҳукмини ўтказа олмас, иншаоллоҳ!

Тоҳир МАЛИК

topish mumkin. Boshqacharoq aytsek, bolalarni shaytonlar olamiga olib boruvchi yoʻldan qaytarish choralarini oʻrgansa boʻladi. Bolaga "Nima yaxshi-yu, nima yomon?" degan masalani turli usulalarda tushuntirish mumkin. Masalan: "Salom bersang — yaxshi, chaqimchilik qilsang yomon". Bu ham tarbiya va uni inkor etib boʻlmaydi. Lekin shu yaxshi xulq haqida biron voqea asosida tushuntirilsa, bolada aniq taassurot uygʻonadi. Erkin Malikning asari shu jihatdan ham ahamiyatlidir.

Muhtaram kitobxon, mazkur asarni uyga olib kelgach, farzandga "Ma, oʻqi!" deb buyutmay "Qani kel-chi, bolajonim, senga bir ajoyib kitob olib keldim, birgalashib oʻqiyimiz", desa bolaning olami yanada charoʻgʻon boʻladi. Kitobni oʻqigan va yaxshi oʻqgan xonadonga shaytonlar hukmini oʻtkaza olmas, inshaolloh!

Тоҳир МАЛИК

ТАНИШУВ

(ёки енг ичидagi туғуруқхона)

Бисмиллаҳир роҳманир роҳим.

Шаҳарнинг кўп чеккасида ҳам эмас, қок ўртасида ҳам эмас, мақтарли бой ҳам эмас, бечораҳол камбағал ҳам эмас, айтарли сербола-ю, қайтарли камбола ҳам эмас доруломон бир хонадонда шайтонвачча дунёга келадиган бўлиб қолиш. Ўзи шу шайтонваччаларнинг дунёга келиши сал ғалати-роқ экан-да. На одамга ва на бир ҳайвонга ўхшар экан. Бир қараганда дунёга келиши кўз оғриқдай опта-осон-у, бир қараганда жуда машаққат ҳам экан. Аллоҳнинг якка-ю ягоналигига, бандаларига туширган китобларига, фаришталарига, пайғамбарларига чин дилдан ихлос қўйган хонадон бўлса... кўпайиш у ёқда турсин жонлари эрта-ю кеч "қув-қув"да экан. Суяк тегмаган ҳалакунинг итидек у ёқдан, бу ёққа ҳақилдаб, озиб-тўзиб юришаркан. Агарда Худо кўрсатмасин, Аллоҳ билан урушган, шайтон билан топишган хонадон бўлса-чи... войбў-ў... хонадон ахиллари билан оғиз-бурун ўпишиб, бир-биринга қапишиб чўчкадек урчиб кетаркан. Агарда чўчка йипирма сак-кизга туғса, шайтон йипирма тўқкизтадан оширар экан.

Ўзи бу дунёга келадиган навбатдаги Шайтонваччанинг пешонаси сал шўрроқ экан. Айтишадиган бахти кулмаган, толеи паст деб, шунақароқ экан. Бўлмаса у туғиладиган хонадоннинг Хожаси унақаро-у, Хожабекаси бунақароқ ҳам бўладими? Қанақароқ дейсизми? Хонадоннинг Хожаси яқиндагина Аллоҳ йўлига кирганлардан, Хожабекаси бўлса кир-самми-кирмасамми деб, "йўл" бошида ўй суриб, туриб қолганлардан экан.

Шу хонадонда кўпдан ивирсиб юрган она шайтоннинг ой-кўни тўлиб, қорни кажавдек бўлиб,

ТАНИШУВ

(юки уенг ичидagi туғ'ишхона)

Бисмиллаҳир роҳманир роҳим.

Shaharning ko'p chekkasida ham emas, qoq o'rtasida ham emas, maqtarli boy ham emas, bechorahol kambag'al ham emas, aytarli serbola-yu, qaytarli kambola ham emas, dorumon bir xonadonda shaytonvachcha dunyoga keladigan bo'lib qoldi. O'zi shu shaytonvachchalarning dunyoga kelishi sal g'alatiroq ekan-da. Na odamga va na bir hayvonga o'xshar ekan. Bir qaraganda dunyoga kelishi ko'z og'riqday oppa-oson-u, bir qaraganda juda mashqat ham ekan. Allohning yakka-yu yagonaligiga, bandalarga tushirgan kitoblarga, farishtalarga, payg'ambarlarga chin dildan ixlos qo'ygan xonadon bo'lsa... ko'rayish u yoqda tursin jonlari etayu kech "quv-quv"da ekan. Suyak tegmagan halakuning itdek u yoqdan, bu yoqqa hakillab, ozi-to'zib yurisharkan. Agarda Xudo ko'rsatmasin, Alloh bilan urushgan, shayton bilan topishgan xonadon bo'lsa-chi... voybo'-o'... xonadon ahillari bilan og'iz-burun o'rishib, bir-biriga qarishib cho'chqadek urchib ketarkan. Agarda cho'chqa yigitma sakkizta tug'sa, shayton yigitma to'qqiztadan oshirar ekan.

O'zi bu dunyoga kelayotgan navbatdagi Shaytonvachchaning reshonasi sal sho'toq ekan. Ayitishadiku baxti kulmagan, toleyi pаст deb, shunaqaroq ekan. Bo'lmasi u tug'iladigan xonadonning Xojasi unaqarog'-u, Xojabekasi bunaqaroq ham bo'ladimi? Qanaqaroq deysizmi? Xonadonning Xojasi yaqindagina Alloh yo'liga kirganlardan, Xojabekasi bo'lsa kirsammi-kirsammi deb, "yo'l" boshida o'y surib, turib qolganlardan ekan.

Shu xonadonda ko'rdan ivrisib yurgan она shaytonning oy-kuni to'lib, qorni kajavadek bo'lib, juda

жула бўлмай бораркан... Ўқтин-ўқтин дард тутаркан. Корнилати Шайтонвачча тезроқ ёруғ дунёни кўришга шошиларкан. Охири она шайтон нима қиларини билмай, туғишга қулай жой қилириб, тимирикланиб, Хожанинг чап қўйнига кириб борибди. (Шайтонлар ўзи ҳамма ишни чапдан бошлар эканлар-да.) Кейин одамзоднинг бирон бир ерига бирон бир ери тегиб турмаса, кўзи ёримас экан. Шунданми сўригича ўрганган чаклоқдек одамга ёпишгани-ёпишган экан. Мана ҳозир ҳам кўзлари сузилиб, нияти бузилиб, ялтоқланиб ўзича дерди:

— Оҳ-воҳ-ей, сал бесаранжомлигини айтмаса, Хожамизнинг шу қўйни жа маза жой эканми? Исикқина, момикқина...

Аmmo унинг безбетларча жойлашиб олаётганидин безовта бўлган юрак... бирдан тул-тул уриб кетиб, деди:

— Ҳа ёкмайгина кетсин, сен илбирета. Қулай жоймиш-а! Кўтар товук шўрвантни устимдан...

— Э-э... бу қанақасига товук шўра бўлсин? Бирпас жим тур, шошмасанг билволасан нималитини...

Юрак ҳали шунақами деди-ю, "босқинчи"нинг нозик жойига икки марта ўхшатиб тепган эди, она шайтон қандоқ қилиб иссиқ жойдан учиб чиққанини-ю, воҳ деб корнини қучоқлаб қолганини билмай қолди!

— Ҳаҳ сеними, шошмай тур, мен ҳали шундай бола туғайки, тепиш қанақалигини у сента кўрсатиб қўйсин. Ҳа майли, чап қўйин бўлмаса, унг қўйин ҳам тешиб чиқмайди, — деб шу томонга бош суқди.

— Бу ер ҳам иликқина экан, йўқдан кўра, буни устига жимжит, хилватгина. Чап қўйин иссиқ бўлгани билан дапира-дупир — от ўйинга ўхшайди...

Шайтонлар олатда боласини оғзидан туғайди. Ауват холалар "Ҳа, боланг оғзиндан келсин" деб бекорга қарашмайди. Ўшанда шайтонни назарда тутишар экан. Шундоқ қилиб она шайтоннинг тўлғоги тутиб, энди ўқчийман деб турса, бурнига бир ғалати ҳил кириб, бўғиға бошлабди.

— Вой-дод, ўлапман, ёрдам беринг, — деб бақириб юборибди.

бо'лмай ботаркан... О'қтин-о'қтин дард тутаркан. Оқтиндаги Шайтонвачча тезроқ уюлғу дунёни кўришга шошиларкан. Охири она шайтон нима қиларини билмай, туғишга қулай жой қидириб, тимирикланиб, Хожанинг чап қўйнига кириб борибди. (Шайтонлар о'зи ҳамма ишми чардан бошлар эканлар-да.) Кейин одамзоднинг бирон бир ерига бирон бир ери тегиб турмаса, кўзи уюлғу экан. Шунданми со'ғ'ишга о'тганган чақалоқдек одамга уорилгани-уорилган экан. Мана ҳозир ҳам кўзлари сузиллиб, ниёти бузиллиб, ялтоқланиб о'зича дерди:

— Оҳ-воҳ-ей, сал бесаранжомлигини айтмаса, Хожамизнинг шу қўйни жа маза жой эканми? Иссиққина, момикқина...

Аmmo унинг безбетларча јойлашилб олајоганидин безовта бо'лган урак... бирдан гул-гул урилб кетилб, деди:

— На јогмајгина кетсин, сен илбирета. Қулай јоймиш-а! Кўтар товук шо'рванни устимдан...

— Е-е... бу қанақасига товук шо'рва бо'лсин? Бирпас јим тур, шошмасанг билволасан нималини...

Урак ҳали шунақами деди-ю, "босқинчи"нинг нозик јойига икки марта о'хшатиб терган эди, она шайтон қандоқ қилб иссиқ јойдан училб чиққанини-ю, воҳ деб қотини қучоқлаб қолганини билмай қолди!

— Наҳ сеними, шошмай тур, мен ҳали шундай бола туғайки, терилб қанақалигини у сента кўрсатиб қўйсин. На майли, чар қўйин бо'лмаса, о'нг қўйин ҳам тешилб чиқмајди, — деб шу томонга бош суқди.

— Бу јер ҳам илликқина экан, јо'қдан кўра, буни устига јим-јит, хилватгина. Чар қўйин иссиқ бо'лгани билан дапира-дупир — от о'йинга о'хшади...

Шайтонлар одатда боласини оғ'зидан туғ'ади. Асҳават холалар "На, боланг оғ'зиндан келсин" деб бекорга қарғ'ашмајди. О'шанда шайтонни назарда тутилар экан. Шундоқ қилб она шайтоннинг то'лғ'ог'и тутилб, энди о'ғ'чијман деб турса, бутнига бир г'алати һид килб, бо'ғ'иға бошлайди.

— Вой-дод, о'йларман, јордам бетинг, — деб бақилб јуборилди.

— Шайтонлик қилма, — дегпти житар тилга кириб, — нима, бу ерни ўғри урган ховли деб ўйловдингми? Кўтар сузма халтангни, шундоғам ўқоним заҳарга тўлиб турибди, хозироқ асфаласофилни бўласан.

Шайтонлар асфаласофилнидан жулдам кўрқижар экан. У дўзахнинг қоқ ўртасидати энг кўрқинчли жой экан-да. Шунга она шайтон вой-войлаб, байбайлаб, бу ерданам жуфтакни ростлабди. Аммо житарга ҳам ўзича маломат қилибди.

— Ҳа, сеними шоммай тур, мен ҳали шундай бола туғайки, сени ароққа ошно қилиб, эрта кунда серрозга учратсин...

Тўлғоқ устига тўлғоқ тутиб, она шайтон Хожанинг атрофида гирди-капалак бўлиб, айланаверибди, айланаверибди... Бундоқ караса, Хожанинг чўнтаклари бўлмиш.

— Э-э... кўйин бўлмаса, чўнтак ҳам тешиб чиқмайди-ку, — деб ўзини ўша ёққа урибди.

Шу пайт “Ҳали шунақами?” дегандек бошита турзидек бўлиб, мушт келиб тушибди. Ўзини у чўнтакка урибди, у томондан ҳам мушт ебди. Алам ичида:

— Ҳа, сенлариними, шоммай турларинг! Мен ҳали шундай бола туғайки, у сен дасти узун, муштини зўрларни порага ўргатиб, эрта кунда қамоқхонага ошно қилсин, — деб дўлайишдан нари ўтолмабди.

Она шайтоннинг нафаси қисиб, нима қиларини билмай турган эди, Хожабека бахмал халатларини нозик елкасига ташлаб, майда қалам билан ховли эгатига қараб юра бошлади. Бунни кўриб, Хожаси унга танбех берди:

— Бу нимаси, бекам, ахир неча марта айтаман халатнинг енгини кийиб юриш керак, бўлмаса енгилда шайтон болабди кетди деб. Шундоғам ҳаммани йўлдан уриб ётгани камми?

— Э-э, қасқадати гапларни топасиз адажониси, шу шайтон ўлгурнинг биздан бошқа қиладиган иши йўқми, — норози бўлди бека.

— Уҳ, — дея оғзи қулоғига етиб, чанак чалиб юборди она шайтон, — ахир ўзим ҳам бир вақтлар

— Shaytonlik qilma, — derpti jigar tilga kirib, — nima, bu yetti o'g'ri urgan hovli deb o'ylodingmi? Ko'tar suzma xaltangni, shundog'am o'iqorim zaharga to'lib turibdi, hoziroq asfalasofilin bo'lasan.

Shaytonlar asfalasofilindan judayam qo'rqishar ekan. U do'xahning qoq o'rtasidagi eng qo'rqinchli joy ekan-da. Shunga ona shayton voy-voylab, bay-baylab, bu erdanam juftakni rostlabdi. Ammo jigariga ham o'zicha malomat qilibdi.

— Ha, senimi shoshmay tur, men hali shunday bola tug'ayki, seni aroqqa oshno qilib, erta kunda serrozga uchratsin...

To'lg'oq ustiga to'lg'oq tutib, ona shayton Xojaning atrofiga girdi-karalak bo'lib, aylanaveribdi, aylanaveribdi... Bundoq qarasa, Xojaning cho'ntaklari bo'shimish.

— E-e... qo'yin bo'lmasa, cho'ntak ham teshib chiqmaydi-ku, — deb o'zini o'sha yoqda uribdi.

Shu payt “Hali shunaqami?” degandek boshiga guzidek bo'lib, mustht kelib tushibdi. O'zini u cho'ntakka uribdi, u tomondan ham mustht ebdil. Alam ichida:

— Ha, senlartimi, shoshmay turlaring! Men hali shunday bola tug'ayki, u sen dasti uzun, musthtimi zo'rlatni poraga o'rgatib, erta kunda qamoqxonaga oshno qilsin, — deb do'layishdan nari o'tolabdi.

Ona shaytonning nafasi qisib, nima qilartini bilmay turgan edi, Xojabeka bahmal xalatlartini nozik yelkasiga tashlab, mayda qadam bilan hovli etagiga qatarb yura boshladi. Buni ko'rib, Xojasi unga tanbeh berdi:

— Bu nimasi, bekam, ahir necha marta ayta-man xalating yengini kiyib yurish ketak, bo'lmasa yengilda shayton bolalab ketadi deb. Shundog'am hammani yo'ldan urib yotgani kammi?

— E-e, qayvoqdagi gaplartni topasiz adajonisi, shu shayton o'lgurning bizdan boshqa qiladigan ishi yo'qmi, — norozi bo'ldi beka.

— Uh, — deya og'zi quloq'iga e'tib, charak chalib yubordi ona shayton, — ahir o'zim ham bir vaqtlar

каерда дунёга келган эдим? Енг ичида эмасми?! Пақ-
қос калладан чиқариб қўйибман-а... Э, яшаворинг
Хожам, эсимга солиб қўйилгиниз. Офаринлар бўлсин
сизга... Мана энди биз ҳам енг ичида иш битира-
миз, — деб она шайтон гўв этиб ўзини енг ичида
урди. Қаранг-а, биб-бинойи, иссиққина жой экан.
Устига-устак икки ўрим сочдек икки биқинга уриб
турибди. Она шайтон фурсатни бой бермай дўнгил-
латиб тули қўйди.

Хунукдан-хунук бу дўнгиллашдан хижолат чек-
кан Хожабека, қоринини ушлаб қаламини тезлатди.
Юзларига дув қизиллик югурди. Бунни сезган она
шайтон деди:

— Хижолат бўлмасинлар, бекам, бу беўхшов овоз
биздан чиқди, ҳа! Учга болангиз тўртта бўлди, ўза-
рита Шайтонвачча муборақ! Хе-хе-хе-е, — деб кул-
ди.

САВОҚ

(ёки шайтоннинг ошга шерик бўлиши)

Шу десангиз, шайтонваччалар одатда бўйнида
қошиғи билан туғилар экан. Уларнинг катта-ю ки-
чик мартабалари ҳам, узун-қисқа унволари ҳам шу
қошиқларига қараб бўларкан. Шайтонваччанинг
қошиғи қошиқ эмас, нақ ўн иккинчи нўтай қалиш-
нинг ўзи экан.

— Вой-бў-ў, — деди она шайтоннинг кўзлари
ола-кула бўлиб, — мен бола эмас, бутун бошли
қошиқ туғибман-ку. У шундай деб пешонасини ти-
риштириб турган эди, Шайтонвачча онасининг қор-
нига ўхшатиб туриб, шундоқ тегтики, нақ она шай-
тоннинг ҳамма ёғи шаққиллаб кетди.

— Вой-во-ей, — деганича она шайтон икки бук-
чайиб қолди. Кейин интраниб деди:

— Турган битанинг қошиқ десам, зорманда туё-
ғинг ҳам бор экан-ку багонинг ўқилек. Ота-бобола-
римиз бир тўққанни, бир тўйиртганни қорнига теп,
лейишгани шу экан-да! Дуруст-дуруст, хушёрсан,
тўрки олат — амри маҳол дейдилар бунди...

qayerda dunyoga kelgan edim? Yeng ichida emasmi?!
Paqos kalladan chiqarib qo'yibman-a... E, yashavoring
Xojam, esimga solib qo'ydingiz. Ofarinlar bo'lsin sizga...
Mana endi biz ham yeng ichida ish bitiramiz, — deb
ona shayton g'uv etib o'zini yeng ichiga urdi. Qatanga,
bib-bino'yi, issiqqina joy ekan. Ustiga-ustak ikki o'tim
sochdek ikki biqinga urib turibdi. Ona shayton fursatni
boy bermay do'ng'illatib tug'di qo'ydi.

Xunukdan-xunuk bu do'ng'illashdan xijolat chekkan
Xojabeka, qorini ushlab qadamini tezlatdi. Yuzlariga
duv qizillik yugurdi. Buni sezgan ona shayton dedi:

— Xijolat bo'lmasinlar, bekam, bu beo'xshov ovoz
bizdan chiqdi, ha! Uchta bolangiz to'rtta bo'ldi,
o'zlariga Shaytonvachcha muboraki He-he-he-e, — deb
kuldi.

SAVOQ

(yoki shaytonning oshga sherik bo'lishi)

Shu desangiz, shaytonvachchalar odatda bo'yunda
qoshig'i bilan tug'ilar ekan. Ularning katta-yu, kichik
martabalari ham, uzun-qisqa unvolariyam shu
qoshig'lariga qarab bo'larkan. Shaytonvachchani
qoshig'i qoshig' emas, naq o'n ikkinchi no'g'ay kalish-
ning o'zi ekan.

Voy-bo'-o', — dedi ona shaytonning ko'zlati
ofa-kula bo'lib, — men bola emas, butun boshli qoshig'
tug'ibman-ku. U shunday deb peshonasini tirishtirib
tug'gan edi, Shaytonvachcha onasining qorniga o'xshatib
turib, shundok tepiki, naq ona shaytonning hamma
yog'i shaqqillab ketdi.

— Voy-vo-ey, — deganicha ona shayton ikki buk-
chayib qoldi. Keyin intranib dedi:
— Turgan bitaning qoshig' desam, zormanda tuyog'
tuyog'ing ham bor ekan-ku bagoning o'qilek. Ota-
bobolaring bir tug'ganini, bir to'yirtganini qorniga tep,
deyishgani shu ekan-da! Dorust-durust, hushyorsan,
torki olat — amri mahol deydi bu...

Шайтонвачча ота-боболарининг олатларидан бирини ўхшатиб ўринлатгач, кўз соккасини ўйнатиб "хуш-ш-ш" этириб хуштак ҳам чалиб юборди.

— Ов-в, бас! — деб она шайтон қўлогини бер-кипти, — тилиям хуштак билан чиқди-ку бунинг. Катта бўлса унга чиққан хуштаквоз бўлади шекилди. Кейин шайтонваччани тиззасига ўтказиб, эркалатди:

— Одам болаларини қанчалик хуштаквоз қилсанг, шунча яхши. Одатда, хуштаквозларни фаришталар ёмон кўради. Улардан фаришталар минг чақирим нарига қочади. Фариштасиз одамда эса имон бўлмайди. Имонсиз эса дўзахнинг ўчоғига тайёр ўтинда, тиргиттон.

— Она, — деди Шайтонвачча тилга кириб.

— Гапир, нима дейсан?

— Имонни эса бўладими?

— Дард! Уни ейишни ҳаёлингга ҳам келтирма.

— Дўзахни-чи, дўзахни эса бўладими?

— Ҳаҳ, нафсинг ҳақалак отмай ўлсин, дарровда қорнинг очилми? Сабр қил, сабр. Одам болаларига ўхшаб бесабр бўлма.

— Одам болаларини еб бўладими?

— Бўлмайди. Уларни фақат йўлдан урса, бўлади. Одам болаларини қанчалик кўп йўлдан урсанг, анови савил ёғоч қошининг шунча кўп мой ичдида ўйнайди. Билсанг одам болалари гирт душманимиз.

— Она дейман, бу дунёда дўстларимизам борми?

— Бўлганда қандоқ!

— Унда айтиб бер-да, уларни бундоқ?

— Уларми, улар хў-ў-ш-ш, улар одам болалари-да.

— Ие, томинг жойидами она, ҳозиргина уларни гирт душманимиз деб турувдинг-ку?!

— Вой томли валломат-е, одам болаларини йўлдан урганингдан кейин улар сенинг дўстингга айланади-да, уқдингми ҳафтафам? Она шайтон шундай деб Шайтонваччанинг қўлоқ-чеккасига шарақлатиб тушириб қолди.

— Уқдим-уқдим, — деди Шайтонвачча шоша-пиша тарсаки тушган жойини силаб.

Шайтонвачча ота-боболарининг одатлардан бирини ўхшатиб ўринлатгач, ко'з соққасини о'ynaтиб "hush-sh-sh" этириб hushтак ham чалиб yubordi.

— Ov-v, bas — deb ona shayton qulog'ini bektidi, — tiliyam hushтак bilan chiqdi-ku buning. Katta bo'lsa uchiga chiqqan hushтакvoz bo'ladi shekilli. Keyin shaytonvachchani tizzasiga o'tkazib, erkalatdi:

— Odam bolalarini qanchalik hushтакvoz qilsang, shuncha yaxshi. Odatda, hushтакvozlarni farishtalar yomon ko'radi. Ulardan farishtalar ming chaqirim nariga qochadi. Farishtasiz odamda esa imon bo'lmaydi. Imonsiz esa do'zaxning o'cho'g'iga tayyor o'tin-da, g'irgitton.

— Она, — dedi Shaytonvachcha tilga kirib.

— Гапир, нима деysан?

— Imonni esa bo'ladimi?

— Dard! Uni eyishni xayolingga ham keltirma.

— Do'zaxni-chi, do'zaxni yesa bo'ladimi?

— Nah, nafsing haqalak otmay o'lsin, darrovda qorning ochilmi? Sabr qil, sabr. Odam bolalariga o'xshab besabr bo'lma.

— Odam bolalarini eb bo'ladimi?

— Bo'lmaydi. Ularni faqat yo'ldan ursa, bo'ladi. Odam bolalarini qanchalik ko'r yo'ldan ursang, anovi savil yog'och qoshig'ing shuncha ko'r moy ichida o'ynaydi. Bilsang odam bolalar g'irt dushmanimiz.

— Она deymaи, bu dunyoda do'stlerimizam bormi?

— Bo'lganda qandoq!

— Unda aytib ber-da, ularni bundoq?

— Ularni, ular xo'-o'-sh-sh, ular odam bolalarida. Ie, toming joyidami она, hozirgina ularni g'irt dushmanimiz deb tutuvding-ku?!

— Voy tomlik valloamat-e, odam bolalarini yo'ldan urganingdan keyin ular sening do'stingga aylanadi-da, uqdingmi haftafam? Она shayton shunday deb Shaytonvachchanning quloq-checkkasiga sharaqlatib tushirib qoldi.

— Uqdim-uqdim, — dedi Shaytonvachcha shoshapisha tarsaki tushgan joyini silab.

Шу пайт Хожобека дастурхон ёзиб, нонуштага хозирлик кўра бошлади.

— Энди бирпас жаврамай тек тур, — деди она шайтон Шайтонваччага, — хозир мен сени дўсту душманларимиз билан таништираман.

— Ҳўп бўлади она жаврама десант, жаврамай-ман.

— Яхшилаб таниб ол, анови дастурхон тузатган келишган жувон Хожобека бўлади. У менинг қадрдоним, дўстим, меҳрибоним. У бор экан, ичимта иссиқ тушиб туради. Оч-наҳор қолмайман. Билсанг, у сенинг доянг ҳам бўлади. Ушанинг бахмал халати-нинг енгилда дунёга келинг. Ҳа, шундоқ. Энди хованов оромкурсида тасбеҳ ўтириб ўтирган сип-силлик одамни кўрапсанми?

— Кўрипман она, кўрипман, жа юзлари нурли экан?

— Дард! Юзлари нурлимиш! Душманнимиз бўлади у, душманнимиз, уқдингми?

— Э атанг, дўста айлантириб бўлмайди ми у одамни, она?

Она шайтон оғир хўрсинди.

— Ҳа, бир пайтлар биб-бинойидек дўстимиз эди. У пайтларда кўллари тасбеҳ донларини эмас, ну-кул пора ўтириб ўтиради, пора! Чизган чизигимиздан чиқмасди. Ўзи шу десант одам зоти ўлгудек оғмачи бўлади. Нима бўлди-ю, Аллоҳ йўлига кириб, биздан мутлақо юз ўтирди, номард. Ҳамма қилган яхшиликларимизга тўпурди, эсидан чиқарди. У шу хонадоннинг Хожаси — каттаси бўлади...

Шу пайт Хожа кўшни уйда чуғур-чуғур қилаётган болаларни чакириб қолди. "Лаббай алажон" лаб болалар рўппасида одоб билан кул қовуштириши.

Хожа уларга алоҳида меҳр билан тикилди-да.

— Қани асалтойлар, Бисмиллаҳир роҳманир ро-

ҳийм деб нонуштага ўтиринглар-чи, — деди. Она шайтон билан Шайтонвачча хонанинг чап бурчагида ўтиришган эди, шу пайт қандайдир куч икковиниям деворга таппидек ёпиштириб ташлади.

— Вой бў-ў-ў... бу нимаси она? — оғриқнинг зўридан инграб юборди Шайтонвачча.

Shu payt Xojabeka dasturxon yozib, nonushtaga hozirlik ko'ra boshladi.

— Endi biras javramay tek tur, — dedi ona shayton Shaytonvachchaga, — hozir men seni do'st-u dushmanlarimiz bilan tanishtiram.

— Xo'r bo'ladi ona javrama desang, javramayman.

— Yaxshilab tanib ol, anovi dasturxon tuzayotgan kelishgan juvon Xojabeka bo'ladi. U mening qadrdonim, do'stim, mehribonim. U bor ekan, ichimga issiq tushib turadi. Och-nahor qolmayman. Bilsang, u sening doyang ham bo'ladi. O'shanning bahmal xalating yengida dunyoga keling. Ha, shundoq. Endi hov anov orompkursida tasbech o'g'itib o'tirgan sip-silliq odamni ko'g'arsammi?

— Ko'g'arman ona, ko'g'arman, ja yuzlari nurl ekan?

— Dard! Yuzlari nurlimish! Dushmanimiz bo'ladi u, dushmanimiz, uqdingmi?

— E atang, do'sta aylantirib bo'lmaydimi u odamni, ona?

Ona shayton og'ir xo'rsindi.

— Ha, bir paytlar bib-binoidek do'stimiz edi. U paytlarda qo'llari tasbech donlarini emas, nuqul pora o'g'itib o'tirardi, pora! Chizgan chizig'imizdan chiqmasdi. O'zi shu desang odam zoti o'lgudek og'machi bo'ladi. Nima bo'ldi-yu, Alloh yo'l'iga kirib, bizdan mutlaqo yuz o'g'itdi, nomard. Hamma qilgan yaxshiliklarimga tupurdi, esidan chiqardi. U shu honadonning Xojasi — kattasi bo'ladi...

Shu payt Xoja qo'shni uyda chug'ur-chug'ur qilyotgan bolalarni chaqirib qoldi. "Labbay adajon" lab bolalar ro'parasida odob bilan qo'l qovushitirishdi. Xoja ularga alohida mehr bilan tikildi-da.

— Qani asaltoylar, Bismillahir rohmanir rohiym deb nonushtaga o'tiringer-chi, — dedi.

Ona shayton bilan Shaytonvachcha xonaning chap burchagida o'tirishgan edi, shu payt qandaydir kuch ikkoviniyat devorga tappidek yopishtirib tashladi.

— Voy bo'o-o-o... bu nimasi ona? — og'riqning zo'ridan ingrab yubordi Shaytonvachcha.

— Кармисан, эшитмадингми? Аллоҳнинг исми шунча қудратли бўлади. Унинг исми-азамати тилга олинганда бизга олам тор бўб кетади. Чида, ҳозир ўтиб кетади.

— Им-м-м...

— Тишингни-тишингга бос, одам болаларига ўшаб чилмасиз бўлма, чида!

— ...

— Қалай, ўтиб кетдимми?

— Билмадим.

— Энди хушёр бўл, ҳа, жуда зийрак бўл, ҳеч нарсани кўзингдан қочирма, агар болалар отасининг айтганини қилиб, Аллоҳнинг исми билан дастурхонга қўл чўзишса, билгинки, бу оқ-наҳор қолганинг.

— Ие, бу нима деганинг, она, тугилганимдан бери қорнимга тирноқдек нарса кирмади-ку, таппингни қара-я...

— Шошилма, бесаёр, ҳозир бир илож қиламиз... Хў-ш-ш... нима қилсак экан-а? Ҳа, ҳа, топдим. Ҳованови чарм папкани кўрапсанми, ичи тўла китоб-дафтар?

— Кўрапман, она, кўрапман.

— Кўраётган бўлсанг ўша зормонда омонатгина турибди, болаларнинг анов найнови дастурхонга яқин келиши билан уни туртиб тушириб юборасан, вас-сагом. Шундай қилсанг найнов чагғийди. Аллоҳнинг исмини эсидан чиқаради. Хў-ш-ш... яна нима? Ҳа-ҳа топдим, анови пўстинчани кўрапсанми?

— Кўрапман она, кўрапман...

— Илгитида зўрга илғиниб турибди. Ўртанчаси дастурхонга яқинлашибди билан сал осилсанг бас, илгити узилди-кетди. Уям чагғийди. Аллоҳнинг исмини эсидан чиқаради. Билиб қўй, қўлогингга сирга қилиб илғиб қўй, шунча омонат қўйилган нарсалар бизга ҳаммаша-ҳамрўз, қўл келади.

— Хўп бўлади, она. Энди болаларни яна биттаси бор-ку, уни қандоқ қилиб чагғитаман.

— У билан ҳозирча ишинг бўлмасин, у ҳали Аллоҳнинг исмини айтишни ҳам билмайди. Хў-ш-ш... мана энди шундай қилиб, қарабсанки, болаларнинг ирим овқатига шерик бўб турибсан-да.

— Кармисан, эшитмадингми? Аллоҳнинг исми шунча қудратли бўлади. Унинг исми-азамати тилга олинганда бизга олам тор бўб кетади. Чида, ҳозир о'тиб кетади.

— Им-м-м...

— Тишингни-тишингга бос, одам болаларига о'хшаб чилмасиз бо'лма, чида!

— ...

— Қалай, о'тиб кетдимми?

— Билмадим.

— Энди ҳушyor бо'л, ҳа, жуда зiyorак бо'л, ҳеч нарсани ко'зингдан қочирма, агар болалар отасининг аytганини қилиб, Аллоҳнинг исми билан дастурхонга қо'л чо'зишса, билгинки, бу оч-наҳор қолганинг.

— Ие, бу нима деганинг, она, туг'илганимдан беги қотингга тимоqдек нарса китмади-ку, гарингни қара-я...

— Shoshilma, besabr, hozir bir iloj qilamiz... Хо'-ш-ш... нима қилсак еkan-а? На, ҳа, топдим. Нoв анови чарм паркани ко'ураpамми, ичи то'ла китоб-дафтар?

— Ко'урапман, она, ко'урапман.

— Ко'таyoлган бо'лсанг о'ша зoтмонда омонатгина турбди, болаларнинг анов найнови дастурхонга yaqин келиши билан уни туртиб тушитиб yубoрасан, vassalom. Shunday қилсанг найнов чаг'iyди. Аллоҳнинг исmini эсидан чиқаради. Хо'-ш-ш... яна нима? На-ҳа топдим, анови po'стинчани ко'ураpамми?

— Ко'урапман она, ко'урапман...

— Илгитида zo'rg'a илғиниб турбди. O'rtanchasi дастурхонга yaqинлашishi билан сал осилсанг бас, илгити uзилди-кетadi. Уям чаг'iyди. Аллоҳнинг исmini эсидан чиқаради. Билиб қо'у, қuloг'ингга сирга қилиб илғ бо'у, shunday омонат қо'yилган нарсалар бизга hamмашa-hamrўz, қо'l келadi.

— Хо'p бо'ladi, она. Энди болаларни яна биттаси бор-ку, уни қандoқ қилиб чаг'литаман.

— U билан hozirча ishing бо'imasin, u hali Аллоҳнинг исmini аytishini ham билмайди. Хо'-ш-ш... mана endi shunday қилиб, қарабсанки, болаларнинг уyтим овqatига шерик бо'б турibсан-да.

Чиндан ҳам она шайтоннинг айтганлари бўлди. Папка билан пўстин бирданига ҳаммани хайрон қолдириб, оёқ остига тушди. Ака-укалар чалғиб, Аллоҳнинг исмини эсларидан чиқаришди. Шайтонвачча беўшов қошиғини кўтариб, ака-укаларнинг орасига суқулди. Ҳали унисининг, ҳали бунисининг товоғига қошиқ солиб, бир четдан тушираверди. Бўккунча роса еди. Аммо она шайтоннинг қорни хўштак чалганча қолаверди. Нимага деганда Хожа билан Хожабека Аллоҳнинг исмини айтиб, таомга қўл чўзишган эди. Она шайтон уларнинг овқатига шерик бўлолмади.

Шайтонвачча беўшов қошиғини ялаб, тунгурсдек бўлиб, онасининг ёнида пайдо бўлди. Она шайтон Шайтонваччадан бир нималарни кутди, кутгани бўлавермагач, жаҳли чиқиб, Шайтонваччанинг қулок-чаққасига қарсиллатиб соб қолди-ку...

— Нима-е, — жон-пони чиқиб кетди Шайтонваччанинг, — оч қолганингда аламми?

— Ҳа, қорнинг тўйиб, қайғунг кетмай ўлсин, қаллангни даровда қурум бослими, эсиласт, ода-тимизни, унутдингми? Ота-бобомиз тўйдирганининг қорнига теп дематанмили, тўрсўхта!

Шайтонвачча айбига иқроор бўлиб ерта қаради ва физиллаб бориб ака-уканинг қорнига аямасдан шатиллатиб тепиб қолди. Учовиям кўзлари олайиб, "вой қорним" лаб қолишди.

Бунни кўрган Хожа дағ-дағ титираб, Хожабекага ўшқириб берди:

— Неча марта айтаман сизга, бог'чадан бўлар-бўлмас нарсаларни обкеманг деб, мана аҳвол...

— Оғзингизга қар-а-а-б тапиринг, алажониси, мен бог'чада фаррош бўлиб ишламайман, Худота шукр, мудираман, обкеманг овқатинг тулини обкеман, тулини, билдизми!

— Э, тулиям-тулиям қуриб кетсин, — мушталари туғулди Хожанинг, — ахир олиб келингани бировларнинг ҳақи-ку. "Бировнинг ҳақи қорин оритар" деганларини эшитмаганмисиз?..

Шундай қилиб Шайтонваччанинг ilk нонустаси

Chindan ham ona shaytonning aytganlari bo'ldi. Parka bilan po'stin birlaniga hammani hayton qoldirib, oyoq ostiga tushdi. Aka-ukalar chalg'ib, Allohning ismini esarlardan chiqarishdi. Shaytonvachcha beo'xshov qoshig'ini ko'tarib, aka-ukalarning orasiga suquidi. Hali unisining, hali bunisining tovo'g'iga qoshiq solib, bir chetdan tushiraverdi. Bo'kkunicha rosa edi. Ammo ona shaytonning qorni hushak chalganча qolaverdi. Nimaga deganda Xoja bilan Xojabeka Allohning ismini aytib, taomga qo'l cho'zishgan edi. Ona shayton ularning ovqatiga sherik bo'lolmadi.

Shaytonvachcha beo'xshov qoshig'ini yalab, gungursdek bo'lib, onasining yonida paydo bo'ldi. Ona shayton Shaytonvachchadan bir nimalarni kutdi, kutgani bo'lavutmagach, jahli chiqib, Shaytonvachchaniq quloq-chaqqasiga qarсилlatib sob qoldi-ku... — Nima-е, — jon-poni chiqib ketdi Shaytonvachchaniq, — och qolganigga alammi?

— Ha, qorning to'yib, qayg'ung ketmay o'lsin, kallangni darovda qurum boslami, espast, odatimizni, unutdingmi? Ota-bobomiz to'ydirganing qorniga tep demaganmisi, go'tso'xta!

Shaytonvachcha aybiga ig'ror bo'lib yerga qatadi va g'izillab borb aка-ukaning qorniga ayamasdan shatilatib tepib qoldi. Uchoviyam ko'zlari olayib, "voy qornim" lab qoлиshdi.

Buni ko'rgan Xoja dag'-dag' titrab, Xojabekaga o'shqirib berdi:

— Necha marta aytaman sizga, bog'chadan bo'lar-bolmas narsalarni obkemang deb, mana ahvol...

— Og'zingizga qar-a-a-b gapiring, adajonisi, men bog'chada farrosh bo'lib ishlamayman, Xudoga shukr, mudiraman, obkemam ovqatining gulini obkelaman, gulini, bildizmi!

— E, guliyam-puliyam qurib ketsin, — mushlari tuguldi Xojaning, — axir olib kelangani bиров-larining haqi-ku. "Bировning haqi qorin og'rtar" deganlarini eshitmaganimisiz?..

Shunday qilib Shaytonvachchaniq ilk nonustasi

си биққидек бўлиб семирishi-ю эр-хотиннинг жик-
қамушт бўлиши-ю, ака-ўкаларнинг қоринлари оғриб
қолиши билан якун тошди.

ЯНА БИР САВОК

(ёки Шайтонваччанинг болаларнинг қотлогини
қандай қилиб олиб қўйгани)

Болаларнинг каттаси мактабга, бошқаси Хожабек
билан бокчага кетиб, уй хувидаб қолди. Шай-
тонвачча анча вақт онасининг олдига қошигини
ўйнаб, лабини ялаб ўтирди-ю, охири зерикди. Беўх-
шов оғзини капта-капта очиб, эснаб қўйди.

— Ҳа зерикдингми? — сўради она шайтон.

— Зерикдим, жуда зерикдим, — кўзлари йил-
тиллаб кетди Шайтонваччанинг.

— Қани юр бўлмаса...

Она шайтон шундай деб Шайтонваччани кўчага
бошлатди. Кўчада бир тўп бола чантта ботиб қотмок
ўйнашарди. Уларни кўриб, Шайтонваччанинг ичи
қизиди.

— Ановилар билан ўйнайман, — деди Шайтон-
вачча болаларни кўрсатиб.

— Ўйнасанг ўйнайқол, — бепарвогина жавоб бер-
ди онаси.

Шайтонвачча зум ўтмай болалар орасига қўши-
либ кетди. Болалар қув-қув қилиб юрган қотмокни
уям тепкиси келарди. Бирок оёғига ҳадеганда қотмок
тетавермасди. Энди тепаман деганда кимдир чакқон-
лик қилиб игиб кетарди. Бир-бирига тўп ошири-
шарди-ю, Шайтонваччага ҳеч ким оширмасди. Қай-
тага бир-икки қотмокка қўшиб, унияим “қотмок”
қилиб юборишди. Охири ҳориб-чарчаб, абжағи чи-
қиб, алам билан онасининг ёнига кетди. Она шай-
тон ҳаммасини кўриб, боласининг уқувсизлигидан
ғижиниб ўтирган эди.

— Қалай, маза қилиб ўйнадингми? — сўради она-
си жўрттага.

— Э қаяқда, қотмоқларини бир мартагям бе-
ришмади, нокастар, — норози бўлиб фингшиди
Шайтонвачча.

биққидек²⁶ бо'либ семирishi-ю ер-хотиннинг јиққамушт
бо'лиshi-ю, ака-ўкаларнинг қоринлари оғ'риб қолishi билан
yakun торди.

YANA BIR SAVOQ

(yo'ki Shaytonvachchaniing bolalarning qotlogini
qanday qilib olib qo'ygani)

Bolalarning kattasi maktabga, boshqasi Xojabeka
bilan bog'chaga ketib, uy huvillab qoldi. Shayton-
vachcha ancha vaqt onasining oldida qoshig'ini o'ynab,
labini yalab o'tirdi-yu, oxiri zerikdi. Beo'xshov og'zini
kappa-kappa ochib, esnab qo'ydi.

— Ha zerikdingmi? — so'radi ona shayton.

— Zerikdim, juda zerikdim, — ko'zlari yiltillab
keldi Shaytonvachchaniing.

— Qani yur bo'lmasa...

Ona shayton shunday deb Shaytonvachchani
ko'chaga boshladi. Ko'chada bir to'p bola changga
botib qotmok o'ynashardi. Ularni ko'tib, Shayton-
vachchaniing ichi qizidi.

— Anovilar bilan o'ynayman, — dedi Shay-
tonvachcha bolalarni ko'rsatib.

— O'ynasang o'ynayqol, — beparvogina javob berdi
onasi.

Shaytonvachcha zum o'tmay bolalar orasiga qo'-
shilib keldi. Bolalar quv-quv qilib yurgan qotmokni
uyam tepkisi kelaradi. Biroq oyog'iga hadeqanda qotmok
tegavertmasdi. Endi teraman deganda kimdir
chiqqonlik qilib ilib ketaradi. Bir-biriga to'p oshiri-
shardi-yu, Shaytonvachchaga hechkim oshitmasdi.
Qaytaga bir-ikki qotmokka qo'shib, unyam “qotmok”
qilib yuborishdi. Oxiri horti-charchab, abjag'i chiqib,
alam bilan onasining yoniga keldi. Ona shayton
hammasini ko'tib, bolasining uquvsizligidan g'ijjib
o'tirgan edi.

— Qalay, maza qilib o'ynadingmi? — so'radi onasi
jo'ttaga.

— E qayoqda, qotmoqlarini bir martaqayam be-

— Копток сеники бўлиб қолишини хоҳлайсанми?

— Хоҳлайман, — деди Шайтонвачча ер тепиниб, У онасининг бу гапидан жудаям севиниб кетган эди.

— Унда, қулоқ сол. Ҳов анови болани кўрапсанми? Жа коптокни пилдиратиб, ўйнатишга уста экан-а.

— Уша-да, коптокни мента бермаган!

— Энди ҳов анови болани кўрапсанми, сента ўхшаб далайган, уам оёғига копток тегмаганига йиғлаворай-йиғлаворай дедиги.

— Кўрдим, она, кўрдим...

— Боргин-да ўша боланинг қулоғига секингина, тўп бермаганининг оёғига теп, де, ҳа!

Шайтонвачча онасининг айтганини қилди. Далайган бола ҳам Шайтонваччанинг гапига лаққа тушди. Коптокни пилдиратиб ўйнатаётган боланинг оёғига шаккилатиб тепиб қолди-ю... Болапақир кесилган дарахдек тўнкарилиб тушди. Бўлди жанжал, бўлди тўпалон! Ҳозиргина талаш бўб ётган коптокка энди ит ҳам қарамас, майдоннинг бир чеккасида думалаб ётарди.

— Э-э-э... — деб эчки маърагандек қулиб юборди Шайтонвачча, — йўли осон экан-ку, бунчааям лақма бўлмаса, бу одам болалари...

Шайтонвачча коптокни унақасигаям думалатиб ўйнади, бунақасигаям думалатиб ўйнади. Устига чиқди, татига тушди, осмонга кўтарди, ерга туширди. Хуллас копток ўйинидан ҳам эरिकди.

Бундоқ қараса, ҳов нарида бир тўп бола галмагалдан велосипед учиништи. Велосипед ип-янги, чиройли. Бирини учса, иккинчиси уни қутиб турибди. Ҳаммаларининг оғзи қулоғида. Қийқиришган, бир-бирита муқом қилиб ўйинга тушишган... Шайтонвачча энди уларнинг ёнига борди. Навбатга турди. Навбатим келганда ментаям велосипедни беришад деб ўйлади. Йўқ, ундай бўлмади. Шайтонвачча яна чеккага чиқиб қолди. Шайтонвачча бурнини тортиб яна онасининг ёнига борди.

— Манови ошқовоқ ўлгуни ишлатсанг бўлмай-лими, боя сента нима деган эдим, — деб Шайтон-

ришмади, покаслар, — порози бо'либ г'ингшиди Шайтонвачча.

— Копток сеники бо'либ қолшини хоҳлаясанми?

— Нохайман, — деди Шайтонвачча уер тепиниб.

У онасинг бу гапидан жудаям севиниб кетган эди.

— Унда, қулоқ сол. Нов анови болани кўрапсанми? Жа коптокни пилдиратиб, о'унатишга уста экан-а.

— О'ша-да, коптокни менга бегмаган!

— Энди ҳов анови болани кўрапсанми, сента о'хшаб лалайган, ууам оуоғ'ига копток тегмаганига уйғ'лаворай-уйғ'лаворай дедиги.

— Кўрдим, она, кўрдим...

— Боргин-да о'ша боланинг қулоғ'ига секингина, то'р бегмаганинг оуоғ'ига тер, де, ҳа!

Шайтонвачча онасинг аутганини қилди. Лалайган бола ҳам Шайтонваччанинг гапига лаққа тушди. Коптокни пилдиратиб о'унаутаётган боланинг оуоғ'ига шакқиллатиб териб қолди-у... Болапақир кесилган дарахдек то'нкарилиб тушди. Бо'лди жанжал, бо'лди тўпалон! Нозиргина талаш бо'б уюган коптокка энди ит ҳам қарамас, маудонинг бир чеккасида думалаб ётарди.

— Е-е-е... — деб ечки ма'рагандек қулиб ууборди Шайтонвачча, — уо'ли осон экан-ку, бунчааям лақма бо'лмаса, бу одам болалари...

Шайтонвачча коптокни унақасигаям думалатиб о'унади, бунақасигаям думалатиб о'унади. Устига чиқди, тагига тушди, осмонга кўтарди, уерга туширди. Хуллас копток о'уинидан ҳам эरिकди.

Бундоқ қараса, ҳов нарида бир то'р бола галмагалдан велосипед учишувари. Велосипед уар-янги, чиройли. Биринчиси уни қутиб турибди. Ҳаммаларининг оғ'зи қулоғ'ида. Ойқитишган, бир-бирита муқом қилиб о'уинга тушишган... Шайтонвачча энди уларнинг уюнига борди. Навбатга турди. Навбатим келганда ментаям велосипедни беришад деб о'улади. Уо'қ, ундай бо'лмди. Шайтонвачча уана чеккага чиқиб қолди. Шайтонвачча бурнини тортиб уана онасинг уюнига борди.

— Манови ошқовоқ о'лгуни ишлатсанг бо'л-

маччаннинг бошига тўкилатиб уриб кўйди онаси. — Бунча эсарақсан...

Шайтонвачча боя лагайган болани чаккон болага тезлаб уруштириб кўйган бўлса, энди чаккон болани лагайган болага қайраб уруштириб кўйди. Бу ердаям бир зумда қиёмат кўпти. Болалар бир-биридан аразлашган, пўм чиқишган... Хозиргина алдайд азиз бўб турган велосипед билан ҳеч кимнинг иши йўқ. Шайтонвачча уни минволиб, ҳали у ёққа қараб учди, ҳали бу ёққа қараб учди.

— Бошланиши ёмонмас, дуруст, — деди она шайтон Шайтонваччани эркалаган бўлиб, юмшоқ жойига шпатилаб кўйди, — одам болаларининг дини мана шунақа қилиб бериш керак. Йўлингга юриб, айтганингни қилиб, дўст бўб қолганларини шербачалардек бурнидан иш ўтказиб ол, тапингга кирмаганлари билан уруштириб юрасан. Шундай қилиб, бу дунёдаги ҳамма нараса бизники бўлади, одам болалари қулдек фақат бизга хизмат қилади, уқлингми, тириттон?

— Она дейман, — деди Шайтонвачча мақтовлардан талтайиб, — ўйнашга маза қилиб ўйнадим-у, шу қоринни очиб қолгани чаток бўли-да, ўзинг яна бир иложини қиларсан-я, ўзинг яхшисан-ку...

Шайтонваччанинг гапи оғзида қолди. Қолгани арандаш шундоқ бир шатилаб келиб тушлики, хозирги қилган мазалари бурнидан чиқди.

— Аҳмоқ, — деди она шайтон дарғазаб бўлиб, — товук мия, қорин тўғрисида нималар қилиш керак-литини эрта-метан гаплашдик-ку. Билиб кўй, шайтонлар болаларига бир марта дарс берали, икки марта эмас. Бунақада одам болаларидан нима фарқинг қолди а, ҳу яншамагуд...

Шайтонвачча тавбасига таяниб, онасига эргашиб, уйга кирди. Ахир қорни таталаб, очликлан хуштак чалаврса, нима қилсин?...

маъдими, боуа сенга нима деган едим, — деб Шайтонваччанинг бoshiга то'қиллатиб итб го'уди онаси. — Бунча есарақсан...

Shaytonvachcha boya lalagan bolani chaqon bolaga tezlab urushitirib qo'ugan bo'lsa, endi chaqon bolani lalagan bolaga qayrab urushitirib qo'ydi. Bu erdayam bir zumda qiyomat qo'pti. Bolalar bir-biridan arazlashgan, po'm chiqishgan... Hozirgina allday aziz bo'v turgan velosiped bilan hech kimning ishi yo'q. Shaytonvachcha uni minvolib, hali u yuqqa qatav uchdi, hali bu yuqqa qatav uchdi.

— Boshlanishi yomonmas, durtust, — dedi ona shayton Shaytonvachchani erkalgan bo'lib, yumshoq joyiga shapatlab qo'ydi, — odam bolalarining dinini mana shunaga qilib berish kerak. Yo'lingga yurib, aytingingni qilib, do'st bo'v qolganlarini sherbachalardек butmidan ip o'tkazib ol, garingga kitmagallati bilan urushitirib yurasan. Shunday qilib, bu dunyodagi himma narsa bizniki bo'ladi, odam bolalati quidek faqat bizga xizmat qiladi, uqingingmi, gigitton?

— Она деутман, — деди Shaytonvachcha maqtovlardan talayib, — o'ynashga maза qilib o'ynadim-u, shu qorinni ochib qolgan chatoq bo'ldi-da, o'zing yana bir lojini qilarsan-a, o'zing yaxshisan-ku...

Shaytonvachchanning gapri og'zida qoldi. Qoshig'i ardash shundoq bir shapatlab kelib tushdiki, hozirgi qilgan mazalati butmidan chiqdi.

— Ahmoq, — dedi ona shayton dar'azav bo'lib, — tovuc miya, qorin to'g'risida nimalar qilish kerakligini erta-metan gaplashdik-ku. Bilib qo'y, shaytonlar bolalariga bir marta dars betadi, iki marta emas. Bunasida odam bolalaridan nima farqing qoladi a, hu yashahimgud...

Shaytonvachcha tavbasiga tayanib, onasiga ergashib, uyga kirdi. Axir qorini tatilab, ochlikdan hushtak chlavovsa, nima qilish?

(ёки Шайтонваччанинг қандай қилиб боғаларнинг овқатини бермасдан ёб қўгани)

Шу орада қоронғи тушиб, боғаларнинг бири мактабдан, бошқаси боғчадан қайтишди. Кечки овқатга дастурхон ёзилга бошланди. Шайтонвачча онамга қанчалар яқин юрсам қалтак ер эканман, боғаларга қанчалар яқин юрсам овқат ер эканман деб, элбурдан шайтон қошиғини судраб, боғалар ёнидан жой олди. Оҳ-оҳ Хожабека чиройли-чиройли ликобчаларда қовурилган жўжаларми-ей, бугда пишган тўшталарми-ей, биллур илчиларда оқ, қизил шарбатларми-ей қўйиб, дастурхонни тўлата бошлади. Шайтонвачча эрта билан ака-укаларни чағитиб, дастурхонга бебисмиллоҳ қўл чўзириб овқатларининг ярмига шерик бўлган эди. Энди бўлса, иштаҳаси шу қадар қарнай эдики, иложи бўлса учовиниям овқатини паккос ўзи тушурса! Ака-укалар лабини ялаб қолаверса. Шайтонвачча бу шум ниётимга қандоқ етсам бўларкин деб, бесаранжон бўлиб турган эди, онаси яна жонига ора кирди:

— Меровсирама, одам боғаларига ўхшаб, ҳа, оғзингни катта очгунча кўзингни каттароқ оч...

— Очдим-очдим, — деди Шайтонвачча овқатлар хилидан тобора сузила бошлаган кўзларини очиб.

— Бунча ағрасан лўнда ўлтур, овқаттамас, ака-укаларнинг қўлидаги қошиғига қара, ҳе амманнинг бузоғи.

— Э, уларни қошиғи меникининг олдида қошиқ бўлтимми, меники нақ чўмич-ку, зўр...

— Гап қошиқнинг катта-кичигидамас, бефаҳм. — Нимасида бўлмаса?

— Дард нимасида, бало нимасида!.. Бундоқ ялтир-юлтирита қара, наҳотки кўрмангансан? Каттасида тилла қошиқ, унисида қумуш қошиқ, анови сенга ўхшаган жинқарчасида ёғоч қошиқ.

— Нима қипти, қорин қаптайса бўлди-да, она, ўзинг ҳам жа тегманозик бўб кетибсан, топган тапингни қара-ю...

(ёки Шайтонваччанинг қандай қилиб боғаларнинг овқатини бермасдан уёб қўгани)

Shu orada qorong'i tushib, bo'latlarning biri maktabdan, boshqasi bog'chadan qaytishdi. Kechki ovqatga dasturxon yozila boshladi. Shaytonvachcha onamga qanchalar yaqin yursam kalak yer ekanman, bolalarga qanchalar yaqin yursam ovqat yer ekanman deb, elburutdan shayton qoshig'ini sudrab, bolalar yonidan joy oldi. Oh-oh Xojabeqa chiroyli-chiroyli likobchalarda qovurilgan jo'jalarni-ey, bug'da pishgan go'shlarni-ey, billur idishlarda oq, qizil sharbatlarni-ey qo'yib, dasturxonni to'lata boshladi. Shaytonvachcha erta bilan aka-ukalarni cha'g'itib, dasturxonga bebismilloh qo'l cho'zdirib ovqatlarining yarmiga sherik bo'lgan edi. Endi bo'lsa, ishtahasi shu qadar katnay ediki, iloji bo'lsa uchoviniyat ovqatini paqqos o'zi tushursa! Akalalar labini yalap qolaversa. Shaytonvachcha bu shum niyatimga qandov yetam bo'larkin deb, besaranjon bo'lib turgan edi, onasi yana joniga ota kiridi:

— Merovsirama, odam bolalarga o'xshab, ha, og'zingni katta ochguncha ko'zingni kataroq och...

— Ochdim-ochdim, — dedi Shaytonvachcha ovqatlar hididan tobora suzila boshlagan ko'zlarini ochib.

— Buncha ag'rayasan lo'nda o'lgur, ovqatgamas, aka-ukalarning qo'lidagi qoshig'iga qara, he ammanning buzo'g'i.

— E, ularni qoshig'i menikining oldida qoshiq bo'ldimi, meniki naq cho'mich-ku, zo'r...

— Gap qoshig'ning katta-kichigidamas, befaht. — Nimasida bo'lmasa?

— Dard nimasida, balo nimasida!.. Bundoq yaltir-yaltirita qara, nahotki ko'rman'aysan? Kattasida tilla qoshiq, unisida kumush qoshiq, anovi senga o'xshagan jinqarchasida yog'och qoshiq.

— Nima qipti, qorin qapraysa bo'ldi-da, ona, o'zing ham ja tegmanozik bo'ib ketibsan, topgan garingni qaray...

— Сенга шунча кўринади гўрсухта, одам бола-ларига унақамас, маҳмадона ўлтур. Одам бола-ларига ёғочидан қумуши, қумушидан тилласи яхши. Ишон-масанг, ёғоч қошиқига “Нимага сеники қумуш-данмас?” қумуш қошиқига “Нимага сеники тил-данмас?” деб кўртин!

Шайтонвачча онасининг айтганини қилган эди, бирдан ака-укалар бир-бирита еб қўйгудек бўлиб қарашли. Мана бўлмасам деб икки ўртала қошиқлар жантти бошланиб кетди. Тилла қошиқ у ёкка, ёғоч қошиқ бу ёкка учди...

Шайтонвачча ака-укаларни уруштириб қўйиб, ов-катларини бир чеккадан пок-покиза ташурди... Ке-йин шайтонларнинг олати бўйича “Тўйдирганинг қорнига тен” деди-ю, ака-укаларнинг оч қорнига битта-биттадан эринмай шатиллатиб тегиб чиқди. Ака-укалар яна вой-войлаганича қоринларини чан-галлаб қолишди.

Болагарининг бир-бирита араз-қураз қилиб ов-кат емаганидан жигибирон бўлиб турган Хожабека ўзинча фол олди-да, деди:

— Бир ҳисобда овқат емаганларинг ҳам дуруст бўлди. Ўзи эрталадан бери қоринларинг оғриб турув-ди, мана энди яхши бўб қоласизлар...

— Қорин оғриши унданмас, дастурхон ёнига бе-бисмиллоҳ ўтиришди, — деди Хожа ташларини кав-лаб, — ораларига шайтон кирди. Бисмиллоҳни бун-док ўқтириб турсангиз бўлмайлими, она бўлиб. Қа-чонгача мен жаврайман. Мана энди бибисмиллоҳ ҳам ухлаб қолишди. Хали...

— Э-э-э... — деди Хожабека норози бўлиб, — қат-тали ташларни ўйлаб топасиз-да алажониси, ахир бу-лар норасида, гўдак-ку. Шайтон ана сизни йўлдан ур-син, мана мени йўлдан урсин, болаларда нима айб...

— Ў-ў-ў... — деди Шайтонвачча хушёр тортиб, бу Хожа деталари девор бўлмаса кўчани кўрар экан-ку, ҳаммасини билиб, сезиб ўтирибди-я... Ху онам-нинг душмани бўлган сени!... Хали шопмай тур...

— Сенга шунчага ко'ринди го'рсо'хта, одам бола-ларига унақамас, маҳмадона о'лтур. Одам бола-ларига ёғочидан қумуши, қумушидан тилласи яхши. Ишонмасанг, ёғоч қошиқига “Нимага сеники қумушданмас?” қумуш қошиқига “Нимага сеники тилданмас?” деб ко'ргин!

Шайтонвачча онасининг айтганини қилган эди, бирдан ака-укалар бир-бирита уёб қо'йгудек бо'либ қарашди. Мана бо'лмасам деб икки о'ртада қошиқлар жангга бошланиб кетди. Тилла қошиқ и уюққа, уюғ'оч қошиқ бу уюққа учди...

Шайтонвачча ака-укаларни уруштириб қо'йиб, овқатларини бир чеккадан пок-роқиза ташурди... Кейин шайтонларнинг одати бо'йича “То'йдиганинг қорнига тен” деди-ю, ака-укаларнинг оч қорнига битта-биттадан эринмай шатиллатиб тегиб чиқди. Ака-укалар уана уюғ'очдан ака-укаларнинг қоринларини чангаллаб қолди.

Болагарининг бир-бирита араз-қураз қилиб овқат уема-ганидан жиг'ибирон бо'либ турган Хожабека о'зича фол олди-да, деди:

— Бир ҳисобда овқат емаганларинг ҳам дуруст бўлди, о'зи ерталадан бери қоринларинг оғ'риб ташурди, мана энди яхши бо'б қоласизлар...

Оқтин оғ'риши унданмас, дастурхон уюғ'ига бибисмиллоҳ о'тиришди, — деди Хожа ташларини кав-лаб, — ораларига шайтон кирди. Бисмиллоҳни бундоқ ўқтириб турсангиз бо'лмайлими, она бо'либ. Қачонгача мен жаврайман. Мана энди бибисмиллоҳ ҳам ухлаб қолди, хали...

— Э-э-э... — деди Хожабека норози бо'либ, — қаттали ташларни ўйлаб топасиз-да алажониси, ахир булар норасида, го'дак-ку. Шайтон ана сизни уюғ'дан урсин, мана мени уюғ'дан урсин, болаларда нима айб...

— О'о'о'... — деди Шайтонвачча хушёр тортиб, бу Хожа деталари девор бо'лмаса ко'чани ко'рар экан-ку, ҳаммасини билиб, сезиб о'тирибди-я... Ну онамнинг душмани бо'лган сени!... хали шаштай тур...

ШАЙТОН УЙҚУСИ

(ёки Шайтонвачча ака-укаларни қандоқ қилиб
ухлатмагани...)

Шайтонвачча Хожани ўзича сўккан бўлди-ю, ўйланиб қолди. Одам болалари овқат еганда шайтон шерик бўлмасин деб Аллоҳнинг исмини айтди. Ухлаганда ниммага айтишар экан? Ё уйқуларидаям бир нималарни еб чиқишармикан? Унда менга янаям маза-ку.

— Йўқ, — деди онаси унинг ҳаётларини чиппакка чиқариб, — кўпам хомтама бўлма, одам болалари кечаси ухлашади, ҳеч нарса ейишмайди, ошқозонлариям дам олади. Фақат Аллоҳнинг исмини айтиб кўрпага киришса, кўйинларига биз шайтонлар киролмаймиз холос.

— Э, кўйинлари курсин, сассиқ, анови жинқарчасидан бўлса, нуқул шиптир ҳиди кетади, яхшиси ўзингни кўйинида ухлайман, она.

— Ухласанг, ухлайқол, — деди она шайтон муғамбирона илжайиб.

Шайтонвачча онасининг кўйинига кирди-ю, кўзларини юмди. Лекин қани энди кўзларига уйқу илгиса. Онасининг кўйни музхонага ўхшарди. Совуқдан қаттираб, онасининг кўйинидан қочиб чиқди.

— Вой бў-ў-ў, — деди тишлари тақиллаб, — бунча совуқсан, она? Нима, ичинг тўла музми, кўйинида ётмаганим бўлсин-э... Яхшиси, анови ўчоқнинг ичига кириб ётаман.

— Ётсанг, ётақол, — деди она шайтон яна муғамбирона илжайиб.

Шайтонвачча шундай деб ўзини ўчоққа урди. Ажабо, бу ердаям кўзи илинмади. Нуқул совқотаверди. Ўчоқдаги чўғни нари-бери титиб кўрдиям, бўлмади. Чўғ ялтироқ кўртга ўхшаб иситмади. Охири у ердан ҳам қочиб чиқди. Уни кузатиб турган она шайтон деди:

— Сен калтафаҳмининг, пешонанг деворта тегиб, бурнинг қонамагунча кўзинг очилмайлиганга ўхшайди. Унг кулоқ, сўл кулоғинг билан эшитиб ол, биз

ШАЙТОН УЙҚУСИ

(ёки Шайтонвачча ака-икаларни қандоқ қилиб
ухлатмагани...)

Шайтонвачча Хојани о'зича со'ккан бо'лди-ю, о'йланиб қолди. Одам болаларі овқат еганда шайтон шерик бо'лмасин деб Аллоҳнинг іسمىн айтди. Ухлаганда нимага айтшар экан? Ў уықуларидаям біт нималарни уеб чиқішармикан? Унда менга уанаям маза-ку.

— Yo'q, — dedi onasi uning xavollatini chirpikka chiqartib, — ko'ram xomatama bo'lma, odatm bolalari kechasi uxlashadi, hech narsa yeyishmaydi, oshqozonlariyam dam oladi. Faqat Allohning ismini aytib ko'raga kirishsa, qo'yinlarga biz shaytonlar kitolmaymiz xolos.

— E, qo'yinlari qursin, sassiq, anovi jinqarchasidan bo'lsa, nuqul shpirtir hidi keladi, yaxshisi o'zingni qo'yinгда uxlayman, ona.

— Uxlasang, uxlayqol, — dedi ona shayton mugambirona iljayib.

Shaytonvachcha onasining qo'yiniga kirdi-yu, ko'zlarini yumdi. Lekin qani endi ko'zlariga uyqu ilinsa. Onasining qo'yni muzxonaга o'xshardi. Sovuqdan qattiqrab, onasining qo'yinidan qochib chiqdi.

— Voy bo'-o'-o', — dedi tishlari takillab, — buncha sovugan, ona? Nima, iching to'la muzmi, qo'yinгда yotmaganim bo'lsin-e... Yaxshisi, anovi o'choqning ichiga kiritb yotaman.

— Yotasang, yotaqol, — dedi ona shayton yana mugambirona iljayib.

Shaytonvachcha shunday deb o'zini o'choqda urdi. Ajabo, bu yerdayam ko'zi ilinmadi. Nuqul sovqotaverdi. O'choqdagi cho'g'ni нари-beri titib ko'rdiyam, bo'lmadi. Cho'g' yaltiroq qurtga o'xshab isitmadi. Oxiri u yerdan ham qochib chiqdi. Uni kuzatib turgan ona shayton dedi:

— Sen katta-fahmining, peshonang devortga tegib, buring qonamaguncha ko'zing ochilmayliganga o'xshaydi. O'ng quloq, so'l quloqing bilan eshitib ol, biz

шайтонлар ўтдан ярагланмиз. Хеч жаҳонда ўт-ўтни, сув-сувни иситадими, галварс?

— Нима қил дейсан бўлмаса, эй доноларнинг доноси, меҳрибоним онам!

— О-о-о!.. Нималар дединг? Доноларнинг доноси, меҳрибоним, дедингми?

— Ҳа, шундоқ дедим, она, бу мақтовлардан ўзинг ҳам маза қилдингми?

Шу пайт Шайтонваччанинг қулоқ-чаққасига қасира-қусур қилиб, қўшалоқ шапалоқ тушиб қолди-ку... Она шайтон ҳар шапалоқ туширганида жаҳл билан дерди:

— Мана буниси, донолигим учун! Мана буниси, меҳрибонлигим учун... Қачондан бери одам боғаларига ўхшаб "пахта қўялган" бўё қолдинг-а, зумраша? Билиб қўй, шайтонларда, ҳатто она-боғалар ўртасидаим бунақа гаплар кетмайди. Корин оғригандиган бунақа гапларинг билан одам боғаларини аврайсан, менимас, ўқдингми, елим!

— Ўқдим, ўқдим, — деди Шайтонвачча шапалоқлардан қотиб бораётган юзини силаб.

— Энди бундоқ қиласан, — деди она шайтон, — бош жа эл бургутдан одам боғаларини "пуф сас-сиқ" қа чиқариб қўйувдинг, ўшларнинг қўйнига қириб ётасан энди, бошқа иложинг йўқ.

Бу гаплардан кейин Шайтонвачча аста-секин ака-укаларнинг қўйнига кириб борди... "Хай-хай-й-й... ростдан ҳам маза экан-ку, у бўлса..." Шайтонвачча биттасининг қўйнида озгина, иккинчисининг қўйнида озгина, жинқарчанинг қўйнида ҳам озгина ухлаган бўлди. Ҳа, оз-оздан мизғиди. Ўзи шайтонларнинг уйқуси шунақа бўларкан-да. Бирпаслик. Одам боғаларига ўхшаб шишиб-кўпчиб ухлამас экан. Шайтон уйқуси деган гап шундан экан. Шайтонлар одам боғаларига ўхшаб ухлайдиган бўлишса, унда одам боғаларини ким йўлдан уради?

— Во-ей, — деди Шайтонвачча азбаройи яйраб кетганидан, — бунча ажойиб экан одамзотнинг боғалари, хоҳласам отзидиги ошини тортиб оламан, хоҳласам қўлидаги ўйинчоғини. Яна боғларнинг қўйинлари иссиққина меҳмонхонаим экан-а...

шайтонлар о'тдан уагалаганиз. Неч жаҳонда о'т-о'тми, сув-сувни истидими, галварс?

— Нима қил дейсан бо'лмаса, еу доноларнинг доноси, меҳрибоним онам!

— О-о-о!.. Нималар дединг? Доноларнинг доноси, меҳрибоним, дедингми?

— Ҳа, шундоқ дедим, она, бу мақтовлардан о'зинг ҳам маза қилдингми?

Шу пайт Шайтонваччанинг қулоқ-чаққасига қасира-қусур қилиб, қо'шалоқ шапалоқ тушиб қолди-ку... Она шайтон ҳар шапалоқ тушиганида жаҳл билан дерди:

— Мана буниси, донолигим учун! Мана буниси, меҳрибонлигим учун... Қачондан бери одам боғаларига о'хшаб "пахта қо'ядиган" бо'б қолдинг-а, зумраша? Билиб қо'й, шайтонларда, ҳатто она-боғалар о'ртасидаим бунақа гаплар кетмайди. Қотин оғ'тидиган бунақа гапларинг билан одам боғаларини автайсан, менимас, ўқдингми, елим!

— Ўқдим, ўқдим, — деди Шайтонвачча шапалоқлардан қотиб ботуо'рган юзини силаб.

— Энди бундоқ қиласан, — деди она шайтон, — бош жа ел бургутдан одам боғаларини "пуф сассиқ" қа чиқариб қо'йувдинг, о'шларнинг қо'йнига қириб ютасан энди, бошқа иложинг йо'қ.

Бу гаплардан кейин Шайтонвачча аста-секин ака-укаларнинг қо'йнига қириб борди... "Най-най-у-у... ростдан ҳам маза экан-ку, и бо'лса..." Шайтонвачча биттасининг қо'йнида озгина, иккинчисининг қо'йнида озгина, жинқарчанинг қо'йнида ҳам озгина ухлаган бўлди. Ҳа, оз-оздан мизғиди. О'зи шайтонларнинг уйқуси шунақа бо'ларкан-да. Бирпаслик. Одам боғаларига о'хшаб шишиб-кўпчиб ухлашмас экан. Шайтон уйқуси деган гап шундан экан. Шайтонлар одам боғаларига о'хшаб ухлайдиган бо'лишса, унда одам боғаларини ким йо'лдан уради?

— Во-ей, — деди Шайтонвачча азбаройи уяутаб кетганидан, — бунча ажойиб экан одамзотнинг боғалари, хоҳласам оғ'зидиги ошини тортиб оламан, хоҳласам қўлидаги о'йинчоғини. Яна боғларнинг қўйинлари иссиққина меҳмонхонаим экан-а...

Шайтон уйқусига тўйиб олган Шайтонвачча ярим кечадаёқ зерикиб қолди.

— Она дейман, қачон кундузи бўлади?

— Кечаси турганда, кундузини нима қиласан? —

минтирлади она шайтон.

— Зерикиб кетипман-да.

— Тирик ўйинчоқларинг туриб-а?

— Э, улар тош қотиб ухлайпти.

— Китик жойини топтин, эсарақ, хоҳласанг қул-дирасан, хоҳласанг йиг'латасан...

Шайтонвачча тимирскиланиб ака-укаларнинг китик жойини қилира бошлади. Бириники оёғининг тагида, иккинчисиники қўлигида, яна биттасиники юмшоқ жойидайкан. Ака-укалар бири олиб, бири қўйиб уйқулариди қиқирлай бошлади. Одам бола-лари ухлаганда қулса, худди қуйдирган қаллага ўхшаб, хунити чиқиб кетаркан. Овозим худди шишанинг оғиздек "қул-қул"лар экан. "Қул-қуллар" роса авжига минганда катта ака уйғониб кетди-да, китиклаш мана бунақа бўлади деб, кичитини сопи қолди. Униси менмас деб жинқарчани урди. Ярим кечада бўлди жанжал, бўлди тўполон. Ёстиқлар отилган, чойшаблар йиртилган, бурунлар қонаган...

Шайтонвачча дунёга келганидан бери бунақа маза қилмаган, бунақа текин томошани кўрмаган эди...

Хатто она шайтон ҳам пучайтган қорнини селкиллатиб кула-кула, чўзилиб қолди.

— Вой-ей, — деб зорланди Хожабека йиг'лагудек бўлиб, — селларнинг дастингдан кечасиям ҳаловат йў-а, бола эмас, бало бўлдиларинг, бало!

— Ҳа, баракадда, бу бошқа гап, — деб она шайтон муқофотлагандек боласининг бошини силаб қўйди. — Иш дегани мана бундоқ бўпти. Одам бола-ларини кечаси қанчалик безовта қилиб холи-жонига қўймасанг, кундузи шунчалик йўлдан уруш осон бўлади, ўқингми?

Шайтонвачча "ўқдим" деди-ю, ака-укаларнинг қўйнига кириб кетди. Шу кирганча анчагина мизғиб қолди.

xohlasam qo'ldagi o'yinchog'ini. Yana bularning qo'yinlari issiqqina mehmonxonayam ekan-a...

Shayton uyqusiga to'yib olgan Shaytonvachcha

yumim kechadayoq zerikib qoldi.

— Ona deyman, qachon kunduzi bo'ladi?

— Kechasi turganda, kunduzini nima qilasan? —

ming'ildadi ona shayton.

— Zerikib ketipman-da.

— Tirik o'yincholaqing turib-a?

— E, ular tosh qotib uxlayapti.

— Qitq joyini topgin, esarak, xohlasang kuldirasan,

xohlasang yig'latasan...

Shaytonvachcha timirskilaniб aka-ukalarning qitq joyini qidirga boshladi. Biriniki oyog'ining tagida, ikkinchisining qo'lig'ida, yana bittasining yumshoq joyidaykan. Aka-ukalar biri olib, biri qo'yib uyqularida qitqlay boshlashdi. Odam bolalari uxlaganda kulsa, xuddi quydirgan kallaga o'xshab, xuningi chiqib ketarkan. Ovozlam xuddi shishaning og'zidek "qul-qul"lar ekan. "Qul-qulash" rosa avjiga minganda katta aka uyg'onib ketdi-da, qitqlash mana bunaqa bo'ladi deb, kichigini soqirdi. Unisi menmas deb jinqarchani urdi. Yumim kechada bo'ldi janjal, bo'ldi to'polon. Yostiqlar otilgan, choyshablar yitilgan, butinlar qonagan...

Shaytonvachcha dunyoga kelgandan beri bunaqa muza qilmagan, bunaqa teklin tomoshami ko'tmagan edi... Hatto ona shayton ham puchchaygan qotimini selkilatib kul-kula, cho'zilib qoldi.

— Voy-ey, — deb zorlandi Xojabeка yig'lagudek bo'lib, — selarning dastingdan kechasiyam halovat yo'y-a, bola emas, balo bo'ldilaring, balo!

— Ha, barakalla, bu boshqa gap, — deb ona shayton muqofotlagandek bolasining boshini silab qo'ydi. — Ish degani mana bundoq bo'пти. Odam bolalarni kechasi qanchalik bezovta qilib holi-joniga qo'ymasang, kunduzi shunchalik yo'ldan urush oson bo'ladi, uqinngmi?

Shaytonvachcha "uqdim" dedi-yu, aka-ukalarning qo'yiniga kirib ketdi. Shu kirgancha anchaгина mizg'ib qoldi.

Она шайтон дағ-дағасини тутатмаёқ оstonада бит-та кетворган шаффоф фаришта кўринди. Шайтон-вачча бундоқ қараса фариштанинг бир кўлида кат-такон кетмон-у, бир кўлида баркаш тўла тилламинш. Фаришта пошшолликнинг жарҳисига ўхшаб дермиш:

Одамлар-у одамлар...

Борда битган бодомлар!

Кимга райрат кетмони-ю,

Кимга олтин хирмони?

Кеп қолинг, об қолинг...

Дабдурустдан Шайтонвачча иккиланиб қолди. “Кетмонни олсаммикан, олтинимми? Икковиниям олаверай, тешиб чиқмас. Э, йўқ... Файрат кетмонини бошимга ураманим? Олтинни оламан, олтинни, тўрт кунлик дунёда яшаб қолиш керак”. Шайтонвачча очкўзлик билан ўзини баркаш тўла олтинга урди. Бироқ олтинлар Шайтонваччанинг кўли тегизи би-дан бир уом қулга айланди-қолди. Бу ҳолдан Шай-тонвачча ҳайрон бўлиб турган эди, фариштанинг бошқаси кўринди. Унинг бир кўлида бахт қуши-ю, бир кўлида пошшоллик тахтиминш. У нуқул:

Одамлар-у одамлар...

Борда битган бодомлар!

Кимга бахт-у, кимга тахт?

Кеп қолинг-у об қолинг...

— Эй, — деди Шайтонвачча шошганича, — бахт қушини ўзини сийлов, тахтни бер, менам бир дав-ру давронлар сурай.

У шундай ҳирс билан ўзини пошшоллик тахтига урди. Бунни қарантки, пошшоллик тахти ҳам Шайтон-ваччанинг кўли тегар-тетмас куйиб қулга айланди. Бахт қуши бўлса парр этиб урди, кетди. Шайтонвач-ча яна қулпа-қуруқ қолди. “Энди хушёр бўламан, бу деди у ўзинга-ўзи, икки марта қовун туширдим, бу сафар ҳам қовун туширсам, онам қалламини сапча-дек узиб ташлайди.” Шу пайт оstonада учинчи фа-ришта кўринди. Унинг бир кўлида улкан бир китоб, иккинчи кўлида мева тўла сават. У ҳам шерикларига ўхшаб ўз молини мактар эди:

Она шайтон дағ-дағасини тутатмаёқ оstonада битта кетворган шаффоф фаришта ко'инди. Шайтон-вачча бундоқ қараса фариштанинг бир қo'лида каттакон кетмон-у, бир қo'лида баркаш то'ла тилламинш. Фаришта пошшолликнинг жарҳисига о'хшаб дермиш:

Одамлар-у одамлар...

Борда битган бодомлар!

Кимга г'айрат кетмони-ю,

Кимга олтин хирмони?

Кеп қолинг, об қолинг...

Дабдурустдан Шайтонвачча иккиланиб қолди. “Кетмонни олсаммикан, олтинимми? Икковиниям олаве-рай, тешиб чиқмас. Е, уo'қ... Г'айрат кетмонини бошимга ураманим? Олтинни оламан, олтинни, то'рт кунлик дунёда яшаб қолш керак”. Шайтонвачча очкo'злик билан о'зини баркаш то'ла олтинга урди. Бироқ олтинлар Шайтонваччанинг қo'ли тегизи билан би-руй қулга айланди-қолди. Бу ҳолдан Шай-тонвачча ҳайрон бo'либ турган эди, фариштанинг бошқаси кo'инди. Унинг бир қo'лида бахт қуши-ю, бир қo'лида пошшоллик тахтиминш. У нуқул:

Одамлар-у одамлар...

Борда битган бодомлар!

Кимга бахт-у, кимга тахт?

Кеп қолинг-у об қолинг...

— Эй, — деди Шайтонвачча шoшганича, — бахт қушини о'зинга сийлов, тахтни бер, менам бир дав-ру давронлар сурай.

У шундай ҳирс билан о'зини пошшоллик тахтига урди. Бунни қарантки, пошшоллик тахти ҳам Шайтонваччанинг кўли тегар-тетмас куйиб қулга айланди. Бахт қуши бo'ли тегар-тетмас куйиб қулга айланди. Бахт қуши бo'ли парр этиб урди, кетди. Шайтонвачча яна бo'ли парр этиб қолди. “Энди хушёр бo'ламан, бу сафар ҳам о'зига-о'зи, икки марта қовун туширдим, бу сафар ҳам қовун туширсам, онам қалламини сарчадек узиб ташлайди.” Шу пайт оstonада учинчи фаришта ко'инди. Унинг бир қo'лида улкан бир китоб, иккинчи қo'лида мева то'ла сават. У ҳам шерикларига о'хшаб о'з молини мактар эди:

*Одамлар-у одамлар...
Борда битган бодомлар!
Кимга Аллоҳнинг каломи,
Кимга жаннатнинг таоми?
Кеп қолинг-у об қолинг...*

Шайтонвачча бир зум нима қиларини билмай туриб қолди. Нимага деганда китобдан шундай бир нур таралар эдики, бутун оламни ёритар эди. Шайтонваччанинг кўзлари қамашиб, эси оғай деди. Барibir шайтоний нафси ғолиб келиб, саватлати жаннат медаларига ўзини урди. Шайтонваччанинг қўли тегар-тегмас медалар ҳам тупроққа айланди-қолди. Нимага деганда қўлга айланган нарсалар ҳам, тупроққа айланган нарсалар ҳам — бари шайтонга эмас, одам болаларига буюрилган эди-да. Одам болалари бўлса, донт қотиб ухлаб ётишарди.

Шундай қилиб фаришталарнинг ҳар тонг риқ-насиба, касбу ҳунар, амал улашадиган бозори тугади. Шайтонвачча лаб-лунжини ялаганича икки қўлини бурнига тикиб, ҳеч вақосиз қолаверди. “Оҳ, — деди Шайтонвачча ичидан зил кетиб, — шундоқ бозордан мосуво бўлдим-а, энди онам бошимни сарчадек ўзиб ташлайди. Алvido, э пishмаган хомкаллам...”

— Ҳа, — деди она шайтон тиржайганича, — жа сувага тушган мушукдек, шалвираб қопсан, нима бўлди?

Шайтонвачча онасининг ҳамма нарсани билиб туриб атайлаб сўраётганини сезди, шунинг учун кўрққан олдин мушт кўтарар қилиб деди:

— Э-э-э... бўлмаганга бўлишма, она! Энди бу хомкаллани менга ҳечам кераги йўқ. Ҳа, ол, сап-чадек ўзиб ташлайвер. Мен бунақа дардисар қалла билан хайрлашиб ҳам бўлдим.

— Ўзиб ташласам бошқасини қатган оласан?

— Унда айтиб бер, қанақа хатога йўл қўйдим?

Бошидаек кетмонни олишим керакмили е?

— Олмай тўғри қилдинг, кетмонни олганингда шайтонваччадан одамваччага айланиб қолардинг. Бир умр кетмоннинг тагида эзilib, ўлиб кетардинг. Кейин ўша кетмон билан йўр қазиб, лаҳадга тикишар-ди.

*Одамлар-и одамлар...
Бог'да битган бодомлар!
Кимга Аллоҳнинг каломи,
Кимга жаннатнинг таоми?
Кеп қолинг-и об қолинг...*

Shaytonvaachcha bir zum nima qilarni bilmay turib qoldi. Nimaga deganda kitobdan shunday bir nur taralardi ediki, butun olamni yoritardi. Shaytonvaachchani ko'zlarini qamashib, esi og'ay dedi. Baribir shaytoniy nafsi g'olib kelib, savlati jannat mevalariga o'zini urdi. Shaytonvaachchani qo'li tegar-tegmas mevalar ham tuproqqa aylandi-qoldi. Nimaga deganda qo'lga aylangan narsalar ham, tuproqqa aylangan narsalar ham — bari shaytonga emas, odam bolalariga buyurilgan edi-da. Odam bolalari bo'lsa, dorg qotib uxlab yotishardi.

Shunday qilib farishtalarning har tong rizq-nasiba, kasbu hunar, amal ulashadigan bozori tugadi. Shaytonvaachcha lab-lunjni yalaganicha ikki qo'lini burniga tikib, hech vaqosiz qolavardi. “Oh, — dedi Shaytonvaachcha ichidan zil ketib, — shundoq bozordan mosuvo bo'ldim-a, endi onam boshimni sarchadek o'zib tashlaydi. Alvido, e pishmagan xomkallam...”

— Ha, — dedi ona shayton tirjaganicha, — ja suvga tushgan mushukdek shalvira qopsan, nima bo'ldi?

Shaytonvaachcha onasining hamma narsani bilib turib ataylab so'rayotganini sezdi, shuning uchun qo'rqgan oldin mushk ko'tarar qilib dedi:

— E-e... bo'lmagan bo'lishma, ona! Endi bu xomkallani menga hecham keragi yo'q. Ha, ol, sapchadek o'zib tashlayver. Men bunaqa dardisar kalla bilan xayrlashib ham bo'ldim.

U'zib tashlasam, boshqasini qatgan olasan?

— Unda aytib ber, qanaqa xatoga yo'l qo'ydim?

Bo'shidaek ketmonni olishim kerakmi yo?

— Olmay to'g'ri qilding, ketmonni olganingda shaytonvaachchadan odamvaachchaga aylanib qolarding. Bir umr ketmonning tagida ezilib, o'lib ketarding. Keyin o'sha ketmon bilan yo'l qazib, lahada tikishardi.

— А? — деди Шайтонвачча сал ўзига келиб, — бундан чиқди каллам ишлабди-да а, она? Мен бўлсам элбўрулдан каллам билан хайрлашмоқчи бўлиб юрибман. Хў-ш... энди айт-чи, она, агарда бахт кушига харидор бўлганимда подшо бўлармидим?

— Бўлардинг.

— Вой-й... Шунинг учун ҳам бу каллани сатчаледек ўзиб ташла деспман-да, она. Шундоқ бахтни кўлдан берибман-а. Секингина туртиб кўймайсанми, ё подшо бўлиб кўтарилиб кетса, онасини танимай кўяди деб кўрқдингми?

— Бу гапинг ҳам рост, лекин муҳими бошқа ёқда. Билсанг бу дунёда шайтонлар салтанати кўп бўлган. Аммо узоқ яшаматан. Етти кун, етмиш кун, энг узоғи етмиш йил яшаган. Кейин асфаласофинга қия бўлиб кетган. Сениям пошшолитинг бир кунмас, бир кун шунақа бўларди-да.

— Унда каллам янаям яхши ишлабди-да, — дедя Шайтонвачча калдини фоз кўтарди. Шу десанг она, охиригисида анови зўр китобни олсаммикан деб кўп ўйландим, бироқ нафсим ўлгур мени йўлдан урди-да...

— Нафсинг яхши қилди йўлдан уриб, у Аллоҳнинг китоби эди. Олганингда нймон келтириб, мусулмон бўб қолардинг ва охиратгача шайтонларнинг душмани бўлиб қолардинг.

— Унда ўзим зўр эканман-да она! — имтиҳондан зўр ўтган боладек қувониб кетди Шайтонвачча.

— Ҳа, имтиҳондан зўр ўтдинг, бахойинг “беш”...

ЁМОНЛИККА ЯХШИЛИК

(ёки ака-укаларнинг касалхонага равона бўлишлари)

Шундай қилиб, бебисмиллоҳ учурага уюлган ака-укалар гафлат босиб, ухлаб қолишди. Тонгги ризқу насибалардан ҳам қуруқ қолишди. Лекин бу ҳаммаси эмас эди. Уларни олдинда бир дунё ташвишлар кутарди. Ака-укалар тушларида Шайтонваччанинг найрангига учраб, ким узоққа чоптириш ўйнашган эди.

— А? — деди Шайтонвачча сал о'зига келиб, — бундан чиқди каллам ишлабди-да а, она? Мен бо'лсам елбўрулдан каллам билан хайрлашмоқчи бо'либ юрибман. Хо'ш... энди айт-чи, она, агарда бахт қушига харидор бо'лганимда подшо бо'лармидим?

— Бо'лардинг.

— Вой-у... Шунинг учун ҳам бу каллани сарчадек узб ташла деспман-да, она. Шундоқ бахтни қо'лдан берибман-а. Секингина туртиб қо'у-майсанми, уо подшо бо'либ қо'тарлиб кетса онасини танимай қо'яди деб қо'рқдингми?

— Бу гапинг ҳам рост, лекин муҳими бошқа воқда. Билсанг бу дунёда шайтонлар салтанати қо'р бо'лган. Аммо узоқ яшаматан. Yeti кун, yetmish кун, eng uzog'i yetmish yil yashagan. Keyin asfalaso-linga qiya bo'lib ketgan. Seniyam poshsholinging bir kunnmas, bir kun shunaga bo'lardi-да.

— Uнда каллам янауям яхши ишлабди-да, — дедя Шайтонвачча қаддини g'oz қо'tарди. — Shu desang, она, охиригисида анови зо'г китобни олсаммикан, деб қо'р о'уландим, бироқ nafsım o'lgur meni yo'ldan urdi-да...

— Nafsing yaxshi qildi yo'ldan urib, u Allohning kitobi edi. Olganingda iymon keltirib, muslmon bo'b qolarding va oхiratgacha shaytonlarning dushmani bo'lib qolarding.

— Uнда o'zim zo'g ekaman-да она! — imtihondan zo'g o'lgan bo'ladек quvonib ketdi Shaytonvachcha.

— Ha, imtihondan zo'g o'lding, bahoying “besh”...

YOMONLIKKA YAXSHILIK

(yoki aka-ukalarning kasalxonaga ravona bo'lishlari)

Shunday qilib, bebisimlloh учурага уюлган ака-укалар гафлат босиб, ухлаб қолибди. Тонгги ризқ-и насибалардан ҳам қуруқ қолибди. Лекин бу ҳаммаси эмас эди. Уларни олдинда бир дунё ташвишлар кутарди. Ака-укалар тушларида шайтонваччанинг найрангига учраб, ким узокка чоптириш о'уиналган эди. U

у ёғи ўзингизга маълум. Жинқарчани-ку, майли, ўртанчаним кечирса бўлар, анови мактабга бора-литганини айтмайсизми. ҳамма ёқ "ўрдак сузди" бўб кетди... Тағлари шиптир, устиларилги кўрпадар очилиб қолган, дурустгина шамоллаб ҳам қолишган эди. Эрта-метандан қув-қув йўтал-у, пуфак қилиб аксиришлар бошланди. Иситмалари ҳам бир-биридан пой-та ўйнардди. Жинқарчаники ўттиз саккиз, ўртанчаники ўттиз тўққиз, каттаники қирққа қараб чопарди.

Хожа билан Хожабекка шошиб қолишди. Бирини бо-лаларнинг оғзинга асал чой тутса, бирлари қайноқ-қина сот. Бирини тандирдан узилган сўлқилдоқ нон тутса, бири иштаҳанг очилди деб лимонли шербат, иштаҳа қайда... Иситма гиппа бўғиб турганда, то-моқдан овқат ўтарканми?

Эрта-метандан Шайтонваччанинг кунни туғди. У учун байрам бўб кетди. Ҳа, бунақаси бўлмайдди. Болалар гингшиб, ноз-неъматларни ўзидан нари итаради, Шайтонвачча бўлса "Жабборқулда жон бор-ми?" деб, бир чеккадан рангини учираверди. Шайтон қопити, онаси айтгандек, ош ичида яйраб қолди.

— Она, — деди Шайтонвачча оғзи ёйилиб, — фаришталардан унматани бў ёқдан униб қолди-ку, а, нима дединг? Ҳе-хе-хе-е...

— Нимасини айтасан, одам болалари ўлгудек бе-фаҳм бўлишди, уларга қанчаллик ёмонлик қилсанг, улар сенга шунчаллик яхшилик қилишди. Ана шунисини эсингдан чиқармасанг бўлгани. Вой-ей, бун-чаим яшаи яхши-я... гўзал...

— Она дейман, шу... бир нима сўрасам, аччиғинг чикиб кетмайдими?

— Айниқса, ҳозир чикмайдди, дунё кўзимга чиройли кўриниб турганда, сўра...

— Нимагилар бугун бошқачароқсан-а, кўзларинг ёғ сургандек ялтираб турибди. Ҳар доим тишингнинг кирини сўриб ўтираддинг, бугун жа тиш кав-даб қопсан, тинчликми?

— Вой, шум ўлгу-ей, сездингми-а, сездингми?

— Нимага энди сездинг, болангдан-ку, ахир.

— Шу десанг, талтайиб кетма-ю, сени шарофа-

юғи о'zingizga ma'lum. Jinqarchani-ku, mayli, o'rtanchaniyam kechirsa bo'lar, anavi maktabga o'rtanchani aytaysizmi, hamma yoq "o'rda suzdi" bo' b ketdi... Taglari shiptir, ustlaridagi ko'rpalar ochilib qolgan, durustgina shamollab ham qolishgan edi. Ertamendan quv-quv yo'tal-u, pufak qilib aksitishlar boshlandi. Istimalari ham bir-biridan po'uga o'ynardi. Jinqarchaniki o'tiz sakkiz, o'rtanchaniki o'tiz to'qqiz, kattaniki qirqa qatib chopardi.

Xoja bilan Xojabeka shoshib qolishdi. Biri bolalarning og'ziga asal choy tutsa, birlari qaynoqdina sut. Biri tandirdan uzulgan so'lqidoq non tutsa, biri istahang ochiladi deb limonli sharbat. Istaha qayda.. Istima g'irra bo'g'ib turganda, tomoqdan ovqat o'tarkanmi?

Ertamendan Shaytonvachchani kuni tug'di. U uchun bayram bo' b ketdi. Ha, bunaqasi bo'lmaydi. Bolalar g'ingshib, noz-ne'matlarini o'zidan nar i taradi, Shaytonvachcha bo'lsa, "Jabborqulda jon bormi?" deb, bir chekkadan rangini o'chiraverdi. Shayton qoshig'i, onasi aytgandek, osh ichida yavtab qoldi.

— Она, — dedi Shaytonvachcha og'zi yoyilib, — farishtalardan ummagani bu yoqdan unib qoldi-ku, a, nima deding? He-he-he-...

— Nimasini aytasan, odam bolalari o'lgudek befaht bo'lishadi, ularga qanchalik yomonlik qilsang, ular seniga shunchalik yaxshilik qilishadi. Ana shunisini esingdan chiqartmasang bo'lgani. Voy-ey, bunchayam yaxshish yaxshi-ya... go'zal...

— Она дейман, шу... bir nima so'rasam, achchig'in chiqib ketmaydimi?

— Ayniqsa, hozir chikmaydi, dunyo ko'zimga chiroyli ko'rinib turganda, so'ta...

— Nimgadir bugun boshqacharoqsan-a, ko'zlaring yo'g' surgandek yaltirib turibdi. Har doim tishingning kirini so'rib o'tiarding, bugun ja tish kavlav qorsan, tinchlikmi?

— Voy, shun o'lgun-ey, sezdingmi-a, sezdingmi?

— Nimga endi sezding, bolangdan ku, axir.

— Shu desang, talayib ketma-yu, seni sharofating

тинг билан меним кўчамда байрам бўё қолди, байрам, хи-хи-хи-й... Болаларига андармон бўлиб Хожабека у ёқда турсин шундоқ тақводор Хожам бисмиллоҳни эсидан чиқариб, эрталабки нонуштага мени шерик қилди. Одамлар зурриётга бир нарсани бўлса борми, икки дунёси қоронғи бўлиб, Худониям унитиб кўйишди, ҳа...

— Хе-хе-хе... — дея яйраб-яйраб кулди Шайтонвачча, — шунда, яхши бола тўйиради, ёмон бола кўйиради.

— Бўлди қил, ҳақдингдан ошма, жа қорин қаппайиб, яна олатимизни унутгансаними, товук-мия!

Бўл, тўйирганларнинг қорнига теп.

— Э, ўзлари ўлай дейишпти-ку, теповрайми?

— Теповур...

Бу пайтда тез ёрдамдан келган амаки-ю, ходалар болаларнинг қоринни очиб, бири олиб, бири кўйиб, текшир-текшир қилишадиган эди. Шайтонвачча шундоғам очик турган қоринларга шатллатиб тепиб қолди. Ака-укалар кутилмаганда икки букчаёйиб, доллаб юборишди. Хожая, Хожабека, дўхтирларгача чўчиб тушишди. "Нима бўлиши мумкин-а?" дегандек бирита тикилиб қолди.

— Кўр ичак, — деди биттаси.

— Йўқ, ошқозон, — деди иккинчиси.

— Заҳарланишган, — деди учинчиси.

Нихоят "касалхонага" деган қарор бўлди-ю, ака-укаларни "тез ёрдам"га обчиқа бошлашди. Бунни кўриб турган Шайтонвачча:

— Ие, — деди суюниб, — ош-овқатлари десам, бутун бошли ховли-жойниям бизга ташлаб кетишпти-ку. Кент уйни келинчаги бўлиб ўзимиз қоларканмиз-да, она!

— Дард, — деди она шайтон кўзларини чақчайтириб, — куруқ ховли-жойни бошинга урасанми, болаларнинг пайдан бўл, чоп, машинага илаш... Вой ишшаматурей, одам болаларига ўхшаб уй-жойга бино кўяди-я...

билан меням ко'шамда баулам бо'б қолди, баулам, хи-хи-хи-у... Болаларига андармон бо'либ Хожабека у ёқда турсин шундоқ тақводор Хожам бисмиллоҳни эсидан чиқариб еталабки нонустага мени шерик қилди. Одамлар зурриётга бир нарсани бўлса борми, икки дунёси қоронғи бўлиб, Худониям унитиб қўйишди, ҳа...

— Не-не-не... — дея уяғаб-уяғаб кулди Шайтонвачча, — шунда, яхши бола то'йдигди, ёмон бола куйдигди.

— Бо'лди қил, ҳақдингдан ошма, ја қорин қаррауиб, яна олатимизни унутарсанми, товук-мия! Бо'л, то'йдиганларнинг қорнига теп.

— Е, о'злар о'лай дейишарти-ку, теповтауми?

— Теповур...

Бу пайтда тез ёрдамдан келган амаки-ю, ходалар болаларнинг қоринни очиб, бири олиб, бири қўйиб, текшир-текшир қилишаркан эди. Шайтонвачча шундоғам очик турган қоринларга шатллатиб тепиб қолди. Ака-укалар кутилмаганда икки букчаёйиб, доллаб юборишди. Хожая, Хожабека, дўхтирларгача чўчиб тушишди. "Нима бўлиши мумкин-а дегандек бир-бирига тикилиб қолди.

— Ко'р ичак, — деди биттаси.

— Yo'q, oshqozon, — деди иккинчиси.

— Zaharlanishgan, — деди учинчиси.

Nihoyat "kasalxona"ga" деган қарор бо'лди-ю, ака-укаларни "tez yordam"ga obchiqa boshlashdi. Buni ko'rib turgan Shaytonvachcha:

— Ие, — деди суюниб, — ош-овқатлари десам, бутун бошли ховли-жойниям бизга ташлаб кетишарти-ку. Кент уйни келинчаги бо'либ о'зимиз қоларканмиз-да, она!

— Дард, — деди она шайтон ко'зларини чақчайтириб, — қуруқ ховли-жойни бошинга урасанми, болаларнинг пайдан бо'л, чоп, машинага илаш... Вой ишшаматурей, одам болаларига ўхшаб уй-жойга бино қўяди-я...

ШИФОХОНАДА

(ёки Шайтонваччанинг янги дўстлари)

Бу ердаги дўхтирлар ака-укаларни обдон текшириб, "оддий шамоллаш" деган қарорга келишди-да, каттагина бир хоната ётқизиб қўйишди. Ака-укалар каттагина ичкари кирган Шайтонваччанинг хайта эргатиб ичкари кирган Шайтонваччанинг хайратдан оғзи ланг очилиб, ёйилмай қолди.

— Вой бў-ў-ў... — деб юборди бор овозда, — шаҳарда бола қолганими ўзи? Анави емиш-мемишлари бунча кўп, кўтилардан тошиб, тоқчаларча чиркиб кетибди-я. Ё Жаннат деганлари шетмикан-а! Онам хўб билиб жўнатибди-да мени бу ерларга. Хозир бир четдан шундай рангини ўчирайки...

Шайтонвачча шундай деб шайтон қошигини кўлига олиб, қорин ғамита тушган эди:

— Нима, нима, — деган ўшқирикдан чўчиб тушди. — Нақ қошигининг оғзинга қозик қилиб қоквормай яна, — деди бояги овоз.

— Яхшиси, тишини қоккиб кўлига берамиз, келган жойига жўнаворамиз, — деди бошқа бир овоз. Шайтонвачча кўзларини йириб-йиртиб бундоқ хона ичига қараса, инқиллаб-синқиллаб ётган боладарнинг кўнидан нақ девдек-дедек шайтонваччалар чиккиб келаётганимиш. Кўзлари олайган, юзлари қорайган, муштлари дўлайган.

— Э... э... оғайнижонлар, ассалому алайкум, бу ерда сизлар борлигингизни пайқамабман, мени кечиринглар, — деди Шайтонвачча титраб-қақшаб. — Ха-а, — деди битта барзангиси Шайтонваччанинг томоғидан ғипша бўғиб, — нима-нималар деб вайсалдинг, яна битта қайтар-чи?

Шайтонвачча барзангининг дўлайган кўзларидан меҳр-шафқат кутиб, мўлтираганича бояги тагларини қайтарди:

— Оғайнижонлар, кечиринглар!... Пайқамабман... — Шунақами, — деди барзанги сўйлоқ тишлари-ни кўрсатиб, — нималар деб валдираганингини билсанми?

— Мен бир сўзга шайтонман, айтганидан қайт-

ШИФОХОНАДА

(юки Шайтонваччанинг янги до'стлари)

Bu yerdagi do'xtirlar aka-ukalarni obdon tekshirib, "oddiy shamollash" degan qarorga kelishdi-da, kattagina bir xonaga yotqizib qo'yishdi. Aka-ukalarga e'gashib ichkari kirgan Shaytonvachchani haytadan og'zini ochilib, yorilmay qoldi.

— Voy bo'-o'-o'... — deb yubordi bor ovozda, — shaharda bola qolganmi o'zi? Anavi emish-memishlari buncha ko'p, qutilardan toshib, tokchalargacha chiqib ketibdi-ya. Yo Jannat deganlari shetmikan-a! Onam ko'ib bilib jo'natibdi-da meni bu yerga. Hozir bir chetdan shunday rangini o'chirayki...

Shaytonvachcha shunday deb shayton qoshig'ini qo'lga olib, qorin g'amiga tushgan edi:

— Nima, nima, — degan o'shqiriqdan cho'chib tushdi. — Naq qoshig'ingni og'zingga qoziq qilib qoqovtmay yana, — dedi bo'yagi ovoz.

— Yaxshisi, tishini qoqib qo'lga betamiz, kelgan joyiga jo'navotadi, — dedi boshqa bir ovoz. Shaytonvachcha ko'zlarini yitib-yitib bundoq hona ichiga qarasa, inqillab-sinqillab yotgan bolalarning qo'ynidan naq devdek-devdek shaytonvachchalар chiqib kelayotganini. Ko'zlarini olaygan, yuzlarini qoraygan, muhtlari d'ulaygan.

— E... e... o'gayniyonlar, assalomu alaykum, bu erda sizlar borlig'ingizni payqamabman, meni kechiringerlar, — dedi Shaytonvachcha titrab-qaqshab.

— Ha-a, — dedi bitta barzangisi Shaytonvachchaniing tomog'idan g'ipra bo'g'ib, — nima-nimalar deb vaysalding, yana bitta qaytar-chi?

Shaytonvachcha barzanginiing d'ulaygan ko'zlaridan me'hr-shafqat kutib, mo'ltinganicha bo'yagi taglarini qaytaradi:

— O'gayniyonlar, kechiringerlar!... Payqamabman... — Shunaqami, — dedi barzangi so'yloq tishlarini ko'rsatib, — nimalar deb valdirag'ingizni bilasanmi? — Men bir so'zga shaytonman, aytdanidan qayt-

ирғио чиқди. Оғзида сўлакайи оқиб, тугилганига минг пушаймон бўлиб турган эди, учинчи барзанти пайдо бўлиб, нақ думидан ушлаб олди.

— Хей, — деди Шайтонвачча энди астойдил фикрини, — думим билан ҳазиллашма-я, пасткаш. Корним оғриб турибди, худди башарангни бежаб кўяман.

— Шошма, — деди у бамайлихотир, — олдин оғзингдан чиққан гапларнинг масаласини ҳал қилиб олайлик, ахир сен бир сўзли Шайтонваччасан-ку, а, лаббай?!

— Хўш, нима демокчисан?

— “Билмапман” дегинг а?

— Э... мунча эзма-чуруксанлар, уч оғиз сўзга шунча ваҳима, шунча суд. Кўйвор, бола, думимни, ҳозир ҳамма ёгингни расво қиламан.

— Гапни айлантирма ҳардамхаёл, биз шайтонлар ҳамма ишни билиб қиламиз, билмабман дейиш биз учун ўлим билан баробар. Бунисиниям билиб қўй, хомкаллангга тутиб қўй...

— Э-э-э... бoshимда туталитган жой қомали-е...

— Унда думингни тутаман...
Бечора Шайтонвачча оғриқнинг зўридан қандай қилиб хонадан чиқиб кетганини билмай қолди. Қарант, “думингни тутаман” деган сўз одамларга шайтонлардан ўтиб қолган экан.

ТАН ОЛИНИШ

(ёки Шайтонваччанинг ишларининг
юрishi кетиши)

— Ўх-хў... — деди Шайтонвачча туздек ачишаётган бошини, тутилиб қолган думини силаб, — бу бош эмас тутунча бўё қопти-ку. Бу ёқда отнинг қаш-қасидек думгайм тутун тушди. Қаяқларга кеп қолдим ўзи? Хаҳ жўнатган жойларинг билан кўшмозор бўл-а, жолутар, қари тулки, — деб Шайтонвачча онасининг тўрита фиш қалаб турган эди, очиқ турган эшикдан барзангиларнинг биттаси қараб қолди. Шайтонвачча шошиб у ёғ, бу ёғга қараса қочиб

chayam iṛ'ib chiqdi. Og'zidan so'lakayı oqib, tugilganiga ming pushaymon bo'lib turgan edi, uchinchisi barzangi paydo bo'lib, naq dumidan ushlab oldi.

— Hey, — dedi Shaytonvachcha endi astoydil fikrini, — dumi bilan hazillashma-ya, pastkash. Qornim og'rib turibdi, xuddi bsharangni bejab ko'yaman.

— Shoshma, — dedi u bamaylixotir, — oldin og'zingdan chiqqan gaplarning masalasini hal qilib olaylik, ahir sen bir so'zli Shaytonvachchasan-ku, a, labbay.

— Xo'sh, nima demochisan?

— “Bilmabman”, deding-a?

— E... muncha ezma-churuksanlar, uch og'iz so'zga shuncha vahima, shuncha sud. Qo'yvor, bola, dumini, hozir hamma yog'ingni rasvo qilaman.

— Gapni aylantirma hardamxayol, biz shaytonlar hamma ishni bilib qilamiz, bilmabman deyish biz uchun o'lim bilan barobar. Bunisiyayam bilib qo'y, xomkallangga tugib qo'y...

— E-e-e... boshimda tugadigan joy qomad-e...

— Unda dumingni tugaman...
Bechoʻra Shaytonvachcha og'riqning zo'ridan qanday qilib xonadan chiqib ketganini bilmay qoldi. Qarang, “dumingni tugaman” degan so'z odamlarga shaytonlardan o'tib qolgan ekan.

ТАН ОЛИНИШ

(yoki Shaytonvachchaniṁ ishlariniṁ
yurishi ketishi)

— O'h-ho'... — dedi Shaytonvachcha tuzdek achibshayotgan boshini, tugilib qolgan dumini silab, — bu bosh emas tuguncha bo'ib qopti-ku. Bu yorda otning qashqasiddek dumgayam tugun tushdi. Qayodlarga ker qoldim o'zi? Nah, jo'natgan joylaring bilan ko'shmazor bo'la, jodugat, qari tulki, — deb Shaytonvachcha onasining to'rtga g'ishi qilib turgan edi, ochiq turgan esikdan barzangilarning bittasi qarab qoldi. Shay-

қолишга қулайгина жойда турган экан. Шайтонвачча қочиб қолгунча отиб қол деб бор-йўғи ёнқоқдек мушчасини барзангига дўлайди:

— Ҳов барзанг! худди олайган кўзларингга муштимини тикиб олмай тагин. Уларига сичқоннинг ини минг танга бўб кетмасин, хў дўнг пешона, де-раза кўз!

— Дуруст, дуруст, — деди барзангги Шайтонваччанинг дўқларига парво қилмай. Кейин бир нима димоқчидек паҳмоқ бошини қашиб қўйди. — Шу... — деди у чайналиб, — биз сенинг гўр томонларингги кўзингга кўрсатиб, эсингдан чиқмасин деб у ер, бу ерингга тутиб қўйди. — Энди... — яна чайнади у, — шу десанг сенинг зўр томонларингга айтиб қўймасак олатимизга тўғри келмайди. Ҳа, одам боғалари-та ўхшаб икки юзламачи бўб қоламиз. Уларнинг камдан-ками бировнинг зўрлигини тан олишади.

— А-а-а... — деди Шайтонвачча қулоқларига ишонмай, — мени зўр дедингми? Энди ақлинг қирибди. Бу бошқа гап. Билиб қўй, муғомбирлик қилаётган бўлсанг, нақ тилингни суғириб, қозоқ тишларингга пайтава қилиб илиб қўйман-а!

— Зўрликка, зўрсан, биз биттадан одам боғасини қасалхонага бошлаб келсак, сен биратўла учта-сини бошлаб келибсан, сенда бир хислат борга ўхшайди?

— Ҳе-хе-хе... — гурралари дўқиллаб кулди Шайтонвачча, — онам ҳам нуқул шунақа дейди.

— Ке, ичкари қирақол, сен ҳали бизга керак бўладиганга ўхшайсан.

— Тўшингни сувга айт, мен думим туғулган жойдан ҳазар қиламан. Сенлар мени ким деб ўйловдинг?

— Думингни тутдиқми, қандоқ қилиб ечинини ҳам биламиз, кир депман, ноз қилма.

— О-о-о... Ҳали менинг шарфимга зиёфат ҳам уюштирасанлар? — дея шайтон қошигини шакиллатди Шайтонвачча.

— Сен зиёфат-пиефат деган гапларни қўй. Бунақа ишларни одам боғаларига қўйиб бер. Зиёфат билан дунёга келиб, зиёфат билан ўлишади. Ҳатто ўзининг уч кун бўлди, етти кун бўлди, йигирма

тонвашча шосhib u yog', bu yog'iga qatasa qoshib qolishga qulaygina joyda turgan ekan. Shaytonvachcha qochib qolguncha o'ib qol deb bor-yo'g'i yong'oqdek mushchasini barzangiga do'laydi:

— Nov barzangi, xuddi olaygan ko'zlaringga mushitimni tikib olmay tag'in. O'zlariga sichqonning ini ming tanga bo'b ketmasin, ho' do'ng peshona, drazza ko'z!

— Durust, durust, — dedi barzanggi Shaytonvachchaniing do'qlariga parvo qilmay. Keyin bir nima demochidek pahmoq boshini qashib qo'ydi. — Shu... — dedi u chaynaliib, — biz sening g'or tomonlarining ko'zingga ko'rsatib, esingdan chiqmasin deb u er, bu eringga tutib qo'ydik. — Endi... — yana chaynaldi u, — shu desang sening zo'r tomonlaringniyam aytib qo'ymasak, odaimizga to'g'ri kelmaydi. Ha, odam bog'alarga o'xshab ikki yuzlamachi bo'b qolamiz. Ularning kamdan kamti birovning zo'rigin tan olishadi.

— A-a-a... — dedi Shaytonvachcha quloqlariga ishonmay, — meni zo'r dedingmi? Endi aqling kiribdi. Bu boshqa gap. Bilib qo'y mug'ombrilik qilayotgan bo'lsang, naq tilingni sug'urib, qoziq tishlaringga puytava qilib, ilib qo'yaman-a!

— Zo'rlikka, zo'rsan, biz bittadan odam bolasini kasalxonaga boshlab kelsak, sen birato'la uchtasini boshlab kelbsan, senda bir xislat borga o'xshaydi?

— He-he-he... — g'uralari lo'qillab kuldi Shaytonvachcha, — onam ham naqul shunaqa deydi.

— Ке, ichkari kiragol, sen hali bizga kerak bo'ladiganga o'xshaysan.

— Tushingni suvga ayt, men dummim tug'ilgan joydan hazar qilaman. Senlar meni kim deb o'yloding?

— Dumingni tug'dikmi, qandoc qilib yechishni ham bilamiz, kir, devarman, noz qilma.

— О-о-о... Ҳали mening sharfimga ziyofat ham uyushtirasnilar? — deya shayton qoshig'ini shakillatdi Shaytonvachcha.

— Sen ziyofat-piyofat degan gaplarni qo'y. Binaqa ishlarni odam bog'alarga qo'yib ber. Ziyofat bilan

кун бўлди, кирк кун бўлди, бир йил бўлди деб зиёфат беришди. Биз шайтонлар ошга ўроқ, бошта тўқмоқ, қилмаймиз. Озгина чиласанг, анови галадонларинг ноз-неъматларга шунақанги тўлиб кетдики, "сен же, мен же" бўб кетди. Ахир сенинг сўрғичларинг бир эмас учта-я, бир четдан зулукдек сўрвасан...

Шайтонвачча диққат қилса, барзанги тийёғламалик қилмайтти. Гапларига ишонди.

Ичкари кириб тутилган думини, жа силатиб турган эди Хожа билан Хожабека иккитадан сўмка кўтариб, инқиллаб-синқиллаб кеп қолди.

— Вой-ей, — деди Хожабека йиғламсираб, — кандай кунларга қолдик-а? Худоба нима ёмонлик қилган эканмиз-а?

— Бас қилинг, хоним, — деди Хожам бир ахволда, — Аллоҳнинг олдида гуноҳларимиз чандон-чандон, ҳа, гуноҳга томоғимизгача ботиб ётибмиз, ўзи шифо берсин, ўзи!

Бу гапларни эшитган барзангги шайтонваччалар касалхонани бошларига кўтариб, думалаб-сумалаб кула бошлашди.

— Ҳа, — деди Шайтонвачча ҳайрон бўлиб, — жа оғизларингнинг иштонбоғини йитиштиролмай қолдиларинг, тинчликми?

— Кўрмайсанми бу одам болаларини, бошларига ташвиш тушса, Худони эслаб, гуноҳларини тарозидан тортиб қолшди. Ташвишлари ардими, ўша заҳоти Худони эслан чиқаришди. Хе-хе-ҳ-е-е...

Ичкари кирган Хожа билан Хожабека болаларини бир четдан ситир бузоғини ялагандек ялаб-юлакшта тушинди.

— Мана асалтойларим, сизларга деб бутун бозорни кўчириб келдик.

— Ҳа, енглар, тезроқ опок бўлай десаларинг кўп-кўп енглар, ҳали яна обкеламиз...

Бу гаплардан Шайтонваччам ўзини тутолмай барзангиларга кўшилиб кула бошлади.

— Хе-х-хе-х-хе... Одам болалари болалари касал бўлса саҳий бўб кетишар экан. Вой бў-ў-ў... об келгин нарсаларини... олма, анор, банан, писта, бо-

dunyoga kelib, ziyofat bilan o'lishadi. Natto o'lganiga uch kun bo'ldi, yetti kun bo'ldi, yigirma kun bo'ldi, qirq kun bo'ldi, bir yil bo'ldi deb ziyofat berishadi. Biz shaytonlar oshga o'rtoq, boshga to'qmoq qilmaymiz. Ozigina chidasang, anavi galadonlaring nоз-неъматларга шунақанги to'lib ketadiki, "sen je, men je" bo'b ketadi. Aхir sening so'rg'ichlaring bir emas uchta-ya, bir chetdan zulukdek so'rtvasan...

Shaytonvachcha diqqat qilsa, barzangi tiyog'lamalik qilmayati. Gaplarga ishonadi.

Ichkari kirib tugulgan dumini, ja silatib turgan edi, Xoja bilan Xojabeka ikkitadan so'mka ko'tarib, inqillab-sinqillab kep qolishdi.

— Voy-ey, — dedi Xojabeka yig'lamirab, — qanday kunlarga qoldik-a? Xudoga nima yomonlik qilgan ekanmiz-a?

— Bas qiling, xonim, — dedi Xojayam bir ahvolda, — Allohning oldida gunohlarimiz chandon-chandon, ha, gunohga tomog'imizgacha botib yotibmiz, O'zi shifo bersin, O'zi!

Bu gaplarni eshitgan barzanggi shaytonvachchalар kasalxonani boshlariga ko'tarib, dumalaб-sumalab kula boshlashdi.

— Ha, — dedi Shaytonvachcha hayron bo'lib, — ja og'zlarining ishtonbog'ini yig'ishtirolмай qol-dilaring, tinchlikmi?

— Ko'tmaysanmi bu odam bolalarini, boshlariga tashvish tushsa, Xudoni eslab, gunohlarini tarozida tortib qolishadi. Tashvishlari ardimi, o'sha zahoti Xudoni esdan chiqarishadi. He-he-h-e-e...

Ichkari kirgan Xoja bilan Xojabeka bolalarini bir chetdan sigir buzog'ini yalagandek yalab-yulqashga tushishdi.

— Mана asalloylarim, sizlarga deb butun bozorни ko'chirib keldik.

— Na yenglar, tezroq orop bo'lay desalaring ko'r-ko'r yenglar, hali yana obkelamiz...

Bu gaplardan Shaytonvachchayam o'zini tutolmay barzangilarga qo'shilib kula boshladi.

— Heh-heh-heh... Odam bolalari bolalari kasal bo'lsa

дом, каймок, пишлоқ, асал... ярмарка қиворишди-ю, ярмарка. Тава касал оламнинг томоғидан шуңча нарса ўтмаслигини билишмасмикан-а, бу одам бо-лавлари?

— Билишати, билганда кандок, шунданга...
лишалки, — деди барзантилардан бири, — бунақа
пайтда хўжа кўрсинта оё келишати. Ха, бор-будини
сотиб бўлсам оё келишати. Бошқа пайтда боғалари
нон десин, кесак фириллайди. Хе-хе-хе...

— Биз шайтонларга яхшийдан-да, одам боғала-рининг бунақалини, — дея Шайтонвачча ҳам ғийбат оловита ўтин ташлади.

томони бор-да.

— Нима экан у?

— Нима экан у?
— Худо Жаннатни шу одам болалирига берган, бизгачас. Ҳатто Жаннатнинг ҳиди бурнимизга ҳам кирмайди. Шуниси алам қилади-да.

ШУМОЋК

(ёки Бисмилло ҳолатини пайдо бўлиши...)

Шайтонваччалар жа мажлисининг каттасини қилиб, шайтон қошиқларини қўла олиб ўзларини-ўзлари меҳмон қилиб, “сен же, мен же” деб туриш-ган эди, эшик очилиб, оппоқ халатли, қизил юзли, сузик кўзли, тумбир гавдали амакилар, она-лар кириб кетишли. Шайтонваччалар кўрқиб кет-ганларидан апил-тапил касалларининг кўйнига ки-риб кетишли. Амакиларнинг кўзойнакли, қориндо-ри, ўша каттаси бўлса керак, ака-укаларни ағдар-тунтар қилиб текшира бошлади. Тилларини қайта-қайта “а-а-алатиб” кўрди, кўйнақларини кўтариб, қоринларини очди, ёлди, айтарли ҳеч гап йўғ-у.

— Ш-у-у... — деди битта мўйловдори бошқалар
дангандек эир-оирларини тиклаётган бўлиб,
ни ўзига қарашиб, — булар хойнаҳой кўзликкан ё
учиниништан, шу хоната анави бор-у, Бисмилло хола,
ўшани ўтказасан... жа дами ўткир-да барака топкур-

.....

maxiy bo'ib ketishar ekan. Voy bo'o-o'... ob kelgan narsalarini... olma, anor, banan, pista, bodom, qaymoq, pishloq, asal... yarmarka qivorishdi-yu, yarmarka Tuvba, kasal odamning tomog'idan shuncha narsa Tuvba, kasal odam holatini?

Bilishadi, bilganda qandoq, shunangangi bil-

[illegible]

Biz shaytonlarga yaxshiykan-da, odam bolalari-ning bunaqaligi, — deya Shaytonvachcha ham g'iybat oloviga o'tin tashladi.

tonomi bor-da.

— Nimna ekan u?

— Nina ekan u;
— Xudo Jannatni shu odam bolariga bergan, biz ham
— Hatto Jannatning hidi burnimizga ham
pamas,
kirmaydi. Shuniisi alam qiladi-da.

SHUMYOQ

(yoki Bismillo xolaning paydo bo'lishi...)

Shaytonvachelarlar ja majlisning kattasini qilib, shayton qoshlqlarini qo'lga olib o'zlarini-o'zlari mehmom qilib, "sen je, men je" deb turishgan edi, emak ochilib, oppoq xalati, qizil yuzli, suzik ko'zli, rumblir g'avdali amakilar, opalar kirib kelishdi. Shaytonvachelarlar qo'rqib ketganlaridan apil-tapil kashonlarning qo'yiniga kirib ketishdi. Amakiarlarning ko'z bo'sharining qo'yiniga boshladi. Tillarini oyunchi, qorindori, o'sha kattasi bo'lsa kerak, akalarini, ayda to'mtar qilib tekshira boshladi. Tillarini akalarini, ayda to'mtar qilib tekshira boshladi. Tillarini akalarini, ayda to'mtar qilib tekshira boshladi. Tillarini akalarini, ayda to'mtar qilib tekshira boshladi.

degandek bir barmiga ikkita qonimni
dadi hatta mo'ylovdorl boshqalarni
shun...
...bulat boyunho'y ko'zikan, yo
n'zhan qurayib, ...
...kelibsigan, shu kengiza anovl bar'u, Usmillo xola,
...chikani o'tkazib... ja danti o'tke da baraka topkurmi....

— Э, кампиrho, ҳалиям шўтталарми? — сўради каттаси.

— Шўтталар...

— Неғараси тирикми, ўлиб-пўлиб қолмадимиз?

— Олдек бўб кетган, шу набирангизни тузалишга пича бор деб, ўзимиз уйига атайлаб жавоб бермаппмиз. Кампиrhoни мана шунақа нозик касалларга ушлаб турибмизда, ўртоқ бошлиқ. Кампиrhoни шу хонага кўчирсак, айна мўддо бўларди.

— Маркул таклиф, кўчиринглар бўлмаса...

Каттақони шундай деб, дов-дастгоҳларини йиғиштириб, шотирларини орқасидан эргаштириб, чиқиб кетди.

— Хе-хе-хе, — деб оғизларининг таноби қочди шайтонваччаларининг, — савлатларидан от хурқадигу, кунлари қанақалир кампиrhoга қолганига ўғайми?

— Э, у кампиrho деганлари бориб турган жодугар бўб чиқса-чи? — деди Шайтонвачча юраги бир нимани сезиб.

— Жодугар бўлса янаям яхши, бегонамас, ўзимиздан бўлади.

— Исми-шарифига қараганда бизданмаса ўхшайди. Исми-шарифини айтганда азои-баданимга иситма кириб кетди, ҳа иситма!

— Эҳ, маза қилаётган эдик-да, еганимиз олдимизда, емаганимизам олдимизда.

— Э, ҳаммасига манови шумоёқ сабабчи, — деб барзангиларнинг биттаси Шайтонваччанинг қалдасига тушириб қолди.

— Хе урмай урулгур, ўзинг шумоёқсан. Бир эмас утасини бу ёққа бошлаб келсам ҳам, шумоёқ бўламанми?

— Хов галварс, — дея мушт дўлайди бошқаси, — хойнаҳой сен каттароқ одамнинг боғларини олиб келганга ўхшайсан, бўлмаса, бунчалик куйиб-пишмасиди булар.

— Э, мен қаттан билай...

— Билгин-да, қовоқ қалла!

— Бўпти, бўпти, — деди Шайтонвачча бошига ини мушт тушиб қолмишдан кўрқиб.

— Е, кампиrho, ҳалиям sho'ttalarmi? — so'radi kattasi.

— Sho'talar...

— Ne'garasi tirikmi, o'lib-fo'lib qolmadimi?

— Oldek bo'b ketgan, shu nabirangizni tuzalishiga picha bor deb, o'zimiz uyiga ataylab javob betmayarmiz. Kampirshoni mana shunaqa nozik kasallarga ushlab turibmizda, o'rtoq boshliq. Kamprini shu xonaga ko'chirsak, ayni muddao bo'lardi.

— Ma'qul taklif, ko'chiringlar bo'lmasa...

Kattakoni shunday deb, dov-dastgo'hlarni yig'ishirib, shoirtlarni orqasidan ergashirib, chiqib ketdi.

— He-he-he, — deb og'zlarining tanobi qochdi shaytonvachchalarning, — savlatlaridan ot hurkadi-yu, kimplar qanaqadir kampirshoga qolganiga o'laymi?

— E, u kampirsho deganlari botib turgan jodugar bo'b chiqsa-chi? — dedi Shaytonvachcha yuragi bir nimani sezib.

— Jodugar bo'lsa yanayam yaxshi, begonamas, o'zimizdan bo'ladi.

— Ismi-sharfiga qaraganda bizdanmaga o'xshaydi. Ismi-sharfigini aytganda azoi-badanimga isitma kirib ketdi, ha isitma!

— Eh, maza qilayotgan edik-da, yeganimiz oldimizda, emaganimizam oldimizda.

— E, hammasiga manovi shumoyeq sababchi, — deb barzangilarning bittasi Shaytonvachchanning kalhasiga tushirib qoldi.

— He umay umlugur, o'zing shumoyeqsan. Bir emas, uchrasini bu yoqqa boshlab kelsam ham shumoyeq bo'lamanmi?

— Hov galvar, — deya muht do'laydi boshqasi, — hoynahoy sen kattaroq odamning bolalarini olib kelganiga o'xshaysan, bo'lmasa, bunchalik kuyib-piyishmaschi bular.

— E, men qattan bihay...

— Bilgin-da, qovog kalla!

— B'pti, b'pti, — dedi Shaytonvachcha boshiga yana muht tuшиб qolmishdan ko'rқib.

Shaytonvachcha bo'b qolgan kattalarning

— Ов-в, қоқинди-а, — деди Бисмилло хола не-варасини елкасидан олар экан, — аммо-лекин топ-дингиз, хўп оқила жувонсиз-да, сеҳрли деб тўғри айтдингиз. Бу калом билан не-не тилимларнинг эшиклари очилди, не-не ёмонлиқларнинг эшикла-ри ёпилди. Иштингизга шайтон қурғур аралаша ол-май қолади...

— Сеҳрли олтин калитча денг, олтин калитча.

— Шундоқ қоқиндиқ, шундоқ...

— Шу десангиз, холажон, бунақа сўзларни кўп эшитаман-у, шу қурғур омилигим бор-да, маънисини тушунмайман, маънисини. Маънисиям бир жа-хон бўлса керак-а?

— Ҳа, қоқиндиқ, бир жаҳон. Мана эшитинг: “Эй ўн саккиз минг олам эгаси бўлган буёқ Аллоҳим Сенинг муборак исминг билан ушбу ерға қадам ран-жида қилдим, шаккоклик қилиб ҳузурингдан қувил-ган шайтони лавин васвасасидан ўзинг асра...” Қа-дай, сая бўлсам тушунтира олдими, тасалдуқ?

— Тушунгандекман, холажон, тушунгандекман.

Ўзи қисқа-ю, маъноси жа уз-у-ун экан-а, қизик.

Шу паллада шайтонваччаларнинг тоқатлари тоқ бўлиб турган эди, охири чидай олишмади.

— Э, ўчир-е овозингизни, қизик, дейсан. Қизиги сента маймун ўйнатяптими, қизик, дейсан. Қизиги сента-ю, азоби бизгача, ҳе думбил, тентак.

Бироқ шайтонваччалар учун азобларнинг эшиги энди очилди бошлаган эди. Хола қутилмаганда дуога қўл очди:

— О-о-мин, қадам етди, бало етмасин, шу ерда ётган гўлаккиналаримнинг қалбига имон кирсин-у, шайтон кирмасин. Аллоҳу акбар!

Бу болохонадор дуонинг кучи билан шайтонвач-чалар нақ машина эзган бақалек шифтга ёпишди-қолишди.

Бисмилло хола оқ халатли опага қараб:

— Қалай, қоқиндиқ, бунисиниям маънисини ту-шунтириб берайми? — деди.

— Вой-й-й... ўлипти энди, жа унчалик омимас-мин, холажон, тушундим. Сиз нима бўлгандаям шу ёмонларни оёққа турғазиб берсангиз бўлди. Ота-она-

неварасини елкасидан олар экан, — аммо-лекин тордингиз, хо’р оқила жувонсиз-да, сеҳрли деб то’ғ’ри айтдингиз. Бу калом билан не-не тилимларнинг эшиклари очилди, не-не ёмонлиқларнинг эшиклари йорилди. Иштингизга шайтон қурғур аралаша олмай қолди...

— Сеҳрли олтин калитча денг, олтин калитча.

— Шундоқ қоқиндиқ, шундоқ...

— Шу десангиз, холажон, бунақа сўзларни кўп эшитаман-у, шу қурғур омилигим бор-да, маънисини тушунмайман, маънисини. Маънисиям бир жаҳон бў’лса керак-а?

— Ҳа, қоқиндиқ, бир жаҳон. Мана эшитинг: “Эй ўн саккиз минг олам эгаси бў’лган буёқ Аллоҳим, Сенинг муборак исминг билан ушбу ерға қадам ранжида қилдим, шаккоклик қилиб ҳузурингдан қувилган шайтони ла’уин васвасасидан О’зинг асра...” қалай сая бў’лсам тушунтира олдими, тасалдуқ?

— Тушунгандекман, холажон, тушунгандекман.

О’зи қисқа-ю, маъноси жа уз-у-ун экан-а, қизик.

Шу паллада Шайтонваччаларнинг тоқатлари тоқ бў’либ турган эди, охири чидай олишмади.

— Э, о’чир-е овозингизни, қизик, дейсан. Қизиги сенга маймун о’унартаптими, қизик, дейсан. Қизиги сенга-ю, азоби бизгача, ҳе думбил, тентак.

Бироқ шайтонваччалар учун азобларнинг эшиги энди очилди бошлаган эди. Хола қутилмаганда дуога қўл очди:

— О-о-мин, қадам етди, бало етмасин, шу ерда ётган гўлаккиналаримнинг қалбига имон кирсин-у, шайтон кирмасин. Аллоҳу акбар!

Бу болохонадор дуонинг кучи билан шай-тонваччалар нақ машина эзган бақалек шифтга йорилди-қолишди.

Бисмилло хола оқ халатли опага қараб:

— Қалай, қоқиндиқ, бунисиниям маънисини ту-шунтириб берайми? — деди.

— Вой-у-у... о’лган энди, жа унчалик омимасман, холажон, тушундим. Сиз нима бў’лгандаям шу ёмонларни оёққа турғазиб берсангиз бў’лди. Ота-онаси

си болажон, сахий, марҳаматли кўринади. Айтаман, сиззи куруқ кўйишмайди. Бош-оёқ сарупо кимми ўлдирибди...

— Сиз у гапларни кўятуринг, кожиндик, — деди хола. — Аллох шифо берса ҳеч гапмас, биз астойдил бўлиб сўраймиз холюс, нажот Ҳаратаннинг ўзидан. Агарда гапларингиз рост бўлса, аввало устингиздаги кўсқининг егинини кийиб олинг. Бўлмаса енгизда шайтон болалайди-я, шайтон.

— Вой кўйинг-е, холажон, одамни кўрқитманг!

— Рост гапдан ҳам кўрқадими одам, кожиндик!

— Вой ўлай, хи-хи-хи-и...

— Ҳа, нима бўлди, тасаддуқ?

— Гапиз рост бўлса, биз жа... хи-хи-хи-и... олиф-татарчилик қиламиз деб шайтонларга роддом бўб юрган эканмиз-да, холажон, вой ўлай-й-й...

— Шундоқ кожиндик, шундоқ, тушунган одамнинг садағаси кетсанг арзийди.

Шайтонваччалар шифтта ёпишганича дод деб юборишди:

— Ҳ-Ҳ-Ҳ... бу шунчаки кампиришмас, бу Худонинг бизга юборган азоби, Ҳа, ҳамма сирларимиздан Ҳа-бардор-я ялмоғиз ўлтур... ўлганимиз шу энди...

КҮРМОҚ БОР-У, ЕМОҚ ЙҮК

(ёки оқ халатли опа билан Бисмилло холанинг тил топишишлари)

Шу кунни Бисмилло хола хонадаги ака-укалар билан ҳам, бошқа бемор болалар билан ҳам анча-мунча машғул бўлишлар. Шифо бўлаган дуолар ўқиб, дам солдилар, олма-анор, мурabboли чой дегандек... Ҳатто аллаям айтдилар:

Алла болам, алла-ё,

Ухша болам, ухша-ё...

Болам менгиз қанотим,

Оғзимдаги новотим...

Алла-ё, алла,

Ухшага етти палла...

bolajon, saxiy, marhamatli ko'rinadi. Aytaaman, sizzi qutug' qo'yishmaydi. Bosh-oyoq sarupo kimmi o'ldiribdi...

— Siz u gaplarni qo'yaturing, qoqindiq, — dedi xola. — Alloh shifo bersa hech gapmas, biz astoydil bo'lib so'raymiz xolos, najot Yaratganining O'zidan. Agarda gaplaringiz rost bo'lsa, avvalo ustingizdagi Agarda gaplaringiz rost bo'lsa, avvalo ustingizdagi qo'sqining yengini kiyib oling. Bo'lmasa yengida shayton bolalaydi-ya, shayton.

— Voy qo'ying-e, xolajon, odamni qo'rqitmang.

— Rost gapdan ham qo'rqadimi odam, qoqindiq!

— Voy o'lay, xi-xi-xi-i...

— Ha, nima bo'lsa, tasadduq?

— Gapiz rost bo'lsa, biz ja... xi-xi-xi-i... olif-tatarchilik qilamiz deb shaytonlarga roddom bo'lib yurgan ekamiz-da, xolajon, voy o'lay-y-y...

— Shundoq qoqindiq, shundoq, tushungan odamning sadag'asi ketsang arziydi.

Shaytonvachchalар shifga yorishganicha dod deb yuborishdi:

— O'-o'-o'... bu shunchaki kampirishmas, bu Xudoning bizga yuborgan azobi, ha, hamma sirlarimizdan habardor-a yalmog'iz o'lgur... o'lganimiz shu endi...

КОРМОҚ БОР-У, ЕМОҚ УО'О

(юки оқ халатли опа билан Бисмилло холанинг тил топишишлари)

Shu kuni Bismillo xola xonadagi aka-ukalar bilan ham, boshqa bemor bolalar bilan ham ancha-muncha mashg'ul bo'ldilar. Shifo bo'ladigan duolar o'qib, dam soldilar, olma-anor, muraboli choy degandek... Natto alayam aytdilar:

Алла болам, алла-ё,

Ухша болам, ухша-ё...

Болам менгиз қанотим,

Оғзимдаги новотим...

Алла-ё, алла,

Ухшага етти палла...

Бувижонлари борлар бувижонларини эслаб, бу-
вижонлари йўқлари шунақа бувижониси бўлишини
орзулаб, кундуз кунни бир чимдим-бир чимдимдан
ухлаб ҳам олишти. Бирам маза қилишники, яқин
ўртада бунақа маза қилишмаган эди. Оқ халатли опа
ҳам хотани ўз онасидек яхши кўриб қолди. Аммо
кеча бориб улар орасида сал гап қочгандек бўлди.
Оқ халатли опа болаларнинг биттасига сайма дори
юбормоқчи бўлиб турган эди, бирдан Бисмилло хола
хай-хайлаб қолди:

— Нималар қилипсан, қоқиндиқ, тўхта-чи...

— Вой, яна нима бўлди? — чўчиб тушди у.

— Тавба, нима бўлди дейди-я, ҳеч маҳалда бе-
бисмилло ҳам қилдиларми дорини, қоқиндиқ?

— Э, омон бўлинг-е, нима экан дебман-а, ҳеч
жаҳонда уқолгайм бисмилло айтарканми, э кўйинг-
е, жа оширвордингиз-ку...

— Менга қара, қоқиндиқ мени бунақа қайириб
ташлама-я, ҳафа бўламан, ҳа, дилим оғрийди. Ке-
йин ўзингга қийин бўлади.

— Ахир кўриб турибсиз-ку, бирон нарса емап-
ман, бисмилло дегани...

— Унда бу нима? — деб дорига ишора қилди
хола.

— Дори...

— Нима каромати бор бунингги?

— Каромати жа катта, иштахани очади, иситма-
ни баландан қували, дармонга киритади.

— Дармонга киритса буям овқат экан-да, бундан
чиқди?

— О, овқат бўлгандаям энг зўридан, топилмай-
диганидан.

— Билмасанг билиб кўй, қоқиндиқ бисмилло айт-
масдан қилсанг, шу зигирдеккина доринггайм шай-
тон шерик бўлади. Қайси бири яхши?

— Э, бунақа демасизми, вой менинг холажон-
гинам-ей...

— Менга қара, қоқиндиқ, шу болаларимга неча
махал итна санчасан?

— Беш маҳал, холажон, нимайди?

— Ох, Худойимнинг чеварлигини қара, қоқин-
диқ, менам беш маҳал намоз ўқийман. Бас, шундоқ

Бувижонлари борлар бувижонларини эслаб, бувижонлари
уо'қлати шунча бувижониси бо'лишини орзулаб, кундуз
кунни бир чимдим-бир чимдимдан ухлаб ҳам олишти.
Бирим маза қилишники, яқин о'ртада бунақа маза
қилишмаган эди. Оқ халати опа ҳам хотани о'з
онасидек яхши кўриб қолди. Аммо кечга бориб
улар орасида сал гап қочгандек бў'лди. Оқ халати опа
болаларнинг биттасига сайма дори юбормоқчи бў'либ
турган эди, бирдан Бисмилло хола ҳай-хайлаб қолди:

— Нималар қиларсан, қоқиндиқ, то'хта-чи...

— Вой, яна нима бў'лди? — чо'чиб тушди у.

— Тавба, нима бў'лди дейди-я, ҳеч маҳалда
бесбисмилло ҳам қилдиларми дорини, қоқиндиқ?

— Э, омон бў'линг-е, нима экан дебман-а, ҳеч
жаҳонда уқолгайм бисмилло айтарканми, э қўйинг-
е, жа оширвордингиз-ку...

— Менга қара, қоқиндиқ мени бунақа қайириб
ташлама-я, ҳафа бў'ламан, ҳа, дилим оғ'туди. Кейин
ўзингга қийин бў'лади.

— Ахир кўриб турибсиз-ку, бирон нарса уемайман,
бисмилло дегани...

— Унда бу нима? — деб дорига ишора қилди хола.

— Дори...

— Нима каромати бор бунингги?

— Каромати жа катта, иштахани очади, иситmani
баландан қували, дармонга киритади.

— Дармонга киритса буям овқат экан-да, бундан
чиқди?

— О, овқат бў'лгандаям энг зў'ридан, топилмай-
диганидан.

— Билмасанг билиб қўй, қоқиндиқ бисмилло айт-
масдан қилсанг, шу зиг'ирдеккина доринггауям шайтон
шерик бў'лади. Қайси бири яхши?

— Э, бунақа демасизми, вой менинг хола-
жоним-ей...

— Менга қара, қоқиндиқ, шу болаларимга неча
махал итна санчасан?

— Беш маҳал, холажон, нимайди?

— Ох, Худойимнинг чеварлигини қара, қоқиндиқ,
менам беш маҳал намоз ўқийман. Бас, шундоқ

экан, ўша игна санчишингни мени намоз ўқийдиган пайтимга тўғрида.

— Вой нимага энди?

— Биласанми, қоқиндик намоз пайтида шайтонлар важарага тушиб, иситмалари мингта чиқиб, касал бўлиб қолишади. Бунақа пайтда улар сираям сал бўлиб қолишади. Дориларингни бари эм ишингга аралаша олмайдилар. Дориларингни бари эм бўлади.

— Бундан чиқди сиззи шайтонлар билан ҳам алоқангиз бор экан-да, вой бў-ў-ў... қойил...

Шундай деб оқ халатли оранинг кўрқувдан кўзларини ўйнаб кетди.

— Мен гаплашмаганман, қоқиндик, Пайғамбаримиз Муҳаммад соллаллаҳу алайҳи васаллам гаплашганлар. У зоти бобароқат шайтондан: "Умнатим намозга турганда сенинг ҳолинг не кечадиган?" деб сўраганлар. Шайтон: "Ё Расулаллоҳ, мени иситма тутадилар, титрайман" деб жавоб берган.

— Таклифнингиз яхши-ю, — дея чайналди оқ халатли опа.

— Яхши бўлса, нимага даровда хўп демайсан, қоқиндик?

— Ахир мениям бошлиқларим бор-да, кўрқаман. — Сенга ўзи нима керак, манови асалтойларнинг соғайишимми? Унда мени бу хонага нимага олиб келиларингиз-а, қоқиндик?

— Келишдик, холажон, келишдик, фақат тап шетта қолсин, ҳеч ким билмасин!

— Аллоҳ кўриб турибди, Худодан яширмаймиз, қоқиндик.

— Албатта, холажон, Худо ўзимизники, анавилар билмаса бўлди.

— Алҳамдулиллоҳ, ҳайтовур-ей, — дея холаининг юзига табассум ёйилди.

Бу келишув шайтонваччаларнинг жонини ҳикилдонига олиб келди:

— Кўрмоқ бор-у, سموқ й-ў-ў-ў, бизлар оч-у, улар т-ў-ў-ў, — деб очлик марсиясини бошлаб юборишди.

экан, о'ша игна санчишингни мени намоз о'қийдиган пайтимга то'ғ'рида.

— Вой нимага энди?

— Биласанми, қоқиндик намоз пайтида шайтонлар важарага тушиб, иситмалари мингта чиқиб, касал бўлиб қолишади. Бунақа пайтда улар сираям ишига аралаша олмайдилар. Дориларингни бари эм бўлади.

— Бундан чиқди сиззи шайтонлар билан ҳам алоқангиз бор экан-да, вой бо-о-о... қойил...

Шундай деб оқ халатли оранинг қўрқувдан қўзларини ўйнаб кетди.

— Мен гаплашмаганман, қоқиндик, Пайғамбаримиз Муҳаммад соллаллаҳу алайҳи васаллам гаплашганлар. У зоти бобароқат шайтондан: "Умнатим намозга турганда сенинг ҳолинг не кечадиган?" деб сўраганлар. Шайтон: "Ё Расулаллоҳ, мени иситма тутадилар, титрайман" деб жавоб берган.

— Таклифнингиз яхши-ю, — дея чайналди оқ халатли опа.

— Яхши бўлса, нимага даровда хо'р демайсан, қоқиндик?

— Ахир мениям бошлиқларим бор-да, қўрқаман. — Сенга о'зи нима керак, манови асалтойларнинг соғайишимми? Унда мени бу хонага нимага олиб келиларингиз-а, қоқиндик?

— Келишдик, холажон, келишдик, фақат тап шетта қолсин, ҳеч ким билмасин!

— Аллоҳ қўриб турибди, Худодан яширмаймиз, қоқиндик.

— Албатта, холажон, Худо о'зимизники, анавилар билмаса бўлди.

— Алҳамдулиллоҳ, ҳайтовур-ей, — дея холаининг юзига табассум юйилди.

Бу келишув шайтонваччаларнинг жонини ҳикилдонига олиб келди:

— Қўрмоқ бор-у, усмоқ у-о-о-о-о, бизлар оч-у, улар т-о-о-о-о, — деб очлик марсиясини бошлаб юборишди.

ОДОБЛИ БОЛАЛАР

(ёки оналарнинг хайратга тушибилари)

Бисмилло хола эндигина шом намозини ўқиб бўлган эди ҳамки, эшик сирли тақиллаб қолди.

— Ҳа, кировирсинлар, — деди хола хайрон бўлиб. Эшик очилиб, оstonада бир-бирдан келишган, кўҳликина иккита жувон кўринди. Кейин кўллари-ни кўксиларига қўйишиб, тавозе билан сатом беришди:

— Ассалому алайкум, холажон!

— Ва алайкум ассалом ва роҳматуллоҳу ва барокатуҳу. Келинлар тасаллуклар, келинлар, хуш кўрдик, — деди хола.

— Болаларимизни кўргани келдик. Бирам яхши бўпти-ей, сизни келганингиз, энди ҳамма умидимиз сиздан, холажон.

— Ҳа, бош-оёқ саруоям қилиб берамиз, у ёғини сўрасангиз, дуоларингизни аямасангиз бўлди.

— Аямайман тасаллуклар, аямайман, Аллоҳим-нинг муבורак қаломини нимага ай... Саруо масаласига келсак...

Бисмилло хола хўрсиниб кўйдилар-да, дедилар:

— Атаганингларни ментамас, бева-бечораларга, кўли калталарга беринглар... Салақа радди бало дейдилар, Ҳа бағони қайтарди. Аллоҳим кўли очиқлар-ни ўзига дўст кўради, мушкулларини осон қилади, қолаверса, болаларингиз тез-тез учиниб касал бўла-вермайдилар...

— Хўп бўлади, холажон, хўп бўлади...

Жувонлар шундай деб, ўзларига интиқ бўлиб жов-дириб турган болаларига юзланишди:

— Қандоқсан, болажоним, опоқмисан?

— Худоба шукр...

— Вой одамлар, эшитдингларми? — чапак чалиб юборди оналардан бири, — мени болам одобли бўб қолди, Худоба шукр деди, Худоба шукр!

— Ов, менинг болам унданам зўрини айтди, — деди иккинчиси ҳам қувониб, — Алҳамду лиллоҳ деди, Ҳа, Алҳамду лиллоҳ!

ОДОБЛИ БОЛАЛАР

(юки оналарнинг ҳайратга тushishlari)

Бисмилло хола эндигина шом намозини о'қиб бўлган эди ҳамки, эшик сирли тақиллаб қолди.

— Ҳа, кировирсинлар, — деди хола ҳайрон бўлиб. Эшик очилиб, оstonада бир-бирдан келишган, кўҳликина иккита жувон кўринди. Кейин қўлларини кўксиларига қўйишиб, тавозе билан салом беришди:

— Ассалому алайкум, холажон!

— Ва алайкум ассалом ва роҳматуллоҳу ва барокатуҳу, келинлар тасаллуклар, келинлар, хуш кўрдик, — деди хола.

— Болаларимизни кўргани келдик. Бирам яхши бўпти-ей, сизни келганингиз, энди ҳамма умидимиз сиздан, холажон.

— Ҳа, бoш-оyoқ саруоям қилиб берамиз, у yог'ини со'расангиз, дуоларингизни аямасангиз бо'лди.

— Аямайман тасаллуклар, аямайман, Аллоҳимнинг муבורак қаломини нимага аyaу... Саруо масаласига келсак...

Бисмилло хола хo'рсиниб қo'йдилар-да, дедилар:

— Атаганингларни ментамас, бева-бечораларга, қo'ли калталарга беринглар... Sадақа радди бало дейдилар, Ҳа балони қayтарди. Аллоҳим қo'ли очиқларни о'зига до'ст қo'радi, мушкулларини осон қилadi, қoлаверса, болаларингиз тез-тез учиниб касал бо'лавермайдилар...

— Xo'p бо'ladi, холажон, xo'p бо'ladi...

Жувонлар шундай деб, o'zларига интиқ бо'либ жовдириб турган болаларига yузланишди:

— Qандoқсан, болajоним, opoқmисан?

— Xудоба шукр...

— Voy oдамлар, эшитдингларми? — чepак чалиб yуборди оналардан бири, — мени болam одoбли бо'б қoлди, Xудоба шукр деди, Xудоба шукр!

— Ov, менинг болam ундanам зo'рини аyтди, — деди иккинчиси ҳам қувониб, — Alҳамду лиллоҳ деди, Ҳа, Alҳамду лиллоҳ!

Buni эшитиб турган ашyулонвичелар jonларги қyуноқда бо'lsa ҳам, кулиб yуборишди:

Бўни эшитиб турган шайтонваччалар жонлари кийноқда бўлса ҳам, кулиб юборишди:

— Ҳе-хе-хе... вой лақмалар-ей, вой ўқимаганлар-ей... ахир икковиям битта сўз-ку...

— Талашманглар тасаддуқлар, талашманглар, — деди Бисмилло хола ҳам мийғида кулиб, — аслида икковиям битта сўз, маъноси битта. Сиззи болайз ўзбекчалаб айти, сиззики арабчалаб, шу...

— Вой мени болам ўзимга тортибди-да, шу десангиз холажон камина кийим-кечакним, гап-сўзням ажнабийсини яхши кўраман. Барака топинг-ей, холажон, илёт барака топинг, болаларимизни бир кундаёқ олобти кит қўйибсиз-а!

— Ҳа-я, бўни қаранглар, олманиям бисмилло айтиб олиб, бисмилло айтиб тишлайпти... Бирам ирашайптики...

— Гап бундоқ, тасаддуқлар, — деди хола босиқ оҳангда, — одатда болалар Аллоҳнинг марҳамати билан мусулмон бўлиб туғилишди. Фақат уларнинг кейинчалик ким бўлиши сизларнинг тарбиянгизга боғлиқ, ўқиларингми?

— Вой бундоқ тилло гапларни ўқмай бўладими, холажон, турган-битгани хазина-ку, хазина... Бисмиллода гап кўп экан... Бисмилло айтиб, фалокатларни кўчада қолдириб ичкари кирдик, тўғрими холажон?

— Жа унчаликмас, тасаддуқ...

— Вой нимага энли?

— Сизлар оёқларингизда фалокатни бошларингизда кўтариб кирдинглар, фарқи шу...

— Бошимизда-я, вой ўлиб қўяқолай, қандоқ қилиб холажон?

— Гап бундоқ, тасаддуқлар... ўзи аёл зотининг боши сулур-сидирдан чиқмайди, тўғрими?

— Э, секин айтасизми, холажон, нақ қўлимиз касов, сочимиз сулурти-ку!

— Ҳа баракалла! Фалокат кўртур, аёл кишининг бир эгалига, бир бошига ёпишди.

— Бошга-я?

— Шундоқ тасаддуқлар, шундоқ. Бундан мосуво бўлишининг йўли осон, бошга рўмол ўралса бўлди,

— Не-хе-хе... вой лақмалар-ей, вой о'қимаганлар-ей... ахир икковиям битта со'з-ку...

— Талашманглар тасаддуқлар, талашманглар, — деди Бисмилло хола ҳам мийғида кулиб, — аслида икковиям битта со'з, ма'носи битта. Сиззи болауз о'zbekчалаб айти, сиззики арабчалаб, шу...

— Вой мени болам о'зимга тортибди-да, шу десангиз холажон камина кийим-кечакним, гап-сўзням айнабийсини яхши кўтаман. Барака топинг-ей, холажон, илово барака топинг, болаларимизни бир кундаюқ одоли қир қо'йибсиз-а!

— На-я, бун қаранглар, олманиям бисмилло айтиб олиб, бисмилло айтиб тишлайпти... Бирам уятлашарптики...

— Гап бундоқ, тасаддуқлар, — деди хола босиқ оҳанда, — одатда болалар Аллоҳнинг марҳамати билан мусулмон бо'либ туғ'илишди. Фақат уларнинг кейинчалик ким бо'лиши сизларнинг тарбиянгизга боғ'лиқ, ўқилингми?

— Вой бундоқ тилло гапларни ўқмай бо'ладими, холажон, турган-битгани хазина-ку, хазина... Бисмиллода гап ко'р экан... Бисмилло айтиб, фалокатларни ко'чада қолдириб ичкари кирдик, то'ғ'ими холажон?

— Жа унчаликмас, тасаддуқ...

— Вой нимага энди?

— Сизлар оyoқларингизда фалокатни бошларингизда ко'тариб кирдинглар, фарқи шу...

— Бошимизда-я, вой о'либ қо'яқолай, қандоқ қилиб холажон?

— Гап бундоқ, тасаддуқлар... о'зи аёл зотининг боши сулур-сидирдан чиқмайд, то'ғ'ими?

— Е, секин айтасизми, холажон, нақ қўлимиз касов, сочимиз сулурти-ку!

— На баракалла! Фалокат қургур, аёл кишининг бир егалига, бир бошига уoришад.

— Бошга-я?

— Шундоқ тасаддуқлар, шундоқ. Бундан мосуво бо'лишининг yo'ли осон, бошга ро'мол о'талса бо'ли, олам гулистон. Фалокат дегани сиздан ҳов пардан уятди. Билмади ҳозир сизлар уларини бош билан нечеча кунлик фалокатни бошларинда ко'тариб уюғандисизлар...

олам тулистон. Фалокат дегани сиздан ҳов наридан юради. Билмадим ҳозир сизлар яланбош билан неча кунлик фалокатни бошииларда кўтариб юрган-дирсизлар...

Иккала кўхлик жувон "вой-й-й" ... деб бошларини чангаллаб қолишти. Бундан шайтонваччаларнинг фиғони яна фалакка чиқди:

— Вой бў-ў-ў... бу опалар ҳам ўзимиздан эди, уларам кўлдан кеталиган бўлди-ку...

ШАЙТОНЛАРГА ТУХМАТ

(ёки одам қиёфасидаги шайтонлар)

Эрта тонгданок шифохонанинг тинчи бузилди. Униси у ёкка чопган, буниси бу ёкка. Ким сулурган-сидирган, ким дераза раҳлари, ойналарни артган. Увадаси чиққан матрасларни беркитган. Хуллас, касаллар бир чеккада қолиб, ҳамма кўз тушарли жойларни ялаб-ялтиратган...

Бу аҳволни кўрган шайтонваччаларнинг ҳам пешонаси тиришти. Ёпишиб ётган жойларида тутун қайтаришти:

— Касалларнинг ранги тулпроқ бўлиб, ювилмаган қозондек сарғайиб ётибди-ку, булар нуқул, кўча-кўйта, эшик-деразата зўр беришадил-я, тавба...

— Касалларнинг зангини сув билан кетказиб бўлмайдил-да, дори керак, дори. Дори-дармонни эрта кунда пуллаворилган...

— Э, эсипастлар, одамларнинг ишларига аралашиб нима қиласанлар, бири ўлиб, бири қолмайди-ми, — деди Шайтонвачча улардан баланд келиб.

Чоп-чоплардан Бисмилло ҳоланинг ҳам энсалари қолди:

— Ха қокиндик, — дедилар оқ халатли опанинг илгини тўсиб, — жа оёғи куйган товۇқдек типирчилаб қолдиларинг, тинчликми?

— Вой мени гапга тутманг, холажон. Ха алахситманг, чалитманг! Ҳозир ҳаммаёқни меҳмонлар босди, меҳмонлар...

— Кўйсанг-чи қизим, нима сента бу ер тўйхона-миники, меҳмон босиб, комиссия дегин ишонай.

Иккала ко'һлик жувон "вой-у-у" ... деб бошларини чангаллаб қолди. Бундан шайтонваччаларнинг фиғони яна фалакка чиқди:

— Вой бо'о'о'... бу оралар ҳам о'зимиздан эди, уларам қолдан кетадиган бо'лди-ку...

ШАЙТОНЛАРГА ТУНМАТ

(юки одам қиёфасидаги шайтонлар)

Эрта тонгданок шифохонанинг тинчи бузиди. Униси у юққа чорган, буниси бу юққа. Ким сулурган-сидирган, ким дераза тахлати, ойналарни артган. Увадаси чиққан матрасларни беркитган. Хуллас, касаллар бир чеккада қolib, ҳамма ко'з тusharti joylarni yalab-yaltiragan...

Бу аҳволни ко'рган шайтонваччаларнинг ҳам пешонаси титишди. Yopishib yotgan joylarni tutun qaytarishdi:

— Kasallarning rangi tuproq bo'lib, yuvilmagan qozondek sarq'ayib yotibdi-ku, bular nuqul, ko'cha-ko'yga, eshik-derazaga zo'r berishadi-ya, tavba...

— Kasallarning zangini suv bilan ketazib bo'lmaydi-da, dori kerak, dori. Dori-darmonni etta kunda pullavorishgan...

— E, esipastlar, odamlarning ishlariga aralashib nima qilasanlar, bini o'lib, bini qolmaydimi, — dedi Shaytonvachcha ulardan baland kelib.

Chop-choplardan Bismillo xolaning ham ensalari qoldi:

— Na qoqindiq, dedilar oq xalati oraning yo'lini to'sib, — ja oyog'i kuygan tovuddek tipirchilab qoldilaring, tinchlikmi?

— Voy meni gapga tutmang, xolajon. Na alahsitmang, chalgitmang! Hozir hammayoqni mehmonlar bosadi, mehmonlar...

— Qo'ysang-chi qizim, nima senga bu yer to'yxonamidiki, mehmon bosib, komissiya degin ishonay. — Qizigisiz-a xolajon, komissiya bilan mehmonning

— Кизиқсиз-а холажон, комиссия билан меҳмоннинг фарқига менам бораман. Комиссия деганлари куруқ келди-ю, ўла қолсам куруқ кетмайди. Бир нималарни ўмариб кетди. Меҳмон куруқ келиб, зиёфатингизни еб-ичиб, куруқ кет-а-а-вради... Сизнинг тилингизда айтганда комиссия деганлари порохўр-у, меҳмон зиёфатхўр бўлади... Аслида икковиям бир тўр, шайтонга ўхшамай ўлишин...

Оқ халатли опанинг сўзлари шайтонваччаларнинг ҳамиятига тегиб кетди:

— Ҳеч бўлмаса биззи тинч қўй, ҳов, мулоийм суҳурги...

— Ҳа-я, биз есак битта қорнимизга еймиз, кўтариб кетмаймиз, участка солмаймиз, мошина олмаймиз, туҳмат ҳам эви билан-да...

ШАЙТОНИ ЗҶР АМАКИ

(ёки меҳмонларнинг хайрон-у лол бўлишлари...)

Шайтонваччалар шифта ёпишганларича одам болалари устидан у деб, бу деб мағзава ағдариб туришган эди, оstonада бир тўп одамлар кўринди. Олдинда шайтонваччаларга кўпдан қаддон бўлиб қолган, бунинг устига очқидан-очқик "шайтони зўр" деб ном олган жарроҳ амаки келарди. У кишини кўриш билан шайтонваччаларга жон битиб, кўзлари сузилиб кетди:

— Оҳ-оҳ-оҳ, — деди улардан бири бошқаларига суҳунчилаган бўлиб, — хайрият, биззи кўчадаям байрам бўлалитанга ўхшайди. Халаскоримиз келяптилар, халаскоримиз... Ўлмаган кулга бўлди ёз...

Аммо нима бўлди дени, нақ осмон узилди-ю, ерга тушди. Шайтони зўр амаки оstonада бир зум тўхтаб:

— Бисмиллаҳир роҳманир роҳиийм, — деб ўнг оёғи билан ичкари қадам қўйди.

— Ваҳ-ваҳ-ваҳ, — деб юборишди шайтонваччалар шифта баттар қاپишиб, — шундоқ турулаб юртдан одам ҳам ўчиб қолти-ку, ўчиб... Илгари муқаддасини итволлиб, тишини қаллаб, юрсамми-юр-

фарқига менам бораман. Комиссия деганлари қутуқ келди-ю, о'ла қолсам қутуқ кетмади. Бир нималарни о'тариб кетди. Меҳмон қутуқ келиб, зiyoratingizni yeb-ichib, qutug ket-a-a-vradi... Sizning tilingizda aytganda komissiya deganlari poraxo'r-u, mehmon ziyofatho'r bo'ladi... Aslida ikkoviyam bir go'r, shaytonga o'xshamay o'lishin...

Оқ халати оранинг со'злари шайтонваччаларнинг ҳамиятига тегиб кетди:

— Hech bo'lmasa bizzi tinch qo'y, hov, muloyim suhurgi...

— Ha-ya, biz yesak bita qornimizga yeymiz, ko'tarib ketmaymiz, uchaska solmaymiz, moshina olmaymiz, tuhmat ham evi bilan-da...

SHAYTONI ZO'R AMAKI

(yoki mehmonlarning hayronu lol bo'lishlari...)

Shaytonvachchalalar shifga yorishganlaricha odam bolalari ustidan u deb, bu deb mag'zava ag'darib turishgan edi, ostonada bir to'p odamlar ko'rindi. Oldinda shaytonvachchalarga ko'rdan qadron bo'yib qolgan, buning ustiga ochiqdan ochiq "shaytoni zo'r" deb nom olgan jarroh amaki keldi. U kishini ko'rish bilan shaytonvachchalarga jon bitib, ko'zlarini suzilib ketdi:

— Oh-oh-oh, — dedi ulardan biri boshqalariga suvunchilagan bo'yib, — xayriyat, bizzi ko'chadayam bayram bo'ladiganга o'xshaydi. Xalaskorimiz kelyaptilar, xalaskorimiz... O'lmaxan qulga bo'ldi yoz...

Ammo nima bo'ldi deng, naq osmon uzildi-yu, erga tushdi. Shaytoni zo'r amaki ostonada bir zum to'xtab:

— Bismillahir rohmahir rohiym, — deb o'ng oyog'i bilan ichkari qadam qo'ydi.

— Vah-vah-vah, — deb yuborishdi shaytonvachchalalar shifga battar qarishib, — shundoq g'ulillab yutgan odam ham o'chib qorik-ku, o'chib... Ilgari muqaddasini itvolliб, tishini kavlab, yutsammi-

масамми, деб кириб келишлари қандок ярашарди-я. Оғзидан ёқимли хиллар келардики... бизниям маст қип кўярди, маст... энди бўлса, бе-е... куриб кетсин, исирқининг хили келпти, исирқининг...

Шу пайт шайтони зўр амаки кутилмаганда яна нима деди дент:

— Ассалому алайкум, азиз болажонлар!

— Э, ҳа-а-а... — дейишди шайтонваччалар бир нимани сезиб, — амакимиз чурвақаларга икки бу-кулиб салом бериб қоттилар, амалдан тушибдилар шекилли...

Болаларнинг биттаси шайтони зўр амакининг саломига болохонадор қилиб жавоб бериб қолди-ку:

— Ва алайкум ассалом ва раҳматуллоҳи ва барокатуҳу...

— Ана, ана, айтмадимми, — деди орқасида девор бўб турган комиссияга қараб, — бизда давволаш турларининг ҳаммасидан бор деб, бу исломий хона, тўрими холажон, — дея шайтони зўр амаки Бисмилло холага қаради.

— Шундоқ, айланайлар, шундоқ...

— Энди, энажон, меҳмонларни сиздек муборақ зот билан таништирсам.

— Вой, ҳечам зарурати йўқ-да, айланай, мен Худойимнинг бир ожиз бандасиман...

— Унда рухсатингиз билан буларни сизга таништираман.

— Вой айланай, унийам хожати йўқ, бу болаларимни таниб турибман, булар меҳмон, ҳа меҳмон отангдек улуғ деган гап бор, бизда... Аникроқ қилиб айтсам, тажриба алмашгани келишган...

— Э, ўлманг энажон, ўлманг, девор бўлмаса кўча-ни кўрар экансиз. Ҳали сизизим даволаш усулларингизни ўрганишди, ҳа, машҳур замон бўб кетасиз...

— Вой, оламни бундақа уялтирмангизда, айланай...

— Эй, камтар энагинам-а, қани бизга айтиб беринг-чи, манови беморингиз менинг саломимга нима жавоб берди, а?

— Бу болагинам сизларга сиҳат-саломатлик тилиб, топган-тутганингизга, моли-жонингизга Худодан бирақча сўради.

уйтмасамми, деб китиб келишлари қандок уярашарди-я. Оғ'зидан уоқимли хидлар келардики... бизниям маст қир го'yardi, mast... endi bo'lsa, be-e... qurib ketsin, isirqing hidi kelyardi, isirqing...

Shu payt shaytoni zo'r amaki kutilmaganda yana nima dedi deng:

— Assalomu alaykum, aziz bolajonlar!

— E, ha-a-a... — deyishdi shaytonvachchalalar bir nimani sezib, — amakimiz churvaqalarga ikki bukilib salom berib qortilar, amaldan tushibdilar shekilli...

Bolalarning ittasi shaytoni zo'r amakining salomiga boloxonador qilib javob berib qoldi-ku:

— Va alaykum assalom va rahmatullohi va barokatuhu...

— Ana, ana, aytmadimmi, — dedi orqasida devor bo'b turgan komissiyaga qarab, — bizda davolash turrlarining hammasidan bor deb, bu islomiy hona, to'g'rimi xolajon, — deya shaytoni zo'r amaki Bismillo xolaga qaradi.

— Shundoq, aylanaylar, shundoq...

— Endi, enajon, mehmonlarni sizdek muvotraq zot bilan tanishtirsam.

— Voy, hecham zarurati yo'q-da, aylanay, men Xudoyimning bir ojiz bandasiman...

— Unda ruhsatingiz bilan bularni sizga tanishtirsam. — Voy aylanay, uniyam xojati yo'q, bu bolalarni taniib turibman, bular mehmon, ha mehmon otangdek ulug' degan gap bor, bizda... Aniqroq qilib aytсам, tajriba almashgani kelishgan...

— E, o'lmang enajon, o'lmang, devor bo'lmasa ko'chani ko'rar ekansiz. Hali sizziyam davolash usullaringizni o'rganishadi, ha, mashhur zamon bo'b ketasiz...

— Voy, odamni bundaqa uyaltirmangda, aylanay...

— Ey, kamtar enaginam-a, qani bizga aytib bering-chi, manovi bemotingiz mening salomimga nimalar deb javob berdi, a?

— Bu bolaginam sizlarga sihat-salomatlik tilab, topgan-tutganingizga, mol-joningizga Xudodan biraqcha so'radi.

— Ох-оҳ, саломлашининг каймоғи бўққа экану, биз нималар деб юрибмиз!

АМАЛ ДАФТАРИ

(ёки шайтонваччаларнинг озод бўлиши)

Шайтони зўр амаки холани мақтаб осмони фалакка обчиқиб кўйгач, номига бўлса ҳам болаларнинг у ёқ, бу ёғини кўриб кўймоқчи бўлди. У киши одати бўйича ҳамма ишни чап тарафдан бошларди, туғма чапақай эди. Бунни сезиб қолган Бисмилло хола шайтони зўр амакининг йўлини тўсди.

— Нима қилмоқчисиз, айланай?

— Асалтойларингизни бир кўриб кўяйлик, энажон, бу сизни кечаси-ю кундузи “куф-суф”ларингиздан зўриқиб кетишмасин тагин... а, лаббай?

— Жуда яхши, айланай, эмли кўлларингиз билан кўриб кўйганга нима етсин... Фақат сиздан илтимос, кўришни ўнган бошланг... чаппи иши кўрсин, даровда шайтон аралашади...

— Энди... — деди шайтони зўр амаки, пешонаси тиришиб, — бу ёғини ўзимга кўйиб берсангиз... шу кейинги пайтда жа ақд ўратувчилар кўпайиб кетди...

— Хе-хе-хе... — дея шайтонваччаларга жон кириб қолди, — ахир бу одам чапақай-ку, жарроҳликниям чап кўлда қилади, шунга кўлнга тушганлар бу ёққамас, у ёққа жўнайди...

Бисмилло хола шайтони зўр амакининг жаҳли чикқанини билмадимми ё билса ҳам билмасликка олдим, ишқилиб ўз айтганидан қолмади:

— Охиратда бунни азоби оғир бўлади, айланай. Номайи амалингиз чапдан берилди худди...

— Э, дарахтининг бўшини кўрт ейди деб... миани суйлитирвордингиз-ку, кампир, ўнг дейсиз, чап дейсиз, нима фарқи бор?

— Фарқими, вой айланай сиздан, фарқи нақ осмон билан ерча-я. Манови икки елкангизда амалингизни ёз-и-и-иб иккита фаришта ўтиради, сиз-

— Oh-oh, salomlashishning qaymog'i buyoqda ekan-u, biz nimalar deb yuribmiz!

АМАЛ ДАФТАРИ

(yoki shaytonvachchalarning ozod bo'lishi)

Shaytoni zo'r amaki holani maqtab osmoni falakka obchiqib qo'ygach, nomiga bo'lsa ham bolalarning u yuq, bu yog'ini ko'rib qo'ymoqchi bo'ldi. U kishi odati bo'yicha hamma ishini chap tараfdan boshlardi, tug'ma chapaqay edi. Buni sezib qolgan Bismillo xola shaytoni zo'r amaking yo'lini to'sdi.

— Nima qilmog'chisiz, aylanay?

— Asaltolaringizni bir ko'rib qo'yaylik, enajon, bu sizni kechasi-yu kunduzi "kuf-suf"laringizdan zo'rliqib ketishmasin tag'in... a, labbay?

— Juda yaxshi, aylanay, emli qo'llaringiz bilan ko'rib qo'yganга nima yetsin... Faqat sizdan iltimos, ko'rishni o'ngdan boshlang... chapri ishi qursin, dardovda shayton aralashadi...

— Endi... — dedi shaytoni zo'r amaki, peshonasi titishib, — bu yog'ini o'zingга qo'yib bersangiz...shu keyingi paytda ja aql o'rgatuvchilar ko'payib keldi...

— He-he-he... — deya shaytonvachchalarga jon kirib qoldi, — axir bu oдам chapaqay-ku, jarrohlikniyam chap qo'lda qiladi, shunga qo'lga tushganlar bu yuqgamas, u yuqqa jo'naydi...

Bismillo xola shaytoni zo'r amaking jahli chiqqanini bilmadimi yo bilsa ham bilmaslikka oldimi, ishqilib o'z aytganidan qolmadi:

— Oхiratda buni azobi og'ir bo'ladi, aylanay. Nomay amalingiz chapdan beriladi xuddi...

— E, daraxtning bo'shini qurt yeydi deb... miyani suylituvordingiz-ku, kampir, o'ng deysiz, chap deysiz, nima farqi bor?

— Farqimi, voy aylanay sizdan, farqi naq osmon bilan yetcha-ya. Manovi ikki elkaningizda amalingizni yoz-i-i-ib ikkita farishta o'tiradi, sizga aytasam... O'ng tараfdagisi savob ishlatil, chap tараfdagisi gunoh

га айтсам... Ўнг тарафдагиси савоб ишларни, чап тарафдагиси гуноҳ ишларни ёзди. Шу десангиз... гуноҳи кабираларнинг кўпи чапта юришдан бўлади, қоқиндик. Савоб амалларингиз кўп бўлса, номайи амалингиз ўнг тарафингиздан берилиб, жаннатга бўб турибсиз жон болам. Акси бўлса-чи, ҳай-ҳай-й-й, Худо сақласин-а, шундоқ суқсурдек йитит, худди дўзахга ўтин бўласиз-а!

— Бўлди-е!...

— Биззи вазифамиз айтиб, билдириб қўйиш, жоним болам.

— Гап бундоқ кампириш, битта қозонда иккита қўчқорнинг боши қайнамас деганлар...

— Эшитганим бор, доно болам.

— Эшитган бўлсангиз жуда яхши, неварангизни олинг-да бу ердан даф бўлинг, ҳа, тезроқ.

Шайтонваччаларга бўлди байрам, бўлди тантана. Жағлари-жағларига тегмай қолди.

— Воҳ-воҳ-воҳ...

— Ростланам шайтони зўр экан бу амакининг...

УЙГА ҚАЙТИШ

(ёки Шайтонваччани кутатган янги ташвишлар)

Бисмилло холадан кейин ака-укалар ҳам касал-хонада узоқ қолишмади. Шайтонвачча ҳам улар билан қайтди. Аммо у анави барзанти шайтонваччалар қўлида кўп тепкиланди. Шифтда неча кун ёпишиб ётган бўлса, шунча кун уни азоблашди. Азоб-баданида уларнинг "эсдалик дастхат"лари битилмаган жой қолмади. Еган-ичгандарим бурнидан булоқ бўлди. Ўзи Шайтонвачча бўлиб туғилиш осон экан-у, шайтон бўлиб яшаш қийин экан. Одамлар ҳам айтишадилар-ку, одам бўлиб туғилиш осон, одамий бўлиш қийин деб.

Шайтонвачча уйга қайтгач, бир ғийбатлашиб, хумордан чиқай деб онасини излаб қолди. Онаси нуқул емакхонанинг чап бурчагида ўтиргувчи эди. Касалхонага ҳам ўша жойдан кузатиб қолувди. Шайтонвачча шу ёққа кўз ташлади-ю:

ishlatni yozadi. Shu desangiz... gunohi kabiralarning ko'ri charga yuritishdan bo'ladi, qoqindiq. Savob amallaringiz ko'r bo'lsa, nomayi amalingiz o'ng taringizdan berilib, jannat bo'ib turibsiz jon bolam. Aksi bo'lsa-ehi, hay-hay-y-y, Xudo saqlasin-a, shundoq sugurdek yigit, xuddi do'zaxga o'tin bo'lasiz- a!

— Bo'ldi-e!...

— Bizzi vazifamiz aytib, bildirib qo'yish, jonim bolam.

— Gap bundoq kampirisho, bitta qozonda ikkita qo'chqorning boshi qaynamas deganlar...

— Eshitganim bor, dono bolam.

— Eshitgan bo'lsangiz juda yaxshi, nevarangizni oling-da bu yerdan da'f bo'ling, ha, tezroq.

Shaytonvachchalarga bo'ldi bayram, bo'ldi tantana. Jag'lari-jag'lariga tegmay qoldi.

— Voh-voh-voh...

— Rostlanam shaytoni zo'r ekan bu amakining...

УЙГА ҚАУТИШ

(ёки Шайтонваччани кутаётган янги ташвишлар)

Bismillo xoladan keyin aka-ukalar ham kasalxonada uzoq qolishmadi. Shaytonvachcha ham ular bilan qaytdi. Ammo u anavi barzangi shaytonvachchalarg qo'lda ko'r tepkilandi. Shiftda necha kun yopishib yotgan bo'lsa, shuncha kun uni azoblashdi. Azoy-badaniida ularning "esdalik dasthat"lari bitilmagan joy qolmadi. Yegan-ichganlartam burnidan buloq bo'ldi. O'zi Shaytonvachcha bo'lib tug'ilish oson ekan-u, shayton bo'lib yashash qiyin ekan. Odamlar ham aytishadi-ku, odam bo'lib tug'ilish oson, odamiy bo'lish qiyin deb.

Shaytonvachcha uyga qaytgach, bir g'iybatlashib, ximordan chiqay deb onasini izlab qoldi. Onasi nuqul yemakxonaning chap burchagida o'tirguvchi edi. Kasalxonagayam o'sha joydan kuzatib qoluvdi. Shaytonvachcha shu yopqni ko'z tashladi-yu:

— Ё Азозил бобом, деб юборди. (Шайтонларнинг бобокалонининг оти Азозил эди-да!)

Шайтонваччанинг азойи-баданига титроқ кириб, ўзидан кетай деди. Нимага деганда бурчакда онасимас, бир уйим ола-пес суяклар ётарди.

— Ҳах, — деди Шайтонвачча алам билан, — бечора онагинанинг кўни шу итга берса, ит ғажиймай диган суякларга қопти-да, — деб ўхшатиб туриб суякларни бир тепди.

Шу пайт худди ер тагидан чиққандек бир овоз қулогига чалинди:

— Ҳа, тепмай тепганда кеттур-а, турсўхта, нима, туққан онангни танитай қолдингми, кўр бўлтур?

— Йў-е...

— Ҳа, одам болаларига ўхшаб кўзингни ёғ босмай ўлсин!

Шайтонвачча кўзларини йириб-йиртиб, бундоқ қараса, тиришиб ётган нарса онаси экан. Ҳар қалай онаси-да, жиндек бўлсам жони ачиди:

— Вой онажоним... вой меҳрибоним... вой қадрдоним... шўрингга шўрвалар тўкилиб қопти-ку, — деб шайтон йитиси қилган бўлди.

— Нима, нималар дединг, тилинг кесилтур, — дея ола-пес суякларини шақиллатиб ўрнидан туриб кетди она шайтон, — одам болаларининг ҳили кеп қопти-ку, сен тўтиқушдан. — Меҳрибоним, қадрдо-нимим... сизладингамми, бузиқми?..

— Э, — деди Шайтонвачча ўзини оқлашга шўшилиб, — анави ака-ўкаларга битта кампиршо дарс берувди, шу...

— Нималар девди, меров?

— Айтувдики... яхши гап жон озиги, ёмон гап бош қозиги девди. Мана яхши гаплардан сенам бопининг кўтардинг-ку, илонга ўхшаб. Ҳа, тагин... яхши гапирса, илон ҳам инидан чиқаркан...
— Ҳа, чайналмай чайналиб кеттур-а, сотқин! Бунақа чучмаг гаплардан ҳазар қилиш ўрнига ўрганиб олингми а, тўтиқуш?

— Э, мен қаттан билмай?

— Билмасанг билиб қўй, эшакмия еган, сизла-

— Yo Azozil bobom, deb yubordi. (Shaytonlarning bobokalonining oti Azozil edi-da!)

Shaytonvachchanning azoyi-badaniga titroq kirib, o'zidan ketay dedi. Nimaга deganda burchakda onasimas, bir uyim ola-pes suyaklar yotardi.

— Nah, — dedi Shaytonvachcha alam bilan, — bechora onaгинaning kuni shu itga bersa, it g'ajimaydigan suyaklarga qorit-da, — deb o'xshatib turib suyaklarni bir tepdi.

Shu payt xuddi yer tagidan chiqqandek bir ovoz qulog'iga chalindi:

— Ha, tepmay terganda ketgur-a, go'rso'xta, nima, tuqgan onangni tanimay qoldingmi, ko'r bo'lgur?

— Yo'g'-e...

— Ha, odam bolalariga o'xshab ko'zingni yog' bostmay o'lsin!

Shaytonvachcha ko'zlarini yirib-yirtib, bundoq qarasa, tirishib yotgan narsa onasi ekan. Har qalay onasi-da, jindek bo'lsayam joni achidi:

— Voy onajonim... voy mehrbonim... voy qadrdonim... sho'tingga sho'rvalar to'kilib qorit-ku, — deb shayton yig'isi qilgan bo'ldi.

— Nima, nimalar deding, tiling kesilgur, — deya ola-pes suyaklarini shaqillatib o'tidan turib keldi ona shayton, — odam bolalarining hidi ker qorit-ku, sen to'tiqushdan. — Mehribonim, qadrdonimimish... sizladingammi, buziqi?..

— E, — dedi Shaytonvachcha o'zini oqlashga shoshilib, — anavi aka-ukalarga bitta kampirsho dars beruvdi, shu...

— Nimalar devdi, merov?

— Aytuvdiki... yaxshi gap jon ozig'i, yomon gap bosh qozig'i devdi. Mana yaxshi gaplardan senam boshingni ko'tarding-ku, ilonga o'xshab. Ha, tag'in... yaxshi gapirsa, ilon ham inidan chiqarkan...

— Ha, chaynalmay chaynalib ketgur-a, solqin! Bunaga chuchmal gaplardan hazar qilish o'rniga o'rganib oldingmi a, to'tiqush?

— E, men qattan bilay?

— Bilmasang bilib qo'y, eshakmiya yegan, sizlatish

тиш Худодан, сенлатиш шайтондан бўлади. Уқдинг-ми, оғмачи?

— Уқдим-уқдим, — деди у ҳар доимгидек шоша-пиша.

Шайтонвачча онасининг ёнидан нари кетмоқчи, ака-укаларни чалғитиб овқатига шерик бўлмоқчи, кўчага чиқиб болаларни уруштириб, ўйинчоқлари-ни тортиб олмоқчи бўлди. Бироқ онасининг кўраги ўхшаб пайпасланаётганини кўриб, баттар ҳайрон бўлди. Бундоқ қараса, онасининг кўзлари йўқ. Ўрни худди косоғ тикилгандек қоп-қорайиб турибди.

— Вой она, кўзларинг қани?

Она шайтоннинг ҳасратидан чанг чиқди:

— Э, асти сўрама, бу уй, уй эмас, тўристоннинг ўзи бўб қолди, ҳа! Сен кетгандан кейин уйда қиёмат кўтди, қиёмат! Хожа деганлари тамоман тўнани тес-қари қийиб олди. Умида чертмаган Хожабекани тут-волиб чунонам урдики...

— Ваҳ-х, — дея бир кўтарилиб тушди Шайтон-вачча, — урди дейсанми, томошанинг каттаси бўйи-да унда?

— Дард, томошамини, олдин нимага урди, деб сўрасанг-чи, думбул?

— Рост-а, шундоқ попукдек хотинга қандоқ кўл кўтарди?

— Ташмачилиги учун!

— Бу янги гапмас-ку, она?

— Нима эмиш — Хожабекка бог'ча болаларининг ризқини ташмалаб, ўз болаларининг умрини қийёт-ган эмиш. Энди бог'чадан бир тишлам нарса олиб келсанг тўрт томонинг қибла деб юборди, баттол!

— Ў-ў-ў-ў, — деди Шайтонвачча бу жанжалнинг тагига етгандек, — бу жанжалда хойнаҳой касалхонадаги анави кампиршонинг кўли бор. Хожа борган-да бир нималарни қулоғига қуйган эди, ўша жолу-гар.

— Ха яша, сен айтган ўша жолуларни деб қалтак ели бечора Хожабекка. Хожа кампирни бог'чага ишта олмасан деб туриб олди-да.

— Ишта олмасан, деди? Ваҳ-ваҳ... нималар деди-син, она?

Худодан, сенлатиш шайтондан бо'лади, уқдингми, оғ'мачи?

— Уқдим-уқдим, — деди у ҳар доимгидек шосша-пиша.

Шайтонвачча онасининг уюндан нари кетмоқчи, ака-укаларни чалғитиб овқатига шерик бўлмоқчи, кўчага чиқиб болаларни уруштириб, о'йинчоқларини тортиб олмоқчи бо'лди. Бироқ онасининг кўрага о'хшаб пайпасланаётганини кўриб, баттар ҳайрон бо'р қолди. Бундоқ қараса, онасининг кўзлари yo'q. O'g'mi huddi kosov tiqilgandek qor-qorayib turibdi.

— Voy ona, ko'zlaring qani?

Она shaytonning hasratidan chang chiqdi:

— E, asti so'tama, bu uy, uy emas, go'ristonning o'zi bo'b qoldi, ha! Sen ketgandan keyin uyda qiyomat ko'r'di, qiyomat! Xoja deganlari tamoman to'nini teskari kuyib oldi. Umiida chertmagan Xojabekani tutvolib chunonam urdiki...

— Vah-h, — deya bir ko'tarilib tushdi Shaytonvachcha, — urdi deysanmi, tomoshaning kattasi bo'bi-da unda?

— Dard, tomoshamish, oldin nimaга urdi, deb so'tasang-chi, dumbul?

— Rost-a, shundoq popukdek xotinga qandog qo'l ko'tardi?

— Tashmachiligi uchun!

— Bu yangi gapmas-ku, ona?

— Nima emish — Xojabeka bog'cha bolalarining rizqini tashmalab, o'z bolalarining umrini qiyayotgan emish. Endi bog'chadan bir tishlam narsa olib kelsang to'rt tomoning qibla deb yubordi, battol!

— O'-o'-o'-o', — dedi Shaytonvachcha bu janjalning tagiga yetgandek, — bu janjalda hoynahoy kasalxonadagi anavi kamprishoning qo'li bor. Xoja borganda bir nimalarni qulog'iga quygan edi, o'sha jodug'ar.

— Na yasha, sen aytdan o'sha jodug'arni deb kaltak eddi bечora Xojabeka. Xoja kamprini bog'chaga ishga olasan deb turib oldi-da.

— Ishga olasan, dedi? Vah-vah... nimalar deysan, она?

— Эшитганинг...

— Ишга омиман дедими, ишқилиб?

— Қайда, сента айтишга осон, Хожа айтганимни қилмасанг тўрт томонинг қибла деб турибди-ю... Богчадаги битта ялғачи хотиннинг ўрнига алғачи қилиб ишга олди.

— Ўх-хў... бу ёғиғаям қовун тушибди-ку, она?

— Ҳа, ишлар чатоқдан-чатоқ! Кундан-кун баттар бўлиб борапти...

— Шундай қилиб, Хожабека богчадан ҳеч нима обкемай қўйдими, она?

— Қўзларим бўлганда борми, сен сўтакни думо-ини битта тарсаки билан шундоқ очиб қўзларим-ки...

— Ў-ў-ў-ў... — деб юборди Шайтонвачча ён-атрофдан ҳид олиб, — бу уй эмас, саҳройи кабир-ку...

— Шунанга, билиб қўй, ҳалол нарсаларнинг ҳиди чиқмайди. Сен билан мен ейиш-ичиш у ёқда турсин, ҳидиланам маҳрумимиз.

— Ҳа-а-а... — деди Шайтонвачча, — аҳволингни энди тушундим, бу дейман қўзларингни бирон бир қорин қаппайдиган нарсата алмашлаб ебсан-да, бундан чиқди?

— Асти сўрама, сўраб дардимни қўзғама...

ТЎРТКЎЗЛИ ШАЙТОН

(ёки она шайтоннинг қандай қилиб қўзларидан ажраб қолгани)

— Гапир она, гапир, — деди Шайтонвачча вақти келиб онасидек кўр бўлиб қолишдан кўржиб.

— Гапираман, нимага гапирмай, шундоғам тапирайки... шу десанг сен боғалар билан касалхонага кетдинг Хожа билан Хожабека тақвога ўтиб олишди. Ўтмаям ҳар нарса бўлишини эди. Сал кунда ўзларини ҳам суроблари тортилиди қолди. Ҳатто боғаларнинг дори-дармонига ҳам қўллари қалтирик қилиб қолди. Хожаям жим, Хожабекаям жим. Нукул бир биринга қараб, ух тортишди.

— Эшитганинг...

— Ишга омиман дедим, ишқилиб?

— Қайда, сента айтишга осон, Хожа аўғанимни қилмасанг то'рт томонинг қибла деб турибди-ю... Богчадаги битта уялғачи хотиннинг о'тига алғачи қилиб ишга олди.

— О'ҳ-бо'... бу уоғ'иғаям қовун тушибди-ку, она?

— Ҳа, ишлар чатоқдан-чатоқ! Кундан-кун баттар бо'либ боурапти...

— Шундай қилиб, Хожабека богчадан ҳеч нима обкемай қо'йдими, она?

— Қо'зларинг бо'лганда борми, сен со'такни думо-рини битта тарсаки билан шундоқ очиб қо'yardимки...

— О'о'о'о'о'... — деб уяборди Шайтонвачча уян-атрофдан ҳид олиб, — бу уй емас, саҳройи кабир-ки...

— Шунанга, билиб қо'у, ҳалол нарсаларнинг ҳиди чиқмайди. Сен билан мен уейиш-ичиш у уоқда тушин, ҳидиланам маҳрумимиз.

— На-а-а... — деди Шайтонвачча, — аҳволингни энди тушундим, бу дейман қо'зларингни битон бир қорин қаррауядиган нарсата алмашлаб уебсан-да, бундан чиқди?

— Асти со'ғамма, со'ғаб дардимни қо'зг'ама...

ТО'РТКО'ЗЛИ ШАЙТОН

(ёки она шайтоннинг қандай қилиб қо'зларидан ажраб қолгани)

— Гапир она, гапир, — деди Шайтонвачча вақти келиб онасидек қо'р бо'либ қолшдан қо'ғиб.

— Гапириман, нимага гапирмай, шундоғам тапирайки... шу десанг сен боғалар билан касалхонага кетдинг Хожа билан Хожабека тақвога о'тиб олишди. Ўтмаям ҳар нарса бо'лишини эди. Сал кунда о'зларини ҳам суроблари тортиди қолди. Ҳатто боғларнинг дори-дармонига ҳам қўллари қалтирик қилиб қолди. Хожаям жим, Хожабекаям жим. Нукул бир-биринга қараб, ух тортишди.

— Адажониси, — деди бир кунни бека йиғилмасираб, — шу бирортасидан қарз-ҳавола қилиб турсак-микан-а, жа қуриб қолиш-ку.

— Эсинг жойилдими, — деди Хожа, — мен шу пайтгача бировдан бир сўм сўраганимни кўрганми-сан?

— Сўрамас эдингиз, ўзлари обкелиб беришарди, ўша эшикларни ўзингиз қатиг ёпиб ташладингиз, энди шу... бирортасини тақиллатиб кўрасизми дедиман-да, зора очинса... — деб эрини аврашта тушди. Гап гапта қовушмай, охирида бўлди жанжал, бўлди тўпалон. Э, Ҳа... Уларни жижжамушт бўлишини кўриб бирам маза қилдим, бирам ёйилдим. Такво-пархаз қилиш, ҳалол яшаш мана шунанга бўлади, деб усти-ларидан роса қушим. Кула-кула уйга ситмай ҳовлига чиқиб кетибман. Бундоқ қарасам, бир шайтон ўрта-дати деворта минволлиб, бекорчиликдан ҳали у ёкка, ҳали бу ёкка чирт-чирт тутириб ўтирибди.

— Ҳа, ҳов кўшми, жа оғзинг қулочингда, нима баҳо уйлагиларингдан бирортасини нариги дунёга жўнатингми, — деб менга гап отиб қолди.

— Унданам баттар, — дедим қулиб.

— Билсак бўладими, — азбаройи қизиқиб қолди у.

— Бўлади, яширадиган жойи йўқ... Хожамиз билан бекамиз таквога ўтиб, сариқ чақага зор! Ҳа, қир-пичоқ бўлиб ўтиришибди. Жа ўзларича Худонинг йўли осон деб уйлашни шекли. Хар ерни қилма орзу, хар ерда бор тошу-тарозу...

— Сариқ чақага зор дедингми?

— Ҳа...

— Биласан мени Хожамни кунни пора билан ўтати. Ундан олиб бунга берали, бундан олиб унга берали. Шу десанг одамлар пора олмай қўйганими, неча кундан бери қорни дам бўлиб ётибди. Мабодо Хожант пора берса олмасмикан? — деди.

— Отади, айниқса, ҳозир отади. Ҳа, икки оёғи битта этикка тикилган. Ахволи чаток, болалари касал-салхондада ётишибди, дори олишгача пуллари йўқ, — дедим.

Шу десанг ўзимам Хожамизнинг пора олишини

— Адажониси, — деди бир кунни бека уйга йиғилмасираб, — шу бирортасидан қарз-ҳавола қилиб турсакмикан-а, жа қуриб қолдик-ку.

— Эсинг жойилдими, — деди Хожа, — мен шу пайтгача бировдан бир со'м сўраганимни кўрганми-сан?

— Со'ғамас эдингиз, о'злари обкелиб бетшарди, о'ша эшикларни о'зингиз қатиг япиб ташладингиз, энди шу... бирортасини тақиллатиб кўрасизми дедарман-да, зора очинса... — деб ерни аврашта ташди. Гап гапта қовушмай, охирида бўлди жанжал, бўлди тўпалон. Э, Ҳа... Уларни жижжамушт бўлишини кўриб бирам маза қилдим, бирам ёйилдим. Такво-пархаз қилиш, ҳалол яшаш мана шунанга бўлади, деб устилардан роса қушим. Кула-кула уйга ситмай ҳовлига чиқиб кетибман. Бундоқ қарасам, бир шайтон о'рдаги деворга минволлиб, бекорчиликдан ҳали у юзга, ҳали бу юзга чирт-чирт тутириб ўтирибди.

— Ҳа, ҳов қо'шми, жа оғзинг қулочингда, нима баҳо уйлагиларингдан бирортасини нариги дунёга жўнатингми, — деб менга гап отиб қолди.

— Унданам баттар, — дедим қулиб.

— Билсак бўладими, — азбаройи қизиқиб қолди у.

— Бўлади, яширадиган жойи йўқ... Хожамиз билан бекамиз таквога о'тиб, сариқ чақага зор! Ҳа, қир-пичоқ бўлиб о'тиришибди. Жа о'зларича Худонинг ю'ли осон деб о'йлашни шекли. Нар yetми қилма орзу, нар ерда бор тош-у тарозу...

— Сариқ чақага зор дедингми?

— Ҳа...

— Биласан мени Хожамни кунни пора билан о'тати. Ундан олиб бунга бетди, бундан олиб унга бетди. Шу десанг одамлар пора олмай қо'ўганими, неча кундан бери қорни дам бўлиб ютибди. Мабодо, Хожант пора берса олмасмикан? — деди.

— Отади, айниқса, ҳозир отади. Ҳа, икки оёғи битта этикка тикилган. Ахволи чаток, болалари касал-салхондадада ётишибди, дори олишгача пуллари йўқ, — дедим.

Шу десанг ўзимам Хожамизнинг пора олишини

шундоқ хоҳлаган эдимки, ахир одам болалари Аллоҳ олдида тавба қилиб, сўзида турмаса, Аллоҳнинг дарах натиғи учраб, бизга қул бўлиб қолди-да. Шунга кўшни шайтонни тезладим:

— Обчиқ қорни дам бўлиб ётган Хожангни, темирни қизигида босайлик.

— Лақиллатмайсанми? — деди муғомбир ўлтур.

— Йўқ, — дедим.

— Демак алдамайсан-а?

— Алдамапман.

— Ўша қулиб турган кўларингни гаровга қўйиб,

қасам ичасанми?

— Қасам ичаман.

Бунчалик ишониб юборишимга сабаб — Хожамиз илгарилари шу кўшни билан олди-берди қилиб юрганни билардим. Шундай қилиб, кўшни шайтон вос-вос қилиб, Хожасини олиб чиқадиган, мен бу ёқда Хожамни вос-вос қилиб пора олдирадиган ёқда Хожамни вос-вос қилиб пора олдирадиган бўлдим. Уйга қайтиб кирсам Хожабека пик-тик йиғиб тилла тақинчоқларини бир рўмолчага тутипти, даб тилла тақинчоқларини бир рўмолчага тутипти Сотмоқчи. Секин бориб Хожанинг чап кафтини қичитдим. Илгарилари пора олишдан олдин худди шундоқ қилардим-да. Хожа бир чўчиб тушди-да, бир нима чаққандек ўрнидан туриб кетди. Кўзлари нақ айланти-жаланти... "Ҳа, — деди Хожабека эрига қараб, — тинчликми?" — "Кўрмайсанми, кафтим қичияпти, яна келиб-келиб чапи" деб юборди Хожа, нима бўлаяна келиб-келиб чапи? "Оҳимиз Худоба етганга ўхшай-ётганини тушунамай. "Оҳимиз Худоба етганга ўхшай-ди, Хозир биттаси ўз оёғи билан келиб, мушкулди. Мизни осон қилди, мана кўрасиз..." деди Хожабека.

Шу гапларнинг устига кўшни шайтон Хожасини бошлаб чиқиб қолди-ку! Эр-хотин пешвоз чиқилиб, ўтказгани жой топиша олмай қолишти. Лекин кўшни Хожа тўнқани ўзайкан, аҳмоқ. Ҳеч нарседан ҳеч нараса йўқ, томдан тараша тушгандек қилиб, "Мана бу бериш, мана бу пулни олиб ўн кун ичида тўғрилай бериш, камига қарздорман, кейин хурсанд қиламан" деса бўладими даблудустлан. Хожамизнинг қон босими минга чиқиб кетди. Аммо ўзини босди. "Мен унақа ишларни йиғиштирганман, — деди Хожамиз, — лекин қарзга бериб турсангиз бажонилли оламан".

shundoq hoхlagan edimki, axir odam bolalari Allоh oldida tavba qilib, so'zida turmasa, Allоhning darax natigа uchrab, bizga qul bo'lib qoladi-da. Shunga qo'shni shaytonni tezladim:

— Obchiq qorni dam bo'lib yotgan Xojangni, temirni qizig'ida bosaylik.

— Laqillatmayсанми? — dedi mug'ombir o'ltur.

— Yo'q, — dedim.

— Demak aldamaysan-a?

— Aldamayman.

— O'sha kulib turgan ko'zlingni garovga qo'yib,

qasam ichasanmi?

— Qasam ichaman.

Bunchalik ishonib yuborishimga sabab — Xojamiz ilgari shu qo'shni bilan oldi-berdi qilib yurganini bilardim. Shunday qilib, qo'shni shayton vos-vos qilib, Xojasini olib chiqadigan, men bu yoqda Xojamni vos-vos qilib pora oldiradigan bo'ldim. Uygа qaytib kirsam Xojabeka piq-piq yig'lab tilla taqinchоqlarini bir r'omolchaga tutyapti. Sotmoqchi. Sekin borib Xojaning chap kafini qichitdim. Ilgarilari pora olishidan oldin худди shundoq qilardim-da. Xoja bir cho'chib tushdi-da, bir nima chaqqandek o'tmida turib ketdi. Ko'zlari aylanti-jalanti... "Ha, — dedi Xojabeka eriga qaraб, — tinchlikmi?" — "Ko'rmayсанми, kafim qichiyapti, yana kelib-keлиb chap" deb yubordi Xoja, nima bo'layotganini tushunmay. "Ohimiz Xudoga yetganga o'xshaydi, hozir ittasi o'z oyog'i bilan kelib, mushkulimni oson qiladi, mana ko'rassiz", dedi Xojabeka.

Shu gaplarning ustiga qo'shni shayton Xojasini бошлаб чиқиб қолди-ку! Er-hotin peshvoz chiqishib, o'tkazgani joy topisha olmay qolishdi. Lekin qo'shni Xoja to'nqani o'zaykan, ahmoq. Hech narsadan hech narsa yo'q, tomdan tarasha tushgandek qilib, "mana bu bersh, mana bu pulni olib o'n kun ichida to'g'ri-lay berish, kamiga qarzdorman, keyin xursand qilaman" desа bo'ladimi dabludustlan. Xojamizning qon bosimi mingа chiqib ketdi. Ammo o'zini bосdi. "Men unаqа ish-larni yig'ishtirganman, — dedi Xojamiz, — lekin qarzga berib tursangiz bajonilli olaman".

“Биласизку, — деди у, — мен ҳеч қачон қарзга пул бермайман, ҳа туғишганимга бермайман, фойизга бўлса марҳамат олинг”, — деди безаройиб. Хожамиз уни уйдан қувиб чиқарди... Ушанда кўшни шайтон фарча кўзимни ўйиб олса бўладими? Айб ўзимда, ҳеч жажонда пишматан хом ишта аралашаманми? Шундай қилиб кўшни шайтон тўрт кўзлик бўлиб олди.

— Ўх-ўх-ўх... — деди Шайтонвачча калтаги учиб, — бундан чиқди Хожамиз тақвога жудаям муқкасидан кетибди-да... Энди бу одамни йўлдан уриб бўлсан, она!

— Шундоқ бўб қолди, шундоқ, Худонинг имти-хонидан ўтиб олди, баттол. Барибир мен Хожани тинч қўймайман, мана кўрасан, кўзимнинг аламини оламан ундан... Ҳа, Азозил бобомизни ўртага қўйиб қасам ичиб айтаманки тақволарини бир тийин қиламан. Кўча-қўйла шарманда-ю, шармисор бўлиб юраси.

Шайтонвачча ух тортиб, анча вақт уй ичида тинмиржаниб, ивириб юрди. Овқат маҳали болалар-ни алаҳситилган бирорта омонат нарсани топа ол-мади. Ҳамма нарсалар мустаҳкам, ўрни-ўчоғига қўйилган. Илгари анча-мунча нарсалар омонат ту-рарди, салта бир баҳонаям топила қоларди. Бундан маътум бўлдики, Хожабекка ҳам айнаибди. Шайтон-вачча шуншайтанича, ҳафсаласи пир бўлиб, бўйни-даги шайтон қошиғини орқасига суриб, онасининг ёнига келиб чўкди.

— Сен, — деди она шайтон Шайтонваччага, — болаларнинг пайидан бўл, мен Хожабекани... сезиб турибман унинг иймони анча суст...

ШАЙТОНЛАРНИНГ КЎЗИ...

(ёки Шайтонваччанинг болалар билан
боғчага йўл олиши)

Шайтонвачча қорни таталяб, умид билан кечки оққатни кўтди. Аммо нафси қанчалик ҳақлақ отма-сини, ака-укаларнинг атрофида қанчалар жикилла-масини, ниятига ета олмади.

dedi u, — men hech qachon qarzga pul bermayman, ha tug'ishganimgaym bermayman, foizga bo'lsa marhamat oling” — dedi bezaroyib. Xojamiz uni uyidan quvib chiqardi... O'shanda qo'shni shayton g'archcha ko'zimni o'uyib olsa bo'ladimi? Ayb o'zimda, hech jahonda pishmagan xom ishga aralashamanmi? Shunday qilib qo'shni shayton to'rt ko'zlik bo'lib oldi.

— O'h-fo-o'... — dedi Shaytonvachcha karalagi uchib, — bundan chiqdi Xojamiz taqvoга judayam mukkasidan ketibdi-da... Endi bu odamni yo'ldan urib bo'psan, ona!

— Shundoq bo'b qoldi, shundoq, Xudoning im-thonidan o'tib oldi, batol. Baribir men Xojani tinch qo'utmayman, mana ko'rasan, ko'zimning alamini olaman undan... ha, Azozil bobomizni o'rtaga qo'uyib qasam ichib aytamanki taqvolarni bir tuyin qilaman. Ko'cha-ko'uda shartmanda-yu, shartmisor bo'lib yuradi. Shaytonvachcha uh tortib, ancha vaqt uy ichida timirsklanib, ivisib yurdi. Ovqat mahali bolalarni alahsitadigan bitorta omonat narsani topa olmad. Hamma narsalar mustahkam, o'rnio'cho'g'iga qo'yilgan. Ilgari ancha-muncha narsalar omonat turardi, salta bir bahonayam topila qolardi. Bundan ma'lum bo'ldiki, Xojabeka ham aynibdi. Shaytonvachcha shunshayganicha, hafsalasi pir bo'lib, bo'yindagi shayton qoshig'ini orqasiga surib, onasining yoniga kelib cho'kdi.

— Sen, — dedi ona shayton Shaytonvachchaga, — bolalarning payidan bo'l, men Xojabekani... sezib turibman uning iymoni ancha sust...

SHAYTONLARNING KO'ZI...

(yoki Shaytonvachchaniing bolalar bilan
bog'chaga yo'l olishi)

Shaytonvachcha qorni tatalab, umid bilan kechki ovqatni kuitdi. Ammo nafsi qanchalik haqilaq otmasin, aka-ukalarning atrofida qanchalar jikillamasin, niyatiga yetia olmad.

— Уф, — деди ҳафсаласи пир бўлиб, — буларни анови касалхонадаги жолдугар кулоқларига на сеҳрлаб қўйибди. Яқинлашиб бўлмаётти.

Ростдан ҳам ака-укалар туришса ҳам, ўтиришса ҳам Аллоҳнинг номини тилларидан қўйишмас эди. Айниқса, овқатланиб бўлишгач оғизларини ҳафсала билан чайишганини кўрганда Шайтонвачча чидай олмасди.

— Вой нокаслар-ей, тешларининг орасидagi сарғит-сарғитларини раво кўришмади-я...

Бунинг устига катта ака кичкиналарига жон-жаҳди билан уқтирарди:

— Оғзингни яхшилаб чай, тиш тозалатгинчи ол, ораларида қоп кетмасин, қолса, биласанми, нима бўлади?

— Биламан, биламан, — деди униси, — қоп кетса ухлаганимда оғзимга шайтон киради...

— В-а-а-а... — деди кичкинаси афтини бўжмай-тириб, — кейин оғизга чоптириб кетади...

— Ундан кейин тешларимиз чирийди...

— Ҳа, билмай билганда кетхурлар-а, — деди Шайтонвачча ўзини-ўзи муштлаудек бўлиб, — ҳамма сирларимиздан воқиф-а, булар, айб ўзимда, кўпни деб оздан ҳам қолиб ўтирибман.

Ака-укалар ётиш олдида таҳорат олишиб, Бисмилло хола шифохонада ўратган дуоларни ўқиб, ўнг тарафлари билан ёстиқларига бош қўйишди. Шайтонвачча қўйинларига киролмади. Ташқарида қолиб, эгаси қувган итдек дийдираб, тонг оттирди.

Эрталабки нонустادا ҳам дастурхонга яқинлаша олмади. Ноз-неъматлардан кўзи қуйди, ичи ёнди, “ох”, “воҳ”лаб ўзини ҳали у ёққа урди, ҳали бу ёққа урди. Корнига, ҳатто, таомларнинг ҳиди ҳам киролмади. Зормонда шайтон қошиги оғирлик қилиб, нақ бўйинини узиб тушай деди. Охири, ҳолдан тойиб, шалвираб қолди.

— Ҳов, — деди ниҳоят онаси уни дарақлаб, — жа итдан қочган гадойдек жим бўб кетдинг, қатта-сан, ўзинг?

— Э, қатта бўлардим, очиқ мазордаман, — финг-финг Шайтонвачча.

— Уф, — деди ҳафсаласи пир бўлиб, — буларни анови касалхонадаги жолдугар қулоқларига на сеҳрлаб қўйибди. Яқинлашиб бўлмаётти.

Ростдан ҳам ака-укалар туришса ҳам, о'тиришса ҳам Аллоҳнинг номини тилларидан қўйишмас эди. Айниқса, овқатланиб бўлишгач оғизларини ҳафсала билан чайишганини кўрганда Шайтонвачча чидай олмасди.

— Вой нокаслар-ей, тешларининг орасидagi сарғит-сарғитларини раво кўришмади-я...

Бунинг устига катта ака кичкиналарига жон-жаҳди билан уқтирарди:

— Оғзингни яхшилаб чай, тиш тозалатгинчи ол, ораларида қоп кетмасин, қолса, биласанми, нима бо'лади?

— Биламан, биланман, деди униси, — қоп кетса ухлаганимда оғ'зимга шайтон киради...

— В-а-а-а... — деди кичкинаси афтини бўжмай-тириб, — кейин оғизга чоптириб кетади...

— Ундан кейин тешларимиз чирийди...

— Ҳа, билмай билганда кетхурлар-а, — деди Шайтонвачча о'зини-о'зи муштлаудек бо'либ, — ҳамма сирларимиздан воқиф-а, булар, айб о'зимда, кўпни деб оздан ҳам қолиб о'тирибман.

Ака-укалар уйиш олдида таҳорат олишиб, Бисмилло хола шифохонада о'ргатган дуоларни о'қиб, о'нг тарафлари билан ёстиқларига бош қўйишди. Шайтонвачча қўйинларига киролмади. Ташқарида қолиб, эгаси қувган итдек дийдираб, тонг оттирди.

Эрталабки нонустادا ҳам дастурхонга яқинлаша олмади. Ноз-неъматлардан кўзи қуйди, ичи ёнди, “ох”, “воҳ”лаб о'зини ҳали у ёққа урди, ҳали бу ёққа урди. Қорнига, ҳатто, таомларнинг ҳиди ҳам киролмади. Зормонда шайтон қосиғ'и оғ'irik қилиб, нақ бо'йини узиб тушай деди. Охири, ҳолдан тойиб, шалвираб қолди.

— Ҳов, — деди ниҳоят онаси уни дарақлаб, — жа итдан қочган гадойдек жим бо'б кетдинг, қатта-сан, о'зинг?

— Е, қатта бо'лардим, очиқ мазордаман, — финг-финг Шайтонвачча.

— Болаларнинг пайидадан бўловур, ҳа, улардан бир қадам ҳам ажрама... ёнларидан жилма...

Бу пайтда болаларнинг каттаси мактабга отланиб турган эди, Шайтонваччанинг кўзлари алант-жалант бўб кетди. Ахир Шайтонваччанинг боғчага боргиси келмаётган эди-да. Боғчада уни ким кутиб турганини яхши биларди:

— Бўпти кетдим, кетганим бўлсин, — деди Шайтонвачча тантана билан, — энди бу ўйни елкамининг чуқури кўрсин.

— Қаёққа кетяпсан, ҳай гўрсўхта? — ҳайрон бўлди она шайтон.

— Мактабга, — деди Шайтонвачча яна тантана билан.

— Мактабга дейсанми? — она шайтоннинг ўйилган кўзлари, баттар ўйилиб, шундоғам тириш пешонаси баттар тиришиб кетди, феъли айниди. Муғомбирлик билан боласини ёнига чақирди:

— Мактабга борадиган бўлсанг, қулогингга айтиб қўядиган икки оғиз тапим бор, бери кел...

Шайтонвачча шошиб шалпанг қулогини онасининг оёзига олиб борди:

— Тапир тапингги, бўлақол, катта ака кетиб қолади.

Шу пайт она шайтон қоқсуяк қўли билан Шайтонваччани шарақлатиб тушириб қолди-ку. Шайтонвачча нақ тариқдек сочилиб кетай деди. Она шайтон деди:

— Ҳа, мактабга боргилари кеп қолдимин-а, ўқимоқчимилар? Вой аммамнинг бузоғи-ей... Ўнг қулок, сўл қулогинг билан эшитиб ол, яшшаматур, мактабга одам болалари егани-ичгани бормаиди, очликдан қоринлари қулдираб, тишларининг кирини сўриб, ҳарф ўрганишди у ерда, ҳариф ўлтур...

— Қаёққа борай бўлмаса, — инграб юборди Шайтонвачча.

— Боғчага бор, у ёққа одам болалари еб-ичгани, биққидек бўлиб, семиргани боришди. Боғча дегани боқадиган жой дегани, саводсиз...

— Ахир у ерда анови ялмоғиз бор-да, бека уни нинга олди деб ўзинг айтдинг-ку.

— Болаларнинг раўдан бо'ловур, ҳа, улардан бир қадам ҳам ажрама... уонларидан жилма...

Бу раўда болаларнинг каттаси мактабга отланиб турган эди. Шайтонваччанинг кўзлари алант-жалант бўб кетди. Ахир Шайтонваччанинг боғчага боргиси келмаётган эди-да. Боғчада уни ким кутиб турганини яхши биларди:

— Бо'пти кетдим, кетганим бо'лсин, — деди Шайтонвачча таптана билан, — энди бу ўйни елкамининг чуқури кўрсин.

— Қаюққа кетярсан, ҳай го'рсо'хта? — ҳайтон бо'лди она шайтон.

— Мактабга, — деди Шайтонвачча яна таптана билан.

— Мактабга деусанми? — она шайтоннинг о'йилган кўзлари, баттар о'йлиб, шундоғам тириш пешонаси баттар тиришиб кетди, фе'ли айлди. Муғомбирлик билан боласини уюнига чақирди:

— Мактабга борадиган бо'лсанг, қулог'ингга айтиб қо'ядиган икки оғ'из гарим бор, бери кел...

Шайтонвачча шосшиб шалпанг қулог'ини онасининг оғ'зига олиб борди:

— Гарир гарингги, бо'лақол, катта ака кетиб қолади.

Шу раўт она шайтон қоқсуяк қо'ли билан Шайтонваччани шарақлатиб тушириб қолди-ку. Шайтонвачча нақ тариқдек сочилиб кетай деди. Она шайтон деди:

— Ҳа, мактабга боргилари кеп қолдимин-а, о'қитмоқчимилар? Вой аммамнинг бузоғ'и-ей... О'нг қулоқ, со'л қулог'инг билан эшитиб ол, яшшаматур, мактабга одам болалари егани-ичгани бормаиди, очликдан қоринлари қулдираб, тишларининг китини со'ғиб, ҳарф о'рганашди у ерда, ҳариф о'лтур...

— Қаюққа борай бо'лмаса, — инграб юборди Шайтонвачча.

— Боғ'чага бор, у юққа одам болалари еб-ичгани, биқидек бо'либ, семиргани боришди. Боғ'ча дегани боқадиган жой дегани, саводсиз...

— Ахир у ерда анови ялмоғ'из бор-да, бека уни нинга олди деб о'зинг айтдинг-ку.

— Булса нима қилти, у ерда шунақа шайтонни зўрлари борки, кампирингни бир чуқишла қочиради, сен аввал боргин, кейин кўрасан.

Шайтонваччанинг хозиргина жони оғриганим эсидан чиқиб, кулишга тушди:

— Хе-хе-хе... хе-хе-хе...

— Ҳа, нима наша қила қолди, дарровда?

— Касалхонадаям битта шайтони зўр амаки бор эди, ўша эсимга тушиб кетди. Кампиршонинг қовшини ўша тўғрилаган эди.

— Боғчада биттамас, уруғи кўп, боравур...

— Зўрсан-да она, кўзинг бўлмасаям кўчани кўрасан. Кетдим бўлмаса...

Она шайтон бундоқ диққат қилиб турса, шайтонвачча болаларнинг олдига тушиб олибди. Боласининг думбилитидан ух тортиб деди:

— Ҳов, чуқмал ўлгу, онанг билан бундоқ хайрлашмайсанми, яна қачон кўришамиз-у, ҳа нафсинг ўласин ўзингдан олин югурмай...

Шайтонвачча шоша-пиша, югуриб келиб онасининг шақиллаган бағрита ўзини олди:

— Хайр-хўш... яхши қол...

Она шайтон шу заҳоти уни оёқларининг остига олиб тепкилаб қолди-ку...

— Вой-вой-ей, хайрлашмай ўла, хайрлашиш ҳам шунақа бўладими?

— Кўзларинг қаёқда сен яшшаматури, кўзларинг?

— Э, қатта бўлса ўшатта-да, менинг кўзим ҳали бировнинг чуқтагига тушиб кетгани йўқ, — деб бўш келмади Шайтонвачча.

— Сен ҳариф ўлгу одам болаларини олдиламас, орқасида юр. Уларни полата ўхшаб олдинта солиб ол, ҳа, йўлга солишинг осон бўлади. Хоҳласанг ета-тидан ушлаб орқага тортасан, хоҳласанг кетида те-пиб, югуртирасан. Уларниям калтак еб, эти қотсин, сўкинш эшитиб бети қотсин. Уқдингми лапашанг?

— Уқдим, уқдим...

— Bo'lsa nima qildi, u erda shunaga shaytoni zo'rari borki, kampirningi bir cho'qishda qochiradi, sen avval borgin, keyin ko'rasan.

Shaytonvachchanning hozirgina joni og'riganiyam esidan chiqib, kulishga tushdi:

— He-he-he... he-he-he...

— Ha, nima nasha qila qoldi, darrovda?

— Kasalxonadayam bitta shaytoni zo'r amaki bor edi, o'sha esimga tushib ketdi. Kampirshoning kovushini o'sha to'g'riлагan edi.

— Bog'chada bittamas, urug'i ko'p, boravur...

— Zo'tsan-da ona, ko'zing bo'lmasayam ko'chani ko'rasan. Ketdim bo'lmasa...

Ona shayton bundoq diqqat qilib tursa, shaytonvachcha bolalarning oldiga tushib olibdi. Bolasining dumbligidan un tortib dedi:

— Hov, chuchmal o'lgur, onang bilan bundoq xayrlashmaysanmi, yana qachon ko'rishamiz-u, ha nafsing o'lsin o'zingdan oldin yugurtay...

Shaytonvachcha shosha-pisha, yugurib kelib onasining shaqillagan bag'riga o'zini otdi:

— Xayr-ho'sh... yaxshi qol...

Ona shayton shu zahoti uni oyoqlarining ostiga olib tepkiлаb qoldi-ku...

— Voy-voy-ey, xayrlashmay o'la, xayrlashish ham shunaga bo'ladimi?

— Ko'zlarining qayvoqda sen yashshamagurti, ko'zlarining?

— E, gatta bo'lsa o'shatta-da, mening ko'zim hali bironing cho'ntagiga tushib ketgani yo'q, — deb bo'sh kelmadi Shaytonvachcha.

— Sen harif o'lgur odam bolalarini oldidamas, orqasida yur. Ularni podaga o'xshab oldingga solib ol, yo'liga solishing oson bo'ladi. Xohlasang etagidan ushlab orqaga tortasan, xohlasang ketiga tepib, yugurtirasan. Ularni yam kaltak yeb eti qotsin, so'kish eshitib beti qotsin. Uqdingmi lapashang?

— Uqdim, uqdim...

ЙЎЛДА

(ёки шайтонваччанинг фаришталар билан
жанг қилгани)

Шайтонвачча онасидан яна бир сабоқни олиб, ака-укаларга эртанли. Аммо улар дарвозадан кўчага чиқаётиб бир тап қилишдики, нақ шайтонваччанинг эси тескари бўлаёзди. Болалар нима дейишди, дегди: — Бисмиллаҳир роҳманир роҳим, э, Худо, одобли бўлишга, ёмон ишлардан тийилишга ният қилдим, шайтон васасаларидан ўзинг асра...

Бу гаплардан Шайтонвачча нари турсин, хатто, кўш табақали дарвозанинг ҳам оғзи ланг очилиб, тилга кирди:

— Э, қолир Эгам, бу бандаларингни баалою шикастлардан ўзинг асра, уларни эсон-омон бағримга қайтар...

Шайтонвачча аламиндан дарвозанинг жағига бир тепли-да, ака-укаларнинг этагига ёпишди. Бирок уларнинг этагига нимагадир кўли етмади. Бунинг устига ялтираган дўнг пешонасига шундай бир чертмак келиб тушдики, нақ оғриқнинг зўридан тўрт думалаб кетди. Ўзига келиб, бундоқ қараса, рўпара сизла кўриниши пари-рухсор-у, оёқлари нақ ҳаримисол биттаси турибди, девдек бўлиб.

— Ҳей, кимсан? — деди Шайтонвачча жони чиқиб.

— Аллоҳ номи билан йўлга чиққан йўловчининг ҳамроҳиман.

— Илҳимни тўсма-ей девор, шундоғам ишларим бошимдан ошиб ётибди. Ҳамроҳ бўлсанг ўзингта, ментамассан, — деб Шайтонвачча бир қадам олдингта ташланди. Лекин ҳамроҳ бўлмиш ҳаридек узун оёқлари билан шундоқ тептики, Шайтонвачча коп-тоқдек учиб кетди.

— Вой-во-ей, — деди Шайтонвачча жон аччиғи-да, — ҳа, тепмай оёқларинг акашак бўлсин-а, ўти-ралиган жойимни дабдала қилинг-ку, хира!

Шайтонвачча бундоқ диққат қилиб, разм солса, болаларнинг чап томони бўм-бўшга ўхшайди. Лик-тлан-ю, шу тарафга ўтди. Бироқ бу тарафдам кўри-

УО'ЛДА
(yoki shaytonvachchani^{ing} farishtalar bilan
jang qilgani)

Shaytonvachcha onasidan yana bir saboqni olib, aka-ukalarga ergashdi. Ammo ular darvozadan ko'chaga chiqayotib bir gap qilishdiki, naq shaytonvachchani^{ing} esi teskari bo'layozdi. Bolalar nima deyishdi, dengi:

— Bismillahir rohm^{ani}r rohi^{im}m, e, Xudo, odobli bo'lishga, yomon ishlardan tiyilishga niyat qildim, shayton vasasalaridan O'zing asra...

Bu gaplardan Shaytonvachcha nari tursin, hatto, qo'sh tabaqali darvozani^{ing} ham og'zi lang ochilib, tilga kirdi:

— E, qodir Egam, bu bandalaringni baloyu shikastlardan o'zing asra, ularni eson-omon bag'rimga qaytar...

Shaytonvachcha alamin^{dan} darvozani^{ing} jag'iga bir terpi^{-da}, aka-ukalari^{ning} etagiga yorishdi. Biroq ular^{ning} etagiga nimagadir qo'li yetmadi. Buning ustiga valitagan do'ng peshonasiga shunday bir chertmak kelib tushdiki, naq og'riq^{ning} zo'ridan to'rt dumalab ketdi. O'ziga kelib, bundoq qarasa, to'parasida ko'rinishi par-tuxsor-u, oyog'larⁱ naq harⁱ misol bittasi turibdi, devdek bo'lib.

— Hey, kimsan? — dedi Shaytonvachcha joni chiqib.

— Alloh nomi bilan yo'lga chiqqan yo'lovchi^{ning} hamrohi^{man}.

— Yo'limni to'sma-ey devor, shundog'am ishlatim boshimdan oshib yotibdi. Hamroh bo'lsang o'zingga, mengamassan, — deb Shaytonvachcha bir qadam oldingga tashladi. Lekin hamroh bo'lmish haridek uzun oyog'larⁱ bilan shund^{oq} tep^{tiki}, Shaytonvachcha kortokdek uchib ketdi.

— Voy-vo-ey, — dedi Shaytonvachcha jon achr^{ig}ida, — ha, termay oyog'lar^{ing} akashak bo'lsin-a, o'tiradigan joyimni dabdala qilding-ku, hira!

Shaytonvachcha bundoq diqqat qilib, razm solsa, bolalari^{ning} chap tomoni bo'm-bo'shga o'xshaydi. Lik-eti^{-yu}, shu targa o'tdi. Biroq bu targa^{dan} ko'ri-

ниши ишдек, бўйи-баста шипдек биттаси тургани-
ни кўрди. Хар эҳтимолга қарши унга ҳам гап қолди:

— Хов найнов, кимсан ўзинг?

— Аллоҳ номи билан йўлга чиққан йўловчининг
хамроҳиман.

— Хамроҳ бўлсанг ўзингга, ментамас, йўлдан
нари тур, шундоғам ишларим орқага сурилиб кет-
япти.

Шайтонвачча шундай деб, аввалгисининг ҳам ала-
мини бунисидан олмоқчи бўлиб, бепсандлик би-
лан оёғига бир тепди.

— Шу пайт бўйнига сиртмоқ келиб тушди-ю,
бироя уни дорга осётгандек типирчилаб қолди.
Кўзлари орқага кетиб, нафаси бўғизга тикилди. Кейин
ерга чалпак бўлиб тушди.

Йиқилган курашга тўймас деб, бу сафар Шай-
тонвачча болаларнинг ўнг тарафидан ўтди. Шайтон-
вачча одамларнинг ўнг тарафидан бирон бир ишқал
чиқариш қийинлигини билса ҳам иложисиз эди. Ўт-
ди-ю, бу тарафда ҳам кўзлари нақ турзидек-турзи-
дек келадиган биттасини кўрди. Бунгайм боғидек
хиралик қилса борми, башарасини бўзиб олиши тур-
ган гап. Эндли олдинга ўтишдан бошқа иложи қолма-
ди. У ёқда бўлса, ҳалигидек хамроҳлардан биттаси
йўл бошлаб борарди. Кўлида узун супурти, хар қадам
босганда супурти гоҳ ўнгга, гоҳ чапга бориб келип-
ти. Фалокатларни оёқ остидан нари суриб, ака-ука-
ларга йўл очиб бораяпти. Хар замонда "пўшт-пўшт" лаб
ҳам кўяди. Сал бўлмаса, Шайтонваччани майда-чуйда
фалокатларга кўшиб, бир четта супуриб юборай деди.
Шайтонвачча хамроҳлардан иборат бу темир
кўрғонни қандоқ қилиб бўзиб ўтишни билмай, эсан-
кираб қолди. Ҳали замон улар шу зайида боғчага
кириб кетишса, у дайди итдек кўчада қолиб кетали-
ми?

ПИЧОҚНИНГ СОПИ ЎЗИДАН ЧИҚДИ

(ёки хамроҳлар кўрғонининг бўзилиши)

Ака-укалар йўл чеккасидаги сақичфурушлару ши-
рфурушларнинг биттасига ҳам қарашмади. Хожабек

nishi itdek, bo'y-i-basti shirdek bittasi turganini ko'rdi.
Har ehtimolga qarshi unga ham gap qoldi:

— Nov naynov, kimsan o'zing?

— Alloh nomi bilan yo'lga chiqqan yo'lovchining
hamrohiman.

— Hamroh bo'lsang o'zingga, mengamas, yo'ldan
nari tur, shundog'am ishlatim orqaga surilib kelyar.

Shaytonvachcha shunday deb, avvalgisining ham
alamin bunisidan olmoqchi bo'lib, bepсандlik bilan
oyog'iga bir tepdi.

— Shu payt bo'yninga sirtmoq kelib tushdi-yu, biron
uni dorga osayotgandek tipirchilab qoldi. Ko'zlar
orqaga ketib, nafasi bo'g'ziga tiqildi. Keyin erga chalpak
bo'lib tushdi.

Yiqilgan kurashga to'yimas deb, bu safar Shay-
tonvachcha bolalarning o'ng tarafga o'tdi. Shayton-
vachcha odamlarning o'ng tarafidan biron bir ishkal
chiqarish qiyinligini bilsa ham ilojisiz edi. O'tdi-yu, bu
tarafda ham qo'llari naq gurzidek-gurzidek kelaydigan
bittasini ko'rdi. Bundayam boyagidek xiralik qilsa
bormi, basharasini buzib olishi turgan gap. Endi oldinga
o'tishdan boshqa iloji qolmadi. U yozda bo'lsa,
haligidek hamrohlardan bittasi yo'l boshlab botardi.
Qo'lda uzun supurgi, har qadam bosganda supurgi
go'h o'ngga, go'h chapga botib kelyar. Falokatlar
oyuq ostidan nari surib, aka-ukalarga yo'l ochib
boraydi. Har zamonda "po'sht-po'sht" lab ham qo'yadi.
Sal bo'lmasa, shaytonvachchani mayda-chuyda
falokatlar qo'shib, bir chetga supurib yuboray dedi.
Shaytonvachcha hamrohlardan iborat bu temir
qo'rg'onni qandoy qilib buzib o'tishni bilmay, esankirab
qoldi. Hali zamon ular shu zavida bog'chaga kirib
ketishsa, u daydi itdek ko'chada qolib ketadi-mi?

PICHOQNING SORI O'ZIDAN CHIQDI

(yoki hamrohlar qo'tg'onining buzilishi)

Aka-ukalar yo'l chekkasidagi saqichfurushlaru
shirfurushlarning bittasiga ham qarashmadi. Xojabek

ка болаларининг бу одобидан ҳам хурсанд, ҳам хай-
рон бўлиб, уларни эркалиган бўлди:

— Вой менинг тўйган кўзичоқларим-ей, вой ме-
нинг асалтойларим-ей, кўчада юришининг бунақа чи-
ройли одобини сизларга ким ўргатди?

— Бисмилло холам ўргатгандир, — деди каттаси.

— Бисмилло холамини яхши кўраман, — деди
кичкинаси.

Бисмилло холамининг номини эшитиши билан
Хожабеканинг афти бўришди. Ўзича гудранди:

— Ҳе, Бисмилло холаларинг ўлиб, холасиз қол-
ларинг...

Беканинг оғзидан шу сўзлар чиқиши билан
мўъжиза юз берди. Олдинда фалокатларни нари-бери
сўгуриб бораётган фаришта чакмоқ ургандек йўқ
бўлди-қолди.

— Ўҳ, — деди Шайтонвачча кўзлари гилай тор-
тиб, — пичоқнинг сочи ўзидан чиқиб қолди-ку... бу
сатант сўгүрчининг бир қарипишлик холи бор экан-у.
Жа "пўшт-пўшт"лаб кўчани ўзиники қилиб олган
эди... Ҳа, бекам, бўш келманг, шунанга қарипилар-
дан яна бир жуфт бўлсин!

Болаларнинг эслиси онасининг қарғанганини
эшитиб қолди. Жаҳли чиқди. Йигламсираб деди:

— Барибир Бисмилло холам яхшилар...

— Ҳе, яхшилитиниям, ёмонлитиниям Худо кўтар-
син... Ҳаммаёқни остун-устин қиворди. Кўзинг учиб
турган бўлса кўрасан ўша холаңгни.

Бу кесатиклардан кейин бошқа фаришталар ҳам
изсиз ғойиб бўлишди. Охири Шайтонвачча ниятига
етди. У ака-укаларининг бўйинига миниб олиб, қўшиқ
ҳам куйлаб юборди:

Умбила қидон-қидон-қидон,

Иссиққина қучоғидан.

Умбила қидон-қидон-қидон,

Ип ўлкадай қулоғидан.

Умбила қидон-қидон-қидон,

Чалай энди оёғидан...

bolalarning bu odobidan ham xursand, ham hayton
bo'lib, ularni erkalagan bo'ldi:

— Voy mening to'ygan qo'zichoqlarim-ey, voy me-
ning asaltoylarim-ey, ko'chada yurishning bunaqa
chiroyli odobini sizlarga kim o'rgatdi?

— Bismillo xolam o'rgatganlar, — dedi kattasi.

— Bismillo xolamni yaxshi ko'raman, — dedi kich-
kinasi.

Bismillo xolaning nomini eshitishi bilan Xojabekaning
afsi butishdi. O'zicha g'udrandi:

— He, Bismillo xolalaring o'lib, xolasiz qollaring...
Bekaning og'zidan shu so'zlar chiqishi bilan mo'jiza
yuz berdi. Oldinda falokatlarini narib-beri sugurib bo-
rayotgan farishta chaqmoq urgandek yo'q bo'ldi-qoldi.

— O'h, — dedi Shaytonvachcha ko'zlarini g'illay
tortib, — pichoqning sori o'zidan chiqib qoldi-ku... bu
satang sugurining bir qaripishlik holi bor ekan-u. Ja
"po'sht-po'sht"lab ko'chani o'ziniq qilib olgan edi...
Ha, bekam, bo'sh kelman, shunaga qarishlardan
yana bir juft bo'lsin!

Bolalarning eslisi onasining qar'anganiini eshitib
qoldi. Jahli chiqdi. Yig'lamsirab dedi:

— Baribir Bismillo xolam yaxshilar...

— He, yaxshiliginiam, yomonliginiyam Xudo ko'-
tarsin... Hammayoqni ostun-ustun qivordir. Ko'zing
uchib turgan bo'lsa ko'rasan o'sha xolangni.

Bu kesatiklardan keyin boshqa farishtalar ham izsiz
g'oyib bo'lishdi. Oxiri Shaytonvachcha niyatiga yetdi.
U aka-ukalarning bo'yiga minib olib, qo'shiq ham
kuylab yubordi:

Umbila qidon-qidon-qidon,

Issiqgina quchoғidan.

Umbila qidon-qidon-qidon,

Ip o'tkazay qulog'idan.

Umbila qidon-qidon-qidon,

Chalay endi oyog'idan...

НИЯТНИНГ БУЗИЛИШИ

(ёки Шайтонваъчаннинг янги найранглари)

Шайтонваъча шу заҳоти жиловни қўлга олди. Биринчи бўлиб кичкинтойни йўлдан урди:

— Хов, оғайничалиш, сента нима бўлди, бунча шайрайсан? Сени танимай қолдим-ку. Бундоқ у ёғ, бу ёғинга қара-чи, наҳотки анови сақичларни кўрмайсан? Олдирсанг-чи, бир чапиллатиб чайна-шайлик...

— Ойи, сақич, сақич чайнатим келяпти. У шундай деб ойисини сақичфурўшлар томонга тортқилай бошлади. Шайтонваъча энди каттасини йўлдан урди:

— Хов, оғайничалиш, нима бўлди... жа ойимсурти бўб қопсанми, куй-ей, ярашса ўлай атар... Анови ширинликларни қара, олдирсанг-чи, бир ши-мишайлик...

— Ойи, шимийдиган конфет...

Хожабеканинг кўзлари ҳайратдан бир ағдарилиб тушди:

— Нима бало сенларни шайтон чалдимми? Хозиргина нутпа-нозандек келаятувдиларинг-ку?!

— Ҳе-ҳе-ҳе... — дея яйраб кулли Шайтонваъча, — гапни қаранглар, шайтон чалдимми-миш... Шу одам болалари хўпам бетайин, туҳматчи бўларкан-да, қил-ғилиқни ўзлари қилиб, яна бизга тўнкашадилар. Ҳа тўнкамай дўзахнинг ўчоғига тўнка бўлур-а... Шайтонваъча баттар ижиккилашта тушди:

— Бўлақолларинг, ана, оналаринг ҳамёнини кавлаштиряпти, олиб беради...

— Ойижон, сақич!...

— Конфет!...

— Обертасайз боғчага бормийман!...

Ака-ука Шайтонваъчаннинг йўлга юриб орқага қараб қоча бошлади.

— Вой ўлай, — уятдан нима қилишини билмай қолди Хожабека, — мени шарманда қилмаларинг, илгаригидақа пул йўқ менда...

— Эй, — деди Шайтонваъча Хожабекага ачинган

НИЯТНИНГ БУЗИЛИШИ

(ёки Шайтонваъчаннинг уяғи наутанглар)

Шайтонваъча шу заҳоти жиловни қўлга олди. Биринчи бўлиб кичкинтойни уядан урди:

— Нов, оғайничалиш, сента нима бўлди, бунча шайрайсан? Сени танимай қолдим-ку. Бундоқ у уяғ, бу уяғинга қара-чи, наҳотки анови сақичларни кўрмайсан? Олдирсанг-чи, бир чапиллатиб чайна-шайлик...

— Ойи, сақич, сақич чаунагим келарти.

У шундай деб ойисини сақичфурўшлар томонга тортқилай бошлади. Шайтонваъча энди каттасини уядан урди:

— Хов, оғайничалиш, нима бўлди... жа ойимсурти бўб қопсанми, қо'у-еу, уяшса о'лай агар... Анови ширинликларни қара, олдирсанг-чи, бир шимшайлик...

— Ойи, шимийдиган конфет...

Хожабеканинг кўзлари ҳайратдан бир ағдарилиб тушди:

— Нима бало сенларни шайтон чалдимми? Нозиргина нутпа-нозандек келаятувдиларинг-ку?!

— Ҳе-ҳе-ҳе... — дея уяутаб кулди Шайтонваъча, — гарри қаранглар, шайтон чалдимми-миш... Шу одам болалари ҳо'рам бетайин, туҳматчи бо'ларкан-да, қил'ғилиқни о'злари қилиб, яна бизга то'нкашадилар. На то'нкамай до'захнинг о'чоғига то'нка бо'лур-а... Шайтонваъча баттар ижиккилашта тушди:

— Бо'лақолларинг, ана, оналаринг ҳамёнини кавлаштиряпти, олиб беради...

— Ойижон, сақич!...

— Конфет!...

— Обертасайз боғчага бормийман!...

Ака-ука Шайтонваъчаннинг уя'га уяиб орқага қараб қоча бошлади.

— Вой о'лай, — уятдан нима қилишини билмай қолди Хожабека, — мени аштанманда қилмаларинг, илгаригидақа пул уя'қ менда...

— Хе-хе-хе... — айраб кулли Шайтонвачча, — бу ёғи неча пулга тушли, энди? Қасам нима бўлади, қасам? Тавбачи? Хожабека Худонинг имтиҳонидан ўтолмади. Энди худди бизга ўхшаб Худонинг дартоҳидан қувилди. Шайтонвачча шундай деб хурсандлигидан шайтон қошиғини фолибона баланд кўтарди.

ПАХТА КЎЙИШ

(ёки Шайтонваччанинг ишлари яна
чаппа кетиши)

Шайтонвачча ўзи етишган бу дамларини зўр байрам қилиб, чапиллатиб сақич чайнаб, ширинликларни ака-укалар билан баравар шимишиб боғчага қараб бораверди. Бу ёқда Хожабека ҳам хурсанд. Фийсабиллоҳ деб, енг ичиди иш битиралигдан мижозининг оёқ остидан чиқиб қолиши-чи...

Хожабеканинг юз-кўзларида офтоб чарақлаганини кўрган Шайтонвачча ўзини-ўзи кўкаларга кўтариб мактади:

— Ҳа, тақвою-парҳезингиздан ўрилдим, бекам, бир зумда кўйини-кўнжини тўлатиб кўйиш мана бунақа бўлади. У чўнтакдан бу чўнтакка, бу чўнтакдан у чўнтакка — нимаси ёмон? Яна шайтон йўлига юрмайман деб ноз қилишларига ўлайми? Номини улуғ — супраси қуруғ-ей.

Бу орада улар боғча дарвозасигаям етиб қолишди. Шунда бирдан ака-укалар кўлма-кўл бўлиб кетишди-ю. Ҳа, дўмбиллаган, сўмбиллаган опалар худди бола кўрматандек... униси ундок қилиб, буниси бундок қилиб бағрита боستان, турли-туман ширинликларни зўрлаб кўлларига тутган, айланишган, ўрталашган. Чўлп-чўлп юзларидан ўпишган. Бу кўтар-кўтарлардан фаши келган Шайтонвачча фурсатдан фойдаланиб нуқул тилла тишли опаларнинг оғзига ифлос жойини тутарди. Бирам роҳат қиларди, дунёга келгандан бери бунақа маза қилмаган эди. Ҳа, бир айратандан, минг айрамоқда эди...

— Не-хе-хе... — уяутаб кўлди Шайтонвачча, — бу уюғ неча пулга тushди, энди? Қасам нима бо'лади, бу уюғ неча пулга тushди, энди? Қасам нима бо'лади, қасам? Тавбачи? Хожабека Худонинг имтиҳонидан о'толмади. Энди худди бизга о'хшаб Худонинг даргоҳидан қувилди. Шайтонвачча шундай деб хурсандлигидан шайтон қoшиғ'ини г'oйибона баланд кo'тарди.

РАНТА ҚO'YIШ

(юки Шайтонваччанинг ишлари яна
шарра кетиши)

Шайтонвачча о'зи yetishgan бу дамланини zo'ғ baytam qilib, charillatib saqich chaynab, shirinliklarni aka-ukalar bilan baravar shimishib bog'chaga qatar boraverti. Bu yuqda Xojabeka ham xursand. Faysabulloh deb, yeng ichida ish bitiradigan mijozning oyod ostidan chiqib qolishi-chi...

Xojabekaning yuz-ko'zlarida oftoob charaqlaganini ko'rgan shaytonvachcha o'zini-o'zi ko'klaraga ko'tarib maqtadi:

— Na, taqvoyu-parhezingsizdan o'rgildim, bekam, bir zumda qo'yni-qo'nijini to'latib qo'yish mana bunaga bo'ladi. U cho'ntakdan bu cho'ntakka, bu cho'ntakdan u cho'ntakka — nimasi yomon? Yana shayton yo'lga yurmayman deb noz qilishlariga o'laymi? Nomi ulug' — supراسi qurg'ey.

Bu orada ular bog'cha darvozasigayam yetib qolishdi. Shunda birdan aka-ukalar qo'lma-qo'l bo'lib ketishdi-yu. Ha, do'mbillagan, so'mbillagan opalar xuddi bola ko'tmagandek... unisi undok qilib, bunisi bundok qilib bag'tiga bosgan, turli-tuman shirinliklarni zo'rlab qo'llariga tutgan, aylanishgan, o'rgilishgan. Cho'lp-cho'lp yuzlaridan o'rishgan. Bu ko'tar-ko'tarlardan g'ashi kelgan Shaytonvachcha fursatdan foydalanib nuqul tilla tishli opalarning og'ziga iflos joyini tutardi. Biram rohat qilardi, dunyoga kelgandan beri bunaga maza qilmagan edi. Na, bir yuytugandan, ming uyatmoqda edi...

— Ўх-ўх-ўх... бошлиққа пахта кўйиш мана бунақа бўлади, — деб қийқириб юборди охири Шайтонвачча.

Шу пайт ҳовлида Бисмилло ҳоланинг овози гўм-бирлаб қолди-ку. Бирдан ҳаммаёқ сув қуйгандек тинчиди-қолди.

— Ҳа, тасаллуқлар, нима бўлди, ини бузилган аридек тўзиб қолибсизлар, тинчликми ўзи, — деди Бисмилло хола.

Ҳоланинг овозини эшитган ака-укалар ҳам бирдан сергак тортишди.

— Бисмилло холам... — тирчиллади кенжаси.

— Ўзимми холажоним... — деди ўртанчаси.

— Булар кимми боласини улоқ-улоқ қилишпти десам, сизлармидиларинг, вой асалтойларим-ей?! — деб хола болаларга бағрини очди.

— Ҳаҳ, — деди Шайтонвачча жаҳудан кўзлари кинидан чиқиб, — энди оғзим ошта етанда бур-нимни қонатлинг-а, жодутар. Шошмай тур сени, бир кунни бурнинггни шундай қонатайки...

Бисмилло хола болалар билан кўришиб, уларни ўзинча эркалатиб бўлгач, илжайишиб турган боғча опаларга сабоқ берган бўлдилар.

— Мен сизларга минг марта айтаман тасаллуқлар, пошшони боласигаям, гадони боласигаям бирдек бўлинглар деб. Нимага энди бу болаларимни кўтар-кўтар қилипсизлар? Нима, ўқлари ўганми? Аллоҳнинг ҳузурда ҳамма бирдай. Сизларнинг мана бундай кўтар-кўтарларинг ҳалитдан уларни бузди. Бу шайтоннинг иши-ку, тасаллуқлар. Мана шунақа қилиб одам иймонсиз бўб қолади. Сизлар бўлса, қараб туриб гуноҳга ботасизлар. Уят, боғча тўла болаю, сизлар мулҳирани боласини торт-торт қилиб юрибсизлар...

Бисмилло ҳоланинг бу беозоргина танбехуларидан боғча опалар қизариб-бўзариб ўз хоналарига тарқалди.

— О'й-хо'о'о'... бoshliqqa paхта qo'yish mana bunaga bo'ladi, — deb qiyqirib yubordi oxiri Shaytonvachcha.

Shu payt hovlida Bismillo xolaning ovozi gumbirlab qoldi-ku. Birdan hammayoq suv quygandek tinchidigoldi.

— Ha, tasadduqlar, nima bo'ldi, ini buzilgan aridek to'zib qolibsizlar, tinchlikmi o'zi, — dedi Bismillo xola.

Xolaning ovozini eshitgan aka-ukalar ham birdan sergak tortishdi.

— Bismillo xolam... — tirqchiladi kenjasi.

— O'zimmi xolajonim... — dedi o'rtanchasi.

— Bular kimmi bolasini uloq-uloq qilishyapti desam, sizlarmidilaring, voy asalloylarim-ey?! — deb xola bolalarga bag'ini ochdi.

— Hah, — dedi Shaytonvachcha jahdan ko'zlati qinidan chiqib, — endi og'zim oshga yetganda buringni qonating-a, jodugar. Shoshmay tur seni, bir kuni buringni shunday qonatayki...

Bismillo xola bolalar bilan ko'rishib, ularni o'zlaricha e'klatib bo'lgach, iljayishib turgan bog'cha opalarga saboq bergan bo'ldilar.

— Men sizlarga ming marta aytaman tasadduqlar, poshshoni bolasigayam, gadoni bolasigayam birdek bo'linglar deb. Nimaga endi bu bolalarimni ko'tar-ko'tar qilyapsizlar? Nima, o'qlari o'zgami? Allohning huzurida hamma birday. Sizlarning mana bunday ko'tar-ko'tarling halitdan ularni buzadi. Bu shay-tonning ishi-ku, tasadduqlar. Mana shunaga qilib odam iymonsiz bo'b qoladi. Sizlar bo'lsa, qarab turib gu-nohga botasizlar. Uyat, bog'cha to'la bola-yu, sizlar mudirani bolasini tort-tort qilib yutibsizlar...

Bismillo xolaning bu beozorgina tanbehlaridan bog'cha opalar qizarib-bo'zarib o'z xonalarga tarqalishdi.

ШАЙТОН МАЛАЙИ

(ёки Бисмилло холанинг яхши "ташвиш"лари)

Бисмилло хола асалтойларни ичкари бошлар экан, бирдан кўзи уларнинг кўйинларидати дўнғайиб турган ширинликларга тушди-ю кўнглига шу-бҳа оралди:

— Қани асалтойлар айтинглар-чи, мановиларни сизларга ким берди?

— Битта яхши хола берди...

— Эртага яна бераман қилди...

— Ойимлар пулим йўқ-да, десалар ҳам...

— Сиззи болайз мени болам қилди...

Хола ҳаммасини тушиниб етди. Шайтонвачча ака-укалар хона эшигига яқинлашганда кўзичоқнинг бо-ласидек ораларига сўқилмоқчи бўлди. Аммо остонага етганда хола улардан сўради:

— Эсларингдан чиқмадимми, асалтойлар ичкари-

та нима деб кириш керак эди?

— Бисмиллахир роҳманир роҳийм...

— Ўнг оёқ билан кирилади.

— Баракалла, ўпанда нима бўлади?

— Шайтон малайлари кўчада қоп кетади.

— Баракалла, шунда остона нима дейди?

— Остонамни олтин қилдинг, хуш кўрдим, жан-нат боғларини сента туш кўрдим...

Шайтонвачча ака-укаларнинг орасига кира ол-мага, эшикнинг тепасини мўлжалга олиб турган эди, ҳалити таплардан кейин азоб фаришталаридан тепки еб, оёқ остига чалпақ бўлиб тушди. Ака-ука бўлса худди жаннат боғларига киргандек кўл ушла-шиб ичкари кириб кетишди.

Шайтонвачча эшик тагида без бўлиб тураверди. Зора бирорта бола ичкарига бибисмилло кирса-ю, унга илаштириб, ўйинчоқларини тортиб олса...ри билан уриштириб, ўйинчоқларини тортиб олса... Кайда, боғлар эшик тагига келгандан кейин бир зум тўхтаб, пойабзалларини ҳўл латтага артишиб, оғизларини тўлдириб, бисмиллох айтиб, ичкари йўл олишарди. Охири бола ҳам кириб кетди. Шайтон-ваччанинг ичкаридан умиди узилди.

ШАЙТОН МАЛАЙИ

(юки Бисмилло холанинг яхши "ташвиш"лари)

Бисмилло хола асалтойларни ичкари бошлар экан, бирдан ко'зи уларнинг қўйинларидати дўнғайиб турган ширинликларга тушди-ю ко'нглига шубҳа оралди:

— Қани асалтойлар айтинглар-чи, мановиларни сизларга ким берди?

— Битта яхши хола берди...

— Эртага яна бераман қилди...

— Ойимлар пулим уо'қ-да, десалар ҳам...

— Сиззи болалар мени болам қилди...

Хола ҳаммасини тушиниб етди. Шайтонвачча ака-укалар хона эшигига яқинлашганда қўзичоқнинг боласидек ораларига сўқилмоқчи бў'лди. Аммо остонага етганда хола улардан со'ради:

— Эсларингдан чиқмадимми, асалтойлар ичкарига

нима деб кириш керак эди?

— Бисмиллахир роҳманир роҳийм...

— О'нг оуоқ билан кирилади.

— Баракалла, о'шанда нима бо'лади?

— Шайтон малайлари ко'чада қоп кетади.

— Баракалла, шунда остона нима дейди?

— Остонамни олтин қилдинг, хуш ко'рдим, жаннат боғ'ларини сента туш ко'рдим...

Шайтонвачча ака-укаларнинг орасига кира ол-мага, эшикнинг тепасини мо'лжалга олиб турган эди, ҳалиги таплардан кейин азоб фаришталаридан тепки еб, оуоқ остига чалпақ бо'либ тушди. Ака-ука бо'лса худди жаннат боғ'ларига киргандек қо'ли ушлашиб ичкари кириб кетишди.

Шайтонвачча эшик тагига без бо'либ тураверди. Зора бирорта бола ичкарига бибисмилло кирса-ю, унга илаштириб, о'йинчоқларини тортиб олса... Қанда, болалар уриштириб, о'йинчоқларини тортиб олса... Кайда, болалар эшик тагига келгандан кейин бир зум то'хтаб, роу-абзалларини бо'ли латтага артишиб, оғ'изларини то'лдириб, ичкари йо'ли олишарди. Охири бола ҳам

Оҳ, бу пайтда болаларга нонушта тортдила бошлаган эди... Овқатларнинг хушбўй хидидан Шайтонваччанинг қорни қулдираб, бир жойда туролмайд қолди. Шайтон қошиги худди соатнинг каптиридек у ёқдан, бу ёққа бориб кела бошлади. Тоқати тоқ бўлди. Нима қилиш керак? Эсита лоп этиб, Хожобека тушди.

— Ўҳ, — деди калласини ишлатиб, — Хожобека қасамига хиёнат қилдим, энди ўшанинг пайдидан бўламан.

Шайтонвачча лип этиб Хожабеканинг хонасига кирди. У кўчадаги чайковчи хотин кўярда-қўймай сумкасига тикиштириб қўйган ширинликлар билан чой ичиб ўтирарди.

— Ҳа, қалайсиз бекам, ҳалиям биз айтган йўлларга юраверинг, кам бўлмайсиз. Чайковчи хотинам ўзимиздан, сираям исини чиқармайдди, — деб турган эди, эшик тақиллаб қолди.

— Ана, — деди Шайтонвачча, — бўрини таппирсанг, кулоғи кўринади дейишди, хойнаҳой, чайковчи хотиннинг ўзи кеп қолдиёв.

Аmmo эшик очилиб ким кўринди денг? Бисмилло хола!

— Вой, дол-ей, — деб юборди Шайтонвачча азбаройи чидамай қолганидан, — шу жодугар ўлмади мен қўтилмадим, мен қаяққа борсам, уям шўёққа борали-я!

Бисмилло хола одатлари бўйича хонага кириш билан дуога қўл очдилар. Бу пайтда Шайтонвачча Хожабеканинг оппоққина билатидан ушлаб, пора оладиган кафтини қичитиб ўтирган эди.

— Омин, — деди Бисмилло хола худди Шайтонваччани кўриб тургандек, — қадам етди бағо етмасин, Оллоҳ деганнинг қўлидан шайтон тутмасин.

Бисмилло хола шундай дейиш билан Шайтонвачча яна шифта тортди-қолди. Азоб фариштагари яна ўз ишларини қилишди.

— Вой-ей, — яна мени қозикка тортди-я, бу шум кампир. Ҳа, тортмай тортлиб ўлгур. Сени динини қасамхўр, тавбасига таянмаган Хожобека берсин.

кириб кетди. Шайтонваччанing ичкардан имиди узилди.

Оҳ, бу пайтда болаларга нонушта тортдила бошлаган эди... Овқатларнинг хушбўй хидидан Шайтонваччанing қотни қулдираб, бир жойда туролмайд қолди. Шайтон қошиги худди соатнинг кариғидек у ёқдан, бу ёққа бориб кела бошлади. Тоқати тоқ бўлди. Нима қилиш керак? Эсига лоп этиб, Хожобека тушди.

— О'ҳ, — деди калласини ишлатиб, — Хожобека қасамига хиёнат қилдим, энди о'шанинг пайдидан бўламан.

Шайтонвачча лип этиб Хожабеканинг хонасига кирди. У к'о'чадаги чайковчи хотин қ'о'ярда-қ'о'ймай сумкасига тикиштириб қ'о'йган ширинликлар билан чой ичиб о'тирарди.

— Ҳа, қалайсиз бекам, ҳалиям биз аytган yo'ллarga yуравering, кам bo'lmaysiz. Чайковчи хотинам o'zimizdan, sirayam isini chiqartmaydi, — деб турган эди, eshik taqillab qoldi.

— Ана, — деди Шайтонвачча, — bo'tini gapirsang, qulog'i ko'tinadi deyishadi, hoynahoy, чайковчи хотиннинг o'zi ker qoldiyov.

Аmmo eshik ochilib kim ko'tindi deng? Bismillo xola!

— Voy, dod-ey, — deb yubordi Шайтонвачча azbaroyi chidamay qolganidan, — shu jodugar o'lmadi men qutilmadim, men qayoqqa borsam, uyam shuyogqa boradi-ya!

Bismillo xola odatlari bo'yicha xonaga kirish bilan duoga qo'l ochdilar. Bu paytda Шайтонвачча Хожабеканинг орпоққина билатидан ушлаб, пора оладиган кафтини қичитиб о'тирган эди.

— Омин, — деди Бисмилло хола худди Шайтонваччани ko'tib тургандек, — qadam etdi balo yetmasin, Oллоh deganing qo'lidан shayton tutmasin. Bismillo xola shunday deyishi bilan Шайтонвачча yana shifga tortildi-qoldi. Azob farishtalari yana o'z ishlarini qilishdi.

— Voy-ey, — yana meni qozikka tortdi-ya, bu shum kampir. Ha, tortmay tortilib o'lgur. Seni

— Келинг, хола, келинг, — деди бека хушламайгина.

— Мана шунини обқўйсантиз, — деди Бисмилло хола енг учиди бир нима узатар экан, — лекин буни сиз-у, мен, Оллоҳдан бошқа ҳечким билмайди. Ҳа, ўртамизидати меҳр-оқибат дегандек...

— Вой-й-й... нима бу? Хожабека ҳайрон бўлиб, кафтига қаради. Не кўз билан кўрсинки, бир сиқим пул.

— Пул! — деди Хожабеканинг кўзлари ёниб, — сиз мента пул берасиз? Тилла тишларини ялтира-тиб, яйраб кулли Хожабека. — Мен сизни илтимосингизни бусиз ҳам қилиб берораман, қизикми-сиз...

— Мени ҳеч қанақа илтимосим йўқ, тасаддуқ...

— Унда... Ҳа, унда пул нимага?

— Кўриб-билиб турибман, қоқиндиқ, наҳотки сезмасам, такво қилиб озгина қийналиб қолдингиз. Бунақа пайтда билиб туриб, мўмин мўминта қараш-маса, мўминнинг топгани ўзига бўлмайди, тасаддуқ. Олинг, болам, пенса пулим, лекин қарз эмас, фийсабилло!

— Нималар даясиз хола, жа унчаликмас-да, шу сизни пенсиянгизга қараб қолмагандирман, бу кунларам ўтар-кетар...

— Ўтали, жоним болам, ўтали, шунинг учун ҳам кирдим-да, мени ўз онангиздек кўринг. Боя боғала-рингизга тикиштирилган ширинликларнинг ҳақини тўлаб, ҳалқумини ҳалоллаб олайлик.

— Вой тавба-а-а... буларни сиз қаттан билақол-дингиз, дарровда?

— Э, жудаям соддани соддасисиз-да, тасаддуқ, ёмон кунни яхши бўлади деса ишонинг, аммо ёман оламни яхши бўлади деса ишонманг. Ўша сизни йўлдан уртан чўлтоқ сўпурти бундан бир ҳафта олдин гап тарқатган: "Неварам билан қизимми бир кунда боқчага жойлаб кўяман, жазаси бир сиқим ширинлигу бир кийимлик атлас", деб. Сиз унга лаққа тушиб ўтирибсиз...

— Оббо, — деди Шайтонавча ҳафсизаси пир бўлиб, — у қилиб, бу қилиб бу ишнинг ҳам тагига суя қуйди-я, бу жолугар...

dodlingni qasamxo'r, tavbasiga tayaymagani Xojabeka bersin.

— Keling, xola, keling, — dedi beka xushlamaygina.

— Mana shuni obqo'ysangiz, — dedi Bismillo xola yeng uchida bir nima uzatar ekan, — lekin buni siz-u, men, Ollohdan boshqa hechkim bilmaydi. Ha, o'rtamizdagi mehr-oqibat degandek...

— Voy-y-y... nima bu? Xojabeka hayron bo'lib, kaftiga qaradi. Ne ko'z bilan ko'rsinki, bir siqim pul.

— Pul! — dedi Xojabekaning ko'zlari yonib, — siz menga pul berasiz? Tilla tishlarini yaltirاتب, yuyatib kuldi Xojabeka. — Men sizni iltimosingizni busiz ham qilib beroytaman, qiziqmisiz...

— Meni hech qanaqa iltimosim yo'q, tasadduq...

— Unda... ha, unda pul nimaга?

— Ko'rib-bilib turibman, qoqindiq, nahotki sezmasam, taqvo qilib o'ziga qiyalayb qoldingiz. Bunaqa paytda bilib turib, mo'min mo'minga qarashmasa, mo'minning to'ragani o'ziga buyumaydi, tasadduq. Oling, bolam, pensa pulim, lekin qarz emas, faysabilllo! — Nimalar deyasiz xola, ja unchalikmas-da, shu sizni pensiyangizga qarab qolmagandirman, bu kunlaram o'tar-ketar...

— Otadi, jonim bolam, o'tadi, shuning uchun ham kirdim-da, meni o'z onangizdek ko'ting. Boya bolalaringizga tiqishtirilgan shirinliklarning haqini to'lab, halqumini halollab olaylik.

— Voy tavba-a-a... bularni siz qatdan bilaqoldingiz, darrovda?

— E, judayam soddani soddasisiz-da, tasadduq, yomon kuni yaxshi bo'ladi desa ishoning, ammo yomon odamni yaxshi bo'ladi desa ishonmang. O'sha sizni yo'lidan urgan cho'choq supurgi bundan bir hafta oldin gap tarqatgan: "Nevaram bilan qizimmi bir kunda boq'chaga joylab qo'yaman, jazasi bir siqim shirinligu bir kiyimlik atlas" deb. Siz unga laqqa tuhib o'tiribsiz... — Obbo, — dedi Shaytonavchacha haftasasi pir bo'lib, — u qilib, bu qilib bu ishning ham tagiga suya quydi-ya, bu jolugari...

ДЎЗАХНИНГ ЎТИ

(ёки хаспараст ошпаз она)

Хожабека Бисмилло холанинг гапларидан кўп мулзам бўлиб, хасл суриб ўтирган эди, эшик очилиб, оstonада ошпаз кўринди. Икки юзи кинг-қизил, семизлигидан нуқул пишиллайди. Шошиброқ қолгани учунми, на Хожабекага, на Бисмилло холани тузук-қуруқ салом берди.

— Ҳа, кел, — деди Хожабека беписандлик билан, — нима гап?

— Шу... Худо деганлардانسиз-да, опа, — деди у ёйилиб, — ҳалиги четдан бир сарғ келовди-ку, мазаси ҳали-ҳануз оғизда қолган, завҳўзимиз ўшандан обқелди десангиз... яна, бир қошигига бир челақ сув қўсаям мазаси ўзгармайдиган шарбат бор-у, унда-нам келди... вой зайтун мойини айтмасизми...

— Пичоқ ҳам, чўмин ҳам мой ичиди дегин, — дея Хожабека рўпарасида ўтирган Бисмилло холата ер остидан секингина қараб қўйди.

— Секин айтасизми, опа шу... сарғини маргаринга, шарбатни бошқасига, зайтун мойини пахта мойига алмаштирсам-да, қолганини тум қилсам, нима делингиз?

— Ие, — деди Шайтонваччанинг эси оғиб, — бу хотинни эси жойилдами, бунақа гапларни анови жодуларнинг олдига гапириб бўлашим, вой думбул-ей...

— Кўрдингизми, — деди Хожабека ёлғондакам хасрат қилиб, — одамни мана шулар йўлдан уради. Ҳа, бош-кўзимни айлантириб юборишди. Бутун боғчага келаетганимда ҳам шунақа бўли-да, холажон.

— Вой, хижолат бўлманг, опа, — деди ошпаз буралиб, — аллачи холамларнинг эсимдан чиқарганим йўқ, тўштининг чуқварабопидан об қўйганман, дуо қилиб ейдилар...

— Вой хаслпараст-ей, қанийди шундоқ бўлса, — деди Шайтонвачча чапак чалиб, — минг афсуски, ундай бўлмайди-да.

— Ҳай, Ҳай, — деди Бисмилло хола худди этагига ўт кетгандек бир ахволга тушиб, — болаларнинг

ДО'ЗАХНИНГ О'ТИ

(юки хайолпараст ошпаз опа)

Xojabeka Bismillo xolaning gaplaridan ko'p mulzam bo'lib, hayol surib o'tirgan edi, eshik ochilib, ostonada oshpaz ko'indi. Ikki yuzi qir-qizil, semizligidan nuqul pishillaydi. Shoshibroq qolgan uchunmi, na Xojabekaga, na Bismillo xolaga tuzuk-quruq salom berdi.

— Ha, kel, — dedi Xojabeka bepisandlik bilan, — nima gap?

— Shu... Xudo deganlardan siz-da, opa, — dedi u yoyilib, — haligi chetdan bir sarvog' kelovdi-ku, mazasi hali-hanuz og'izda qolgan, zavxo'zimiz o'shandan obkeldi desangiz... yana, bir qoshig'iga bir chelak suv qo'shsayam mazasi o'zgarmaydigan sharbat bor-u, undanam keldi... voy zaytun moyini aytmasizmi...

— Pichoq ham, cho'mich ham moy ichida degin, — deyva Xojabeka ro'parasida o'tirgan Bismillo xolaga yer ostidan sekingina qatarib qo'ydi.

— Sekin aytasizmi, opa shu... sarvog'ni margaringa, sharbatni boshqasiga, zaytun moyini paxta moyiga almashirsam-da, qolganini gum qilsam, nima dedingiz?

— Ie, — dedi Shaytonvachchening esi og'ib, — bu hojinni esi joyidami, bunaqa gaplarni anovi jodugarning oldida gapirib bo'ladimi, voy dumbo'l-ey...

— Ko'rdingizmi, — dedi Xojabeka yolg'ondek kam haxrat qilib, — odamni mana shular yo'ldan uradi.

Ha, bosh ko'zimni aylantirib yuborishadi. Bugun bog'chaga kelayotganimda ham shunaqa bo'ldi-da, xolajon.

— Voy, xijolat bo'mang, opa, — dedi oshpaz burilib, — allaichi xolamlarning esimdan chiqarganim yo'q, to'shtning chuqvarabopidan ob qo'yganman, duo qilib eydilar...

— Voy haxlparast-ey, qaniydi shundog' bo'lsa, — dedi Shaytonvachcha chapak chalib, — ming afsuski, unday bo'lmaydi-da.

— Hay, hay, — dedi Bismillo xola xuddi etagiga o't ketgandek bir ahvolda qolib, — bolalarning haqiqi-

ҳаққини-я, ўйлаб тапиришми, қизим? Болаларнинг ҳаққини ейиш дўзахнинг ўтини ейиш билан баробар-а... Дўзахнинг ўти мана бу ерни қуйлиради, — деб хола кўрагига уриб қўйди, — бу ер қуйилган кейин, одамда ймон қоладими...

— Э, қаяқдаги гапларни айтасиз-а, аллачи хола, — деди ошпазнинг бир туки ўзгармай, — қуйлирса аллақачанок, бизларнинг кулимиз кўкка совирилган бўларди, юрибмиз-ку, биб-бинойи... Майли, хола, жон, тўшта хушингиз бўлмаса, сарёдан бераман, бир лўқмасини ютиб юборсангиз, овозларингиз ипакдек юмшаб, аллаларингиз бирам чиройли чиқадики...

— Бас, — деди Ҳожабека амрона, — бундан бу ёғига болаларнинг ҳаққини об кетиш ҳам йўқ, еб кетиш ҳам йўқ...

— Ҳа, умрингиздан барака топинг, айланай сиздан, бу бошқа гап, — деди Бисмилло хола, — илоҳа, йимонингиз саломат бўлсин...

УЧРАШУВ

(ёки ошхонадаги хангомалар)

Ҳожабека чайковчи хотин билан орани очди қилгани кўчага қараб йўл олди. Бисмилло хола болалар олдинга шонди. Ҳожабекадан кўнгли тўлиб, хурсанд бўлди. Шайтонвачча гарант бўлиб, шифтан ерга тушди. Очликдан қорни узундан-узун қулдиради. Қулқоқлари шангилаб кетди.

— Энди қаяққа бордим, — деди бошини қашлаб, — Ҳожабеката ишонган элим, тайини йўқ хотин экан. Ҳали у ёққа отиб кетди, Ҳали бу ёққа... Одам ҳам шунақа бетайин, оғмачи бўладими?

Товуқнинг тушига тарик киради деганларидек Шайтонваччанинг эсига ҳозиргина Ҳожабекадан дакки еб чиқиб кетган ошпаз хотин тушди. Йўқотган нарсасини топиб олгандек, кўзлари йилтираб, лабини ялаб қўйди.

Шайтонвачча аста ошхонанинг эшитилган мўрадли. Мўрадли-ю, чучиб тушди. "Ёпирай, кўрастга-

я, о'улаб гарпурасизми, қизим? Болаларнинг ҳаққини уейиш до'захнинг о'тини уейиш билан баробар-а... До'захнинг о'ти мана бу ерми қуйилади, — деб хола ко'ккагига уриб қо'ўди, — бу ер қуйгандан кейин, одамда ймон қолади...

— Е, қавоқдаги гапларни айтасиз-а, аллачи хола, — деди ошпазнинг бир туки о'згармай, — қуйдирса аллақачанок, бизларнинг кулимиз ко'кка совирилган бўларди, уйрибмиз-ку, биб-бинойи... Майли, хола, жон, тўшга хушингиз бўлмаса, саруог'дан бераман, бир лўқмасини утиб уйбурсангиз, овозларингиз иракдек юмшаб, аллаларингиз бирам чиройли чиқадики...

— Бас, — деди Ҳожабека амрона, — бундан бу ёғи'га болаларнинг ҳаққини об кетиш ҳам уо'қ, еб кетиш ҳам уо'қ...

— На, умрингиздан барака торинг, айланы сиздан, бу бoшқа гап, — деди Бисмилло хола, — илоҳа, йимонингиз саломат бў'лсин...

УЧРАШУВ

(юки ошхонадаги хангомалар)

Ҳожабека чайковчи хотин билан орани очди қилгани ко'чга қараб уо'л олди. Бисмилло хола болалар олди'га шонди. Ҳожабекадан ко'нгли то'либ, хурсанд бў'лди. Шайтонвачча гарант бў'либ, шифдан уерга тушди. Очликдан қотми узундан-узин қуйилади. Қулқоқлари шангилаб кетди.

— Энди қавоқда бордим, — деди бошини қашлаб, — Ҳожабеката ишонган елим, тайини уо'қ хотин экан. Ҳали у уо'ққа оғ'иб кетди, Ҳали бу уо'ққа... Одам ҳам шунинча бетайин, оғ'мачи бў'ладими?

Товуқнинг тушига тарик киради деганларидек Шайтонваччанинг эсига ҳозиргина Ҳожабекадан дакки уеб чиқиб кетган ошпаз хотин тушди. Уо'қотган нарсасини топиб олгандек, лабини улаб қо'ўди. Шайтонвачча аста ошхонанинг эшитилган мўрадли. Мўрадли-ю, еб еб тушди. "Ҳорпай, ко'ра-

ним нима ўзи?" Кўзларини хайратдан юмди-очди, очди-юмди, тушимми, ўнгимми деб бошини бир-икки чайқаб ҳам кўйди. Нимага деганда эшикнинг рўпарасида қорни нақ тўйхонанинг қозонидек, бир шайтон ўтирган экан. Азбаройи семирб кетганидан оёқ-қўллари итбалиқнинг думидек килтиллаб кўри-нардди. Шайтонваҳча сал ўзини босиб олиб, ҳалити махлўққа ростмана тикилди.

— Вой бў-ў-ў... бир арава-ку! — деб юборди баралла.

— Ичкарида ялтайиб ўтирган хўппа семиз шайтон ҳам Шайтонваҳчага тикилиб қолди. Уам хайрати тошиб шундай тикилдики, пешонаси ариқ-ариқ бўлиб, пиёладек кўзлари иргиб чиқди.

— Ҳа, ҳов, — деди Шайтонваҳча ўзига бошдан-оёқ қараб кўйиб, — нима умрингга шайтон кўрмаганмисан?

— Ҳеҳ-хеҳ-хеҳ, — қоринни селкилатиб қулди хўппа семиз, — кўрганман, шунақаларини кўрганманки, нақ одамбашара шайтонларниям кўрганман, аммо сендақа оқ-арвоҳ, чиллаширини энди кўриб турибман. Ўзингга пуф-ф-ф деса осмонда учиб юрсант керак-а, хеҳ-хеҳ-хеҳ...

— Бу ёққа чик, пуфлаш қанақа бўлишини кўрсатиб қўяман сенга, — бўш келмади Шайтонваҳча.

— Вой оқ арвоҳ-ей, нима бало кўздан қолганми-сан, эшикка сифсам шу ерда ётармидим, димқиёб, сасиб-бижиб. Уни-бўни кўй, ташқарида нима гаплар?

— Э, — деди Шайтонваҳча тишлари орасидан чирт эттириб тулпуриб, — жулдам бефаросат экансан, ранг кўр — ҳол сўр деганлар, аҳволимни кўриб туриб сўрайсан-а? Қачон туз тоғганим эсимдаям йўқ. Ҳаммаёғда очарчиллик...

— Очарчиллик дегин?

— Шундоқ, ҳамма шайтонлар тишининг кирини сўриб юрибди.

— Бу ёққа кир бўлмаса, шу десанг овқат деса кўнглим айнайдиган бўб қопти, қарашворасан.

Шайтонваҳча ичкарига кириб бундоқ қараса, бир

ютуганим нима о'зи?" Қо'зларини ҳайратдан уюмди-очди, очди-уюмди, тушимми, о'нгимми деб бошини бир-икки чайқаб ҳам қо'йди. Нимага деганда эшикнинг рўпарасида қоғи нақ то'ухонанинг қозонидек, бир шайтон о'тирган экан. Азбаройи семирб кетганидан оуоқ-қо'ллари итбалиқнинг думидек китиллаб кетганидан. Шайтонваҳча сал о'зини босиб олиб, ҳалғи махлўққа ростмана тикилди.

— Вой бо'о-о'о... бир арава-ку! — деб уюборди баралла.

— Ичкарида уялрайиб о'тирган бо'пра семиз шайтон ҳам Шайтонваҳчага тикилиб қолди. Ууам ҳауғайи тошиб шундай тикилдики, пешонаси ариқ-ариқ бо'либ, рўлоадек қо'злари иғ'иб чиқди.

— На, ҳов, — деди Шайтонваҳча о'зига бошдан-оуоқ қараб қо'йиб, — нима умрингга шайтон қо'тмаганмисан?

— Нех-неҳ-неҳ, — қоғини селкилатиб қулди бо'пра семиз, — қо'рганман, шунақаларини қо'рганманки, нақ одамбашара шайтонларниуам қо'рганман, аммо сендақа оч-арвоҳ, чиллаширини энди қо'риб тутирман. О'зингга пуф-ф-ф деса осмонда учиб ууғананг кетак-а, неҳ-неҳ-неҳ...

— Бу уоқда чиқ, пуфлаш қанақа бо'лишини қо'тариб қо'уатман сенга, — бо'ш келмади Шайтонваҳча.

— Уоу оч арвоҳ-еу, нима бало қо'здап қолганми-сан, эшикка сиз'сам шу ерда уюатмидим, димқиёб, сасиб-бијиб. Уни-бўни қо'у, ташқариди нима гаплар?

— Е, — деди Шайтонваҳча тиллари орасидан чирт еттириб тулпуриб, — жулдам беларосат экансан, ранг қо'т — ҳол қо'т деганлар, алуволимни қо'риб тутирған қо'тсан-а? Қачон туз тоғганим есимдауам уо'қ. Ҳаммауоғда очарчиллик...

— Очарчиллик дегин?

— Шундоқ, һамма шайтонлар тишининг китини сўриб уюрибди.

— Бу уоқда кир бо'лмаса, шу десанг оуғат деса қо'нглим айнайдиган бо'б қопти, қарашворасан. Шайтонваҳча ичкарига кириб бундоқ қараса, бир

қозонда шўрва, бир қозонда бўтқа, яна бир қозонда алганимабалолар биқирлаб қайнаб ётганмиш.

— Ўх-ўх, бергандаям кўшқўлаб берди-ку, — деди Шайтонваъча шайтон қошиғини қўлга олиб ва бит-та қозондан татиниб кўрди. Нафси қанчалик чуқулламасин барибир ёқмади. Афти буришиб, туфлаб ташлади. Кейин ўзини иккинчи қозонга урди. Намакобдан нақ тили ўйилиб тушай деди.

— Э, одам болаларига намакоб ҳам ичириб туришар экан-да, тавба, — деб хўпга семизга юзланди Шайтонваъча, — мен сени тўққикдан семиртган десам, очликдан шишиб ётибсан экан-да, бечора. Тишга босадиган ҳеч вақо йўқ-ку, бу ерда.

— Сен ташқаридан келган ўлардек аҳмоқ экансан, ўнг келганини оғзинга оловрасанми одам болаларига ўхшаб? Биз шайтонлар дунёга келибмиз-ки, таомларнинг гулини еймиз, гулини. Бунақа ювиндиларта кунимиз қолгани йўқ ҳали, уқдинтми, чилласи чирроқ кўрмаган?

— Уқдим, уқдим, — дея ноилож кўнган бўлди Шайтонваъча.

— Уққан бўлсанг мента қара, анови кўк илпшнинг қолқоғини кўтар.

— У-ў-ў... эритилган сарё-ку, бай-бай бунча хиллари ёқимли. Ҳозир шундан бир чўмичини анови бўтқага кўшворсам, онгиза эрийдиган овқат бўлади-да, — дея ҳаракатга тушиб қолди Шайтонваъча.

— Вой ўқимаган, амманнинг бузоғи-ей, бўтқага кўшиб нима қилсан, сарёғни мазасини бузиб, ўзини тушираверсанг-чи, ўзини! Е тешиб чиқадими?

— Тўғри айтасан, — деди-ю, Шайтонваъча нақ сарёғнинг ичига қалла қўйди. Аммо сал ўтмай оғзи-бурни коп-қора қон бўлиб қайтиб чиқди.

— Вой очопат-ей, — деди хўпга семиз хангу манг бўлиб, — нафси ёмон ҳайитда ўлар деб, бир зумда посонтига етиб бординтми?

— Э, посонтиг бошингдан қолсин, нимайли у, тишни еди-ку?

— Ошпазимиз бу ердан нимани ўмарса ичига посонти соб қўяди, посонти... Посонти детани бу олдин тош. Бир кило ўмарса бир килолик, ўн кило

қозонда sho'tva, bir qozonda bo'tqa, yana bir qozonda allanimbabalolar biqirlab qaynab yotganmish.

— O'h-ho', bergandayam qo'sh qo'llab berdi-ku, — dedi Shaytonvachcha shayton qoshig'ini qo'lga olib va bitta qozondan tatiniib ko'rdi. Nafsi qanchalik chuqullamasin bariбир ёқмади. Afti burishib, tuflab tashladi. Keyin o'zini ikkinchi qozonga urdi. Nama-kobdan naq tili o'yilib tushay dedi.

— E, odam bolalariga namakob ham ichirib turishar ekan-da, tavba, — deb ho'pra semizga yuzlandi Shay-tonvachcha, — men seni to'qqikdan seмиртган desam, ochlikdan shishib yotibsan ekan-da, beshora. Tishga bosadigan hech vаqо yo'q-ku, bu yerda.

— Sen tashqaridan kelgan o'lardek ahmoq ekansan, o'ng kelganini og'zinga olovrasanmi odam bolalariga o'xshab? Biz shaytonlar dunyoga kelibmizki, taom-larning gulini yeymiz, gulini. Bunаqа yuvindilarga kunimiz qolganі yo'q hali, uqdingmi, chillasі chitоq ko'tmagan?

— Uqdim, uqdim, — deya noiloj ko'ngan bo'ldi Shaytonvachcha.

— Uqgan bo'lsang mengа qara, anovі ko'k idishning qopqog'ini ko'tar.

— O'-o'-o'... eritilgan sarvog'-ku, bay-bay bunchа hildari yoqimli. Hozir shundan bir cho'michini anovі bo'tqаga qo'shvorsam, og'izda eriydigan ovqat bo'ladi-da, — deya harakatga tushib qoldi Shaytonvachcha.

— Voy o'qimagan, ammatning buzog'i-ey, bo'tqаga qo'shib nima qilasаn, sarvog'ni mazasini buzib, o'zini tushiraverсанg-chi, o'zini! Yo teshib chiqadimi?

— To'g'ri aytasan, — dedi-yu, Shaytonvachcha naq sarvog'ning ichiga qalla qo'ydi. Ammo sal o'tmay og'zi burini qor-qora qon bo'lib qaytib chiqdi.

— Voy ochopati-ey, — dedi ho'pra semiz hangu ming bo'lib, — nafsi yomon hayida o'lar deb, bir zumda posontigа etib bordintmi?

— Э, posontig boшинgдан qolsin, nimaydi u, tishni edi-ku?

— Oshpazimiz bu yerdan nimani o'marsа ichiga posontig sob q'oyadi, posontig... Posontig detani bu oldin tosh. Bir kilo o'marsа bir kilollik, un kilo

ўмарса ўн килолик тош солиб қўяди. Тафтишчилар келиб текшириб қолса ҳисобга туғри бўлиб турали-да, саводсиз. Салобатидан от хурқалитан шундоқ қошигинг бор экан, ўша билан есанг ўласанми, очо-фат?

— Манови зайгун моинидым китобча
бор дегин?

— Бор, ишқилиб ўмарса буладиган нимаки...

— Ох-хо, — деди Шайтонвачча кошларини үч
бүгә, берини посонисы соор...
— Ох-хо, — деди Шайтонвачча кошларини үч
бүгә, берини посонисы соор...
— Ох-хо, — деди Шайтонвачча кошларини үч
бүгә, берини посонисы соор...

TABELA

(ёки ошхонани тафтишчилар босими)

Шайтонвачча нафси бузуклик қилиб тишини синдириб олгандан кейин, шайтон қошигини ишта солишга мажбур бўлди. Ҳа, шошпан ўрдак сувага ҳам боши билан, ҳам думи билан шўнғийли деганларидек бир умра кемшиқ бўлиб қолди. Ахир бу ердати ош-овқатларни кўзга кўринмас посонглилар босиб кетганини у қаердан билисин? Аммо бу роҳат ва фароғатлар узокқа бормадилар, таги кўриниб қолди. Бир маҳал орқасидан ит қувгандек пар-парон бўлиб ошпаз опа кириб келди. Ҳамиша ҳаммомдан чиққандек паз опа кириб келди. Ҳамиша ҳаммомдан чиққандек паз опа кириб келди. Ҳамиша ҳаммомдан чиққандек паз опа кириб келди. Ҳамиша ҳаммомдан чиққандек паз опа кириб келди.

— Э, Художон, не қилайки олдигнда туноҳқор-
ман, ўзинг барини билиб-қуриб турувчи зотсан,
шу сафар мен ожиз бандлангги кечир, шарманда-ю
тавба килма. Тавба килдим, тавба...

— Хей, — деди Шайтонвачча хўппа семизнинг тизмасисор қилма. Тавба қилдинг, тавба қилдинг! —

oddiiy tosh. Bir kilo o'marsa bir kilolik, o'n kilo o'marsa o'n kilolik tosh solib qo'yadi. Taftishchilar kelib tekshirib golsa hisobga to'g'ri bo'lib turadi-da, savodsiz Salobatidan ot hurkadigan shundoq qoshig'ing bor deb bilan vesne o'lasami, ochofat?

— Manovi zaytun moyiniyam ichida posongisi bor
ekan, o'sha bilan yesang o'lasammi?

— Bor, ishqilib o'marsa bo'ladigan...
barini posongisi bor...

— Oh-ho, — dedi Shaytonvachcha qoshlarini uchirib, — odam shaytonlarni ko'rdim deganingga endi ishonchim, bundan chiqdi oshi kattalarga-yu, toshi bolalarga ekan-da...

TAVBA

(yoki oshxonani tafishchilar bosishi)

Shaytonvachcha nafi buzqlik qilib tishini sindirib olingandan keyin, shayton qoshig'ini ishga solishga majbur bo'ldi. Ha, shoshgan o'rdak sur'ga ham boshi bilan, ham, dumi bilan sho'ng'iyni deganlaridek bir umimga kemshik bo'lib qoldi. Axir bu yetdagi oshovqatlarni ko'zga ko'rinnas posongilar bosib ketganini u qayerdan bilsin? Ammo bu rohat va farog'atlar uzozqqa bormadi, tagi ko'rinish qoldi. Bir mahal orqasidan it quyandek par-paron bo'lib oshpaz opa kirib keldi. Hamisha hammomdan chiqqandek qizil bo'lib yuradigan yuzlari tegimondan chiqqandek oppoq edi. Lablari gezargan, ko'zlari bejo. Bannisoli zamon oxir bo'lgandek. U osixonada u yozqdan, bu yozqga shoh tushlab, qo'li qo'hga tegmay uchib yuritdi. Ho'qqiga sur'og' tashlagan, sho'rvaga pishloq tashlagan, yana bir qozong'a quyinoq.. Buning usiga jag'i-jag'iga

1. Xudobon, ne qilayki o'ldirgda gumohkorman,
o'zing barm bali ko'rib turguvchi zotim, shu safar
men qiz barmdan kechir, sharmanda yu sharmisot
qilim. Tuvdi qildim, tavba...

— Парво қилма, — деди хўша семиз ўнг ёнидан, чап ёнига базўр алдарилиб, — навбатдаги ўйин бошлангити, ўйин!

Шу пайт ичкарига Хожабека бошлиқ бир тўда одамлар кириб келишди. Улар худди гулзорга ёйилган капалаклардек, ошхонага ёйилиб кетишди. Бирини таъминни кўрган, бошқаси бунинг... бири нарсаларни тарозига кўйган, бошқаси олиб кўйган... Ошпаз хотин Худоба илтижо қилиб, тинимсиз пичирлаган...

Нихоят тафтишчилар тафтишни тутатишди. Хожабека ним табассум билан "Ишларимиз қалай" дегандек уларга кўз кирини ташлади.

— Яхши, яхши, — деди биттаси, бош иргаб, — бунақаси камдан кам бўлади.

— Ҳаммаси жойида, ўроладанам тўғри, — деди иккинчиси.

— Овқатларга гап йўқ, — деди учинчиси, лабини ялаб.

— Ҳа, — деди Хожабека тустовуқдек товланиб, — ошпазга ёлчиганмиз, кўли ширин, бунни устига болаларнинг ҳақидан кўрқадим. Беш вақт намоз ўқийди-да...

— Шундоқ, — деди ошпаз ҳам жим туролмай, — бир кунда беш марта думалаб тураман, сизларга айтсам болаларнинг ҳақки жаннатнинг... э, йўғ-е дўзахнинг ўти билан баробар-да, дўзахнинг ўти билан...

— Ҳа, томоқ куйса, чаток, — деди биттаси.

— Шунинг учун совутиб, кейин ейиш керак, — деди иккинчиси.

— Ишқилиб, бўлмайдиган иш йўқ бу дунёда, йўлни топса бўлади, — деди учинчиси.

— Войдод! — деб юборди Шайтонвачча эсхонаси чиқиб, — кўйиб берса бу одам болалари дўзахнинг ўтини ҳам ейишта тайёр, ё алҳазар...

пипига тигилб, — нималар бо'йарти о'зи, ошпаз нимага тавбасига таяниб қолди?

— Парво қилма, — деди хо'рра семиз о'нг уюндан, чар уюнга базо'р ағ'дарлиб, — навбадаги о'yin бoшлангити, о'yin!

Shu payt ichkariga Xojabeka boshliq bir to'da odamlar kiritib kelishdi. Ular xuddi gulzorga yoyilgan kapalaklardek, oshxonaga yoyilib ketishdi. Biri uni ta'mini ko'rgan, boshqasi buning... biri narsalarni taroziga qo'ygan, boshqasi olib qo'ygan... Oshpaz хотин Худобага илтижо қилиб, тинимсиз пичирлаган...

Nihoyat taftishchilar taftishni tugatishdi. Xojabeka nim tabassum bilan "Ishlarimiz qalay" degandek ularga ko'z qirini tashladi.

— Yaxshi, yaxshi, — dedi bittasi, bosh ing'ab, bunaqasi kamdan kam bo'ladi.

— Hammasi joyida, o'tog'danam to'g'ri, — dedi ikkinchisi.

— Ovqatlarga gap yo'q, — dedi uchinchisi, labini yalab.

— Ha, — dedi Xojabeka tustovuqdek tovlanib, — oshpazga yolchiganmiz, qo'li shirin, buni ustiga bolalarning haqidan ko'rquadi. Besh vaqt namoz o'qiydi-da...

— Shundoq, — dedi oshpaz ham jim turlolmay, bir kunda besh marta dumalab tutaman, sizlarga aytсам bolalarning haqini jannatning... e, yo'g'-e do'zaxning o'ti bilan barobar-da, do'zohni o'ti bilan...

— Ha, tomoq kuysa, chatoq, — dedi bittasi.

— Shuning uchun sovutib, keyin yeyish kerak, — dedi ikkinchisi.

— Ishqilib, bo'lmaydigan ish yo'q bu dunyoda, yo'lni topib bo'ladi, — dedi uchinchisi.

— Voydod! — deb yubordi Shaytonvachcha eshonasi chiqib, — qo'yib bersa bu odam bolalari do'zaxning o'cini ham yeyishga tayyor, yo alhazir...

ТАВБАГА ХИЁНАТ

(ёки ликопчалар жанги)

Шайтонвачча шундай дея азбаройи кўржанидан титраб-қақшай бошлади. Хаслида энди бу ердан ҳам қувилгандек. Зўрға бу жойни топганда, думбил ошпаз тавба қилиб ўтирибди. Беш вақт намоз ўқийман деб ёлгон ҳам тапирворди. Ростдан ҳам намоз ўқишга тушиб кетса-я!

— Ҳа, — деди хўппа семиз Шайтонваччанинг биқинига туртиб, — жа теракнинг баргидек титраб қолдинг, нима осмон узлиб ерга тушлими?

— Э, қарамайсанми, нуқул озим ошга етганда бурним қонайди-я, ошпазнинг бир тавбадан минг тавба қилишига ўлайми, энди нима бўлади?

— Э, сени ақлинг жа пўла экан-ку, тавба қилса қиловирсин, сента нима?

— Ахир тавба қилгандан кейин... биласанку ҳалол нарсалар бизга буюрмаслигини...

— Одам болалари ўзи шунанга, тавбалари иши битиб, эшаги лойдан ўтгунча, ундан кейин шу заҳоти эсларидан чиқаришди, мана кўрасан...

Ҳудди унинг гапини тасдиқлагандек, ошхонанинг эшиги зарб билан очилиб, оstonада бог'ча опалар кўринишди. Жаҳлдан афт-башаралари буришган, пешоналари тиришган, қўйиб берса нақ ошпазни оёқлари остига оладиган. Улар овқатни ликоб-пикоби билан ошпазга қараб, фириллата бошлашди. Воҳ-воҳлаб Шайтонвачча ўзини четта олди.

— Ҳа, қалайсан, — деди хўппа семиз Шайтонваччага, — томошани кўр, томошани...

— Бир вақтлар, — деди Шайтонвачча мен одам болаларига қошиқ оттирувдим, булар тўғридан-тўғри ликобчадан бошлаб қолишди-ю... Шу десанг ташқарига шайтоннинг биздан ҳам зўрроғи келганга ўхшайди.

— Рост айтасан, — деди хўппа семиз сув тўлатилган мешдек чайқалиб, — ҳеч бунақаси бўлмаган эди, боғчамиз мола босилгандек жимжит эди.

Ошпаз хотин шошганидан "Нима гап" деб овқат тарқатувчининг ёқасидан олди.

ТАВБАГА НИҲОНАТ

(юки ликорчалар жанги)

Шайтонвачча шундай деуа азбаройи қо'ғ-қанидан титраб-қақшай бoshлади. Наволида энди бу ердан ҳам қувилгандек. Зо'ғ'а бу жойи торганда, думбил ошпаз тавба қилиб о'тирди. Беш вақт намоз о'қийман деб уolg'on ҳам гапиргори. Ростдан ҳам намоз о'қилга тushib кетса-я!

— На, — деди хо'пра семиз Шайтонваччанинг биқинига туртиб, — жа теракнинг баргидек титраб қолдинг, нима осмон узлиб ерга тushdimi?

— Е, қарамaysammi, нуқул og'zim ошга yetganda буртим qonaydi-ya, ошпазнинг бир тавбадан ming тавба qilishga o'laymi, endi nima bo'ladi?

— Е, seni aqling ja po'la ekan-ku, тавба qilsa qilovirsin, senga nima?

— Ахир тавба qilgandan кейин... биласанку halol narsalar bizga buyurtmasligini...

— Odam bolalari o'zi shunaga, tavalari ishi bitib, eshagi loydan o'tguncha, undan кейин shu zahoti eslardan chiqarishadi, mana ko'rasan...

Худди uning gapini tasdiqlagandek, oshxonaning eshagi zarb bilan ochilib, ostonada bog'cha opalar ko'rinishdi. Jahldan aft-basharalari burishgan, peshonalarini tirishgan, qo'yib bersa naq oshpazni oyog'lariga oladigan. Ular ovqatni likob-pikobi bilan oshpazga qarab g'illata boshlashdi. Voh-vohlab Shaytonвачча o'zini chetga oldi.

— Ha, qalaysan, — dedi xo'pra semiz Shaytonваччага, — tomoshami ko'r, tomoshami...

— Bir vaqlar, — dedi Shaytonвачча men odam bolalariga qoshiq ottiruvdim, bular to'g'ridan to'g'ri likobchadan boshlab qolishdi-yu... Shu desang tashqariga shaytonning bizdan ham zo'rog'i kelganga o'xshaydi.

— Рост айтасан, — деди хо'пра семиз сув то'лтирган мешдек чайқалиб, — hech buningni bo'lmagan edi, bog'chamiz moла bosilgandek jimjit edi.

— Э, қуриб кетсин, — деди у пикиллаб, — ҳам-маси анови аллачи ҳоладан бошланди, — нима-миш, болалар билан ёнма-ён ўтириб, бир қозондан овқат ейиш суннат амали эмиш. Мен уларга минг марта айтдим, сизларнинг овқатингиз бошқа қозонда, ҳозир обқеламаман деб... Ахир болаларнинг овқатини итга берса ит емайди-ку, бу боғча опаларнинг оғзига ёқармиди, бор гап шу...

Боғча опалар қўзғолон кўтаришиб, ошпазнинг қовушини шу заҳоти тўғриллади. Кўпчилик экан-да ошпаз хотин қанчалар Ҳожабекага ялиниб-ёлвормасин, кўзларидан дув-дув ёш тўкмасин илжи бўлмади. Ҳожабека кўпчилиikka ён босишга мажбур бўлди.

— Ана, — деди Бисмилло ҳола боғча опаларга тантана билан қараб, — суннатга амал қилган яхши-да. Масала дарровда равшанланди. Эссиз болалар... Сизларнинг оғзингизга ёқмаган бўтқа, болаларга ёқармиди? Ахир улар тул-ку! Энди бундоқ тасаддуқлар, бу ерта маҳалланинг ошпазини обқеламиз. Ҳа, узукка кўз қўйгандек бўлади, тасаддуқлар. Унинг маъракаларда пиширган таомлари-чи... мазаси бир халф тагача оғизда юради...

— Ҳа, — деди Шайтонваъча чидаб туролмай, — қаттан ўлик чиқар экану, худойисини еймиз деб пойлаб юришадди, ҳе нафсиларингга ўт тушсин.

Бисмилло ҳола ошхонага кириб келиши билан Шайтонваъча билан хўппа семиз шифта тортлиб қолган эди. Яқин ўртада бунақа азобларни кўрмаган хўппа семиз, бир ботмон лойдек инқиллаб-синқиллаб шифта ёпишиб ётарди. Пайтдан фойдаланиб, Шайтонваъча бир-икки осилган қорнига те-пиб, деди:

— Хў, ниятинг курсин, ниятингга етдилган бўлдинг сен бесўнақай, арава.

— Қанақа ният ҳақида гапиряпсан, оёгинг син-гур?

— Жа, кўнгиллари кўчани тусаб қолувди-ку... ҳе, кўнглингга кўтир жомашов. Эшикка сифмасмишлар, инги ошпаз келсин, эшикнинг тирқишидан ўтиб

Oshpaz xotin shoshganidan "Nima gap" deb ovqat targatuvchining yog'asidan oldi.

— E, qurib ketin, — dedi u picillab, — hammasi anovi allachi xoladan boshlandi, — nimaymish, bolalar bilan yonma-yon o'tirib, bir qozondan ovqat yeyish sunnat amali emish. Men ularga ming marta aytdim, sizlarning ovqatingiz boshqa qozonda, hozir obkelaman deb... Axi bolalarning ovqatini itga berts it yemaydi-ku, bu bog'cha opalarning og'ziga yog'atmide, bor gap shu...

Bog'cha opalar qo'zg'olon ko'tarishib, oshpazning qovushini shu zahoti to'g'rilashdi. Ko'pchilik ekan-da oshpaz xotin qanchalar Hojabekaga yaliniy-yolvotmasin, ko'zlaridan duv-duv yosh to'kmasin iloji bo'lmadi. Hojabeka ko'pchilikka yon boshishga majbur bo'ldi.

— Ana, — dedi Bismillo xola bog'cha opalarga tantana bilan qarab, — sunnatga amal qilgan yaxshida. Masala darrovda ravshanlashdi. Essiz bolalar... Sizlarning og'zingizga yog'magan bo'tqa, bolalarga yog'atmide? Axi ular gul-ku! Endi bundoq tasadduqlar, bu yerga mahallaning oshpazini obkelamiz. Ha, uzukka ko'z qo'ygandek bo'ladi, tasadduqlar. Uning ma'rakalarda pishirgan taomlari-chi... mazasi bir xalfigacha og'izda yutadi...

— Ha, — dedi Shaytonvachcha chidab tutolmay, qatnan o'lik chiqar ekanu, Xudoyisini eymiz deb royilab yurishadi, he nafsilaringga o't tushsin.

Bismillo xola oshxonaga kirib kelishi bilan Shaytonvachcha bilan xo'pra semiz shifga tortilib qolgan edi. Yaqin o'rtada bunaqa azoblarni ko'tmagan xo'pra semiz, bir botmon loydek inqillab-sinqillab shifga yoriqilib yotardi. Poytdan foydalanib, Shaytonvachcha bir-ikki osilgan qorniga tepib, dedi:

— Ho, niyatning kursin, niyatningga yetadigan bo'lding sen besovnaqay, arava.

— Qanaqa niyat haqida gapiryapman, oyog'ing

sin-gur? — Ja, k'ngillari k'chani tush qoluvdi-ku... he, k'ngilninga k'uti-jomashov. Eshikka sig'masmishlar, ingi oshpaz kel-sin, eshikning tir-qishidan o'tib

кетарсан. Бўпти, мен кетдим, бу ерда мени ишим қолмади.

— Хе... шумоёқ, сен келинг-у, ҳаммаёқ остин-устун бўб кетди... Шонмай тур, қўлимга тушарсан...

БОЛАЛАР ОРАСИДА

(ёки Шайтонваччанинг ишлари тамоман
юрншмай қолгани)

Ошхонадан қочиб чиққан Шайтонвачча чор-ат-рофта аланглаб, ҳовли тўта болаларни кўрди. Улар жанжалсиз, апок-чапок мазза қилиб ўйнашарди. Бир-бирларининг қўлларидан меҳр билан ушлаган, бир-бирларини аргимчоқларда учиритган... Велосипедларни навбат билан минитган... Шабдалар ҳам худди улар учун эстандек, сочларини эркалаб ўйнатган... Атрофларида қўшлар сайраган... Осмонда офтоб пор-латган...

Шайтонваччанинг раши келиб, болаларнинг ичига ўзини урди. Ҳозирок тўс-тўполонини чиқараман деди. Эски найрангини ишта солди. Юввошгина бир бо-ланнинг ёнига келиб:

— Ҳов бола, сен полвонсан-а? — деди.

— Полвонман, — деди болаям бирдан шиши-

ниб.

— Анови чиллашир бола сени битта чалишди йиқитаман, деди. Ишонмасанг ўзидан сўра.

— Хей, — деди юввошгина бола бирдан ҳовли-қиб, — сен мени чаласанми?

— Чалсам чаговраман...

— Ўзингни чалиб қўймай...

Улар жўжаҳўрозлардек бир-бири билан тиккама-тикка бўлиб қолди. Бунга кўриб қолган Бисмилло хола дедилар:

— Асалтойларим, бунақа пайтда нима дейиш ке-

рак эди?

Иккала бола ҳам бирдан хушёр тортишди, ва овозларининг борича:

— Аузубиллаҳи, минаш-шайтонир рожийм, бис-миллаҳир роҳманир роҳийм...

yangi oshpaz kelsin, eshikning tirqishidan o'tib ketarsan. Bo'rti, men ketdim, bu yerda meni ishim qolmadi.

— He... shumoyuq, sen kelding-u, hammayuq ostin-ustun bo'b keldi... Shoshmay tur, qo'limga tusharsan...

БОЛАЛАР ОРАСИДА

(yoki Shaytonvachchaniq ishlari tamoman
yurishmay qolishi)

Oshxonadan qochib chiqqan Shaytonvachcha chor-atrofga alanglab, hovli to'la bolalarni ko'rdi. Ular janjalsiz, aroq-charoq, mazza qilib o'yinashardi. Bir-birlarining qo'llaridan mehr bilan ushlagan, bir-birlarini arg'imchoqlarda uchitishgan... Velosipedlarni navbat bilan minishgan... Shabadalar ham xuddi ular uchun esgandek, sochlarni e'kalab o'yinagan... Atroflarida qushlar sayragan... Osmonda ofto'p portlagan...

Shaytonvachchaniq g'ashi kelib, bolalarning ichiga o'zini urdi. Hozirgacha to's-to'polonini chiqaraman, dedi. Eski nayrangini ishga soldi. Yuuvoshgina bir bolaning yoniga kelib:

— Nov bola, sen polvonsan-a? — dedi.

— Polvoman, — dedi bolayam birdan shishini.

— Anovi chillashtir bola seni bitta chalishta yiqitaman, dedi. Ishonmasang o'zidan so'ra.

— Hey, — dedi yuvvoshgina bola birdan hovliqib, — sen meni chalasammi?

— Chalsam chalovtaman...

— O'zingni chali' qo'yimay...

Ular jo'jaho'rozlardek bir-biri bilan tikkama-tikka bo'lib qolishdi. Buni ko'rib qolgan Bismillo xola deditlar:

— Asaltoyalrim, bunaqa paytda nima deyish kerak edi?

Ikkala bola ham birdan hushyor tortishdi va ovozlarining boricha:

— Au'ubillahi, minash-shaytonir rolyum, bismillahir rolymanir rolyum...

Shu zahoti azob tirqishlarini paydo bo'lib, Shay-

Шу захоти азоб фаришталари пайдо бўлиб, Шайтонваччанинг кетиға шунақанги ўхшатиб тепишдики, у учиб бориб, борчанинг бир чеккасидаги ахлат кўтиға бориб тушли...

УЗУНҚУЛОҚ ЖОНИВОР

(ёки яна бир ғалати сир...)

Шайтонвачча ахлат кўтида узоқ ётмади. Ётолмасди ҳам. Овқатларнинг сарғити димоғини ёриб, иштиҳосини баттар кўзаб юборди. Таомларнинг гулғиға ўртаниб қолган Шайтонвачча энди нима қилдим, нахотки бундан бу ёнига дайди итдек сарқитларга қушим қолса деб, турган эди ёнига бир арава келиб тўхтади. Ундан бир одам тушли-да, кўти ёнига териб қўйилган узун-қисқа, бақалоқ-япалоқ пишсаларни аравага орта бошлади. Шайтонвачча диққат қилса, аравани ғалати бир махлуқ тортиб юрар экан. Махлуқнинг сандиқдек боши, бесўнақай қулоқлари, чиллашир оёқлари, ишқилиб жўда кўп жойи онасиға ўхшаб кетарди. Шайтонвачча кўтининг ичидан мўралаб, уни астойдил кўзага бошлади. Аввалгига онам шу ахволға тушиб қолдимикан-а, деб ўйлади. Йўқ, онасининг кўзи ўйилган эди. Бунинг зўлдиридек-зўлдиридек кўзлари бор. Махлуқ тимирикланиб, ердан бир нималарни топиб ёмоқчи бўлди-ю, бирдан кўзи Шайтонваччага тушиб қолди. Шунда ғалати воқеа юз берди. Махлуқнинг кўрқанидан, кўзининг пахтаси чиқиб, сандиқдек боши орқага кетиб, оғзи демаяган қаррақдек очилиб, шунақанги шовқин кўтардики... Шайтонваччанинг қулоғи битиб, юрати дук-дук уриб, кўтининг ичига қайта кириб кетди. Эгаси бўлса:

— Хе, падарингга даънат, жим бўл-е, — деб кўлидаги шиша билан бошига бир туширди. Махлуқ жим бўб қолди-ю, аммо безовта бўлаверди. Шайтонвачча қизиқиб, яна кўтидан бошини чиқарди. Уни кўриши билан махлуқ яна боғитилек шовқин кўтарди. Шайтонвачча яна бекинди... Шайтонвачча онасига ўхшаб кетадиган бу махлуқ билан бекинмачоқ ўйнаб, бикиртираверди.

тонвашчанинг кетиға шунақанги о'хшатиб тепишдики, u учиб бориб, bog'chанинг бир чеккасидаги ахлат қитиға бориб тушди...

UZUNQULOQ JONIVOR

(yoki yana bir g'alati sir...)

Shaytonvachcha aхlat qutida uzоq yotmadi. Yotolmasdi ham. Ovqatlarning sarғiti dimoғini yoriб, ishtaxasini battar ko'zgaб yubordi. Taomlarning guligа o'rtanib qolgan Shaytonvachcha endi nima qildim, nahotki bundan bu yоg'iga daydi itdek sarqitlarга qunim qolsa deb, turgan edi yonigа bir arava kelib to'xtadi. Undan bir odam tushdi-da, quti yonigа terib qo'yilgan uzun-qisqa, baqaloq-yaraloq shishalarni aravaga орта boshladi. Shaytonvachcha diqqat qilsa, aravani g'alati bir maхluq tortib yurar ekan. Maхluqning sandiqdek boshi, beso'naqay quloqlari, chillashtir оyoqlari, ishqilib juda ko'p joyi onasigа o'xshab ketardi. Shaytonvachcha qutining ichidan mo'talab, uni аstoydil kuzata boshladi. Avvaligа onam shu ahvоlga tushib qoldimkan-a, deb o'yiladi. Yo'q, onasining ko'zi o'yilgan edi. Buning zo'ldirdek-zo'ldirdek ko'zlari bor. Maхluq timirsklanib, yerdan bir nimalarni torib yemogchi bo'ldi-yu, birdan ko'zi shaytonvachchaga tushib qoldi. Shunda g'alati voqea yuz berdi. Maхluqning qo'trganidan, ko'zining paxtasi chiqib, sandiqdek boshi орqaga ketib, og'zi demagan kаppakdek ochilib, shunaqangi shovqin ko'tardiki... Shaytonvachchaning qulog'i bitib, yuragi duk-duk urib, qutining ichiga qayta kirib ketdi. Egasi bo'lsa:

— He, padaringga la'nat, jim bo'le, — deb qo'lidagi shisha bilan boshigа bir tushirdi. Maхluq jim bo'lib qoldi-yu, ammo bezovta bo'laверdi. Shaytonvachcha qiziqib, yana qutidan boshini chiqardi. Uni ko'rish bilan maхluq yana boғitildek shovqin ko'tardi. Shaytonvachcha яна bekindi... Shaytonvachcha онасига o'xshab ketadigan bu maхluq bilan bekinmачoq o'ynab, bikirtiraverdi.

— Хех-хе-е-е, — деди ўзига-ўзи Шайтонвачча, — бу бакироқнинг мурвати менинг қўлимдага ўхшайди, кўrsa бакиради, кўрмаса бакирмайди, бир бакиртириб томошасини кўрай...

Шайтонвачча шундай деб, шартта қутининг устига чиқиб, без бўлиб, ўтириб олди. Махлук бўлса шунқанги шовқин кўтардики, бунисини олдида боя-ти шовқинлар ҳеч нима бўлмай қолди. Кўпқаватли биноларнинг олма айвонлари томашчиларга тўлди. Чор атрофда ўйнаб юрган болалар ҳам дувва шу томонга қараб чопишди. Шовиб қолган шара-баратомонта қараб чопишди. Шовиб қолган шара-барачи ўзунқулоқни тинчитай деб, бошига камчин билан устма-уст тушириб қолди. Жони оериған махлук тисарилиб, аравани ариққа тушириб юборди. Ичидати шишалар жангиллаб, чил-чил синди. Ўзунқулоқнинг олдинги оёқлари лайлак бўлиб, велосипед бўб кетсам шовқин солаверди. Шайтонвачча унинг рўпарасида без бўлиб тураверди. Ким кулган, ким овозини ўчир деб бакирган. Болалар бўлса ўзларича махлукка тақлид қилиб ханрашар эди... Шара-барачи хуноб...

Шу пайт хай-хайлаб, Бисмилло хола келиб қолди. Улар келиши билан махлук жим бўлди-қолди. Уни жим қиладиган мурвати Бисмилло холада экан.

— Хай, иним, — деди Бисмилло хола шара-барачига қараб, — бу жониворни ишлатгандан кейин, жим қилишни ҳам билдинг-да.

— Э, бу жонивор “хўх” билан “иш”ни билали, холажон, — деди шара-барачи. — Ҳозир жин теглими, билмай қолдим?

— Билмасангиз билиб қўйинг холайиз ўргилсин, бу ўзун қулоқ жониворлар бўлар-бўлмаста шовқин солмайди. Шайтонни кўргандagina шовқин солишадди. Шайтони лавин уларнинг кўзига кўринади-да. Ўшанақа пайтда “Аузубиллаҳи, минаш-шайтонир рожийм, Бисмиллаҳир роҳманир роҳийм” десангиз, Шайтоннинг қораси ўчати-ю, жонивор тинчийди қолади. Сиз бўлса, жонини оғритиб, уриб ётисиз. Айтиб қўй, жониворларни беҳуда қалтақлашнинг у дунёда савол-жавоби бор-а...

Бисмилло холанинг мурватида калимасидан ке-

— Нех-хе-е-е, — деди о'зига-о'зи Шайтонвачча, — бу бақироқнинг мурвати менинг қўлимдага о'хшайди, ко'rsa бақиради, ко'тмаса бақирмайди, бир бақиртириб томошасини ко'рай...

Шайтонвачча шундай деб, шартта қутининг устига чиқиб, без бо'либ, о'тириб олди. Махлук бо'lsa шунқанги шовқин ко'тардики, бунисини олдида бо'яди шовқинлар ҳеч нима бо'лмай қолди. Ко'рқатли биноларнинг олма айвонлари томошачиларга то'лди. Чор атрофда о'йнаб юрган болалар ҳам дувва шу томонга қараб чопишди. Шовиб қолган шара-барачи ўзунқулоқни тинчитай деб, бошига қамчин билан устма-уст тushirib қолди. Жон оғ'тиган махлук тисарилиб, аравани ариққа тushirib юборди. Ичидеги шишалар жангиллаб, чил-чил синди. Ўзунқулоқнинг олдинги о'yoqlari laylak бо'либ, велосипед бо'б кетсам шовқин солаверди. Шайтонвачча унинг ро'парасида без бо'либ тураверди. Ким кулган, ким овозини о'чир деб бақирган. Болалар бо'lsa о'зларича махлуққа тақлид қилиб ханрашар эди... Шара-барачи хуноб...

Шу пайт ҳай-хайлаб, Бисмилло хола келиб қолди. Улар келиши билан махлук жим бо'лди-қолди. Уни жим қиладиган мурвати Бисмилло холада экан.

— Ная, иним, — деди Бисмилло хола шара-барачига қараб, — бу жониворни ишлатгандан кейин, жим қилишни ҳам билинг-да.

— Э, бу жонивор “hix” билан “ish”ни билди, холажон, — деди шара-барачи. — Ҳозир жин теглими, билмай қолдим?

— Билмасангиз билб қо'ying холайиз о'ргилсин, бу ўзун қулоқ жониворлар бо'лар-бо'лмасага шовқин солмайди. Шайтонни ко'ргандagina шовқин солишадди. Шайтони la'vin уларнинг ко'зига ко'ринади-да. О'шанақа пайтда “Аузубиллаҳи, минаш-шайтонир рожийм, Бисмиллаҳир роҳманир роҳийм” десангиз, шайтоннинг қораси о'чати-ю, жонивор тинчийди қолади. Сиз бо'lsa, жонини оғ'ритиб, уриб қоласиз. Айтиб қо'й, жониворларни беҳуда қалтақлашнинг у дунёда савол-жавоби бор-а...

Бисмилло холанинг мурватида калимасидан кейин,

йин, азоб фаршталаридан тепки еб, дарахтга чи-
киб кетган Шайтонвачча турган жойидан холога даг-
дага қилди:

— Сен жолутарнинг дастидан дол, ҳамма сирла-
римизни билди-я, яхшигина ўйинчоқ топиб ол-
дим, шуниям кўп кўрди...

Шайтонвачча шундай деб, бежо кўзларини паст-
га тиккан эди, болалар орасида ака-укаларни кўриб
қолди. Улар Бисмилло ҳоланинг этагидан ушлаб
олишган эди. Беихтиёр онасининг тапини эслади:
“ака-уканинг пайидан бўл, улар қарда бўлса, се-
нам ўшатта бўл!”

— Қарда бўлса ўшатта бўлмиш, — норози бўлиб
тўнғиллади Шайтонвачча, — айтишга осон, одам
боғалари хоҳлаган жойига боришди, мен бўлсам...
хе ўргилдим, бунақа ҳаётдан... Энди нима қилиб
бўлсам онаминг олдига бориб олай. Шунча кўрган
кўриликларим етар. Бу ерларни энди елкаминг чу-
қури кўрсин. Яхшиси, ўша ниятим ниёт, катта ака
билан мактабга бораман.

ЁМОНГА ЎЛИМ ЙЎҚ, ШАЙТОНГА ҲАМ...

(ёки Хожабеканинг дунёси қоронғи бўлгани)

Шайтонвачча қорни очиб, кучи қочиб, абгор бир
аҳволда ака-укани кутиб ўтирди. Кеч кириб, боғалар
уй-уйларига тарқай бошлади. Охири йўлакда ака-
укалар ҳам кўринишди. Улар арзанда холаси билан
ялаб-юлқашиб хайрлашди. Хожабекани ўртага
олиб, йўлга тушишди.

— Ана, — деди Шайтонвачча ўзига хурсанд бў-
либ, — холажон-холажончаб барибир ташлаб келят-
санлар-ку, ҳе бевафолар. Минг қилгандайм холога-
ринг сенларга бетона, қайнаса қони кўшилмайди,
ҳа... Ўзимнинг пайимдан бўларинг, ўзимнинг... энг
вафодор дўстларинг ўзим бўлман, ўзим...

Шайтонвачча диққат қилса Хожабеканинг шаш-
ти жудаям паст. Юрайми, юрмайми деб борапти.
Шайтонваччанинг нафси ҳақалат отиб, секин бека-
нинг кўлидаги сумкага бош суқди.

— Э, ҳа-а-а... — деб юборди ҳафсагаси пир бў-

азоб фаршталаридан терки уеб, дарахтга чиқиб кетган
Шайтонвачча турган жойдан холога даг-даг а қилди:
— Сен жодугарнинг дастидан дол, ҳамма сирла-
римизни билди-я, яхшигина о'йинчоқ топиб олдинг,
шуниям ко'р ко'рди...

Шайтонвачча шундай деб, бежо ко'зларини пастга
тиккан эди, болалар орасида ака-укаларни ко'риб қолди.
Улар Бисмилло ҳолалинг этагидан ушлаб олишган эди.
Беихтиёр онасининг гарпини эслади: “Ака-уканинг равайдан
бо'л, улар қарда бо'лса, сенам о'шатта бо'ли”

— Қарда бо'лса о'шатта бо'лиш, — порози бо'либ
то'нг'иллади Шайтонвачча, — айтишга осон, одам
болалари хоҳлаган жойига боришди, мен бо'лсам... ҳе
о'ргилдим, бунақа ҳаётдан... Энди нима қилиб
бо'лсам онаминг олдига бориб олай. Шунча
ко'рган ко'ргиликларим уетар. Бу ерларни энди уелкам-
нинг чуқури ко'рсин. Яхшиси, о'ша ниятим ниёт,
катта ака билан мактабга бораман.

ҲОМОНГА О'ЛИМ ҲО'Қ, ШАЙТОНГА ҲАМ...

(ёки Хожабеканинг дунёси қоронғи бўлгани)

Шайтонвачча қотни очиб, кучи қочиб, абгор
бир аҳволда ака-укани кутиб о'тирди. Кеч кириб, болалар
уй-уйларига тарқай бoшлaшди. Охири ю'лакда ака-укалар
һам ко'ринишди. Улар арзанда холаси билан уялаб-
юлқашиб хайрлашди. Хожабекани о'тлага олиб, ю'лга
тушишди.

— Ана, — деди Шайтонвачча о'зича хурсанд
бо'либ, — холажон-холажончаб барбир ташлаб кел-
санлар-ку, ҳе бевафолар. Минг қилгандайм холалинг
сенларга бетона, қайнаса қони қo'шилмайди, һа...
О'зимнинг равайдан бо'ларинг, о'зимнинг... энг
вафодор до'стларинг о'зим бо'лман, о'зим...

Шайтонвачча диққат қилса Хожабеканинг шаш-
ти жудаям паст. Уетарми, уетарми деб бoуарпти.
Шайтонваччанинг нафси ҳақалат олиб, секин беканинг
қo'лидаги сумкага бош суқди.

— Э, һа-а-а... — деб юбoрди һафсагаси пир бо'либ, —

либ, — бу сумкамас, ўғри урган омборнинг ўзи-ку, хувилаб ётибди! Шунга бекамнинг шаштилари паст экан-да. Ўзидан кўрсин, бу кунидан баттар бўлисин! Бекорга Хожасиннинг тапига кирди. Яллагини жўна-тиб, ўрнига аллагини олди. Энди бўлса алданч та-рафкаш бўлиб, дастурхончини обжеляпти. Хов бе-кам, кўзингни оч, яна ўзингни думинг туғулиб кет-масин, а, лаббай!

Шайтонвачча ака-укаларга эргашиб, олдин хов-лита кирди, кейин уйга бош суқди. Онаси ётадиган бурчакка аста кўз ташлади. Онасининг устини ис босиб, ўргимчаклар уя куриб, тўр тўкиб ташлабди.

— Хайрият, — деди Шайтонвачча чуқур нафас олиб, — бу ховлида ўзим хон — кўланкам майдон бўб қолти. Онам кўзимни қайтариб оламан, деб хом-таъма бўлиб юривди, энди унга кўзимни кераги йўқ. Хайр-маъзурниям насия қилиб асфаласофилнингта жўнаворибди...

Шу пайт олдинги галдагидек яна мўъжиза юз берди. Э йўқ, бе йўқ, бурчакдан овоз кеп қолди:

— Вой думбил-тентак, ошқовоқ калла-ей, нима-лар деб валдиратсан?

Шайтонвачча боя узунқулоқдан қанчалар кўркан бўлса, ҳозирам худди шунчалар кўрқиб кетди. Ахир ўлдига чиқариб қўйган онасининг овози багонинг ўқидек эди-да!

— Э-э-э... тирикмисан она, мен сени ўлиб қол-санми, дебман.

— Шайтонлар одамларга ўхшаб ўлиб қолмайди, меров. Бу ёруғ дунё охирагача биззика. Одамларга-на бу дунёга меҳмон, келишворали-кетишворали...

— Бўлди-е, — деб онасидан баланд келди Шай-тонвачча, — нуқул бу дунё биззика, биззика деб жатинг тушди, нимаси биззика, мана мен бир тепса шифта ётишиб ётаман, бир тепса ахлат қутисига бориб тушаман, бир тепса қочиниша жой тополмай теракнинг учига чиқиб кетаман. Қачон қараса, сич-қоннинг ини минг танга бўб юради, шўям ҳаёт бўлди-ю...

— Одам болаларига ўхшаб ҳадеб ногийерма, но-шукр. Гапши қисқа қил. Шайтонмисан тепилма, теп!

бу сумкамас, о'ғ'и урган омборнинг о'зи-ку, huvillab yotibdi! Shunga bekamning shashlari past ekan-da. O'zidan ko'rsin, bu kunidan battar bo'lsin! Bekorga Xojasining gapiga kirdi. Yallasini jo'natib, o'miga allachini oldi. Endi bo'lsa allachi tarafkash bo'lib, dasturxonchini obkelaypti. Nov bekam, ko'zingni och, yana o'zingniyam duming tugulib ketmasin, a, labbay! Shaytonvachcha aka-ukalarga ergashib, oldin hovliga kirdi, keyin uyga bosh suqdi. Onasi yotadigan burchakka asta ko'z tashladi. Onasining ustini is bosib, o'rgimchaklar uya qutib, to'r to'qib tashladi.

— Haytiyat, — dedi Shaytonvachcha chuqur nafas olib, — bu hovlida o'zim xon — ko'lankam maydon bo'ib qolpti. Onam ko'zimni qaytarib olaman, deb xomta'ma bo'lib yurivdi, endi unga ko'zimni keragi yo'q. Hayt-ma'zuriyam nasiya qilib asfalasofilingga jo'navoribdi...

Shu payt oldingi galdagidek yana mo'jiza yuz berdi. E yo'q, be yo'q, burchakdan ovoz ker qoldi:

— Voy dumbil-tentak, oshqovoq kalla-ey, nimalar deb valdirayarsan?

Shaytonvachcha boya uzunquloqdan qanchalar qo'rqgan bo'lsa, hoziram xuddi shunchalar qo'rqib keldi. Axir o'ldiga chiqarib qo'ygan onasining ovozi baloning o'qidek edi-da!

— E-e-e... tirikmisan ona, men seni o'lib qorsammi debman.

— Shaytonlar odamlarga o'xshab o'lib qolmaydi, merov. Bu yotug' dunyo oxiragacha bizzika. Odamlargina bu dunyoga mehmon, kelishovtadi-ketishovtadi...

— Bo'ldi-e, — deb onasidan baland keldi Shaytonvachcha, — nuqul bu dunyo bizzika, bizzika deb jag'ing tushadi, nimasi bizzika, mana men bir tepsa shifga yorishib yotaman, bir tepsa aхlat qutisiga borib tushaman, bir tepsa qochishga joy topolmay terakning uchiga chiqib ketaman. Qachon qarasa, sich-qonning ini ming tangga bo'ib yotadi, shuyam hayot bo'ldi-ya...

— Odam bolalariga o'xshab ҳадеб ногийерма, ношукр. Гапши қисқа қил. Шайтонмисан тепилма, теп!

Ах... шу оёқларим тош қотмаганда борми, сен яш-
шаматурга тепиш қанақалигини кўрсатиб кўядим...

— Э, йигитир-е, шундоғам тепилловриб орқам
чақа бўб кетди. Бундоқ бемалол ўтиришга ҳам зор-
ман. Орқам ер искамай, жаз-жаз қилди.

— Ие, орқанг ҳалиям безга айланмалими, вой
хом-ей...

— Вой, бў-ў-ў... ҳали бунақа гаплар ҳам бор де-
гин?

— Бор-да! Ана ўшанда кейин мана мен деган,
безбет, тепса-тебранмас шайтон бўласан. Бу биз учун
олий мақом. Одам болалари бекордан-бекорга "теп-
килар-у тепкилар, тепкилардан эс кирад" дейиш-
майди.

— Ҳечам ўлма-е, она. Сен юз фоз ҳақсан. Шу
бугун битта тепки билан ахлат кутига бориб тушдим
дегин. Ўша ерда битта бақироқ билан танишиб қол-
дим, десанг. Танишимнинг қасрларидир сенга
ўшаб кетди. Бироқ, жа бесўнақай. Уни иккита ёғоч-
нинг орасига тўрта оғини ерта қилиб, бегаб кўйи-
шибди. Шу десанг аввалига мени кўриши билан та-
нишганимдан хурсандман деб бир шовқин кўтарди...
Томошата бугун шаҳар кўчиб чиқди. Жа қизик, мени
кўрса шовқинлайди, кўрмаса мум тийлаб қолади.
Оҳ, яхши ўйинчоқ топиб олдим, унинг мурвати мен-
да экан деб қувониб турувдим, анови жолдтар ўша
ерта ҳам келиб ишши бузди. Бақироқ оғайнимнинг
овози ўчди-ю, ўзимни теракнинг учида кўрдим.

— Вой-ей, — деб ихранди она шайтон, — шу
оёқ-кўлимнинг шол бўб қолгани панд берапти-да,
билиб кўй мен сендан битта шапалоғ-у, иккита теп-
ки қарздорман, ўзимга келишим билан бирақайига
оласан.

— Яна нима қилиб кўйдим сенга, она?

— Дўст билан душманни қачон ажратадиган
бўлсан-а, сен овсар. Ахир у оғайним деганинг одам
болаларининг орамиздаги айғоқчиси-ку, меров. Биз-
зи кўриши билан шовқин солиб, "Хай одамлар,
боғда битта бодомлар, хушёр бўлинглар, орамизда
шайтон юрибди" деб хабар беради. Одам болалари
дирроғда эс-хушини йигиб, бизни лавнаглаб, Худо-

Ах... шу оyoqlarim tosh qotmaganda bormi, sen
yashshamaturga tepish qanaqaligini ko'rsatib qo'yar-
dim...

— E, yig'ishir-e, shundoq'am tepilovtib orgam
chaga bo'b ketdi. Bundoq bemalol o'tirishga ham
zortan. Orgam yer iskamay, jaz-jaz qiladi.

— Ie, organg haliyam bezga aylanmadimi, voy
xom-ey...

— Voy, bo'-o'-o'... hali bunaqa gaplar ham bor
degin?

— Bor-da! Ana o'shanda keyin mana men degan,
bezbet, tepsa-tebrannmas shayton bo'lasan. Bu biz uchun
oliy maqom. Odam bolalari bekor-dan-bekorga "terki-lar-
u terki-lar, terki-lardan es kirar" deyishmaydi.

— Hecham o'lma-e, ona. Sen yuz foiz haqsan.
Shu bugun bita terki bilan aхlat qutiga borib tushdim
degin. O'sha yerda bita baqiroq bilan tanishib qoldim,
desang. Tanishimning qasrlaridir senga'aym o'xshab
ketadi. Biroq, ja beso'naqay. Uni ikkita yog'ochning
orasiga to'rtta oyog'ini yerga qilib, belab qo'yishibdi.
Shu desang avvaliga meni ko'rishi bilan tanishganimdan
hursandman deb bir shovqin ko'tardi... Tomoshaga
butun shahar ko'chib chiqdi. Ja qiziq, meni ko'rsa
shovqinlaydi, ko'rmasa mum tishlab qoladi. Oh, yaxshi
o'yinchoq topib oldim, uning murvati menda ekan
deb quvonib turtuvdim, anov joldugar o'sha yerga ham
kelib ishshi buzdi. Baqiroq og'ayimning ovozi o'chdi-
yu, o'zimni terakning uchida ko'rdim.

— Voy-ey, — deb ihrandi ona shayton, — shu
oyoq qo'limning shol bo'b qolgan'i pand beyartida,
bilib qo'y men sendan bita shapalog'-u, ikkita terki
qizdortman, o'zimga kelishim bilan biraqayiga olasan.

— Yana nima qilib qo'ydim senga, ona?

— Do'st bilan dushmani qachon ajratadigan
bo'lsan-a, sen ovсар. Aхir u og'ayim deganing odam
bolalarining oramizdagi ay'og'ochisi-ku, merov. Bizzi
ko'rishi bilan shovqin solib, "Xay odamlar, bog'da
bita bodomlar, xushor bo'linglar, oramizda shayton
yuribdi" deb xabar beraди. Odam bolalari dirroqda es-
xushini yigib, bizni lavnaglab, Xudo-

дан паноҳ сўрашди. Сен бўлса уни бақиртириб ўти-
рибсан...

— Вой бў-ў-ў... дўстнинг ишини қиламан деб,
душманининг ишини қилиб қўйибман-ку, энди нима
бўлади, она?

Шу пайт кўшни хонадан келган йиги овози суҳ-
батнинг белгига телди. Бу овоздан она шайтоннинг
азойи-баданига қон югургандек бўлди. Акашак бўлиб
қолган оёқлари ёзилди. Йигини Хожанинг баланд
овози босиб кетди:

— Ҳа, нима бўлди бекам, бирон ерингиз оғри-
яптими?

— Оғришам гапми, юратим турс ёрилай даяпти!

— Ишхонада бир гап бўлдими?

— Э, сўраманг, кўзгалон бўлди, кўзгалон!
— Болаларки, гагаён қилган бўлса, бу дейман
уларам ҳақ-ҳуққини таниб қилишибди-да, а? Бу
яхши гап, бу хабар билан мени кўп хурсанд қил-
дингиз, бекам.

Хожабека ликотча воқеасини, ошпазнинг ҳай-
далганини, ўрнига маҳалла дастурхончисини ишта
тайинлаганини куйиб-ёғиб гапириб берди.

Бу ҳасрат-у, надоматларни эшитган она шайтон
шошиб қолди:

— Шунанга бўлдими, ростми? — деб ишонқира-
май Шайтонваччадан сўради.

— Бўлди, она, бўлганда қандоқ, шундоқ бўли-
ки, ҳаммаси остин-устун бўб кетди...

— Нимага яна ивирсиб уйга кеп қолдинг десам...
— Ҳа, иш чаток, она, боғчада битта ялмоғиз бор
эди, ҳаш-паш дегунча улар иккита бўб қолишди.

Она шайтон бироз ўйланиб турди-да, деди:
— Мен одам болаларининг феълини яхши била-

ман, бу биз учун ёмонликкамас, яхшиликка бўла-
ди, мана кўрасан, мени айтди дейсан...

— Бундан чиқди дастурхончи деганлари ўзимиз-
дан дегин?

— Унақамас галварс, дастурхончи деганлари тақ-
нода анови жолутардан ўтса, уталики, асло қолиш-
майдди. Ўзи дастурхончи бўла туриб, маъракаларда уйи-
дан нон обжелиб, доғсув ичиб ўтиради. Нимамини,

hushini yig'ib, bizni la'natlab, Xudodan panoh
so'rashadi. Sen bo'lsa uni baqirtirib o'tiribsan...

— Voy bo'-o'-o'... do'sting ishini qilaman deb,
dushmaning ishini qilib qo'yibman-ku, endi nima
bo'ladi, ona?

Shu payt qo'shni xonadan kelgan yig'i ovoz i suh-
batning belgiga terdi. Bu ovozdan ona shaytonning
azoyi-badanga qon yugurgandek bo'ldi. Akashak bo'lib
qolgan oyoqlari yozildi. Yig'ini Xojaning baland ovoz i
bosib ketdi:

— Ha, nima bo'ldi bekam, biron yeringiz og'ri-
yaptimi?

— Og'risham garmi, yuragim tars yotilay deyarli!

— Ishxonada bir gap bo'ldimi?

— E, so'ramang, qo'zg'alon bo'ldi, qo'zg'alon!
— Bolalarki, g'alayon qilgan bo'lsa, bu deyma n
ularam haq-huquqini tanib qolishibdi-da, a? Bu yaxshi
gap, bu xabar bilan meni ko'p xursand qildingiz,
bekam.

Xolabecka ikorcha voqعاتini, oshpazning hay-
dalaganini, o'rniga mahalla дастurхончисини ishga
tayinlaganini kuyib-yonib gapirib berdi.

Bu hasrat-u, nadomatlarini eshitgan ona shayton
shoshib qoldi:

— Shunanga bo'ldimi, rostmi? — deb ishonqitmay
shaytonvachchadan so'radi.

— Bo'ldi, ona, bo'lganda qandog, shundog bo'ldiki,
hammasi ostin-ustun bo'b ketdi...

— Nimga yana ivirib uyga ker qolding desam...
— Ha, ish chatog, ona, bog'chada bita yalmog'iz
hug edi, hash-pash dегuncha ular ikkita bo'b qolishdi.

Ona shayton biroz o'ylanib tindi-da, dedi:
— Men odam bolalarining fe'lini yaxshi bilaman,
bu biz uchun yomonlikkamasa, yaxshilikka bo'ladi,

mana ko'rasan, meni aytdi deysan...

— Bundan chiqadi дастurхончи dегanlar o'zimizdan
degini?

— Unaqamas galvaris, дастurхончи dегanlar taq-
voda anovi jolutardan o'tsa, otaliki, aslo qolishmaydi.
O'zi дастurхончи bo'labotirib, ma'arakalarda uyidan non

хамма қатори еса меҳнати еганига чақилиб, савобдан қуруқ қолармиш. Мана кўрасан, ишғам нон қўлтиқлаб боради. Мабодо, овқатнинг тузини кўрадиган бўлсам туфлаб ташлайди. Болаларнинг ҳақидан кўрқади. У хотиннинг шайтони аллақачонлар ташлаб кетган...

— Шунчалик экан, нимага бизга яхши бўлади деб хомтама бўлисан, она?

— Одам болаларига ўхшаб, кўп маҳмадона бўлма, кейин биласан...

ЁМОН ТУШ ШАЙТОНДАН

(ёки икки ўтнинг ораси...)

Нимагадир Хожабека бугун қутилмаганда ётар ўрнини бўлак солди. Маълум бўлдики Хожа билан қаттиқ аразлашган. Илгарилари ҳам борди-келди тап-лар бўларди-ю, аммо жойлари илго-билго бўлак бўлмасди. Бу ҳолдан она шайтоннинг қоқшоқ қўлларига жон битиб, қарсақ чалиб юборди. Ҳа, ўзини кўйишта жой тополмай қолди. Қувончдан ўзини тутолмай деди:

— Оҳ-воҳ-ей... мен бундай муродбахш кунни бир умр қўлтим-а, энди ўзингдан кўр Хожа! Минг такво қилганинг билан барибир одамсан, фаришта эмасан. Энди бекант кўйинингга қайта кириб бўлти. Тарик эканман бунга ҳеч қачон йўл қўймайман. Макр ва ҳийлаларимнинг кучини энди кўрасан... Бир эсингни тескари қилворай. Ваҳ-ваҳ-ваҳ...

Она шайтон шундай деб аста Хожабеканинг бошига борди. Бека асабий бир ҳолда ухлаб ётарди. Бир нималар деб интранар, ҳали у ёққа, ҳали бу ёққа ағдарилиб, бир тўшак бўлиб тулганарди. Шайтон Хожабеканинг ўлиб кетган онасининг тусига кириб, мулоимлик билан деди:

— Бу нима ётиш, жоним болам... иссиқ ўрнинг-ни совутиб-а?

— Иссиқ ўрнингни тапирасиз, юратим музлаб бўлди-ку, онажон, юратим! Шу кўёвингизни кўрарга қўлим йўқ!

обқелиб, доғ-сув ичиб о'тиradi. Нимамаш, ҳамма қатори еса меҳнати уеганига чақилиб, савобдан қуруқ қолармиш. Мана кў'расан, ишғам нон қў'лтиқлаб боради. Мабодо, овқатнинг тузини кў'радиган бў'лсам туфлаб ташлайди. Болаларнинг ҳақидан қо'рқади. У хотиннинг шайтони аллақачонлар ташлаб кетган...

— Шунчалик экан, нимага бизга яхши бў'лади деб хомтама бў'лирсан, она?

— Одам болаларига о'хшаб, кў'п маҳмадона бў'лма, кейин биласан...

ҲОМОН ТУШ ШАЙТОНДАН

(юки икки о'тнинг ораси...)

Нимамидир Хожабека бугун қутилмаганда ютар о'рнини бў'лак soldi. Ма'лум бў'лдики Хожа билан қаттиқ аразлашган. Илгарлари ҳам борди-келди егрлар бў'ларди-ю, аммо жойлари илго-билго бў'лак бў'лмасди. Бу ҳолдан она шайтоннинг қоқшоқ қў'ларига жон битиб, қарсақ чалиб юборди. Ҳа, о'зини қў'йишга joy тополмай қолди. Қувончдан о'зини тутолмай деди:

— Оҳ-воҳ-ей... мен бундай муродбахш кунни бир умр қўлдим-а, энди о'зингдан кў'р Хожа! Минг тақво қилганинг билан барибир одамсан, фаришта эмассан. Энди бекант қў'йинида қайта кириб бў'лти. Тарик эканман бунга ҳеч қачон ю'л қў'ймайман. Макр ва ҳийла-ларимнинг кучини энди кў'расан... Бир эсингни тескари қилворай. Ваҳ-ваҳ-ваҳ...

Она шайтон шундай деб аста Хожабеканинг бошига борди. Бека асабий бир ҳолда, ухлаб ютарди. Бир нималар деб интранар, ҳали у юққа, ҳали бу юққа ағ'дарлиб, бир тўшак бў'либ тулганарди. Шайтон Хожабеканинг ўлиб кетган онасининг тусига кириб, мулоимлик билан деди:

— Бу нима ютиш, жоним болам... иссиқ о'рнинг-ни совутиб-а?

— Иссиқ о'рнингни тапирасиз, юратим музлаб бў'лди-ку, онажон, юратим! Шу кўёвингизни кў'рарга қў'лим йўқ!

— Ундай дема, болажоним, ундай дема-я. Тагин фаршталар омин девормасин. Нима бўлгандаям, учта болажонинг отаси-я! Шайтонга ҳай бер, болажоним...

— Э, отаси, отаси деярвериб, соясига кўрпача солавериб, сиз уни шунча қилиб кўйдингиз. Тортганда азобини мен тортирман. Ўтирсам ўпоқман, турсам сўпоқман! Бу ер уйма, қапаси ўзи бўб қолди. Ҳа, зиндон бундан яхши. Бу кетишда, мана кўра-сиз, ўзимми-ўзим бир нима қилиб қўяман... Ҳа, қизингиздан ажраб қоласиз, онажон. Догимда йиғлаб юрасиз. Жонимдан тўйиб кетдим. Биламан, менадан кейин бодаларим ҳам йиғлаб-сиқтаб бир кундан кўриб кетди. Бу кишим ҳам биттасини оловлиб, йшайверди... Кетганда ёш жоним кетди, онажон...

Хожабека ҳикийлаб, йиғлай бошлади. Она шайтонга шуниси керак эди. Даровда тўнини тескари кийди.

— Йиғлама, болам, йиғлама... Сатқан кўз ёшинг кетсин. Сендек бир пари-пайкарни қонингга ташна қилиб кўйибдими у йиғит ўлтур, унгам Худонинг бир боққан баъоси бордир. Ўзингни тут. Нима сен кўлидан бир иш келмайдиган овсармидинг? Отнинг қаласидай дилломинг бўлса, обрўйинг ҳам эринг-ниқилан ўн қалта баланд бўлса борки, кам эмас...

— Вой онажон, шу таптарни сиз айтмасизми? Эшитиб қулоқларимга ишонмай қолдим. Нуқул кўевингиз тараф бўлардингиз-ку!

— Нима қилай, болажоним, барини кўриб-билб юрибман. Дардим ичимда. Сен бир эзилганда мен муштинартгина минг эзиламан. Юрагим зардобга тўлади. Житаримдан пайдо бўлгансан-да, минг қилса ҳам, болажоним! Бекорта "кўев — ёв" дейишмаган экан!

— Нима қил, дейсиз, маслаҳат беринг, онажон? — Жойингни бўлак қилиб, ажаб қилдинг. Энди бу ёғига бўшашма. Ҳа, маҳкам тур. Ортиқ эрингни оёгининг татига елпатак бўлма. Бир тавбасига тавниб, таъзирини есин у сўхтаси совуқ...

Хожабека уйқудан чап томони билан уйғонди. Чиройли, кетворган юзлари тумтайган, пашша кўнса сирғалиб тушадиган силлик сочлари хурпайган...

— Ундай дема, болажоним, unday de-ma-ya. Tag'in farshlalar omin devormasin. Nima bo'lgandayam, uchta bolajonning otasi-ya! Shaytonga hay ber, bolajonim...

— E, otasi, otasi deyarverib, soyasiga ko'rپacha soliverib, siz uni shunaga qilib qo'ydingiz. Tortganda azobini men tortirman. O'tirsam o'پoqman, tursam so'پoqman! Bu yer uymas, qapasi o'zi bo'پ qoldi. Ha zindon bundan yaxshi. Bu ketishda mana ko'tasiz, o'zingni o'zim bir nima qilib qo'yaman... Ha, qizinizdan ajrab qolasiz, onajon. Dog'imda yig'lab yurasiz. Jonimdan to'yib ketdim. Bilaman, mendan keyin bolalarim ham yig'lab-siqtab bir kunimi ko'rib ketadi. Bu kishim ham bittasini olvolib, yashayveradi... Ketganda yosh jonim ketadi, onajon...

Хожабека ҳикийлаб, уйғай бoшладди. Она шайтонга шуниси керак эди. Даровда то'пини тескари кийди.

— Yig'lama, bolam, yig'lama... Satqay ko'z yoshing ketdin. Sendek bir pari-paykarni qoningga tashna qilib qo'yibdimi u yigit o'lgur, ungam Xudoning bir boqgan ba'osi bordir. O'zingni tut. Nima sen qo'ildan kelimdan bir ish kelmaydigan ovsarmiding? Otning kallasiday dilingning bo'lsa, obro'ying ham etingnikidan o'n kalla boland bo'lsa borki, kam emas...

— Voy onajon, shu gaplarni siz aytarsizmi? Eshitib qulog'ingizga ishonmay qoldim. Nuqul kuyovingiz taraf bo'larдингиз-ku!

— Nima qilay, bolajonim, baring ko'rib-bilib yuribman. Dardim ichimda. Sen bir ezilganda men muhtirartgina ming ezilaman. Yuragim zarдобga to'ladir. Jitarimdan paydo bo'lgansan-da, ming qilsa ham, bolajonim! Bekorta "kuyov — yov" deyshtmagan ekani!

— Nima qil, deysiz, maslahat bering, onajon? — Jeyingni bo'lak qilib, ajab qilding. Endi bu yov bo' bo'shasizmi. Ha, mahkam tur. O'rtiq eringni o'rtiq tating taviga yetiratak bo'lma. Bir tavbasiga tavnib, ta'zirini esin u so'xtasi sovuc...

Хожабека уйқудан чап томон билан уйғонди. Чиройли, кетворган юзлари тумтайган, пашша кўнса сирғалиб тушадиган силлик сочлари хурпайган...

Эшикларни шарақлатиб очиб, қарсиллатиб ёпган... ошхонадаги идиш-товуқлар бир-бирига урилган... Илгарилари Хожабека уйда юрса, юргани билинмасили. Укпарга ўхшарди. Энди бўлса, нуқул тўртоёқдан маҳжудек турсиллайди. Буларнинг бари Хожата ўчакишдан бошқа нарсасиз эмас. Ҳатто эрита эрталабки қарз саломини ҳам бермади. Бундан она шайтон ҳузурланиб, семиртгандан-семирар, кучига-куч қўшилиб, илҳоми жўшгандан-жўшар эди.

— Ах, х-а-а-а... қалайсиз энди, Хожам. Бекамдан рози бўласиз энди. Бечоратгина икки ўт ўртасида қийналиб юривди... Мана, ниҳоят бир ёқли бўлиб олдилар. Бундан бу ёнга шайтонларнинг шон-шараф йўли бекамга муборақ бўлсин. От айланиб қозинини топади, деганлари шу-да, а, лаббай!

Беканинг хатти-ҳаракатларини зимдан кузатиб ўтирган Хожа таажжубда ошқора "Астафидуллоҳ" деб қўярди. Она шайтон бекани баттар қайраб соларди:

— Бўш келма, бекам, оёғингга тиз чўкмаса, ҳисобмас...

Хожа ўзинча вазиятни юмшатмоқчи бўлиб, томоқ қириб деди:

— Арқотини кўриб — бўзини ол, онасини кўриб — қизини ол, дейишган эди. Бугун раҳматлик қайинонамга бир тукиз ҳам ўхшамай қолди-ку, бекам?

— Воҳ-воҳ... — деб яйраб қўлди она шайтон, — бугундан бошлаб қайноналари биз бўламиз, биз а, лаббай! Ўзларига шайтон қайнона муборақ бўлсин!

Хожа хотинига қочирим қилишда давом этди:

— Эрталабки қарз саломини ҳам насия қивордигиз, ҳеч бўлмаса, бизикини об қўйинг жонидан. Ассалому алайкум ва раҳматуллоҳи ва барокатуҳу...

— Биринчидан, саломингизни пишириб енг, иккинчидан, онамни тинч қўйинг...

— Ҳалиям, бир нарсасиз депманми? Жойлари жаннатдан бўлсин!

— Билмасангиз билиб қўйинг, онамлар сиздан розимаслар, сизни сўхтангиз совуқ экан. Онажоним шунақа дедилар.

— Нима?!

sitg'alib tushadigan silliq sochlari buraygan... Eshiklarni sharaqlatib ochib, qarshilatib yorgan... oshxonadagi idish-tovuqlar bir-biriga urilgan... Ilgarilari Xojabeka uyda yursa, yurgani bilinmasidi. Ukaraga o'xshardi. Endi bo'lsa, nuqul to'rtoyoqli maxluqdek qursillaydi. Bularning bari Xojaga o'chakishdan boshqa narsa emas. Hatto eriga etalabki qarz salomini ham bermadi. Bundan ona shayton huzurlanib, semirtgandan semirar, kuchiga-kuch qo'shilib, ilhomni jo'shgandan jo'shar edi.

— Ah, h-a-a-a... qalaysiz endi, Xojam. Bekandan rozi bo'lasiz endi. Bechoratgina ikki o't o'rtasida qiyналиb yuruvdi... Mana, nihoyat bir yoqli bo'lib oldilar. Bundan bu yog'iga shaytonlarning shon-sharaf yo'li bekamga muvoraq bo'lsin. Ot aylanib qozig'ini topadi, deganlari shu-da, a, labbay!

Bekaning hatti-harakatlarini zimdan kuzatib o'tirgan Xoja taajjubda oshkora "Astafidulloh" deb qo'yardi. Ona shayton bekani battar qaytar solardi:

— Bo'sh kelma, bekam, oyog'ingga tiz cho'kmasa,

hisobmas...

Xoja o'zicha vaziyatni yumshatmoqchi bo'lib, tomog' qirib dedi:

— Arqot'ini ko'rib — bo'zini ol, onasini ko'rib — qizini ol, deyishgan edi. Bugun rahmatlik qayinonamga bir tukiz ham o'xshamay qoldi-ku, bekam?

— Voh-voh... — deb yayrab kuldi ona shayton, — bugundan boshlab qayinonalar biz bo'lamiz, biz a, labbay! O'zlariga shayton qayinona muvoraq bo'lsin!

Xoja xotiniga qochitim qilishda davom etdi:

— Ertalabki qarz salomini ham nasuya qivordingiz, hech bo'lmasa, bizikini ob qo'ying jonidan. Assalomu alaykum va rahmatullohi va barokatuhi...

— Birinchiidan, salomingizni pishirib yeng, ikkinchiidan, onamni tinch qo'ying...

— Halisam, bir narsasiz deyirmanmi? Joylari jan-natdan bo'lsin!

— Bilmasangiz biling qo'ying, onamlar sizdan rozimasa, sizni soxtangiz sovuq ekan. Onajonim shunaka dedilar.

— Эшитганингиз...

Она шайтон Хожабека "онамлар" дейиши билан бир яйрагандан минг яйраб кетди:

— Ха онам деган тилларингдан онанг ўрилсин-а, бўйларингга коқиндиқ. Хали мен сени шундоқ оналик меҳрим билан сийтайки... Ух-х-ў-ў... туққан онангдан кўрмаганларни мана мenden кўрасан...

— Бу дейман, — деди Хожа сергак тортиб, — гапингизни мазмунидан тush кўртанга ўхшайсиз. Билмасангиз билиб кўйинг, яхши тush Раҳмондан, ёмон тush шайтондан дейишadi...

— Ов-в-в... — деб юборди она шайтон капалаги учиб, — тush мenden эканини Хожа куртур билиб қолди-ку, ҳа, билмай билганда кеткур, бу ёни неча пулга тushadi энди?..

ҚЎЛ ТАШЛАШ

(ёки Шайтонваччаннинг яна боғчага қайтиши)

Она шайтоннинг "Бу ёни неча пулга тushadi, энди" деб капалаги учган эди, яхшики ҳеч нима бўлмади. Хожабека эрининг "Яхши тush Раҳмондан, ёмон тush шайтондан" деган башоратига бошиниям қотириб ўтирмади. Тush таъбирининг бунақа томонларини билмаса керак-да! Унинг иймон-ихтиёрини она шайтон олиб улгурган, эрига қарши тўнини тескари кийиб олган эди. Хатто эрталабки нонушта-ниям атайлаб бекисмилло эди. Бундан она шайтон шундай яйрадики, нақ озга ёйилиб, қулоғига етди.

— Хай-хай... бунчаам яхши-я, бу бекаси тushма-тур, жа маъкул хотин-да, ишқилиб кўз тегмасин, кўз! Качон, нима еганим ҳам эсимдан чиқиб кетувди. Кани, олсинлар сиз у тарафдан, биз бу тарафдан... Бундан бу ёнига таомларнинг тулини бир сиз снг-у, бир мен!..

Аммо ака-укаларни йўлдан уролмаган Шайтон-вачча куруқ қошиғини ялаб, нукул боғалар атрофида гирдикапалак бўлар, онасини кўриб бахиллиги келарди. Охири ўзини тутиб туролмай деди:

— Нима?!

— Еshitганингиз...

Она шайтон Хожабека "онамлар" дейиши билан бир яйрагандан минг яйраб кетди:

— На онам деган тилларингдан онанг о'ргисин-а, бо'яларига қoқиндиқ. Хали мен сени шундоқ оналик меҳрим билан сийлаўки... О'б-б-о-о'... туққан онангдан кo'тмаганларни мана мenden кo'тасан...

— Бу дейман, — деди Хожа сергак тортиб, — гапингизни мазмунидан тush кo'ртанга о'хшайсиз. Билмасангиз билиб қo'йинг, яхши тush Раҳмондан, ёмон тush шайтондан дейишadi...

— Ов-в-в... — деб юборди она шайтон қаралағи учиб, — тush мenden эканини Хожа қургур билиб қолди-ку, ҳа, билмай билганда кеткур, бу юғ'и неча пулга тushadi энди?..

ҚО'Л ТАШЛАШ

(ёки Шайтонваччаннинг яна боғ'чага қайтиши)

Она шайтоннинг "Бу юғ'и неча пулга тushadi, энди" деб қаралағи учган эди, яхшики ҳеч нима бў'лмади. Хожабека ерининг "яхши тush Раҳмондан, ёмон тush шайтондан" деган башоратига бошиниям қотириб о'ттирмади. Тush та'йиринг бунақа томонларини билмаса керак-да! Унинг ймон-ихтиёрини она шайтон олиб олган, ерига қарши то'нини тескари кийиб олган эди. Хатто ерталабки нонушта-ниям атайлаб бекисмилло эди. Бундан она шайтон шундай яйрадики, нақ озга юйилиб, қулоғ'ига етди.

— Хай-хай... бунчаам яхши-я, бу бекаси тushма-тур, жа ма'қул хотин-да, ишқилиб кo'з тегмасин, кo'з! Качон, нима юганим ҳам эсимдан чиқиб кетувди. Оани, олсинлар сиз u тарафдан, биз бу тарафдан... Бундан бу юғ'ига таомларнинг гулини бир сиз снг-а, бир мен!

Аммо ака-укаларни ю'лдан уролмаган Шайтон-вачча куруқ қошиғини ялаб, нукул боғалар атрофида гирдикапалак бўлар, онасини кo'риб бахиллиги келарди. Оани ю'зини тутиб туролмай деди:

— Она, дейман кўзим йўқ деб нолимасанг ҳам бўларкан, менинг кўзим бўлатуриб бир иш чиқаролмай ўтирибман, қойил...

— Жим бўл, сукатой ўлгу, киннанг кирди-я... Овқат ейишга кўз керакмас, шундоғам кўлинг ўрадек оғзингни топади. Шайтонга кўз одам болаларни йўлдан уруш учун керак. Сен дабдала ўлгура кўзлар ҳам хайф...

— Бўлти-бўлти, кўп вайсайверма, шундоғам ичимга ҳеч вақо кирмай, кўзларим тиниб кетипти...

— Шунча нарсани кўриб туриб, ея олмагандан кейин қийин-да. Яқинроқ келсанг ошатиб кўйримдим..

— Ҳа, ёқмай кетсин, биламан сени қандай қилиб ошатишингни... Оғзи-бурнини қон қилмоқчимисан! Билиб кўй, бундан бу ёғига сента думимниям тут-казимийман...

— Ҳе, думинг бошингдан қолсин, сассиқ...

Она шайтон боласи билан даҳанаки жанг қилиб турганда Хожа ҳамёнидан пул чиқариб, беканинг ёнига қўйди.

— Ҳа, қачондан бери, жа? — ҳамон тепадан келиб шангиллади бека.

— Ўзингиз айтдингиз-ку...

— Савилей, нима депман?

— Боғалада ғалаён бўлди, янги ошпаз олдим деб...

— Десам нима?

— Мен у ошпазни яхши биламан. Камсуқум, тақволи хотин. Болаларнинг ҳақини ўзим емайди, бировгайм едирмайди. Шунга, йўлдан иккита иссиқ нон олволнинг депман-да, бўлмаса, бугун оч қоласиз.

— Унақа тақводор ошпазни мента кераги йўқ, ўзи тақводорлардан машуноқ бўлдим, — деб бека кўлини томоғига арра қилди, — бораман-у, иссиғи-да думини тутаман.

— Чакки қиласиз, қайтага қуллогингиз тинч бўлади, болаларнинг еган-ичгани ичига тушади, текшир-текширлардан ҳам қулласиз...

— Энди менинг ишларимга аралашманг, нима қилишимни ўзим биламан...

— Она, деутман ко'зим уо'қ деб нолимасанг ҳам бо'ларкан, менинг ко'зим бо'латуриб бир иш чиқаролмай о'тирибман, қойил...

— Jim bo'l, suqatoy o'lgur, kinnang kiradi-ya... Ovqat yeyishga ko'z kerakmas, shundog'am qo'ling o'radek og'zingni toradi. Shaytonga ko'z odam bolalarni yo'ldan urush uchun kerak. Sen dabdala o'lgurga ko'zlar ham hayf...

— Bo'ri-bo'ri, ko'r vaysayverma, shundog'am ichingga hech vaqo kirmay, ko'zlarim tinib ketuapti...

— Shuncha narsani ko'rib turib, yeya olmagandan keyin qiyin-da. Yaqinroq kelsang oshatib qo'yatmidim!...

— Ha, yuqmay ketsin, bilaman seni qanday qilib oshatishingni... Og'zi-burtnini qon qilmochimisan! Bilib qo'y, bundan bu yog'iga senga dummimiyam tutqizmiytman...

— He, duming boshingdan qolsin, sassiq...

Она shayton bolasi bilan dahanaki jang qilib turganda Xoja hamyonidan pul chiqarib, bekaning yoniga qo'ydi.

— Ha, qachondan beri, ja? — hamon teradan kelib shang'illadi beka.

— O'zingiz aydingiz-ku...

— Saviley, nima depman?

— Bog'chada g'alayon bo'ldi, yangi oshpaz oldim deb...

— Desam nima?

— Men u oshpazni yaxshi bilaman. Kamsuqum, ingvoni xotin. Bolalarning haqini o'ziyam yemaydi, biruvorgaym yedirmaydi. Shunga, yo'ldan ikkita issiq non olvolning deuyarman-da, bo'lmasa, bugun och qolmasiz.

— U naqa taqvodor oshpazni menga keragi yo'q, o'zi taqvodorlardan mashuudog bo'ldim, — deb beka o'zini tomo'g'iga arra qildi, — boramman-u, issig'ida dummimiyam tutaman.

— Chakki qilasiz, qaytaga qulog'ingiz tinch bo'ladi, bolalarning yegan-ichгани ichiga tushadi, tekshir-tekshirlardan ham qullasiz...

— Endi mening ishlarimga aralashmang, nima qilishimni o'zim bilaman...

— Аралашман, нимага аралашмас эканман, эр-хотин кўшхўкиз деб кўйибдилар, ўртада болалар бор, ахир!..

— Вой-во-ей... яна ҳамду, сано... Томиз кетиб қолган ўзи сизни. Энди гапнинг пўст-қалласи бундай, бутундан тушганимиз бўлак бўлими, бас, йўлимиз ҳам, тутимимиз ҳам бўлак. Гап тамом, вассалом!..

— Ана, яшанг! — деб бекани олқишлади она шайтон, — ўртадаги арқонни узаш мана бунақа бўлади, қойил, номард бўб туриб марднинг ишини қилдингиз, офарин!

Бу ёқда Шайтонвачча ўз дардида жикиллади:

— Боғчадаги ағдар-тўнтарларни ўз қулөгинг билан эшитдинг-а, она. Билиб кўй, энди мен у ёққа бормайман, катта ака билан мактабга бораман.

— Мулла бўлтилари келиб қолдими, вой тавия-ей... Бу жонсаракликлар ким учун, nonkўr! Одамлар ўз болаларини ўйлаганда, мен нимага сени ўйла-маситим керак. Ўйлайман, кеча-ю, кундуз ўйлайман... Буюкка ке пешонангдан бир ўтиб кўй, зора толеинг қулиб қолса...

— Билиб турибман, пешонамдан дарча очиб кўймоқчисан, жа айёрсан-а, она!

— Шунга билар экансан нимага яна "мактабга бораман" лаб қолдинг хомкалла?

— Мен хомкалла бўлсам, сен кўр қалласан, энди мениям ишларимга аралашма, биззиям йўлимиз, тутимимиз бўлак, билдингми?

— Билмадим...

— Э, билмасанг, билма-е, сен ўзи мени қачон билдингми?

— Шундай қилиб, йўлим, тутимим бўлак дегин?

— Бўлак...

— Онангданам донороқ бўб кетдингми?

— Аллақачон...

— Тўрт томонинг қиблами?

— Ҳа, хоҳлаган еримга бораман!

— Мабодо бурнингни тортиб, олдимга бош уриб келсанг-чи?

— Келмайман!

— Аралашман, нимага аралашмас эканман, ер-хотин qo'shbo'kiz deb qo'yibdilar, o'tada bolalar bor, aхir!..

— Voy-vo-ey... yana hamd-u, sano... Tomiz ketib qolgan o'zi sizni. Endi gapning po'st-qallasi bunday, butundan to'shagimiz bo'lak bo'ldimi, bas, yo'limiz ham, tutimimiz ham bo'lak. Gap tamom, vassalom!..

— Ана, yashang! — deb bekani olqishladi ona shayton, — o'tadagi arqonni uzish mana bunaqa bo'ladi, qoyil, nomard bo'b turib mardning ishini qildingiz, ofarini!

Бу yuqda Shaytonvachcha o'z dardida jikilladi:

— Boғ'chadagi aғ'dar-to'nartarни o'z qulog'ing bilan eshitding-а, она. Bilib qo'y, endi men u yuqda bormayman, katta aka bilan maktabga boraman.

— Mulla bo'lg'itari kelib qoldimi, voy tavuya-ey... Bu jonsarakliklar kim uchun, nonko'r! Odamlar o'z bolalarini o'yaganda, men nimaга seni o'yamasligim kerak. O'yayman, kecha-yu, kunduz o'yayman... Bu yuqqa ke reshonangdan bir o'rib qo'yay, zora toleying kulib qolsa...

— Bilib turibman, reshonamdan darcha ochib qo'ymoqchisan, ja ayuorsan-а, она!

— Shuni bilар ekansan nimaга yana "maktabga boraman" lab qolding homkalla?

— Men homkalla bo'lsam, sen ko'r kallasan, endi meniyam ishlarimga aralashma, bizziyam yo'limiz, tutimimiz bo'lak, bildingmi?

— Bilmaдим...

— Э, bilmasang, bilma-е, sen o'zi meni qachon bildingmi?

— Shunday qilib, yo'lim, tutimim bo'lak degin?

— Bo'lak...

— Onangdanam donoroq bo'b ketdingmi?

— Allaқachon...

— To'rt tomoning qiblam?

— Ҳа, xohlagan yerimga boraman!

— Mabodo burningni tortib, oldimga bosh urib kelсанг-чи?

— Kелмайман!

— Келсанг нима қилай?

— Билганингни...

— Келишликми?

— Келишлик!

— Қўли ташла, бўлмаса...

— Мана...

Шайтонвачча онасининг қўлига қаршилиб каф-тини ташлади-ю, қўлга тушди. Она шайтон уни оёғининг остига олиб, майдалаб роса эзди. Анови қарзлариниям яхшилаб узди. Тавбасига таянтириб деди:

— Хожабекани сени деб йўлдан урдим, дабдала. Ўшанинг пайдидан бўл энди. Мактабга борармишлар... Шопмасанг, борасан... ўзимизиям шундоқ мактабларимиз, доруфунуларимиз борки, э, ха-а-а... дунёни титратади, дунёни... Фақат у ерларга боришга сен ҳозирча ҳомлик қиласан...

ИККИ ДОНА НОН

(ёки янги ошпазнинг янгича дарслари)

Янги ошпаз Хожа айтандек ишта иккита нонни намойишкорона кўттириб келди. Ҳа, бош-қалар кўрсин деб шундай қилди. Уни ростдан ҳам кўпчилик кўрди. Айниқса, зовхознинг эси оғиб қолай деди. "Тавба, ўрмонга ўтин кўтариб келган одамни энди кўришим", деб гудраниб қўйди. Хожабека бўлса "Ҳали кўрашим, синамаган отнинг сиртидан ўтма деганлар" деб қолларини чимирди. Қоровул яғири чиккан дўпписини қўлга олиб, узоқ ҳидлади...

Янги ошпаз завхоздан масаллиқларни тарозидла тортиб ола бошлади.

— Э, — деди завхоз зардаси қайнаб, — бунақа тортиб олишингизда мени хонавайрон қиласиз-ку, холажон?

— Мента манови қогозлатисини бер, болам, бош-қаси билан ишим йўқ...

— Бошқасимини, бошқасини эгалари бор, эгалари, билдингизми?... Икковимиз бундо-о-оқ келишимиз ишламасақ бўлмайди...

— Келсанг нима қилай?

— Билганингни...

— Келишдикми?

— Келишдик!

— Қўли ташла, бўлмаса...

— Мана...

Шайтонвачча онасининг қўлига қаршилиб кафтини ташлади-ю, қўлга тушди. Она шайтон уни оёғининг остига олиб, майдалаб роса эзди. Анови қарзлариниям яхшилаб узди. Тавбасига таянтириб деди:

— Хожабекани сени деб йўлдан урдим, дабдала. Ўшанинг пайдидан бо'ли энди. Мактабга боратмишлар... Шопмасанг, борасан... о'зимизиям шундоқ мактабларимиз, доруфунуларимиз борки, е, ха-а-а... дунёни титратади, дунёни... Фақат у ерларга боришга сен ҳозирча ҳомлик қиласан...

ИККИ ДОНА НОН

(ёки янги ошпазнинг янгича дарслари)

Янги ошпаз Хожа айтандек ишта иккита нонни намойишкорона қўлга қистирб келди. На, бошқалар кўрсин деб шундай қилди. Уни ростдан ҳам кўпчилик кўрди. Айниқса, зовхознинг эси оғиб қолай деди. "Тавба, о'тмонга о'тин кўтариб келган одамни энди кўришим", деб гудраниб қўйди. Хожабека бо'лса "Ҳали кўрашим, синамаган отнинг сиртидан ўтма деганлар" деб қолларини чимирди. Қоровул уағ'ини чиққан деганлар қўлига олиб, узоқ ҳидлади...

Янги ошпаз завхоздан масаллиқларни тарозидла тортиб ола бошлади.

— Э, — деди завхоз зардаси қуянаб, — бунақа тортиб олишингизда мени хонавайрон қиласиз-ку, холажон?

— Мента манови қого'озлатисини бет, болам, бош-қаси билан ишим йўқ...

— Нолима-е, келишиш бундан ортиқ бўладими, болаларга бир сиқим, бир сиқим кўшиб юбор, са-
воб бўлади демайман-ку...

а?

Бу гап-сўзларни эшитиб турган Хожабеканинг тили қичиди:

— Бу дейман, холажон, ошпазлик дипломингиз бормиди? Бу томонларини сўраб-суриштирмай ишга олвордик сиззи.

Ошпаз эшитса ҳам эшитмаганга олиб, ишини давом эттираверди. Тарози устида тапта туттишлари-
ни ёмон кўради. Ахир янглишиб кетиш мумкин-да.
Тош-тарози деб кўйибдилар бунни. Охиратда жавоби бор.

— Бошлигингиз сиздан тап сўраптилар, ё куло-

дан об кўйганми? — деди завхозга жон битиб.
— Ха, мени чапгитмантлар, бунақа пайтда куло-

фимга пахта тикиб оламан. Болаларнинг ҳақиқа хис-
нат бўёб қолмасин-да, айланай, шакардан тортинг...
Хожабеканинг қони миясига урди. Шу пайтгача у ўзига нисбатан бунақа беписандликка дуч келмаган эди. На илғож, тишн-тишга босишга мажбур. Кўпчи-
ликнинг хоҳиши... Ошпаз индамадими, демак дип-
ломни йўқ. Иссиғида қовушини тўғрилаб қўяман,
кўнглидан ўтказди Хожабекка.

Ошпаз масаллиқларни олиб, хотиржам бўлиб ол-
гач, Хожабеккага юзланди:

— Диплом сўрадингизми, холагиз ўргилсин?

— Шундай, бизда дипломсиз ишлаб бўлмайди.
— Бор-да, айланай, бўлганда қандоқ, бир эмас
иккита. Олдин училишини битирганман, кейин
техникумини. Болалар қарда бўлса ўша жойларда
беармон ишлаганман. Шу десангиз мен пиширтган
овқатларни еган болалар полвон-полвон бўлиб, хоки-
му, вазир бўлиб ишлашпти, чемпион боксчилари
канча, ўх-ўх-ўх...

Бу гапларни эшитиб турган шайтонвачча астой-
дил гижиниб деди:

— Сен кампиришо эртанингни бориб катта холагинга
айт, болалар полвон, полвон бўлармиш? Биз-чи,

— Нолима-е, келишиш бундан ортиқ бо'ладими,
болаларга бир сиқим, бир сиқим қo'шиб уявор, савоб
bo'лади дeмaйман-ку...

— E-e-e, ҳaл қo'шиб уяворишим ҳам бoрми, o-а?

— Бу гап-сo'зларни эшитиб турган Хoжaбеканинг тили
қичиди:

— Бу дeйман, хoлajон, oшпaзлик дипломингиз
бoрми? Бу томонларини сo'рaб-сурштирмай ишгa
oлвордик сиззи.

Ошпaз эшитсa ҳам эшитмагaнга oлиб, ишини давом
eттиравeрди. Тaрoзи устидa гaргa тутишларини уюмон
кo'гaрди. Ахир янглишиб кeтиш мумкин-дa. Тoш-тaрoзи
дeб қo'йибдилар бунни. Охирaтдa жaвoби бoт.

— Бoшлиғимиз сиздaн гaп сo'рaяптилар, уo
қулoғ'дaн oб қo'яганим? — дeди зaвхoзгa жон битиб.

— Ҳa, мeн чaлғ'итмaнглaр, бунaқa пaйтдa
қулoғ'имгa пaхтa тигиб oлaман. Болaларнинг ҳaқиғa
хуяонaт бo'б қoлмaсин-дa, айлaнaй, шaкaрдaн тoртинг...

Хoжaбеканинг қoни миясигa урди. Шу пaйтгaчa у
o'зигa нисбaтaн бунaқa бeписaндликкa дуч кeлмaгaн
eди. Нa илғoj, тишн-тишгa бoшигa мaйбур. Кo'п-
чиликнинг хoҳиши... Ошпaз индaмaдими, дeмaк дип-
ломни уo'қ. Иссиғ'идa қoвушини тo'ғ'рилaб қo'яман,
кo'нғидaн o'ткaзди Хoжaбеккa.

Ошпaз мaсaллиқларни oлиб, хoтиржaн бo'либ oлғaч,
Хoжaбеккaгa уязлaнди:

— Диплом сo'рaдингизми, хoлaнгиз o'ргилсин?

— Шундaй, биздa дипломсиз ишлaб бo'лмaйд

— Бор-дa, айлaнaй, бo'лгaндa қaндoқ, бир eмaс
иккитa. Олдин училишини битиргaнмaн, кейин тeхникa
кo'мини. Болaлар қaрдa бo'лсa o'шa жoйлaрдa бeармон
ишлaгaнмaн. Шу дeсaнгиз мeн пиширтгaн oвқaтларни
eгaн болaлар полвон-полвон бo'либ, бoкин-а, вaзир
бo'либ ишлaшaпти, чемпион бoксчилари қaнчa, o'х-
o'х-o'х...

Бу гапларни эшитиб турган Шaйтoнвaччeкa астойдил
гижиниб дeди:

— Сен кaмпиршo эртaнингни бoриб кaтa хoлaггa
aйт, болaлар полвон, полвон бo'лaрмиш? Биз-чи, биз
ишлaгaнмaн, Хoжaбеккeкa, зaвхoзгa, қoғoвчи, бу

биз шайтонлар-чи, Хожабека-чи, завхозчи, коровулчи, бу ёқда қанча дўмбиллаган, сўмбиллаган оғалар... Уларни нафси йўқми? Олдин пишқоқни ўзингга ур, кейин бировга...

— Нимата ўша ёғлиқ жойларда ишловурмалингиз, холажон? — деб кампирнинг жигита тегмоқчи бўлди завхоз.

— Ишловурдим, холанг ўргилсин, ишловурдим, шу десанг шайтони зўр завхўзлар билан ҳеч чиқишолмалим-да. Тиқилиб ўлгулар, Худодан кўрқимас эди-да. Болани ҳақими, етимми ҳақими, есири ҳақими, уларга барибир... Сиз унақамасиз шекилли, болам, вой бўйларингизга тириттон...

Завхўз билан Хожабека “ҳа”ям, “йў”ам демай, тескари қараб, чиқиб кетишди.

ХОЖАБЕКА ХУРСАНД

(ёки Бисмилло холанинг кетиши)

Хожабека янги ошпазнинг олдида хўфсаласи тир бўлиб чиқди. Юрати сиқилиб хонасига киргиси келмади. Асабий бир аҳволда ҳовлини айланган бўлди. Фарошнинг ишидан ишқал топиб, аламлидан чиқмоқчи эди, аксита олиб ҳаммаёқ ёғ тушса ялаудек, саранжом-сарипшта экан. Шайтонвачча ҳам ундан ажрамай бирон нарсани кўзига олабўжи қилиб кўрсатмоқчи бўлди-ю, улдасидан чиқолмади. Ўзи Бисмилло хола бош суққан жойда шайтонларнинг оёқ-қўли боғланарди. Ёмонни яхши, яхшини ёмон қилиб кўрсатиша олмасди. Шайтонваччанинг ичи қўлдиради. Ошқозони ўлгу ҳар доимгидек бир нима сўраб бонг урипти. У нима қилишини билмай аста беканинг қорнига қўлоқ соғди. Беканинг ҳам қорни беканинг қорнига қўлоқ берди. Шайтонвачча ўзича иш-зова бўлиб, қўлдираб берди. Шайтонвачча ўзича иш-шайди. Янаям қўлдирамасинми, эрталабки нонуш-тани пажас ораси туширди-ку. Бека эрита жаҳл қилишдан нарига ўтмади. Бечорагина, бир вақтлар еганиям олдида, емаганиям олдида турган. Энди бўлса, уни ҳар томондан сиқиб қўйишди. Ахир уям олам-ку, фарипштамас. Буни устига ёш, катта-катта

юқда қанча до‘мбллаган, со‘мбллаган оралар... Улати нафси ю‘ғми? Олдин ричоқни о‘зингга ур, кейин бировга...

— Нимата о‘ша юғлиқ жойларда ишловурмалингиз, холажон? — деб кампирнинг жигита тегмоқчи бўлди завхоз.

— Ишловурдим, холаңг о‘ғилсин, ишловурдим, шу десанг шайтони зо‘р завхо‘злар билан hech қишолмадим-да. Тиқилиб о‘лгулар, Худодан қо‘рқимас эди-да. Болани ҳақими, yetimmi ҳақими, yesitti ҳақими, ularga барибир... Siz unaqamassiz shekilli, bolam, voy bo‘ylaringizga gurgitton...

Завхо‘з билан Хожабека “ha”ям, “yo‘g”ам демай, teskari қараб, chiqib кетishdi.

ХОЖАБЕКА ХУРСАНД

(юки Бисмилло холанинг кетиши)

Хожабека янги ошпазнинг олдида нафсаласи тир бўлиб чиқди. Yuragi siqilib хонасига кирgisi келмади. Asabiy bir ahvolda hovlini aylangan bo‘ldi. Faroshning ishidan ishkal topib, alamdan chiqmoqchi edi, aksiga olib hammayoq yog‘ tushsa yalagudek, sarangjom-ripishda ekan. Shaytonvachcha ham undan ajramay biron narsani ko‘ziga olabo‘ji qilib ko‘rsatmoqchi bo‘ldi- biton narsani ko‘ziga olabo‘ji qilib ko‘rsatmoqchi bo‘ldi- yu, uddasidan chiqolmadi. O‘zi Bismillo xola bosh suqgan joyda shaytonlarning oyog‘-qo‘li bog‘lanardi. Yomonni yaxshi, yaxshini yomon qilib ko‘rsatisha olmasdi. Shaytonvachchaniing ichi quldirdi. Oshqozoni o‘lgur har doimgidek bir nima so‘rab bong urgardi. U nima qilishini bilmay asta bekaning qoriga quloq so‘gdi. Bekaniyam qorni bezovta bo‘lib, quldirab berdi. Shaytonvachcha o‘zicha ishsaydi. Yanayam quldiramasinmi, ertalabki nonushtani raqdos onasi tushirdi-ku. Beка eriga jahli qilishdan nariga o‘tmadi. Bечoragina, bir vaqtlar yeganiyam oldida, yetmaganiyam oldida turgan. Endi bo‘lsa, uni har tomondan siqib qo‘yishdi. Ahir uyam o‘lam-ku, ripishlamas. Buni ustiga yosh, katta-katta yeb, ichkisi, o‘ynab-kulgisi

еб, ичкиси, уйнаб-култиси келади... Илгари ҳар куни бу пайтда уни шохона дастурхон кутарили. Шунинг эслаб, Шайтонвачча беканинг кулоғига аста шивирлади:

— Бекам, хонангизга киринг, хонангизга, ис-
синк, жиззали нон билан қаймоқ кўтиб қолди, ҳа!

Хожабеканинг чиройи очилди. Наҳотки шундай бўлса? Бунақа меҳрибончиликлар ошпаз билан завхонинг қўлидан кетарди. Ҳа, бири қаймоқ олиб келса, бири жиззали нон олиб кетарди. Янги ошпаздан-ку умид йўқ. У қотган нонини раво кўрмайдди. Ҳалиям завхозим менга солиқ. Хожабека Шайтонваччанинг васвасига учиб, ширин хайоллар билан хонасига кирди. Кирди-ю, тарвузи қўлтиғидан тушди. Жаҳли чиқиб, завхонинг тўрига гишт қалай кетди: “Бевафо, зикна ўлтур... ошпаз-ку тақвосини баҳона қилади, сен-чи? Сен, нимангиди баҳона қилсан, томсагинга томдиратган кўрумоқ. Шошмай тур, шу қилганингга сениям думингиди тугаман...”

Шайтонвачча энди бекага қарши ҳужумга ўтди:

— Ўзингиздаям айб бор, бекам, эрта билан Хожангиз берган пулни олганингизда мана ҳозир иккита сўлқилдоқ нон билан доғсиз ҳам тешиб чиқмасиди! Шўнақа, девона аразласа тўрасига зарар дейдилар...

— Ҳеч қачон, — деди Хожабека қўлтиғидан қоринини чангаллаб, — очимдан ўлсам ўламаники, энди у сўхтаси совуққа қўл бўлмайман...

Бекани ҳар тарафдан кўзга кўринмас бир куч эзарди. Хонага ситмай, яна ташқарига қараб юрди. Аммо остонадан чиқмаёқ Бисмилло ҳолага йўлиқди.

— Ассалому алайкум ва раҳматуллоҳу ва барокатуҳу, — дея бекадан олдин салом берди у. Бека зўрма-зўраки жилмайди.

— Келинг ҳола...

— Ҳизирни йўқласам бўлар экан, қаранг, шетта экансиз, қоқиндик...

— Ҳа, энди сизни дуоларингиз билан Ҳизир бўсак-бўбимиз-да, — кесатли Хожабека.

— Бўлинг, илойим, бўлинг, ўзи боғалар билан ишлайдиганлар ярим Ҳизир бўлиб қолишади. Бола-

келди... Илгари ҳар куни бу пайтда уни шохона дастурхон кутарди. Шунинг эслаб, Шайтонвачча беканинг қўлига аста шивирлади:

— Бекам, хонангизга кинг, хонангизга, иссиқ, жиззали нон билан қаймоқ кўтиб қолди, ҳа!

Хожабеканинг чиройи очилди. Наҳотки шундай бўлса? Бунақа меҳрибончиликлар ошпаз билан завхонинг қўлидан келарди. Ҳа, бири қаймоқ олиб келса, бири жиззали нон олиб келарди. Янги ошпаздан-ку умид йўқ. У қотган нонини раво кўрмайдди. Ҳалиям завхозим менга солиқ. Хожабека Шайтонваччанинг васвасига учиб, ширин хайоллар билан хонасига кирди. Кирди-ю, тарвузи қўлтиғидан тушди. Жаҳли чиқиб, завхонинг тўрига гишт қалай кетди: “Бевафо, зикна ўлтур... ошпаз-ку тақвосини баҳона қилади, сен-чи? Сен, нимангиди баҳона қилсан, томсагинга томдиратган қўрумоқ. Шошмай тур, шу қилганингга сениям думингиди тугаман...”

Шайтонвачча энди бекага қарши ҳужумга ўтди:

— Ўзингиздаям айб бор, бекам, эрта билан Хожангиз берган пулни олганингизда мана ҳозир иккита сўлқилдоқ нон билан доғсиз ҳам тешиб чиқмасиди! Шўнақа, девона аразласа тўрасига зарар дейдилар...

— Ҳеч қачон, — деди Хожабека қўлтиғидан қоринини чангаллаб, — очимдан о'лсам о'ламаники, энди у сўхтаси совуққа қўл бўлмайман...

Бекани ҳар тарафдан кўзга кўринмас бир куч эзарди. Хонага ситмай, яна ташқарига қараб юрди. Аммо остонадан чиқмаёқ Бисмилло ҳолага йўлиқди.

— Ассалому алайкум ва раҳматуллоҳу ва барокатуҳу, — дея бекадан олдин салом берди у. Бека зўрма-зўраки жилмайди.

— Келинг ҳола...

— Ҳизирни йўқласам бўлар экан, қаранг, шетта экансиз, қоқиндик...

— Ҳа, энди сизни дуоларингиз билан Ҳизир бўсак-бўбимиз-да, — кесатли Хожабека.

— Бўлинг, илойим, бўлинг, ўзи боғалар билан ишлайдиганлар ярим Ҳизир бўлиб қолишади. Бола-

лар бу... ўх-ҳ-ў-ў, ҳазилакамми... улар илоҳий уруғ-
лик! Улар дунёга келмай қўйса замона охир бўла-
ди-я...

Бу гаплардан беканинг энсаси қотди. Чуккур эс-
наб, холанинг тапини бўлди:

— Менда ишингиз бормиди?

— Шу... — дея Бисмилло хола Хожабеккага бош-
дан-оёқ қараб қўйди, — кетмоқчиман, жавоб бер-
сангиз.

Хожабек бирдан енгил тортиб кетди. Халидан
бери уни эзиб турган кўринмас қўллар қўйиб юбор-
гандек бўлди.

— Вой қачон? — қўтилмаганда овозлари жаранг-
лаб кетди беканинг.

— Шу бутун, ҳозир, айланай... Ҳа, сафарим қари-
ди...

— Ҳай-ҳай, — деб юборди Шайтонвачча суюнга-
нидан, — бундай хушхабарга қўй суйвориш керак,
бекам, қўй. — Вой-ей, бизизм кўчамизда байрам
бўлар экан-ку, ниҳоят. Ўйлаб ўтирмасдан жавобини
беринг-а бекам, даф бўлсин-а!

Бека холага зимдан қараб тилғетламалик қилмаёт-
ганини сезгач, ўзи тилғетламалikka ўтди:

— Билсак бўлашим, бизларни етим қилиб, қаёқ-
ларга кетяпсиз?

— Бозорга...

— Мозорга? — ҳайрон бўлди Хожабек, — қў-
йинг-е...

— Мозорғамас бозорга... айтишадик, отанг бо-
зор, онанг бозор деб, ўша ёққа чақиряпти.

Хожабеканинг қўлоти тагига келиб Шайтонвачча
жикиллади:

— Эй-й-й, бунча чайналасиз, бекам, бозоргами,
очик мозоргами, нима фарқи бор, бу ердан даф
бўлса бўлди-да, барибир хотинлигингизга борасиз-
да, бекам, сочингиз узун ақлинигиз қисқа...

— Вой бозорда нима бор сизга, шу ёшингизда
олибсотарлик қиласизми?

— Ҳа, йў-ў-ў... бозорқўм, барака топув, жулдам
ҳалол, тақволи одам, ўша чақиряпти. Айтишча, бо-
зорда хотин-халаж кўтайиб, тартиб, интизом бузи-
либ кетганмиш, шунини йўлга солиб беринг деганти.

бу... о'ҳ-ҳ-о'-о', ҳазилакамми... улар илоҳий уруғ'лик!
Улар дунёга келмай қо'йса замона охир бо'лади-я...
Бу гаплардан беканинг энсаси қотди. Чуқур эснаб,
хोलаниг гарини бо'лди:

— Мenda ishingiz bormidi?

— Shu... — deya Bismillo xola Xojabekaga boshdan
oyoq qaratib qo'ydi, — ketmoqchiman, javob bersangiz.
Xojabeka birdan yengil tortib ketdi. Halidan beri
uni ezib tutgan ko'rinmas qo'llar qo'yib yuborgandek
bo'ldi.

— Voy qachon? — kutilmaganda ovozlari jarganglab
ketdi bekaning.

— Shu bugun, hozir, aylanay... Ha, safatim qatidi...

— Hay-hay, — deb yubordi Shaytonvachcha
shaytonidan, — bunday xushxabarga qo'y so'zlovish
kerak, bekat, qo'y. — Voy-ey, bizizmat ko'chamizda
bayram bo'lar ekan-ku, nihoyat. O'ylab o'tirmasdan
javobini bering-a bekat, daф bo'lsin-a!

Beка xolaga zimdan qaratib tilov'lamalik qil-
mayotganini sezgach, o'zi tilov'lamalikka o'tdi:

— Bilsak bo'ladimi, bizlarni yetim qilib, dayoqlarga
ketaypimiz?

— Bozorga...

— Mозorga? — hayton bo'ldi Xojabeka, — qo'ying-

— Mозorgamas bozorga... aytishadiku, otang bozor,
onang bozor deb, o'sha yuqda chaqirishayapti.

Xojabekaning qulog'i tagiga kelib Shaytonvachcha
jikiladi:

— Ey-y-y, buning chaynalasiz, bekat, bozorgami,
ochiq mozorami, nima farqi bor, bu erdan dab bo'lsa
bo'ldi-da, bariбир хотинligingizga borasiz-da, bekat,
buning uzun aqlingiz qisqa...

— Voy bozorda nima bor sizga, shu yoshingizda
olibotarlilik qilaymizmi?

— Ha, yo' o' o'... bozorga'qum, baraka topuv, juda-
yulm halol, taqvoli odam, o'sha chaqirayapti. Aytishcha,
bozorda хотин-халаж кўтайиб, тартиб, интизом бузилиб
кетганмиш, шунини йўлга солиб беринг деганти.

Шайтонвачча ундок қилиб ҳам кўрди, бундоқ қилиб ҳам... Барибир, жанжал чиқара олмади. Уринишлари бекор кетди. Оч-наҳор қолди.

ЯНГИЧА ТУШЛИК

(ёки қуруқ нон билан доғсунинг асалдек татиб кетиши)

Қўли ширин ошпазимиз бизларни нима билан сийлар экан деб, опалар бирин-кетин ошхонага кириб келишди.

— Бу дейман, — деди хола опаларнинг рангити-рўйига қараб, — қорнийлар ҳам очиб кетандир-а, сизларни бир зиёфат қилай...

Ошпаз хола зам-зама билан дастурхон ёзди. Ўрта-та эрта билан олиб келган иккита оби нонни қўйди. Кейин чойнакка доғсун қуйиб келди. Опалар дам дастурхонга, дам бир-бирларига хайрон бўлиб қара-шарди. Буни кузатиб турган Хожабека ичиди: “Бу кунларингдан баттар бўлларинг, ғалаён кўтариш қанақа бўларкан?” — деб қўйди.

— Нимага энди доғсун ичамиз, қуруқ чой йўқми, холажон? — дея норози бўли опалардан бири.

— Доғсун ичишни иккита сабаби бор, айланай...

— Вой, қўйинг-е, шунгайм сабабми?

— Ҳа, биринчидан чой болаларники... Уларнинг ризқини туя қилиб бўлмайди. Дилни қора қилиб қўйди. Қора-қурими аста-секин одамнинг юз-кўзига ҳам уради, хунити чиқиб, бефариста бўб қолади...

— Вой бў-ў-ў... дахшат-ку, холажон, дахшат-ку...

— Шундоқ, болажонларим, шундоқ... энди иккинчи сабабини сизларга айтсам...

— Айттинг-а, холажон, айттинг!

— Доғсун қонни тозалайди, одамни хушсурат қилади. Хотин кишининг бўлчаката ўхшаб оппоқки-на бўлиб юртанига нима етсин, ё тапим нотўғрими, айланайлар?

— Минг марта тўғри, холажон, милليون марта тўғри, бундан кейин фақат доғсун ичамиз-а, қизлар?

Shaytonvachcha undoq qilib ham ko'rdi, bundoq qilib ham... Baribir, janjal chiqara olmadi. Urinishlari bekor ketdi. Och-nahor qoldi.

YANGICHA TUSHLIK

(yoki quruq non bilan dog'suning asaldek tatib ketishi)

Qo'li shirin oshpazimiz bizlarni nima bilan siylar ekan deb, opalar bitin-ketin oshxonaга kiritib kelishdi.

— Bu deyman, — dedi xola opalarning tangi-ro'yiga qarab, — qotmilar ham ochib kelgandir-a, sizlarni bitiriyofat qilay...

Oshpaz xola zam-zama bilan dasturxon yozdi. O'tuga erta bilan olib kelgan ikkita obi nomi qo'ydi. Keyin choynakka dog'sun quyib keldi. Opalar dam dasturxonga, dam bir-birlariga hayton bo'lib qarashardi. Buni kuzatib turgan Xojabeка ichida: “Bu kunlaringdan batlar bo'llaring, g'alayon ko'tarish qanaga bo'lar-kan?” — deb qo'ydi.

— Nimaga endi dog'sun ichamiz, quruq choyni yo'qmi, xolajon? — deya noroz bo'ldi opalardan bit.

— Dog'sun ichishni ikkita sababi bor, aylanay...

— Voy, qo'ying-e, shungayam sababmi?

— Ha, birinchidan choyni bolalarniki... Ularning rizaqini tuyay qilib bo'lmaydi. Dini gora qilib qo'yadi. Qora qurimi asta-sekin odamning yuz-ko'ziga ham uradi, xunigi chiqib, befarist bo'lib qoladi...

Voy bo' o' o'... dahshat-ku, xolajon, dahshat-

Shundoq, bolajonlaring, shundoq... endi ikkinchi sababini sizlarga aytam...

Aytting-a, xolajon, aytting!

— Dog'sun qonni tozalaydi, odamni hushsurat qiladi. Xotin kishining bo'lbekani o'xshab oppoqkina bo'lib yurtaniga nima yetsin, yo tapim noto'g'rimi, aylanaylar?

— Ming marta to'g'ri, xolajon, million marta to'g'ri, bundan keyin faqat dog'sun ichamiz-a, qizlar?

— Ҳа, қари билганини, пари билмайди деганлари шу-да, яшанг холажон!

— Баракалла, қизларим, баракалла, тапни тапир уққанга, жонни-жонга суққанга, деганлар машо-йихлар. Қани, нонга қаранглар...

Бу гаплардан Хожабеканинг энсаси қотиб, нонга атайлаб бебисмилло қўл урди. Шу атрофда искала-ниб юрган Шайтонваччага жон битди:

— Яшанг-е, Хожабекам, сиз ўзи бошқачасиз-да. Унча-мунчага лақиллайдиган лақмаларданмассиз. Оловринг, борига барака энди, қуруқ нон бўлсам, тешиб чиқмайди, чайнаганиз сизики, ютганингиз меники...

— Холажон, — деди опалардан бири ютиниб, — очикқанда қуруқ нон билан доғсув ҳам асалдек та-тиб кетар экан-а?

— Билмадим, айланай, лекин ҳалол таом доимо ширин татишини эшитганим бор.

— Э, — деди опалардан биттаси норози бўлиб, — юзга сиз-биздан, битта жиз-биз ўтаверсин.

Хожабeka ярқ этиб унга қаради: "Ичим экансан-ку!"

Ошпаз хола дастурхонга дуо ўқиб турган эди, оstonада бир талай тухум кўтариб завхоз кўринди.

— Хай-хай, тўхтанг-тўхтанг, айланай, нима қилипсиз, — деб уни оstonадаёқ тўхтатди ошпаз. Нимагадир холанинг жаҳли чиқиб кетди.

— Музлаткичга сизмани, сиззикига қўйиб турай, — чайналди завхоз.

— Шу ахволда-я, й-ў-ў-ў... олдин sodali сувда ювинг, қуруқ латта билан артинг, тозаланг, ана ун-дан кейин бошқа тап. Музлаткичда не-не покиза масаллилар турибди-я!

— Э-э-э, — деди завхоз Хожабekaга қараб, — ўлай агар, мен бу ошпазинигиз билан ишломийман.

— Келишинглар, келишинглар, — деди Хожабeka тижтижлагандек тиржайиб.

Тухумни sodali сувда ювиш? Опалар бир-бири-га маъноли қараб қўйинди. Сўрашга бўлмади, туш-лик вақти тулаган эди.

— Ҳаҳ, жолугар ўлгур-а, — деди Шайтонвачча

— На, қари билгани, пари билмайдиганлари шу-да, ушанг холажон!

— Баракалла, қизларим, баракалла, гарни гарир уққанга, жонни-жонга суққанга, деганлар машо-йихлар. Қани, нонга қаранглар...

Бу гаплардан Хожабеканинг энсаси қотиб, нонга атайлаб бебисмилло қўл урди. Шу атрофда искала-ниб юрган Шайтонваччага жон биди:

— Ушанг-е, Хожабекам, сиз о'зи бoшқачасиз-да. Унча-мунчага лақиллайдиган лақмаларданмассиз. Оловринг, борига барака энди, қуруқ нон бўлсам, тешиб чиқмайди, чайнаганиз сизики, ютганингиз меники...

— Холажон, — деди опалардан бири ютиниб, — очикқанда қуруқ нон билан доғсув ҳам асалдек татиб кетар экан-а?

— Билмадим, айланы, лекин ҳалол таом доимо ширин татишини эшитганим бор.

— Е, — деди опалардан биттаси норози бўлиб, — юзга сиз-биздан, битта жиз-биз о'таверсин.

Хожабeka уяқ этиб унга қаради: "Ичим экансан-ку!"

Ошпаз хола дастурхонга дуо о'қиб турган эди, оstonада бир талай тухум кўтариб завхоз кў'инди.

— Нав-нав, то'xtang-то'xtang, айланы, нима қилипсиз, — деб уни оstonадаёқ то'xtатди ошпаз. Нимгадир холанинг жаҳли чиқиб кетди.

— Музлаткичга сизмани, сиззикига қо'йиб турай, — чайналди завхоз.

— Шу ахволда-я, у-о-о-о... олдин sodali сувда ювинг, қуруқ латта билан артинг, тозаланг, ана ундан кейин бошқа гар. Музлаткичда не-не покиза масаллилар турибди-я!

— Э-э-э, — деди завхоз Хожабekaга қараб, — о'лай агар, мен бу ошпазинигиз билан ишломийман.

— Келишинглар, келишинглар, — деди Хожабeka тижтижлагандек тиржайиб.

Тухумни sodali сувда ювиш? Опалар бир-бирига маъноли қараб қўйинди. Сўрашга бўлмади, туш-лик вақти тулаган эди.

бир тулғаниб, — шундоқ ишнинг белгига теплин-а. Улай агар, бунинг тақвоси нақ тоғни толқон қилди-я, тоғни!

МАНТИ

(ёки эски ошпазнинг найранглари)

Эртасига улар яна қуруқ нон-чоё устида учрашибди. Шунда оналардан бири кечати тухум юкса-сини холага эслатиб қолди.

— Ҳа, умн, — деди хола қулиб, — завхозимиз ўзи яхши, қуйди-пишти, локин билмагандан кейин қийин-да, қизларим. Мен мумкин эмаслигини айтиб берувдим, бечорани кўрувдан нақ кўзлари те-шонасига чиқиб кетди... Индамасам уйига бориб хотинини дўстослайдиган. Емон-да, эр бечора қила-мушдек ташмалайверса, ташмалайверса-да, у ёқда хотин дематган ҳаром-харишнинг фарқига бормай, баракани осмонга учираверса, алам қилади-да...

— Вой холажон, тухумни содали сувда ювишни менам биринчи марта эшитишим, улай агар, ҳай қизлар, ё сизлар биласизларми?

— Э, қизик гапларни айтасиз-а, холажон, сода-ни увол қилиб зарил кетими, фалон сўм турал-я?

— Мана бу ерингиз-чи, айланай, — дея хола кўксига уриб сўради, — бу ерингиз неча пул тура-ди?

— Вой... билмадим, — дея ҳалиги аёл бирдан шарақлаб қулиб юборди... Унга бoshқалар ҳам қўшил-ди.

Хола ҳам қотиб-қотиб қуллилар-да:

— Нукул мен болдан келсам, сизлар тоғдан ке-ласизлар-а, — деди. Эшитинг, бу борада Аллоҳим нима деган: "Отоҳ бўлингким! Албатта жасадда бир парча гўшт бордир. Қачон у солиҳ бўлса, жасаднинг ҳаммаси солиҳ бўлур. Қачон у бузуқ бўлса, жасад-нинг ҳаммаси бузуқ бўлур. Отоҳ бўлингким! Уша нарса қалбдир". Мен кўжракака ишора қилганда Ал-лоҳим айтаётган ўша қалбни кўзда тутяпман қизла-

— Ҳа, јодугар о'ғур-а, — деди Shaytonvachcha bir to'lg'anib, — shundoq ishning beliga terding-a. O'lay agar, buning taqvosi naq tog'ni tolqon qiladi-ya, tog'ni!

МАНТИ

(yoki eski oshpazning nayranglari)

Ertasiga ular yana quruq non-choy ustida uch- rashishdi. Shunda oralardan biri kechagi tuxum yovdasini xolaga eslatib qoldi.

Ha, umi, — dedi xola kulib, — zavhozimiz o'zi yaxshi, quydi-rishti, lokin bilmagandan keyin qiyin- da, qizlaring. Men mumkin emasligini aytib bergidim, bechorani qo'rquvdan naq ko'zlari reshonasiga chiqib ketdi... Indamasam uyiga borb xotinini do'proslay- digan. Yomon-da, er bechora kalampushek tash- malayversa, tashmalayversa-da, u uyoqda xotin demagan hiron-xarishning farqiga bormay, barakani osmonga uchirayversa, alam qiladi-da...

Voy xolajon, tuxumni sodali suvda yuvishni menam birinchi marta eshlisim, o'lay agar, hay qizlar, yo sizlar bilasizlarmi?

E, qiziq gaplarni aytasiz-a, xolajon, sodani uvol qilib zaril ketimi, falon so'm tutadi-ya?

Mana bu yeringiz-chi, aylanay, — deya xola ko'ksiga urib so'radi, — bu yeringiz necha pul tutadi?

Voy... bilmadim, — deya haligi ayol birdan sharaqlab kulib yubordi... Unga boshqalar ham qo'- shildi.

Xola ham qotib-qotib qullilar-да:

Nukul men boy'dan kelsam, sizlar tog'dan kelasizlar-a, — dedi. Eshting, bu borada Allohim nima dergan: "Otoch bo'lingkim! Albatta jasadida bir parcha g'ush boridir. Qachon u solih bo'lsa, jasadning hammasi solih bo'lur. Qachon u buzug bo'lsa, jasadning hammasi buzug bo'lur. Otoch bo'lingkim! O'sha narxa qalbidir". Men ko'jrabakka ishora qilganda Allohim aytayotgan o'sha qalbi ko'zda tutayman qizlari-

рим. Биламан, ҳаммантизининг уйингизда биллур қан-
диларингиз бор. Ҳафтада бир артиб турмасангиз
кўнглингиз жойига тушмайди, ё тапим нотўғрими?

— Чанг ўтиради-да, холажон кейин шипшадан
фарқи қолмайди...

— Ҳа яшанг, ўлманг, доно қизим, одамзоднинг
қалбиам худди ўша биллурга ўхшатган бўлади. Унга-
ям "чанг" ўтиради. Афсуски, у чангни юмшоқ пахта
билан артиб, тозага бўлмайди. Қалб таом билан
кирданади. Сиз тухумни шундоғам тоза деб ўйлайсиз.
Унчалик эмас асал қизларим. Дижат қилсангиз қон
изларини кўрасиз. Қонни Аллоҳ бандасига ҳаром қил-
ган. Қоннинг ботмониам ҳаром, заррасиам ҳаром.
Тухумни ювмасдан музлаткича кўйсангиз, биллинг-
ки, ичида нимаики бўлса, барига кароҳати уради.
Ҳаром қилмасам макруҳ қилиб қўяди. Макруҳ дета-
ни ҳалол билан ҳаромнинг ўртаси дегани. Қарабсиз-
ки, уни еганингиздан кейин қалбингиз кирганиб
бораверди, бораверди... Қалбнинг кўзи бекилиб,
шайтон курғур қаёққа етакласа, одам шу ёққа юра-
литган бўлиб қолади.

— Вой холажон, сиз гапиряпсиз-у, мен кўрқиб
кетяпман...

— Эй, — деди юзта сиз-биздан, битта жиз-биз
яхши, деган хотин энсаси қотиб, — шунчалик экан,
тухумни емай кўяқоламиз-да. Шунгайм ота тўри қози-
хонами?

— Йў-ўк, жоним болам, — деди хола сертак
тортиб, — тухумдан бошқа таплар ҳам бор. Мана,
масалан, чой дамлаб туриб чойнакни қопқоғини ус-
тол устига юзи билан қўйдингизми, тамом бир чой-
нак чой макруҳ бўлиб қолди. Чунки сиз қопқоғини
қўйган жойга, албатта, шайтон ўлгур атайлаб бўша-
ниб қўйган бўлади. Унинг ахлати қопқоққа илашиб
чойнаклати чойга тушди. Уни қанча одам ичса, ба-
рини қалби кирланади. Ёки бўлмасам, қозоннинг
қопқоғини олиб кўринг, униям юзи билан қўйиб,
яна ёпсангиз... тамом... Умуман, олганда, қопқоқни
нарсаларни олиб қўйганда орқа тарафи билан қўйиш
керак. Ҳа, юзи тепага қараб турсин...

Биламан, ҳамманингизнинг уйингизда биллур қандиларингиз
бор. Ҳафтада бир артиб тутмасангиз қонглингиз юзига
тушмайди, уо гарим нотўғрими? — деди.
— Чанг о'тиради-да, холажон кейин шипшадан фарқи
қолмайди...

— На ушанг, о'лманг, доно қизим, одамзоднинг
қалбиам худди о'ша биллурга о'хшатган бо'лади.
Унгуям "чанг" о'тиради. Афсуски, у чангни юм-
шоқ пахта билан артиб, тозага бо'лмайди. Қалб таом
билан кирланади. Сиз тухумни шундоғам тоза деб
о'йлайсиз. Унчалик эмас асал қизларим. Диққат қилсангиз
қон изларини ко'тасиз. Қонни Аллоҳ бандасига ҳаром
қилган. Қоннинг ботмониам ҳаром, зарғасиам
ҳаром. Тухумни ювмасдан музлаткича қо'йсангиз,
биллингки, ичида нимаики бо'лса, барига кароҳати уради.
Ҳаром қилмасам макруҳ қилиб қо'yadi. Макруҳ
дегани ҳалол билан ҳаромнинг о'ртаси дегани. Қарабсизки,
уни уеганингиздан кейин қалбингиз кирганиб боғаветди,
боғаветди... Қалбнинг ко'зи бекилиб, шайтон қурғур
қавоққа етакласа, одам шу yoғқа yурадиган бо'либ
қолади.

— Вой холажон, сиз гапиряпсиз-у, мен қо'рқиб кет-
япман...

— Ey, — деди yузта сиз-биздан, битта jиз-биз yахши,
деган xотин энсаси qотиб, — шунчалик экан, тухумни
yемай қо'йақoламиз-да. Шунгаyам ота го'ти qoзи-
хонами?

— Yo' o'q, jоним болам, — деди xола сертак тор-
тиб, — тухумдан бошқа гаpлар ҳам бор. Мана,
масалан, чой дамлаб турib чойнакни qорqoғини ус-
тол yузи билан қо'yдингизми, тамом бир чойнак
чой макруҳ бо'либ qолди. Чунки сиз qорqoғини
qo'yган жойга, албатта, шайтон о'лгур атайлаб бо'шаниб
қо'yган бо'лади. Унинг ахлати qорqoғқа илашиб
чойнаклати чойга тушди. Уни qанча одам ичса,
барини qалби кирланади. Ёки бўлмасам, qозоннинг
qопқоғини олиб кўринг, униям yузи билан қо'yиб,
яна ёпсангиз... тамом... Умуман, олганда,
qопқоғини олиб қўйганда орқа тарафи билан қўйиш
керак. Ҳа, yузи тепага qараб туpсин...

— Вой-ей, яшашни жа кийин кивордингиз-ку, холажон.

— Мен айтганларни қилсангиз яшашингиз фақат осонлашди, айланай, жоним болам...

— Бугунга етади холажон, биз сочи узун, ақли қисқаларни жа олим қилиб юборманг, бошингизга бало бўламиз, — деди жиз-бизни хуш кўрадиган хотин.

Шу пайт оstonада икки кўли кўксида эски ошпаз пайдо бўлиб қолди. Вой уни кўриб Шайтонваччанинг яйраб кетганлари. Кўзига оловдек, иссиқ бо-силди-да.

— Ассалому алайкум, яхшилар, — деди ошпаз икки бўкилиб, — эгилган бошни қилич кесмас, деган эканлар машойихлар, — дея у хандон отиб кўлди. — Кейин машойихлар яна айтган эканки, бир кун туз ичган жойга қирқ кун салом деб, шу сиз яхшиларни соғиниб, кўртани келдим. Шунча йил ишладим, ишқилиб ёмон бўлмамим. Насибам узилган экан, кетдим. Энди ўртадаги опа-сингилдингиз йўқолмасин. Олдинда қўда-андачилик деган гаплар бор. Тўй-тўқинларда тўмтайишиб юрмайлик. Яраш ошпаз бир тобора думбали манти қилиб келувдим. Нима дейсизлар, сингилжонлар, кетадими?

— Кетишам гапми, нақ қизиб турган тошга сув сеппандек гап-ку, — деди Шайтонвачча нафси чуқилиб, — ҳақиқат бор экан-у, бундоқ.

— Қирқ кун салом дедингизми? — атайлаб сўради жиз-бизни хуш кўрадиган хотин.

— Шундоқ, жонидан.

— Вой бў-ў-ў... қирқ кун-а, қирқ кун яраш оши ерканмиз-да, а, хов қизлар! — деди у тантана билан.

— Бош устига, етса молим, етмаса жоним...

— Худо бераман деса ўзига осон экан-да.

— Оҳ, қандоқ яхши-я, — деди Шайтонвачча гап-сўзлардан яйраб, — бу одам боғларни Раҳмоний зиёфат билан шайтоний зиёфатнинг унчалик фарқида боришмайди. Собиқ ошпазнинг шайтони онамдан ҳам зўр экан, йўлини топибди, қандини урсин. Жолутарининг гапларидан, қуруқ қошиқ оғиз йиртар

— Вой-уеу, яшашни жа қийин қивордингиз-ку, холажон.

— Мен айтганларни қилсангиз яшашингиз фақат осонлашди, аylanay, jonim bolam...

— Bugunga etadi xolajon, biz sochi uzun, aqli qisqalarni ja oltin qilib yubormang, boshingizga balo bo'lamiz, — dedi jiz-bizni hush ko'radigan hotin.

Shu payt ostonada ikki qo'l ko'ksida eski oshpaz paydo bo'lib qoldi. Voy uni ko'rib Shaytonvachchaniing yayaib ketganlari. Ko'ziga olovdek, issiq bosildi-da.

— Assalom-u alaykum, yaxshilar, — dedi oshpaz ikki bukilib, — egilgan boshni qilich kesmas, degan ekanlar mashoyixlar, — deya u xandon o'tib kildi. — Keyin mashoyixlar yana aytgan ekan, bir kun tuz ichgan joyga qirq kun salom deb, shu siz yaxshilarni sog'inib, ko'rtani keldim. Shuncha yil ishladim, ishqilib yomon bo'lmadim. Nasibam uzilgan ekan, ketdim. Endi o'rta'dagi opa-singilimiz yo'qolmasin. Oldinda quda andachilik degan gaplar bor. To'y-to'kinlarda tuntuylashib yurmaylik. Yarash oshiga bir tog'ota dumbari manti qilib keluvdim. Nima deysizlar, singiljonlar, ketadimi?

Ketisham gapmi, naq qizib turgan toshga suv seppandek gap-ku, — dedi Shaytonvachcha nafsi chuqilib, — haqiqat bor ekan-u, bundoq.

— Qirq kun salom dedingizmi? — aтайлаб so'radi jiz-bizni hush ko'radigan hotin.

— Shundoq, jonidan.

Voy bo'-o'-o'... qirq kun-a, qirq kun yarash oshi erkanmiz-da, a, hov qizlar! — dedi u tantana bilan.

— Bo'sh ustiga, yetma molim, yetmаса jonim...

Xudo beraman desa o'ziga oson ekan-da.

— Oh, qandog' yaxshi ya, — dedi Shaytonvachcha gap-s'ozlardan yayaib, — bu odam bog'larni Rahmoniy ziyofat bilan shaytoniy ziyofatning unchalik farqida boriyoshmaydi. Sobiq oshpazning shaytoni onamdan ham zur ekan, yulini topibdi, qandini ursin. Jolutarinin g'aplaridan, quruq qoshiq og'iz yirtar

— Шошмант бекам, шошмант, камшир анови-ларни ана икки кун қантариб, тавбасига тантирсин, ана ундан кейин кўрасиз томошани. Мантининг эгасини аллада азиз, тўрвада матиз қилиб, из-зат-икром билан ўзалари бошлаб келишадди. Ха, мени айтди дейсиз...

— Йўқ, — деди Хожабека ошпазга қараб, — буларни ортиқча талғайтирманг, арзимайди, ҳам тўрани, ҳам шўрани уришмасин... аммо жойингизга бутун бўлмаса эртага, албатта, қайтиб келасиз...

— Оғзингизга шакар бекам, оғзингизга шакар-а, мента ўзи шу сўзингиз керагиди, — деб шошганича кўкрати остига қўл юборди-да, очик турган фала-донга "тўп" эттириб бир нимани ташлади, — об кўйинг, хамир учидан патир...

Хожабека маъноли жилмайди. Вужудига куч-қувват югуриб, дили яйради. Фаладонни меҳр билан янаям ўзига тортди...

— А-на-а-а, — деб юборди Шайтонвачча бир яйрагандан минг яйраб, — бизни гапка кириб турсангиз кам бўлмайсиз, бекам, каминани-ку қўвринг!...

ШАЙТОНВАЧЧА ХУРСАНД

(ёки ошпаз хола баъзи сирларни ана очиб кўйгани)

Набатдаги тушки нонхўрликка опалар шоша-пиша жам бўлишди. Бир кун олдин шундай гап тар-қалган эди. Нимаймиш, ошпаз хола пол очармиш. Опалардан бирининг эри нуқул тутволиб, дўшпос-дагани-дўшпослаган экан. Икки гапни бирида болам меникимас дер экан. Бўлмаса боласи худди куйиб кўйгандек отасига ўхшармиш. Жанжал боланинг кўли эгрилитигдан чиқар экан. Бола отасининг чўнтагига тушаркан. Онасининг ҳамёнини ҳам тез-тез "шамол-латиб" тураркан. Унинг дастидан меҳмон-ишлом ҳам четда қолмас экан. Отасининг гапича, авлодига киссавур зоти йўқ экан. Онаям хайронмиш. У ҳам аслзода оилалардан экан. Шундай бўлгач, киссавур бола қандоқ туғулиб, қолади? Бола ҳали кўчага чи-қишга улгурмаган бўлса? Қизиқ-да!

кеyin ko'rsiz tomoshani. Montining egasini allada aziz, to'rtada magiz qilib, izzat-ikrom bilan o'zlarini boshlab kelishadi. Ha, meni aytdi deysiz...

— Yo'q, — dedi Xojabeka oshpazga qarab, — bularni ortiqcha talayitman, arzimaydi, ham g'orani, ham shorani urishmasin... ammo joyingizga bugun bo'lmasa etladi, albatta, qaytib kelasiz...

— Og'zingizga shakar bekam, og'zingizga shakar-a, menga o'zi shu so'zingiz keragidi, — deb shoshganicha ko'krigi ostiga qo'l yubordi-da, ochiq turgan g'aladonga "to'p" ettirib bir nimani tashladi, — ob qo'ying, xamir uchidan patir...

Xojabeka ma'noijilmaydi. Vujudiga kuch-quvvat yugurib, dli yulradi. G'aladoni mehr bilan yanayam o'ziga tortdi...

— A-na-a-a, — deb yubordi Shaytonvachcha bir yulragandan ming yulrab, — bizni gapka kirib tursangiz kam bo'lmayisiz, bekam, kamiani-ku qo'yovring!...

SHAYTONVACHCHA XURSAND

(yoki oshpaz xola ba'zi sirni yana ochib qo'ygan)

Navbatdagi tushki nonxo'rlikka opalar shosha-pisha jam bo'lishdi. Bir kun oldin shunday gap tarqalgan edi. Nimaymish, oshpaz xola pol ochatmish. Opalardan birining eri nuqul tutvoldi, do'proslagan-do'proslagan ekani ikki dorni birida bolam menikimas der ekani. Bo'lmasa bolasi xuddi qaytib qo'ygandek otasiga o'xshatmish. Janjal bolaning qo'li egriligidan chiqar ekani. Bola otasining cho'ntagiga tusharkan. Onasining hamyonini ham tez-tez "shamol-latib" tutarkan. Uning dastidan mehmon-iqlom ham chetda qolmas ekani. Otasining gapicha, avlodiga kissavur zoti yo'q ekani. Onayam hayronmish. U ham aslzoda oilalaridan ekani. Shunday bo'lsa, kissavur bola qanday tug'dib, qoladi? Bola hali kichik bo'lsa, qoladi? Qiziq-
da!

Бунни эшитган ошпаз хола, боланинг отаси ким-лигини мен айтиб бера оламан деганимиш. Шунга опаллар жам бўлишиб, онгалари нонда-ю, кулоқлари холала эди.

Хола бўлса пиёладати доғ сувни хузур қилиб си-мирдиладар-да, узоқдан бир ривоят бошлаб қолди:

— Шу десанглар бир шаҳарда кўз кўриб, кулоқ эшитмаган бир воқеа бўпти, айланаб кетайлар. Эндигина йўлга кирган, ўт-олов бир болакай кўчадан ўтиб бораётган йўловчига қараб “туф” дебди. У бўлса бунга жавобан “ҳе, ҳароми” дебди. Боланинг отаси шу яқин ўртада юрган экан. Ҳалиги одамнинг гири-бонидан маҳкам ушлаб, қозикалонни олдида сураб борибди. “Боланинг ҳаромчилигини бўйнига қуйиб берсин” дегти, даҳшатга тушиб. Ахир бу ҳақорат ота учун ҳазилакамми? Ҳало! боласини биров ҳароми деб турса-я. Унда хотини бузук бўб чиқадидар-да, айла-найлар?

— Вой-й-й... шунга шунчами?

— Шунни айтинг-а, — чувиллашди бошқалар.

— Бахтга қарши ҳалиги йўловчи бу шаҳарлик эмас экан, қизларим. Фирт мусофир экан. “Бу иф-лос сўз қандай қилиб тилимга келиб қолди, ўзим ҳам ҳайронман” деб елка қисиб турганимиш. Шу сўзи учун унйам жуда оғир жазолар кутаётган экан. Энг енгил жазо, тили кесилиши керак экан... Қозининг роса боши қотибди. Қози кўпни кўрган, илмли одам экан.

— Таваба, — дебди қозикалон даввотар билан жаборланувчига маслаҳат солгандек қараб, — бирин-тиз шу ерлик, бирингиз бошқа ерлик бўлсангиз, бир-бирингизни танимасангиз, бунинг устига анави куракда турмайдиган гап? Келинлар шайтонга ҳай бериб, бу воқеадан бир ҳикмат қилириб қўрайлик. Беамр оёққа тикан қирмаганидек, тил ҳам беамр қалимага келмайди. Хў-ў-ў-ш... ўтичани ёши неча-да? Ота ёшини айтибди. Қозикалон хаёлга толибди. Кейин бирдан ўйлари ёришиб, дебди:

— Хотинингизнинг вужулида фалон йилги, фалон ойда гумона бўлган... Яхшилаб эслаб қўрайлик, ўша йилги қор қалин тушган эдимми?

Buni eshitgan oshpaz xola, bolaning otasi kimligini men aytib bera olaman deganmish. Shunga opalar jam bo'lishib, og'izlari nonda-yu, quloqlari xolada edi. Xola bo'lsa piyoladagi dog'suvni huzur qilib simirdilar-da, uzoqdan bir rivoyat boshlab qoldi:

— Shu desanglar bir shaharda ko'z ko'tib, quloq eshitmagan bir voqea bo'rti, aylanib ketaylar. Endigina yo'lga kirgan, o't-olov bir bolakay ko'chadan o'tib boryotgan yo'lovchiga qarab “tuf” debdi. U bo'lsa bunga javoban “he, haromi” debdi. Bolaning otasi shu yaqin o'rtaida yurgan ekan. Haligi odamning giribonidan mahkam ushlab, qozikalomni oldiga sudrab borbdi. “Bolamning haromligini bo'yunga qo'yib berisin” depti, dahshatga tushib. Axi bu haqorat ota uchun hazilakammi? Halol bolasini biron haromi deb tursa-ya. Unda xotini buzuk bo'b chiqadi-da, aylanaylar?

— Voy-y-y... shunga shunchami?

— Shuni aytin-g-a, — chuvillashdi boshqalar.

— Baxtga qarshi haligi yo'lovchi bu shaharlik emas ekan, qizlarim. G'irt musofir ekan. “Bu iflos so'z qanday qilib tilinga kelib qoldi, o'zim ham hayronman” deb elka qisib turganmish. Shu so'zi uchun unyam juda og'ir jazolar kutayotgan ekan. Eng yengil jazo, tili kesilishi kerak ekan... Qozining rosa boshi qotibdi. Qozi ko'pni ko'rgan, ilmi odam ekan.

— Tavba, — debdi qozikalon davogat bilan jabrlanuvchiga maslahat solgandek qarab, — birin-giz shu yerlik, biringiz boshqa yerlik bo'lsangiz, bir-biringizni tanimangiz, buning ustiga anavi kurakda turtayotgan gap? Kelinglar shaytonga hay berti, bu voqeadan bir hikmat qilib ko'taylik. Beamt oyovda tikan kitma-gandek, til ham beamt kalimaga kelmaydi. Xo'o-o-o'-sh... o'tiribni yoshi nechidan? Ota yoshini aytibdi. Qozikalon xayolga tolubdi. Keyin birdan o'ylari yariyib, debdi:

— Xotiningizning vorujida falon yili, falon oyda gumona bo'lgan... Yaxshilab eslab ko'taylik, o'sha yili qor qalin tushgan edimmi?

— Шундай, тақсир, — тасдиқлабди ота, — биз янги келин-куёв бўлган эдик ўшанда, эсладим.

— Совуқ ҳам жуда каттиқ бўлган эди-а?

— Бўғотда мусичалар музлаб қолгани эсимда.

— Одамлар пиширғулик топса, куйдирғулик тополмай, ўтиннинг, кўмининг баҳоси тилла баҳосига чиқиб кетувди, шундай эмасми?

— Ҳа, тақсир, ҳа... — дебти-ю, бирдан отанинг авзойи ўзгариб, мусофирнинг оёғига йиқилибди.

— Вой, нима бўлган экан, хола? — чайнаётган лужмалари бўғзида қолиб, чувиллашди хотинлар.

— Жуда ёмон иш бўлган экан-да, айланайлар... Бир куни ёш келин билан куёв кўй ёғи, кўй гўштига ош қилиб етилари келиб қолти. Куёвўра ўтин излаб бозоргача борибди. Келинпошша совуқдан дидир калтираб, тик этса эшикка қараб ўтирган экан. Эрининг бўш кўл билан кириб келганини кўриб, йинглаб юборибди. Эр ҳовлига чиқиб, бирон-бир устунни кўчирсаммикан деб, у ёқ, бу ёққа аланглабди. Шунда кўзи кўнисиининг бўғотидан ҳовлисига чиқиб турган бир кулоқ тўсинга тушибди. Куёвўрани шайтон йўлдан урибди.

Шайтонвачча бу хикоятни жа берилиб тинглаб ўтирган эди, ўзига тош отилгач чилдай олмай қолди.

— Гапта қаранглар, бунақа пайтда дарровда биз йўлдан урамиз, нафси-чи, нафси? Одам болалари нафси йўлида ўлимга тик боришадими-ю, бунча қудожқа лағмон осмаса бу ошпаз?

— Кейин нима бўлти, холажон?

— Ўғринча ҳалиги ўтинни аралаб олибди, хотини ош дамлабди, ёш келин-куёв маза қилиб ейишибди. Албатта, бу тўқликнинг шўхлиги ҳам бўлти. Бола ўша ўғирлик ўтинга пишган ошдан бўб қолган экан.

— Вой-й-й, шўрим...

— Карант-а...

— “Эй иймон келтирганлар! Аллоҳ сизга ҳалол қилган нарсаларни ҳаром қилмангиз!” — дейди яратган Эгам. Йипит тушмагур нима қилиб кўйди. Ўғирлик ўтин билан пок-покиза таомни ҳаром қилиб

— Shunday, taqdir, — tasdiqlabdi ota, — biz yangi kelin-kuyov bo'lgan edik o'shanda, esladim.

— Sovuq ham juda qattiq bo'lgan edi-a?

— Bo'g'otda musichalar muzlab qolgan esimda.

— Odamlar pishirguqlik topsa, kuydirguqlik topolmay, o'tinning, ko'mining bahosi tilla bahosiga chiqib ketuvdi, shunday emasmi?

— Ha, taqdir, ha... — debti-yu, birdan otaning avzoyi o'zgarib, musofirning oyog'iga yiqilibdi.

— Voy, nima bo'lgan ekan, xola? — chaynayotgan lujmalari bo'g'zida qolib, chuvillashdi xotinlar.

— Juda yomon ish bo'lgan ekan-da, aylanaylar... Bir kun yosh kelin bilan kuyov qo'y yog'i, qo'y go'shtiga osh qilib yegilari kelib qortdi. Kuyovto'ra o'tin izlab bozorgacha borbdi. Kelinposha sovuqdan didir qaltirab, tiq etsa eshikka qatib o'tirgan ekan. Elining bo'sh qo'l bilan kiti kelganini ko'rib, yig'lab yuborbdi. Er hovliga chiqib, biron-bir ustunni ko'chiramikan deb, u yod, bu yodga alanglabdi. Shunda ko'zi ko'nisiining bo'g'otidan hovlisiga chiqib turgan bir quloq to'singa tushibdi. Kuyovto'tani shayton yo'ldan uribdi.

Shaytonvachcha bu hikoyatni ja berilib tinglab o'tirgan edi, o'ziga tosh otilgach chiday olmay qoldi.

— Gapra qatimglar, bunaqa paytda datrovda biz yo'ldan uramiz, nafs-ehi, nafs? Odam bolalari nafs yo'lidan o'limga tik boriishadiyu buncha qilodqa lag'mon osmasa bu oshpaz?

— Keyin nima bo'rti, xolajon?

— O'g'rincha haligi o'tini aralab oibdi, xotini osh damlabdi, yosh kelin-kuyov maза qilib eyishibdi. Albatta, bu to'qlikning sho'xligi ham bo'rti. Bola o'sha o'g'irlig o'tingda pishgan oshdan bo'b qolgan ekan.

— Voy-y-y, sho'rim...

— Karant-a...

— “Ey imon keltirganlar! Alloh sizga halol qilgan narsalarni harom qilmangiz!” — dedi yaratgan Egam. Yipit tushmagur nima qilib qo'ydi. O'g'irlig o'tin bilan pok-pokiza taomni harom qilib

кўйди. Унинг касри зурриёдига урди. Оллоҳ мусофирнинг дилига солиб, охири бу ишни фож килди. Мусофир деганимиз Оллоҳга етишиб қолган бир авлиё эди?

— Х-а-а... — деди Шайтонваччанинг кўзлари гилдай тортиб, — бу ошпазман деганлари мен билмайми-тан бир сирни очиб кўйди-ку. Одам болаларини бир-бирига туптиришининг йўли бу ёқда экан-ку, ҳа-а-а... билиб олдим, зўр экан. Гапировирсинлар, онан-гиз гапта тўққан экан ўзи сиззи...

Шу пайт холянинг гапи оғзида қолди, боламнинг кўли эри деган боқча ота ўзини холянинг оёқлари тагига тапта ташлади-ю, хўнграб йиғлаб юборди. Хола чўчиб тушди. Бошқалар анграйтанича қолди. Шайтонвачча баттар хушёр тортиди.

— Холажон, мени кечиринг, аслида айб мендан ўтган экан...

— Йў-ў-қ, айланай йўқ... кечиримни менданмас, яратган Эгамдан сўранг, айбнингизни бўйинингизга олиб, астойдил тавба қилсангиз, кечиради, ўзинга осон...

— Вой-й-й... нима қилиб кўйувдиз? — қистовга олишди хотинлар.

— Бошқоронғи бўлганимда хийла вақт қозондаги жаздан ўғринча еб юргандим... Хойнаҳой шунга кас-ри бу.

Хола турганларга “Сизлар ҳам шу фикрданисиз-лар?” дегандек бир-бир қараб олдилар-да:

— Мен ундай дегаман бўлардим, айбдор бошқа киши, — дедилар.

Ҳамма “ярқ” этиб холага қаради. Ажабо, бошқа киши ким бўлиши мумкин?

— Сизни хол-жонингизга кўймай, жаз ўтиратиб едирган ҳам ўша қорнингиздаги болангиз бўлади.

— Вой, ҳали туғилмаган, жиш бола-я, кўйинг-е, — кўркувдан кўзлари ўйнаб кетди ҳалиги хотиннинг.

— Билиб кўйинглар, оналарни вужудли бамисоли шулторланган ер. Ота бамисоли деҳқон. У ҳалол-поқ уруғ экса, хўп-хўп-а... Менимча, эрингиз билибми, билмасданми, ўғриними, қиссавурними, қароқчи-

зуртүүдига урди. Оллоҳ мусофирнинг дилига солиб, охири бу ишни фож қилди. Мусофир деганимиз Оллоҳга етишиб қолган бир авлиё эди?

— Н-а-а... — деди Шайтонваччанинг ко'злари г'илдай тортиб, — бу ошпазман деганлари мен билмайдиган бир ситми очиб қо'ydi-ку. Одам болаларини бир-бирга туптиришнинг yo'ли бу yoqда экан-ку, ha-a... билб oldim, zo'r экан. Гапировирсинлар, onangiz gapra tuqgan экан o'zi sizzi...

Shu payt xolaning gapri og'zida qoldi, bolamning qo'li egni degan boqcha ora o'zini xolaning oyog'lariga taqqa tapra tashladi-yu, ho'ngraб yig'lab yubordi. Xola cho'chib tushdi. Boshqalar ang'raganicha qoldi. Shaytonvachcha battar hushyor tortdi.

— Xolajon, meni kechiring, aslida ayb mendan o'tgan экан...

— Yo'o'o'-q, aylanay yo'o'-q... kechirimni mendanmas, yaratgan Egamdan so'rang, aybingizni bo'yuningizga olib, astoydil tavba qilsangiz, kechiradi, o'ziga oson...

— Voy-y-y... nima qilib qo'yuvdiz? — qistovga olishdi ho'linlar.

— Boshqorong'i bo'lganida hiyla vaqt qozondagi jazdan o'g'rincha eb yurgandim... Xoynahoy shuni kasri bu.

Xola turganlarga “Sizlar ham shu fikrdamisizlar?” degandek bir-bir qarab oldilar-da:

— Men unday demagan bo'lardim, aybdor boshqa kishi, — dedilar.

Hamma “yung” etib xolaga qaradi. Ajabo, boshqa kishi kim bo'lishi mumkin?

Sizni hol-joningizga qo'ymay, jaz o'g'ritilib edirgan ham o'sha qorningizdagi bolangiz bo'ladi.

— Voy, hali tug'ilmagan, jish bola-ya, qo'ying-e, — k'urkuvdan k'uzlari o'yinaб ketdi haliqi xotining.

— Bilib q'uyinglar, onalarni vujudli bamisoli shud-... bilmasdanmi, u'g'rinimi, q'isavurnimi, q'arok'chi-

ними ишқилиб биттасининг зиёфатини еб қўйган. Бола ўшанинг меваси. У бошингиз қоронги бўлган кунларданоқ ўз хунарини бошлаган...

— Ана холос, — деб юборишди хотинлар хайратга тушиб.

— Пишли тилос, — деди чапак чалиб Шайтонвачча, — ана шунақа зиёфатларга асти мана мен деган тақводорларни олиб бориш керак экан. Киссавурдан киссавур туғилди деб юрсак, киссавурнинг зиёфатидан ҳам киссавур туғилар экан-а, ё қудратингдан!

МЕНИНГ НАФСИМ БАЛОДИР...

(ёки ошпаз хола билан хайрлашув)

Тушлик дастурхони ҳали ёзилмаган, ошпаз хола чойнакка доғсув қуйиб улгурмаган эди. Остонада жараңдор, таниш овоз янграб қолди:

— Ассалому алайкум, яхшилар, мабодо менга қўзилар учиб турмовдимми?

— Вуй-й-й-й...

— И-и-и...

Хона чапаквозлиг-у, қийқирикка тўлиб кетди. Бу тоғора кўтарган собиқ ошпаз эди. Хожабеканинг хуфия кўнгириғидан кейин темирни яна қизигида босгани келган эди.

— Овсинжонларимнинг кўнгиллари нималарни тусаётган экан, — дея бурғилиб эркаланди.

— Э, — деди жиз-бизни хуш кўрадиган хотин, — асти сўраманг, сўраб дилимизни дотламанг, мулла минган эшакдек, қотган нону доғ суvgам рози бўб қолганимиз, шунақа...

— Унда норин билан йиғлаб кўришаркансизларда...

— Қазиси биланми?

— Бўлмаса-чи!

— Вуй-й-й... бунча яхши, бунча ёқимлисиз?...

Хотинлар эринмасдан собиқ ошпазнинг у юзи-ю, бу юзидан қўлпилятиб ўтиб чиқишди. Хожабека бу опоқ-чапоқликни маза қилиб томоша қиларди. Шайтонвачча бўлса:

меваси. У бoshingiz қоронги бўлган кунларданоқ о'з хунатини бошлаган...

— Ана холос, — деб уйборишди хотинлар ҳайратга тушиб,

— Pishdi gilos, — dedi chapak chalib Shaytonvachcha, — ana shunaqa ziyofatlarga asti mana men degan taqvodorlarni olib borish kerak ekan. Kissavurdan kissavur tug'ildi deb yursak, kissavurning ziyofatidan him kissavur tug'ilar ekan-a, yo qudratingdan!

MENING NAFSIM BALODIR...

(yoki oshpaz xola bilan xayrlashuv)

Tushlik dasturxonı hali yozilmagan, oshpaz xola choyınkka dog'suv quyib ulgurmagán edi. Ostónada jarangdor, tanish ovoz yangrab qoldi:

— Assalom-u alaykum, yaxshilar, mabodo menga ko'zilar uchib turtmovdimi?

— Vuy-y-y-y...

— I-I-I...

Hona chapakvozig-u, quyqirigga to'lib ketdi. Bu tog'ora ko'targan sobiq oshpaz edi. Xojabekaning hufiga qo'ng'ing'idan keyin temirni yana qizig'ida bosgani kelgan edi.

— Ovsinjonlarimning ko'ngillari nimalarni tusa-yotgan ekan, — deya burqilib erkalandi.

— E, — dedi jiz-bizni xush ko'radigan xotin, — asti so'ramang, so'rab dilingizni dog'lamang, mulla mingan eshakdek, qotgan nonu dog' suvgayam rozi bo'lganimiz, shunaqa...

— Unda norin bilan yig'lab ko'risharkansizlar-da...

— Qazisi bilanmi?

— Bo'lmasa-chi!

— Vuy-y-y... buncha yaxshi, buncha yoqimlisiz?...

Xotindor erinmasdan sobiq oshpazning u yuzi-yu, bu yuzidan cho'qillatib o'rib chiqishdi. Xojabeka bu opoq-chaпоқlikni maza qilib tomosha qilardi. Shaytonvachcha bo'lsa:

— Тавбасига таянтириш мана бунақа бўлади, ҳе ғалаён кўтармай ҳар нарса бўлларинг, нафс қуллари, — деб норинли тоғоранинг атрофида гирдиқа-палак бўларди. Биллики, таом бебисмилло тайёрланган. Худдики, унга буюртирилгандек.

От гўштига бўлган қазили норин хотинларнинг тил-жағини очиб кўйди. Униси у деди, буниси бу, ишқилиб янги ошпазнинг оғзини очирдишмади. Хожабека олдиндан пиштиб кўйганими, жиз-бизни хуш кўралитган хотин дабдурудан:

— Қарши бўлмасанглар менда бир таклиф бор, — деб қолди.

— Эшитайлик-чи, — деди Хожабека қолларини учириб.

— Шу... янги холаминга жавоб берсак... аммо-лекин бизга кўп нарса ўргатдилар, а, қизлар?

— Ҳа, насиҳатларига машундоқ бўлдик, — деб улардан биттаси томоғига арра тортиб кўрсатди.

— Шу эшитанларимизам ўла-ўлгунча етади.

— Рост, бoshқаси энди калламизга сифмайди.

— Вой меники тарс ёрилай десапти...

— Унда овозга кўман, — деди Хожабека жilовни кўлга олиб, — кимки эски ошпазимиз жойига тиклансин деса, кўлини кўтарсин. Ҳа, ошкоралик қонун-қоидалар шунга талаб қилади.

Ҳамма бараварига кўл кўтарди. Бироқ Хожабека кўлини кўтармади. Бундан шониб қолган собиқ ошпаз Хожабекани умидвор қилиб, дўппайиб турган сийнасининг тагига кўл юборди. Пора бераман деб, сал бўлмаса кўпчилик олдида қовун туширай деди.

— Мени кўл кўтармаганимга ҳайрон бўлдиписизларми? — дея жилмайганича сўраб қолди Хожабека. — Нимага деганда, мен ўшандаям бу кишининг кетишига қарши эдим. Бу кишим мен учун ҳалиям ишдан бўшамаган...

Беканинг бу гаплари қарсақлар билан кутиб олинди. Собиқ ошпаз дўмбиллаганича келиб бекасининг юзидан намоийшқорона уч марта чўпчиликтиб ўтди. Ва секин гап учирма қилди:

— Тавбасига таянтириш мана бунақа бо'лади, he g'alayon ko'tartmay har narsa bo'llaring, nafs qullari, — deb notini tog'oraning atrofiga girdikaralak bo'lardi. Bilkiki, taom bebisimllo tayyorlangan. Xuddiki, unga buyurtirilgandek.

Ot go'shtiga bo'lgan qazili notin hotinlarning til-jag'ini ochib qo'ydi. Unisi u dedi, bunisi bu, ishqilib yangi oshpazning og'zini ochirishmadi. Xojabeka oldindan pishitib qo'yganmi, jiz-bizni xush ko'tadigan xotin dabdurudan:

— Qarshi bo'lmasanglar menda bir taklif bor, — deb qoldi.

— Eshitaylik-chi, — dedi Xojabeka qoshlatini ochirib.

— Shu... yangi xolamizga javob bersak... ammo-lekin bizga ko'p narsa o'rgatdilar, a, qizlar?

— Ha, nashatlarga mashundog bo'ldik, — deb ulardan bittasi tomog'iga atqa tortib ko'rsatdi.

— Shu eshitganlarimizam o'la-o'lguncha etadi.

— Rost, boshqasi endi kallamizga sig'maydi.

— Voy meniki tars yotilay deyarli...

— Unda ovozga qo'yaman, — dedi Xojabeka jilovni qo'lga olib, — kimki eski oshpazimiz joyiga tiklansin dеса, qo'lini ko'tarsin. Ha, oshkoralik qonun-qoidalar shuni talab qiladi.

Hamma baravartiga qo'l ko'tardi. Biroq Xojabeka qo'lini ko'tartmadi. Bundan shonib qolgan sobiq oshpaz Xojabekani umidvor qilib, do'ppayib turgan siynasining tagiga qo'l yubordi. Porat beraman deb, sal bo'lmasa ko'pchilik oldida qovun tushitay dedi.

— Meni qo'l ko'tartmaganimga hayton bo'layorlarmi? — deya jilmayganicha so'rab qoldi Xojabeka. — Nimga deganda, men o'shandaam bu kishining ketishiga qarshi edim. Bu kishim men uchun haliyam ishdan bo'shamagan...

Bekaning bu gaplari qarsaklar bilan kutib olindi. Sobiq oshpaz do'mbillaganicha kelib bekasining yuzidan namoyishkorona uch marta cho'pchilik o'rdi. Va sekin gap uchirgan qildi:

— Химматингиздан кўрақларим сўтга тўлиб кетди...

— Соғаверинг ғалатон очиқ дея, — шарақлаб кулли Хожабека.

Шундай қилиб, Шайтонваччанинг кўчасида яна байрам бўб қолди. У бу ғалабаларни сунончилаш учун онасининг ёнига шовилди.

БУ СЕНМИ?

(ёки Шайтонвачча яна онасини танимай қолиши)

Шайтонвачча уйга келиб ҳайрону дол бўлиб қолди. Онаси ҳеч қайси бурчакда йўқ. Онам қайси гўрга кетдйкин, деб аррайиб турган эди, ҳовли тарафдан котмалдан келган, узун бўйли, узун кўйлак кийган, қаерларидир Хожабекага ўхшаб кетадиган биттаси кириб келди. Лекин кўзлари бежо, шайтонларникига ўхшайди. Онам деса, онасининг кўзлари кўр эди. Буни биб-бинойи кўзи бор. Ким бўлиши экан? Ё Хожабеканинг онаси тирилиб келиб қолдимикан? Ё арвоҳмикан? Шайтонвачча бoshдан-оёқ тикилиб, узун кўйлак татиган чиқиб турган заранг тўқдан таниб қолди.

— Вой она, бу сенми?

— Бўмасам-чи!

— Кўзларинг қутлуг бўлсин, бирам ярашибдики...

— Ўзиммики бўлгандан кейин ярашади-да, талварс.

— Ишларинг юришиб кетганга ўхшайдимми?

— Кўриб турганингдек, — деб биққидек қалди-бастини кўз-кўз қилиб, чиройли тўлганди она шайтон, — ўзингда нима таллар?

— Зўр, — деб Шайтонвачча ҳам онасига ўхшаб қилпилламоқчи бўлди-ю, ўхшата олмади, — янги ошпазнинг кўни битти, эскиси қайтиб келди...

— Чаккимассан, келақол мукофотиға бошингдан бир сув ўтириб ичай...

— Э-э-э... бошимни тинч қўй, она, билсанг мен

— Нимматингиздан ко'кгалягм сутга то'либ кетди...
— So'g'avering g'aladon ochiq deya, — sharaqlab kulti Xojabeka.

Shunday qilib, Shaytonvachchaning ko'chasida yana bayram bo'ib qoldi. U bu g'alabalarni suynichilash uchun onasining yoniga shoshildi.

BU SENMI?

(yoki Shaytonvachcha yana onasini tanimay qolishi)

Shaytonvachcha uyga kelib hayton-i lol bo'lib qoldi. Onasi hech qaysi butchakda yo'q. Onam qaysi go'rga ketdiykin, deb ag'tayib turgan edi, hovli tараftan qotmadan kelgan, uzun bo'yi, uzun ko'yлак kiygan, qayerlaridir Xojabekaga o'xshab ketadigan bittasi kirib keldi. Lekin ko'zlari bejo, shaytonlarlikiga o'xshaydi. Onam dеса, onasining ko'zlari ko'r edi. Buni bib-binoyi ko'zi bor. Kim bo'ldi ekаn? Yo Xojabekaning onasi tirilib kelib qoldimikan? Yo arvohtmikan? Shaytonvachcha boshdan oyog tikilib, uzun ko'yлак tagidan chiqib turgan zarang tuyoqdan tanib qoldi.

— Voy она, bu senmi?

— Bo'masam-chi!

— Ko'zlaring qutlug' bo'lsin, biram yarashtirdiki...

— O'zimniki bo'lgandan keyin yarashtadi-da, gal-

larim. — Ishlaring yurishib ketganga o'xshaydimi?

— Ko'rib turganingdek, — deb biqqidek qaddi-bastini ko'z ko'z qilib, chiroyi to'lgandi ona shayton, — o'zingda nima talpar?

— Zo'r, — deb Shaytonvachcha ham onasiga o'xshab qillillamoqchi bo'ldi-yu, o'xshata olmadi, — yangi oshpazning kuni bitti, eskisi qaytib keldi...

— Chakkimasan, kelaqol mukofotiga boshingdan bir suv o'tirib ichay...

сен билан юзқўмас бўлиб, хайрлашгани келдим. Энди боқанинг ошхонасидан чиқмайман, хўшпа сезмиз бўлиб еб ётаман. Кўргинг келса, ўзинг борарсан...

— Одам болаларига ўхшаб дарровда нафақага чиқиб оламан дегин?

— Шунақа... нима, одам болалари нафақага чиқканда, биз чиқмаймизми?

— Бу ёқдаги ишларни ким қилди, яшшамангур?

— Э, ишларинг бошингдан қолсин...

— Сен ҳали гўрсан...

— Бекор айтибсан, пишганман. Ҳатто одам болаларини қандай қилиб бир-бирининг юзига тулғуртиришини ҳам билиб олдим.

— Барибир хомсан...

— Пишганман. Шундоқ пишганманки, ҳатто, қандай қилиб ўри, қиссавурларни болалатиб, кўпайтиришни ҳам билмаман.

— Хомлигингни исбот қилайми?

— Қилақол.

— Исбот қилсам, думингни тутқазасанми?

— Йўқ.

— Орқангни силатасанми?

— Йўқ.

— Бошингни-чи?

— Йўқ.

— Унда вақтики келиб, менга ўхшаб кўр бўлиб қолсанг, ҳолингга вой! Наҳотки кўзимни қандай қилиб қайтариб олганимни билгинг келмаётган бўлса, дабдала ўлтур. Ҳе, арзимаган ютқуқлар олдила эсанкирамай ўл, одам болаларига ўхшаб.

Шайтонвачча ростдан ҳам бундоқ ўйлаб кўрса, онаси ҳақ. "Гўрсан, хомсан, дабдаласан" деганича бор. Ахир онаси кўзсиз не кўйларга тушди, не-не азобларни тортди. Бир ҳовуч олапес суякка айланиб қолди-ку. Кўзини қайтиб олгандан кейин шунақанги кўҳлик бўб кетибдики. Сат бўлмаса онасини танимай ҳам қолди. Кўзини у молпараст қўшни шайтондан қайтариб олишининг ўзи бўлмагандир. Билиб қўйсам, онам айтгандек бир ёмон куннига яраб қолар...

сезмиз бо'либ уёб уютаман. Ко'ринг келса, о'зинг ботарсан...

— Одам болаларига о'хшаб дарровда нафақага чиқиб оламан дегин?

— Шунақа... нима, одам болалари нафақага чиққанда, биз чиқмаймизми?

— Бу уюқдаги ишларни ким қилди, уашшамангур?

— Е, ишларинг бoshingдан қолсин...

— Сен ҳали г'о'рсан...

— Бекор айтибсан, пишганман. Натто одам болаларни қандай қилиб бир-бирининг юзига тулғуртиришни ҳам билиб олдим.

— Барбир хомсан...

— Пишганман. Шундоқ пишганманки, натто, қандай қилиб о'ғ'и, қиссавурларни болалатиб, ко'раутитишни ҳам билмаман.

— Хомлигингни исбот қилаymi?

— Қилақол.

— Исбот қилсам, думингни тутқазасанми?

— Yo'q.

— Orqangni silatasanmi?

— Yo'q.

— Boshingni-chi?

— Yo'q.

— Унда вақтiki келиб, менга о'хшаб ко'г' бо'либ қолсанг, холингга вой! Наҳотки ко'зимни қандай қилиб қайтариб олганимни билгинг келмаюлган бо'лса, дабдала о'лтур. Не, арзиманган уюлқлар олдida есанкирмау о'л, одам болаларига о'хшаб.

Shaytonvachcha rostidan ham bundoq o'ylab ko'tsa, онаси haq. "G'orsan, homsan, dabdalasan" deganicha bor. Axir онаси k'z'siz ne kuyilarga tushdi, ne-ne azoblarini tortdi. Bir hovuch olapes suyakka aylanib qoldi-ku. K'z'ini qaytib olgandan keyin shunaganig k'htik bo'ib ketibdi. Sat bo'lmasa онасини tanimay ham qoldi. K'z'ini u molparast q'oshni shaytondan qaytarib olishning o'zi bo'lmagandir. Bilib qo'ysam, онам айтгандек bir yomon kuniga yarab qolaf...

— Она, — деди Шайтонвазча бошини эгиб, — сен ҳақсан, мен ғўрман, мен хомман, мен дабдала-ман, ишқилиб нима десанг ўшаман... Айг шундоқ чиройли кўзларингни қандоқ қилиб қайтариб ол-динг?

— Айтиб берсам думингни тутқазасанми?

— Тутқазаман...

— Орқангни силатасанми?

— Силатаман...

— Бошингни-чи?

— Бошимниям.

— Эшит бўлмаса воқеа бундай бўлди. Хожа билан Хожабекани уруштириб кўйганимдан кейин улар жойини бошқа қилиб олишди. Униси у ёқда, буниси бу ёқда ётди дегин. Оҳ, эр-хотинни орасини бузиш қанчалар роҳатлигини билсанг эди? Эр-хотин бир кун урушса, уйдан қирқ кун барака кўтарилгандан кейин, у ёғини ўзинг билавур... Ўша кунлар мента нақ ойдин кечаларни эслатди. Кўзим бор пайтларда ойдин кечаларда сандироғлаб юришни яхши кўра-дим. Айниқса, ишим юришиб, кўнглим чоғ бўлган пайтларда. Шу десанг ҳар кеча вақтим чоғ, кўнглим тоғ бўлиб, уйга сигмай, ховли айланаман дегин. Буни кўшим, тўртқўзлик олифта кузатиб юрган экан, гап ташлаб қолди:

— Ҳа, хов кўзинг бўлмасам жа-а-а, кечалари юлдуз санаб қолдинг, тинчликми? — деб устимдан қулли.

— Уйда мента ётишга жой қолмади, — дедим жўрттага.

— Нимага энди? — хайрон бўлди у.

— Мени хонамга Хожабека кўчиб чиққан, шун-га.

— Хожа-чи? — шошиб сўради у.

— Хожа ўзининг хонасида ётибди. Мен уларни бир умрга юзқўрмас қилиб юбордим, — дедим ча-так чалиб, — ана шунақа гаплар...

— Шундоқ Тоҳир-Зухрани-й, кўй-е, аллама. Жа лақиллатмоқчи бўласан-да! Тўртқўзли бойвучча бўла туриб, мени кўлимдан келмайти-ку бунақа ишлар, сен кўрга йўл бўлсин, — деди у ана устимдан қу-либ.

sen haqsan, men g'o'man, men xomman, men dab-
dalaman, ishqilib nima desang o'shaman... Ayi shundoq
chiryoili ko'zlaringni qandog' qilib qaytarib olding?

— Aytib bersam duminгни tutqazasammi?

— Tutqazaman...

— Organgni silatasammi?

— Silataman...

— Boshingni-chi?

— Boshimniyam.

— Eshit bo'lmasa voqea bunday bo'ldi. Xoja bilan Xojabekani urushtirib qo'yganimgan keyin ular joyini boshqa qilib olishdi. Unisi u yorda, bunisi bu yorda yotadi degin. Oh, er-xotinni orasini buzish qanchalar rohatligini bilsang edi? Er-xotin bir kun urushsa, uydan qirq kun baraqa ko'tarilgandan keyin, u yog'ini o'zing bilavur... O'sha kunlar menta naq oydin kechalarni eslatdi. Kuzim bor paytlarda oydin kechalarda sandirog'lab yurishni yaxshi ko'tardim. Ayniqsa, ishim yurishib, ko'nglim chog' bo'lgan paytlarda. Shu desang huc kecha vaqtim chog', ko'nglim tog' bo'lib, uyga sig'may, hovli aylanaman degin. Buni qo'shim, to'rtko'zlik olifta kuzatib yurgan ekan, gap tashlab qoldi:

— Ha, hov ko'zing bo'lmasayam ja-a-a, kechalari yulduz sanab qolding, tinchlikmi? — deb ustimgan kuldi.

— Uйда menta yotishga joy qolmadi, — dedim jo'rttaga.

— Nimga endi? — hayron bo'ldi u.

— Mени xonamga Xojabeka ko'chib chiqqan, shun-

ga.

— Xoja-chi? — shoshib so'radi u.

— Xoja o'zining xonasida yotibdi. Men ularni bir umrga yuzko'rmas qilib yubordim, — dedim charak chaliib, — ana shunaqa gaplar...

— Shundoq Tohir-Zuhanni-ya, qo'y-e, allama. Ja laqlilattamoqchi bo'lasan-da! To'rtko'zli boyvuchcha bo'la turib, mени kўlimdan kelmayti-ku bunimga ishlar, sen ko'rga yo'l bo'lсин, — dedi u yana ustimgan kulib.

— Бунақа ишларга кўзамас, калла керак, калла, сенинг каллант нима-ю, ошқовоқ нима. Ошқовоқ каллага эссизгина тўртта кўз, ишонмасанг ана, кибир кўр.

— Алдасанг-чи?

— Мени гаровга тикалган бошқа кўзим йўқ, — дедим.

— Вой нокас-ей, — деди у молпараст, — оғзинг-да ўттиз иккита тишинг бор-ку, алдасанг худди ўшани қоқиб оламан.

— Унда ўзингдан кўр, мен сеникини қоқиб оламан, ёнига кўзимниям кўшиб берасан, келишдикми? — дедим шундоқ фурсатни бой бермай.

— Келишдик, лекин бир кунмас, қаторасига беш кун чиқиб синайман, — деди у.

— Бекорларни айтибсан, икки кун, — дедим мен.

— Тўрт кун, — деди у.

Охири уч кунга келишдик. У ютқазди.

— Э-э-э... — деб юборди Шайтонвачча кўзлари йилтираб, — бўйнингдagi маржонми десам... кўшни шайтонни тишларимиди, энди у нима қилади, она?

— Нима қиларди, охиратгача бирорта шайтонга нон чайнатиб еб юради. Бизда молпараст, дангасаларни ана шунақа қилиб жазолайдилар. Сен думбил-тентак бўлсанг умрингда битта эр-хотинни орасини бузмай туриб, бировнинг кўзини ўйиб, тишини қоқиб олмай туриб нафақага чиқаман деб юрибсан. Ё сеням тишингни қоқиб олайми а, яшшаматур!

— Й-ў-ў... й-ў-ў... гапимни қайтиб олдим, нафақага чикмийман.

— Анави тошни обкелиб бер бўлмаса...

— Тишни қоқволиш йўр-а?..

— Йўқ...

Шайтонвачча тошни олиб келиб берган эди, онаси тошни олиб Шайтонваччанинг бошига шундай туширдики... Шайтонвачча ўзидан кетиб, шилқ этиб йикилди. Кейин она шайтон унинг орқасини силаб-силаб, думини ечилмайдиган қилиб, тутиб қўйди. Шайтонвачча роса уч кун лентанда ўзига келди.

— Бунақа ишларга ко'замас, калла керак, калла, сенинг калланг нима-ю, ошқовоқ нима. Ошқовоқ каллага эссизгина то'ртта ко'з, ишонмасанг ана, кибир ко'р.

— Алдасанг-чи?

— Мени гаровга тикадиган бoshqa ко'зим yo'q, — дедим.

— Voy nokas-ey, — dedi u molparast, — og'zingda o'ttiz ikkita tishing bor-ku, aldasang xuddi o'shani qoqib olaman.

— Unda o'zingdan ko'r, men senikini qoqib olaman, yoniga ko'zimniyam qo'shib berasan, kelishdikmi? — dedim shundoq fursatni boy bermay.

— Kelishdik, lekin bir kunmas, qatorasiga besh kun chiqib sinayman, — dedi u.

— Bekorlarni aytibsan, ikki kun, — dedim men.

— To'rt kun, — dedi u.

Oxiri uch kunga kelishdik. U yutqazdi.

— E-e-e... — deb yubordi Shaytonvachcha ko'zlari yillirab, — bo'yiningdagi marjonni desam... qo'shni shaytonni tishlarimidi, endi u nima qiladi, ona?

— Nima qilardi, oxiratgacha birorta shaytonga non chaynatib yeb yuradi. Bizda molparast, dangasalarni ana shunaqa qilib jazolaydilar. Sen dumbyl-tentak bo'lsang umringda bitta er-xotinni orasini buzmay turib, bironing ko'zini o'uyib, tishini qoqib olmay turib nafaqaga chiqaman deb yuribsan. Yo seniyam tishingni qoqib olaymi a, yushshamatur!

— Y-o'-o'... y-o'-o'... gapimni qaytib oldim, nafaqaga chikmuyman.

— Anavi toshni obkelib ber bo'lmasa...

— Tishni qoqvolish yo'g'-a?..

— Yo'q...

Shaytonvachcha toshni olib kelib bergan edi, onasi toshni olib Shaytonvachchani boshiga shunday tuqirdi... Shaytonvachcha o'zidan ketib, shilq etib yurib. Keyin ona shayton uning orqasini silab-silab, duminini echilmaydigan qilib, tutib qo'ydi. Shaytonvachcha rosa uch kun lenda o'ziga keldi.

— Бу нима қилганинг, она? — деб пўла бўлган бошини ушлаб, норози бўлди у.

— Кўп ногима, одам болаларига ўхшаб... ирими шунақа бўлади ўзи. Тош билан урганим бошинг тошдан бўлсин деганим.

— Думимни нимага туғдинг унда?

— Энди билиб кўй, ҳа, бу жойлардан бир умрга думинг туғулди, умидингни уз. Мен сени шайтонлар ўқийдиган мадрасага жўнатаман. Бўлмаса сен думбил-тентак ҳаммани кўйиб, одам болалари ўқийдиган мактабга кетмоқчи бўлиб юрибсан. Мадраса-мизда манамен деган устозларимиздан дарс оласан. Одам болалари мусофир бўлмагунча мусулмон бўлмайди, дейди. Биз бўлса, мадраса кўрмагунча шайтон бўлмаймиз.

— Ўзинг овориб, суяги меники, эти сизларники қилиб келасанми?

— Йўқ, Хожага эргашиб борасан. Хожа тирикчилик тошдан қаттиқ экан деб, ўзини бозорга урди. Тирикчилиги ўша ёқдан ҳозир.

— Ол-а-а... бозорга чиқиб кетдимми-а, шундоқ одам-а?

— Жим бўл, баттар бўлсин.

— Тушунмадим она, мен қаққа бораман ўзи, бозоргами, мадрасагами?

— Вой каллам курсин, бу ёғини айтмабман-ку... Ҳа, ўнг кулоқ, сўл кулоғинг билан эшитиб ол, биз шайтонларнинг масжидимиз ҳам, мадрасамиз ҳам битта жойда. У ҳам бўлса — бозор бўлади! Худойимнинг буюргани шундай бўлган, уқдингми каллава-рам?

— Уқдим...

— Ке энди, хайрлашайлик.

— Ҳечамда... ҳе, хайрлашишинг курсин сени... думимини тукканинг каммиди, бошимни пўла қилганинг-чи?

— Гап-сўзларинг балонинг ўқидек, хушёрсан, узоқдан туриб хайрлашамиз бўлмаса, алvido...

— Bu nima qilganing, ona? — deb po'la bo'lgan boshini ushlab, noroz bo'ldi u.

— Ko'p nogima, odam bolalariga o'xshab... irimi shunaga bo'ladi o'zi. Tosh bilan urganim boshing toshdan bo'lsin degan.

— Dumimni nimaga tugding unda?

— Endi bilib qo'y, ha, bu joylardan bir umrga dushing tuguldi, umidingni uz. Men seni shaytonlar o'qudigan madrasaga jo'nataman. Bo'lmasa sen dumbil-tentak hammani qo'yib odam bolalari o'quy-digan maktabga ketmoqchi bo'lib, yuribsan. Madra-samizda manamen degan ustozlarimizdan dars olas.

Odamlar bolalari musofir bo'lmaguncha musulmon bo'lmaydi, deydi. Biz bo'lsa, madrasa ko'tmaguncha shayton bo'lmaymiz.

— O'zing ovorib, suyagi meniki, eiti sizlartniki qilib kelasammi?

— Yo'q, Xojaga ergashib borasan. Xoja titikchilik toshdan qattiq ekan deb, o'zini bozorga urdi. Titik-chiligi o'sha yoqdan hozir.

— Ol-a-a... bozorga chiqib ketdimi-a, shundog odam-a?

— Jim bo'l, battar bo'lsin.

— Tushunmadim ona, men qaqqa boraman o'zi, bozorami, madrasami?

— Voy kalam qursin, bu yog'ini aytmabman-ku... Ha, o'ng quloq, so'l quloqing bilan eshitib ol, biz shaytonlarning masjidimiz ham, madrasamiz ham bitta joyda. U ham bo'lsa — bazar bo'ladi! Xudoyimning buyurгани shunday bo'lgan, uqdingmi kallavaram?

— Uqdim...

— Ke endi, xayrlashaylik.

— Hechamda... he, xayrlashishing qursin seni... dumimni tukkaning kammid, boshimni po'la qilganing-chi?

— Gap-s'zlarining baloning o'qidek, hushyorсан, uzoqdan turib xayrlashamiz bo'lmasa, alvido...

ДУМИ ТУГУКЛАР МАДРАСАСИ

(ёки Шайтонваъчаннинг шундоқ тула-тўқис
бозорда оч-наҳор қолгани)

Шайтонваъча Хожанинг қорасини узоқдан олиб, йўлга тушди. Унга бундан ортиқ яқинлаша олмас, Хожанинг фаршталари йўл бермасиди. Тепки тушиб қолгандан кўрқарди. Шайтонваъча Хожани бозор дарвозаси олдида йўқотди. Бу ер арининг ининга ўхшарди. Биров кирган, биров чиққан, биров арава тортган, биров қон кўтарган. Ҳеч ким билан ҳеч кимнинг иши йўқ. Боши ванг бўб қолган Шайтонваъча нима бўлса бўлди, деб ўзини ичкари урди. Оламон ичидан у ёқ, бу ёққа аланглаб Хожани қидирди. Шу пайт кимдир қўлгидан маҳкам ушлади. Қараб, кўрқиб кетди. Давангирдек шайтон унга қараб турарди. Мадрасанинг каттаси шу бўлса керак деб, даровда муллаваъчалардек қўлқўқиди. Давангир са давангир қўлғини нақ узиб оладиган. Давангир Шайтонваъчаннинг тутилган думини, пўла бўлган бошини, бўйи бастини кўздан кечирди-да:

— Миллион биринчи, Миллион биринчи!.. — деб чор атрофга жар солди. Бозор гўмбазлари остида анчагача “миллион биринчи” деган хитоб акс-содо бериб турди-да, кейин бозор ғала-ғовурига сингиб кетди. Давангир Шайтонваъчаннинг думининг тагига бир шapati туширди-да, “боравер” деб кўйиб юборди.

— Қаяққа борай? — шошиб сўради шайтонваъча. Давангир эшитмагандек ўз иши билан ўзи овора бўлиб кетди. Шу пайт Шайтонваъчаннинг ёнида худди ўзидек биттаси пайдо бўлди. Униям думи туғук. У Шайтонваъчага ҳавасланиб қараб турди-да:

— Сен бахтли талаба экансан, — деди.
— Нима, у ер, бу еримга шунанга деб ёзиб кўйиб-димми? — сўради Шайтонваъча.

— Исмининг айтпман, исмининг! Миллион биринчи талаба!.. Қара қанақа жаранглайди. Шу, сенда бир гап борга ўхшайди... Меники-чи? Вой-ей, айт-

ДУМИ ТУГУКЛАР МАДРАСАСИ
(ёки Шайтонваъчаннинг шундоқ то'ла-то'қис бозорда
оч-наҳор қолгани)

Shaytonvaecha Xojaning qorasini uzorqdan olib, yo'lga tushdi. Unga bundan ortiq yaqinlasha olmas, Xojaning farishtalari yo'l bermasidi. Tepki tushib qolishidan qo'rqardi. Shaytonvaecha Xojani bozor darvozasi oldida yo'qotdi. Bu yer arining iniga o'xshardi. Biron kirgan, biron chiqqan, biron arava tortgan, biron qon ko'targan. Hech kim bilan hech kimning ishi yo'q. Boshni vangi bo'b qolgan Shaytonvaecha nima bo'lsa bo'ldi, deb o'zini ichkari urdi. Olamon ichidan u yoq, bu yoqqa alanglab Xojani qidirtdi. Shu payt kimdir qulog'idan mahkam ushladi. Qarab, qo'qib ketdi. Davangirdek shayton unga qarab turgadi. Madrasaning kattasi shu bo'lsa ketaek deb, darovda mu'llavachalardек qulluq qildi. Bo'lmasa davangir qulog'ini naq uzib oladigan. Davangir Shaytonvaechaning tugilgan dumin, po'la bo'lgan boshini, bo'yi bastini ko'zdan kechirdi-da:

— Million birinchi, Million birinchi!.. — deb chor atrofga jar soldi. Bozor gumbazlari ostida anchagacha "million birinchi" degan xitob aks-sado berib turgadi, keyin bozor g'ala-g'ovuriga singib ketdi. Davangir Shaytonvaechaning dumining tagiga bir shapati tushirdi-da, "boraver" deb qo'yib yubordi.

— Qayoqqa boray? — shoshib so'radi Shaytonvaecha.

Davangir eshitmagandek o'z ishi bilan o'zi ovora bo'lib ketdi. Shu payt Shaytonvaechaning yonida худди o'zidek bittası paydo bo'ldi. Uniyam dumi tuguk. U Shaytonvaechaga havaslanib qarab turgadi-da:

— Sen baxli talaba ekanсан, — dedi.
— Nima, u yer, bu yerimga shunanga deb yozib qo'ydimmi? — so'radi Shaytonvaecha.

— Ismining aytman, ismining! Million birinchi talab!.. Qara qanaqa jaranglaydi. Shu, senda bir gap borга uxshaydi... Meniki-chi? Voy-ey, ayt-

гулча нафасинг оғзингга тикилиб қолади... Тўққиз юз тўқсон тўққиз минг тўқсон тўққизинчи талаба. Мендан кейин келган талаба Миллионинчи, ўзимиз миллионлари бордек, жа керилиб юради.

— Бу ерда исмлар рақам билан айтиладими?

— Шунақа.

— Менга қолса сени қийналиб юрмасдан Биркам миллион деган бўлардим, қалай?

— Зўр, жудаям зўр! Айtdим-ку сенда бир гап бор деб, бунақа фикр бу ердагиларнинг калласига келармили, нуқул қоринни пайдан бўйишади.

— Менга қара, Биркам миллион ўқиш қайда, ётиш қайда, барини тушунтир менга.

— Ўқишам шайда, ётишам шайда, бари шайда. Исмнинг мадрасанинг гумбазига битиб қўйилди. Керак бўб қолсанг "Миллион биринчи" деб гумбирлаб овоз бералди, ерни тагига бўлсанг ҳам катталарнинг хузурига қандоқ учиб борганингни ўзингга билмай қоласан. Улар гумбазнинг пештоқига ҳар бир қадамимизни кузатиб ўтиришади. Ундан ташқари ора-мида чақимчиларим кўп. Чақириб қолишса, ўлдир-миздер. Чақиримаса, билгинки, бахойинг "беш"!

— Анави орқамга шарапти урган давонгир ким бўлади?

— Ў-ў-ў... уми, у қабул комиссиясини бошлиғи. Думи яхши туғилмаган, боши лўла бўлмаган хомларни пешонасига шундоқ черталики, бир умр ачина шамолга айланиб, хас-хашагу, ахлатларни титиб юради. Бўладиганларни муборак кўллари билан думини тагига битта шараптилаб қўяди. Ҳаммамиз шарапти етандиларимиз. Бу биз шайтон тоғиблар учун катта мартаба, билсанг.

— Бундан чиқди беттагиларнинг, ҳаммасини думи туғилган, дегин?

— Дегин деганинг нимаси, мадрасамизнинг номи шунақа-ку. "Думи туғуқлар мадрасаси" билмасанг, билвол!

— Э, — деди Шайтонвачча норози бўлиб, — бу ердагилар ном топишга нўноқ экан...

ning og'zininga tiqilib qoladi... To'qiz yuz to'qson to'qiz ming to'qson to'qizinchii talaba. Mendan keyin kelgan talaba Millioninchi, o'ziam millionlari bordek, ju kerilib yuradi.

— Bu yerda ismlar raqam bilan aytiladimi?

— Shunaqa.

— Menga qolsa seni qiyналиb yurmasdan Birkam million degan bo'lardim, qalay?

— Zo'r, judayam zo'r! Aytdim-ku senda bir gap bor deb, bunaqa fikr bu yerdagilarning kallasiga kelarmidi, nuqul qorinni paydan bo'lishadi.

— Menga qara, Birkam million o'qish qayda, yotish qayda, barchini tushuntir menga.

— O'qisham shayda, yotisham shayda, bari shayda. Ismning madrasaning gumbaziga bitib qo'yildi. Kerak bo'ib qolsang "Million birinchi" deb gumbirlab ovoz beradi, yerni tagida bo'lsang ham katalalarning huzuriga qandog' uchib borganingni o'zingam bilmay qolasan. Ular gumbazning pesttoqida har bir qadamimizni kuzatib o'tirishadi. Undan tashqari o'ramizda chaqim-chilaryam ko'p. Chaqirib qolishsa, o'ldim deyaver. Chaqirmiyasa, bilginiki, bahoying "besh"!

— Anavi orqamga sharaпти urgan davangir kим bo'ladi?

— O'-o'-o'... umi, u qabul komissiyasini boshlig'i. Dumi yaxshi tugilmagan, boshi po'la bo'lmagan homlarni peshonasiga shundog' chertadiki, bir umr aqina shamolga aylanib, xas-xashag-u, axlatlarni titib yuradi. Bo'ladiganlarni muborak qo'llari bilan duminii tugiga bitta sharaptilab qo'yadi. Hammamiz sharaпти yetgandilarmiz. Bu biz shayton to'liblar uchun katta мартаба, bilsang.

— Bundan chiqdi bettagilarning, hammasini dumi tugilgan, degin?

— Degin deganing nimasi, madrasamizning nomi shunaqa-ku. "Dumi tuguklar madrasasi" biltmasang, bilvol!

— E, — dedi Shaytonvachcha norozi bo'lib, — bu yerdagilar nom topishga no'noq ekan...

— Янги келганимда мен ҳам шунақа ўйлардим. Кейин билсам...

— Хўш?

— Бу ном ота мерос экан, Худо бизни Жаннатдан абадий думимизни туққанига ишора экан.

— Мента кара Биркам миллион, шунақа қилиб дақиллашиб туроврамаизми?

— Бу нима деганинг Миллон биринчи, ахир мен сента дарс ўқитман, сен ўқийсан, яна нима керак сента?

— Э-э-э... бу ҳали дарсми?

— Ҳа-да, “Думи туғуклар мадрасаси”да тартиб шунақа, биз бир-биримизга дарс берамиз, бир-биримизга ўргатамиз. Mabodo хато қилиб кўйсак, юқорига чақирилади. Унвондан маҳрум қилишади...

— Сени унвонинг нима?

— Ҳозирча етакчи шайтон.

— Кейинчи, кейин унвонинг нима бўлади?

— Шайтон ўқитувчи.

— Кейин-чи?

— Катта шайтон ўқитувчи.

— Ундан кейин-чи?

— Шайтон мударрис...

— Шу ерда тўхта Биркам миллион... хў-ўш, хафа бўлма-ю, тўғриси айтман, сен жа майда гап, гапча экансан. Бошимни ачитвординг. Мени ўз ҳолимга кўй, минг марта эшитгандан, бир марта кўрган яхши.

— Бу гапинг ҳам тўғри, мен тирикчилигимдан қолмай бўлмася...

— Бор тошингни тер...

ДАРВОЗА БЎСАҒАСИДАГИ СИР

(ёки Шайтонваччанинг илми яна биттага ортishi)

Шайтонвачча “Думи туғуклар мадрасаси”нинг арининг уясидек гувиллаб турган дарвозасига эътиборини қаратди. Дарвозанинг чап тарафиди шайтонлар бир-бирига навбат бермай саф тортган. Дарвозадан кирган одам борки елкасига минволиб, бир кўли

— Yangi kelganimga men ham shunaqa o'ylardim. Keyin bilam...

— Xo'sh?

— Bu nom ota meros ekan, Xudo bizni Jannatdan abadiy duminizni tuqqaniga ishora ekan.

— Menga qara Birkam million, shunaqa qilib daqillashib turavramizmi?

— Bu nima deganing Millon birinchi, axir men sening dars o'qitman, sen o'qiyarsan, yana nima kerak sening?

— E-e-e... bu hali darsmi?

— Ha-da, “Dumi tuguklar madrasasi”da tartib shunaqa, biz bir-birimizga dars beramiz, bir-birimizga o'rgatamiz. Mabodo xato qilib qo'ysak, yuqoriga chaqirishadi. Unvondan mahrum qilishadi...

— Seni unvoning nima?

— Hozircha yetakchi shayton.

— Keyinchi, keyin unvoning nima bo'ladi?

— Shayton o'qituvchi.

— Keyin-chi?

— Katla shayton o'qituvchi.

— Undan keyin-chi?

— Shayton mudarris...

— Shu yerda to'xta Birkam million... x'o-o'sh, hadda bo'lma-yu, to'g'risini aytaman, sen ja mayda gap, gapcha ekansan. Boshimni achitvording. Meni o'z holimga qo'y, ming marta eshitgandan, bir marta ko'rgan yaxshi.

— Bu gaping ham to'g'ri, men tirikchiligidan qolmay bo'lmasa...

— Bor toshingni ter...

ДАРВОЗА БО'САҒАСИДАГИ СИР

(yoki Shaytonvachchanning ilmi yana bittaga ortishi)

Shaytonvachcha “Dumi tuguklar madrasasi”ning arining uyasidek guvillab turgan darvozasiga e'tiborini qaratdi. Darvozaning chap tarafida shaytonlar bir-biriga navbat bermay saf tortgan. Darvozadan kirgan odam

билан кўзини беркитиб, бир кўли билан қўлоғидан чўзиб бозор ичкарисига бошларди. Дарвозанинг ўнг тарафда ҳов бирда Шайтонваҳчани ака-укаларга яқинлаштирмаган таниш фаришталар саф тортган эди. Улар ҳам кимларнидир мухтабир бўлиб куттишар, аммо уларнинг келувчилари кам эди. Шайтонларники ўнга бўлса, уларники биттага тўғри келарди. Нимага унақа бўляпти экан? Ҳатто намоз ўқийдиган, тақводорлар ҳам елкасини шайтонларга шундоқ тутиб беришпти. Сир нимада? Шайтонваҳча Биркам миллионни ҳайдаб соғангита пушаймон бўлди. Атрофта аланглаб уни қилириб қолди. Бундоқ қараса Биркам миллион қошлари терилган, тажадор бир хотиннинг елкасида дўмбиллаб кетиб боришти.

— Тўхта ҳов, қаяққа?

— Маишатта.

— Гап борили сенга.

— Кутиб тур, маишатдан кейин гаплашамиз. — деб чиройли хотиннинг кўзини беркитиб, чап қўлоғини чўзган эди, у чапта қараб йўрғалаб кетди.

Шайтонваҳча Биркам миллионни анча кутиб қолди. Бошқа шайтонлар унга қайрилиб ҳам қарашмади. Шундан билдики, биркам миллион унинг етакчиси.

Ниҳоят, орадан анча фурсат ўтганда ҳалиги тажадор хотин кўринди. Икки кўлида эил-замбил бир нарсалар. Олган нарсалари бари ириган, чириган, кўрт еган... Бунга устига чарчаган, ҳолдан тойган. Ҳаши ҳам биркам миллион унинг елкасида ялпайиб ўтирибди. Биркам миллион тажадор хотинни дарвозагача кузатиб кўйди-да, Шайтонваҳчанинг ёнида пайдо бўлди.

— Ҳа, яна лақиллашамизми?

— Ҳа, лақиллашиб турмасак бўлмайдиганга ўхшайди.

— Гапир.

— Мента анави дарвозанинг олтидаги аҳволни тушунтириб берсанг.

— Гап бундоқ. Миллион биринчи, мадрасадан ташқаридаги шайтонларга бу ёқдан шундоқ фармой-

ишди, елкасига минволди, бир қо'ли билан ко'зини беркитиб, бир қо'ли билан қўлог'идан чо'зиб бозор ичкарисига бошларди. Дарвозанинг о'нг тарафда ҳов бирда Шайтонваҳчани ака-укаларга яқинлаштирмаган таниш фаришталар саф тортган эди. Улар ҳам кимларнидир мухтабир бўлиб куттишар, аммо уларнинг келувчилари кам эди. Шайтонларники о'нга бў'лса, уларники биттага тўғри келарди. Нимага унақа бў'ляпти экан? Ҳатто намоз ўқийдиган, тақводорлар ҳам елкасини шайтонларга шундоқ тутиб беришарди. Сир нимада? Шайтонваҳча Биркам миллионни ҳайдаб соғангита пушаймон бў'лди. Атрофга аланглаб уни қидириб қолди. Бундоқ қараса Биркам миллион қошлари терилган, тажадор бир хотиннинг елкасида до'мбиллаб кетиб боришти.

То'хта ҳов, қайоққа?

Маишатта.

Гап борили сенга.

Кутиб тур, маишатдан кейин гаплашамиз, — деб чиройли хотиннинг ко'зини беркитиб, шар қўлог'ини чўзган эди, у шарға қараб yo'ғ'алаб кетди.

Шайтонваҳча Биркам миллионни анча кутиб қолди. Бошқа шайтонлар унга қайрилиб ҳам қарашмади. Шундан билдики, Биркам миллион унинг етакчиси.

Ниҳоят, орадан анча фурсат о'тганда ҳалиги тажадор хотин ко'ринди. Икки қо'лида эил-замбил бир нарсалар. Олган нарсалари бари ириган, чириган, кўрт еган... Бунга устига чарчаган, ҳолдан то'уган. Ҳали ҳам Биркам миллион унинг елкасида уйрғулиб о'тирди. Биркам миллион тажадор хотинни дарвозагача кузатиб қo'йд'и-да, Шайтонваҳча ёнида пайдо бў'лди.

То'хта ҳов, қайоққа?

Маишатта.

Гап борили сенга.

Кутиб тур, маишатдан кейин гаплашамиз, — деб чиройли хотиннинг ко'зини беркитиб, шар қўлог'ини чўзган эди, у шарға қараб yo'ғ'алаб кетди.

Шайтонваҳча Биркам миллионни анча кутиб қолди. Бошқа шайтонлар унга қайрилиб ҳам қарашмади. Шундан билдики, Биркам миллион унинг етакчиси.

иш бўлган, бозорга кириб келатган ҳар бир одамни нима қилиб бўлса ҳам чагитилсин. Токи улар дарвозадан Аллоҳнинг исмини айтмай, чап оёқ билан ичкари киришсин. Шундагина улар ичкаридаги шайтонлар тузоғига тушади. Бўлмаса уларни Аллоҳнинг фаришталари илиб кетади.

— Илиб кетиб, қаёққа оборади?

— Унисини ўз кўзинг билан кўрмагунча ишонмайсан. Ҳа ишла, бундоқ бошқаларга ўхшаб, жонни қойиш, Миллион биринчи.

Шайтонвачча дарвоза тагида сарғайиб, туриб қолди. Бозорга турра-турра одамлар кириди. Ҳаммасининг дарди битта, бирови молимини қимматроқ сотармиканман, ишқилиб бойвучча-ю, кўзи кўр харидор учрасин-да деса, бошқаси гирром чайков-чага учраб қолмай-да, яна шўрмини кўритмасин деб жони ҳалак. Мадраса тоғиблари шайтонваччаларнинг кети ер искамайди. Бирини бозордан кузатиб қўйиб, иккинчисини бозорга миниб киришти. Навбати билан тетирмон тошидек тувиллаб айланиб туришибди. Аллоҳнинг фаришталари устидан ошқора қулиб ҳам қўйишди. Фаришталар бўлса, сабр-тоқат билан дарвозага кўз тиккан. Мўмин-муслмон, тақволи кишиларни кутишти. Шу пайт бир одам ошқора Бисмилло айтиб, ўнг оёғини босиб, дарвозадан кириб келди. Даровда икки фаришта у кишига пешвоз чиқиб, қул қовуштириб ичкари бошладди. Аллоҳнинг исмини айтиб, киргани учун шайтонваччалар уни йўлдан урولмай қолди. Нима қилишар экан деб, Шайтонвачча уларга эргашди. Ҳа душманининг сир-тида бўлгунча ичида бўл, қабилида иш тутди. Улар тўшт растасига боришди. Ух-хў-ў-ў... тўштлардан фаришталар бошлаб юрган одамнинг кўзлари қамашди. Қай бири қўй тўшти-ю, қай бири эчки тўшти, қай бири от тўшти-ю, қай бири эшак тўшти ажратилиш кийин эди. Кийикнинг қалласини қўйиб, серкани тўштини пулалашти. Ҳаммасининг оғзида битта тап-кеп қолинг, ёш мол, шоқолад жойи, қора қўчқорнинг ёғи, қора қўчқорнинг тўшти.

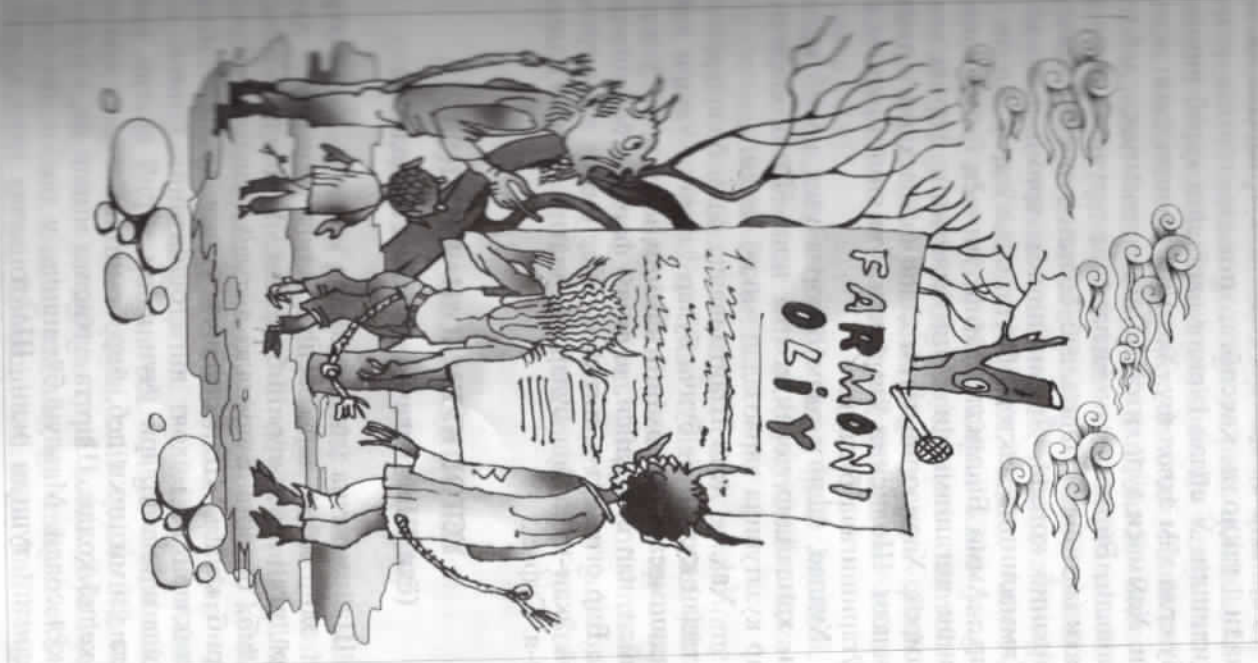
Бари ёлгон, ўзи сўймаган-да, шунга қанақа хайвоннинг тўшти эканини ҳам билмайди.

bo'lgan, bozorga kirib kelayotgan har bir odamni nima qilib bo'lsa ham chalg'itilsin. Toki ular darvozadan Allohning ismini aytmay, chap oyog' bilan ichkari kirishsin. Shundaygina ular ichkari'dagi shaytonlar tuzog'iga tushadi. Bo'lmasa ularni Allohning farishtalari ilib ketadi.

— Ilib ketib, qayoqqa oboradi?

— Unisini o'z ko'zing bilan ko'tmaguncha ishonmayman. Ha ishla, bundog' boshqalarga o'xshab, jonni qo'yi, Million birinchi.

Shaytonvachcha darvoza tagida sar'ayib, turib qoldi. Bozorga turra-turra odamlar kiradi. Hammasining dardi bitta, birovi molini qimmatroq sotarmikanman, ishqilib boyvuchcha-yu, ko'zi ko'r xaridor uchrasin-da dеса, boshqasi girrom chaykov-chaга uchrab qolmay-da, yana shurmini kuritmasin deb joni halak. Madrasa tog'iblari shaytonvachchalarning keti yer iskamaydi. Birini bozordan kuzatib qo'yib, ikkinchisini bozorga minib kirishi. Navbat bilan tegimon tushidek guvullab o'sharib tushibdi. Allohning farishtalari ustidan oshkora qulib ham qo'yishadi. Farishtalar bo'lsa, sabr-toqat bilan darvozaга ko'z tikkan. Mo'min-musulmon, taqvoli kishilarni kutishardi. Shu payt bir odam oshkora Bismillo aytib, o'ng oyog'ini bosib, darvozadan kirib keldi. Darovda ikki farishta u kishiga reshvoz chiqib, qul qovushirib ichkari boshladi. Allohning ismini aytib, kirgani uchun shaytonvachchalар uni yo'ldan urolmay qoldi. Nima qilishar ekan deb, Shaytonvachcha ularга ergashdi. Ha dushmanining sirrida bo'lguncha ular rastasiga borishdi. Ux-xu-u-u... tushlardan farishtalar boshlab yorgan odamning ko'zlarlari qamashdi. Qay biri qo'y tushu, qay biri echki tushu, qay biri ot tushu-yu, qay biri eshak tushu ajratilish keyin edi. Kiyikning qalassini qo'yib, serkani tushini pulalashardi. Hammasining og'zida bita tep-kep qolting, yosh mol, shoqolad joyi, qora qochqorning yog'i, qora qochqorning tushu.

Фаришталар ҳалғи одамни кўп сарсон қилиш-мани, тақволи қассобга, покиза гўшга рўпара қилиши. У ердан туринч растасига қараб юриши. Бу ерда ҳам аҳвол шу. Ҳеч ким молини ёмон демайди. Ҳаммаси зўр, хитойникини хоразмники, деб пуллашади, Бирма деган давлатнинг туручини лазер деб лақиллатишади. Ошга деб солган туручинг шавлага айланиб қолади. Яримни пишса, яримни пишмайди. Ҳаммасининг мактови битта: сув кўтарар, қозон бузар... Аммо Бисмилло айтиб, ўнг оёқ билан кирган киши янглишмайди. Унга Аллоҳнинг фаришталари ҳамроҳ. Ҳаридорни тўғри ҳалол-поқ деҳқонга рўпара қилади. Шолисини ўзи эккан, ўзи янчган, қанча сув кўтаришгача билади.

Ҳудлас, ҳалғи одам бозорда узок қолиб кетмади, қандайдир чорак соатда иши битиб, фаришталар кузатувиди дарвозадан чиқиб кетди.

— Ҳаҳ, — деди Шайтонвачча одам болаларининг устидан кулиб, — бунча булар ўзларига-ўзлари жабр қилишмаса-я. Аллоҳнинг исмини адаштириб, ўнг оёқ қайси, чап оёқ қайси, шуниям фарқига боришмаса-я... Бир оғиз сўз-у, битта эътибор билан олам тулистон экан-ку... Яна булар Жаннатни даъво қилишадими-я. Суф-е...

УСТОЗ КЎРМАГАН ШОГИРД

(ёки Шайтонваччанинг панд еб қолиши)

Шайтонвачча ўзича одамлар устидан кулиб турган эди, бозор дарвозасида ҳалғи жиз-бизни хуш кўралитган опа кўриниб қолди. У довдир-совдир қилиб, бозорта Бисмилло айтмай, чап оёғи билан кириб кетди. Шайтонвачча унинг думбил-тентак қилиқлари ва ниҳоят янги ошпазнинг думини туғишдаги хизматлари учун яхши кўриб қолган эди. Унга ўзимизники деб, бир беминнат хизмат қилиши келиб қолди. Шартта елкасига минди-да, кўнглига кўл солди. Маълум бўлишича, у ҳам ошнинг масаллиғига тушган экан. Шайтонвачча қараса, жиз-

Фаришталар ҳалғи одамни ко'р сарсон қилишмади, тақволи қассобга, покиза го'шга ро'пара қилишди. У ердан туринч растасига қараб уйришди. Бу yerда ҳам аҳвол шу. Нечх ким молини уотон демаяди. Наммаси зот, хитойникини хоразмники, деб pullashadi, Битма деган давлатнинг туручини лазер деб лақиллатишади. Ошга деб солган туручинг шавлага аylanib қолади. Yartini pishsa, yartini pishmaydi. Наммасининг мактови битта: сув ко'тарат, qozon бузар... Аммо Бисмилло аytib, o'ng oyog' bilan кирган киши yang'ichmaydi. Unga Allohning fariشتalari hamroh. Xaridorini to'g'ri halol-pok dehqonga ro'para қiladi. Sholisini o'zi ekkan, o'zi yanchgan, qancha сув ko'tarishgacha biladi.

Худлас, ҳалғи одам бозорда узок қolib кетмади, қандайдир чорак соатда иши битиб, fariشتalar кузатувиди дарвозадан chiqib кетди.

Наҳ, — деди Shaytonvachcha одам болаларнинг устидан кулиб, — buncha булар o'zlariga-o'zlari jabr qilibmoша ya. Allohning ismini adashitirib, o'ng oyog' qaysi, chap oyog' qaysi, shuniyam farqiga botishmasa-ya... Bir og'iz so'z-u, bitta e'tibor bilan олам guliston ekkan ku... Yana булар Jannatni da'vo qilishadi-ya. Суф-

USTOZ KO'RMAGAN SHOGIRD

(yoki Shaytonvachchaniing pand yeb qolishi)

Shaytonvachcha o'zicha odamlar ustidan kulib турган edi, bozor darvozasida halғi jiz-bizni хush кўралитган opa ko'tinib qoldi. U dovdir-sovdir қilib, bozortda Bismillo аytмай, chap oyog'i bilan kirib кeldi. Shaytonvachcha uning dumbi-tentak қилиqlari va nihoyat yangi oshpazning duminini tugishdagi xizmatlari uchun yaxshi ko'rib qolgan edi. Unga o'zimizniki deb, bir beminnat xizmat qilgisi кelib qoldi. Shartta елкасига minди-da, ko'ngliga qo'l soldi. Ma'lum bo'ladiki, u ham oshning masallig'iga tushgan ekan. Shaytonvachcha qarasa, jiz-bizchi halғi unga, halғi bunga

бизчи ҳали унга, ҳали бунта алаҳсиб кетишти. Бир-кам миллионга ўхшаб, шартта бир қўли билан кўзини беркитди-да, иккинчи қўли билан қулоғидан чўзиб тўшт растасига бошлаб қолди. Боқча опа туш-мағур ҳали ҳаром ўлган қўйнинг тўштира, ҳали эҳ-кинника ёпишди. Ичи тўла без, чандир, ўтқа, қалла тўшти қўшилган қийма олсаммикан, дейдими-ей... Шайтонвачча уни боғли тақводор қасосота рўпара қилгунча чарчаб, бўлари-бўлди.

— Гүшпийз яхшими? — сўрати у қассобдан.

— Ҳа, оппоқ қизим, ўзим ҳаттол-поқ қилиб сўй-
ганман.

— Адамиссимми?

— Худодан кўрқаман, алдагани қизим.

— Вой, мен-чи ота, шайтондан кўрқаман.

— Тўғри қиласиз, ундан, албатта, кўрқиб кет-
рақ, ўшада ҳаммаёқни остин-устун қилдирган. Аммо-
лекин шайтонни таъинини даб қилишнинг йўллари
жуذا кўп, қизим. Неча кидо тортай...

— Даъ қилишни ўзимам бўлман.

— Дао Килишни ўзимам бўлиман, ботқамизга бит-та хола келовди, ўша хола ўргатганлар. Ҳа, нечи кило тортай дегинизми? Икки кило... йўқ, бир ярим... Ҳа майлити бир кило!

— Вой, думѣли-

— Вой, думбай-тентай, буцака шокалад пушта
етишшини ўзи бўладими, битта сонини олсанг-чи,
маза қилиб ейсан, пулинг ўзинг билан кетадى-я, —
кулоғига шивиртади Шаронваचा.

— Хўп, бир килодан иккита тортинг.

— Катидан бўсин, қизим, биқиними, сонми? —

ЖИЛМАЙДИ ҚАССОБ.

— Ҳамма жойидан бўлаверсин...

— Ху-ш, қизим, — деди Кассоб гуштни ҳамма жойидан кесиб-кесиб, тарозига қўяр экан, — ўша холантис нима деб ўртагувдилар? Кассоб ҳам нима-гадир гаплари пойинтар-сойинтар ғалати харишлорини гапта солтиси келиб қолди.

— Ўша холамми, ўша хол

— Уша холамини, ўша хотам: “Шайтон васваста Килиб эрчайлар билан, Кайнонайлар билан уриш-тирмоқчи бўлса, даровда “Аву-у-у-зу-у-у билдлаҳи минаш-шайтонини рожим, десайлар, ўшанда шайтонини шатадоқ отиб қочиб қолади” деганлар.

У аъза-базза шундай дейиши билан Шайтонвачча бир парча бездек гўшт растанинг шифтига ёпишти-ди-қолди.

Шайтонвачча шу куни шифта ёпишгани бир сарию, оч-нахор ҳам қолиб кетди. Бўлмаса, бозор тўла овқат. У одам боласига хотис хизмат қилманди, ана шундай жазога тортилди.

— Ўзинг-ку, “Номинг жарангдор, сенда бир тал бор” деб ҳолиқтирган, — тўнғилди Шайтонвачча — у хотин ҳам бетонамас, ўзимизданиди.

— Э, ха, бу тарафини ўйламапман. Ўлай атар... буни устоз кўрмаган шогирд ҳар макомга йўрғатар, дейлилар. Бўпти, эрталад бошлаб мен сенинг кулн-тман... Билиб қўй, этим сеники, суягим ўзимники...

Биркам миллион тонг сахардан Шайтонвачани эргаштириб, мадраса буйлаб йўлга тушди.

rejim deasylar, o'shanda shayton shatoloq otib qochib qolibdi" deganlar.

U maza-bazza shunday deyishi bilan Shaytonvachchalar bir parcha bezdek go'sht rastaning shiftiga yopishdiquvdi.

Shaytonvachecha shu kuni shiftga yopishgani bir
saniya, och-nahor ham qolib ketdi. Bo'lmasa, bozor
to'la ovqat. U odam bolasiga xolis xizmat qilaman,
lekin ana shunday jazoga tortildi.

— O'zing-ku, "Nomning jarangdor, senda bir gap
 deb hovliqingan, — to'ng'illadi Shaytonvach-
 bor" — il molin ham beronamas, o'zimizdanidi.

E, ha, bu tarafini o'ylamapman. O'lay agar...
 Inonl ucto'z ko'rgan shogird har maqomga yo'ng alar,
 deyollar. Bo'pli etradan boshlab men sening qulig
 Inonl...
 Bilib qo'y, etim seniki, suyaigim o'zimmiki...

million tong sahardan Shaytonvachcham
mudrasa bo'ylab yo'lga tushdi.

айланма йўллари беш қўлдек билиб олишинг керак. Улар худди ўрғимчақнинг тўрига ўхшайди. Узогиям бор, яқиниям бор. Мана шу жойдан тўшт рас-таси билан даровозанинг орасини кўр, узокми, яқинми?

— Яқин, бир хуштак чалишлик йўл.

— Хов анави йўлдан юриб, чайков бозори, латта бозори, мардикор бозорини айланиб келсанчи?

— Ўх-ўх, унда минг хуштаклик йўл бўлади. Қайси аҳмоқ сен айтган йўлдан юриди, яқин йўл турганда.

— Баҳойинг "2"! Эссиэгина сента Миллион биринчи деган ном.

— Э, шонма-е, бунча баҳога хасиссан. Курум-сок...

— Ахир одам болалари бозорда қанча тентираса, шунча ақлдан озади Миллион биринчи! Тагингда тайёр таксанг бўлатуриб, қаёққа шошасан. Холдан тойиб, бензини тутаб, балони ёрилиб, тутаб кетгунча минмайсанми бу одам болаларини? Кейин устингдан юқорига шикот ҳам тушиши мумкин, бунақада.

— Кимдан?

— Кимдан бўларди? Бозордаги кисавурлардан, кимовозлардан, товламачилардан, полвунлардан... Бир хуштаклик йўлда чўнтакка тушиб бўладими? Мижозни алдаб бўладими? Билмасанг, билиб қўй, шикотчилар ҳам ўзимиздан. Яна қанчасини айтмадим. Сен айтган яқин йўлдан Аллоҳнинг фаришталари юриди, тақводорлар билан етаклаши-иб. Тақводорлар олаитанини олиб, сотаитанини сотиб, мадрасамиздан тезроқ даб бўлиши керак. Улар қанча ивиришиб юрса, бизга шунча қийин бўлади... Дарсимизга халақит қилади.

— Хотиринг жам бўлсин Бирикам миллион, — деди Шайтонваччанинг ғайрати кўзиб, — мана кўрасан, қўлимга тушганини соғ бўлса, жинни қилман, жинни бўлса, соғ қилиб, бозордан чиқарвораман.

— Жинни қилганинг-ку, яхши, соғ қилганинг нимаси? Жиннилигича қолаверсин.

— Сен, Million битинчи энг аввал бозордаги оламга yo'larni besh qo'ldak bilib olishing kerak. Ular xuddi o'rgimchakning to'riga o'xshaydi. Uzo-uzum bor, yaqiniyam bor. Mana shu joydan go'sht rashtasi bilan darovozaning o'rtasini ko'r, uzoqmi, yaqinmi?

— Yaqin, bir hushtak chalishtik yo'l.

— Nov anovi yo'lakdan yuritib, chaydov bozori, latta bozori, mardikor bozorini aylanib kelsanchi?

— O'h bo', unda ming hushtaklik yo'l bo'ladi. Qaysi ahamoq sen aytdan yo'ldan yuradi, yaqin yo'l turganda.

— Bahoying "2"! Essizgina senga million bitinchi degan nom.

— E, shoshma-e, buncha bahoga hasissan. Qu-rum...

— Aхир одам болалари бозорда қанча тентираса, шунча ақлдан озади Million битинчи! Тагингда тайёр таксанг бўлатуриб, қаёққа шошасан. Нолдан тойиб, бензини тутаб, балони урилиб, тутаб кетгунча минмайсанми бу одам болаларини? Кейин устингдан юқорига ашқоуд ҳам тушиши мумкин, бунақада.

— Кимдан?

— Кимдан бо'ларди? Бозордаги кисавурлардан, кимовозлардан, товлмачилардан, полвунлардан... Бир хуштаклик yo'lда, cho'ntakka tushib bo'ladimi? Mijozni aldash bo'ladimi? Bilmasang bilib qo'y, shikoyatchilar ham o'zimizdan. Yana qanchasini aytmadim. Sen aytdan yaqin yo'ldan Allohning farishtalari yuradi, taqvodorlar bilan etaklashib. Taqvodorlar oladiganini sotib, sotadiganini sotib, madrasamizdan tezroq dab bo'ladi kerak. Ular qancha yurib yursa, bizga shuncha qiyin bo'ladi... Darsimizga hulaqat qiladi.

— Xotirang jam bo'lсин Birikam million, — dedi Shaytonvachchaniڭ ғайрати ko'ziб, — mana ko'rasan, qo'limga tushganini sog' bo'lса, jinni qilman, jinni bo'lса, sog' qilib, bozordan chiqarvoraman.

— Jinni qilganing-ku, yaxshi, sog' qilganing nimasi? Jinnilikiga qolaversin.

— Бахонт “2”. Хисоб тенглашти, Биркам миллион, — деди Шайтонвачча тантана билан, — нахотки шунчага етган ақлинг шунга етмаса, ташқаридан ки шунчага етган ақлинг шунга етмаса, ташқаридан жинниларни кўйлаб бошлаб келишди-ку, шифоси бу ёқда экан деб, қайтага малрасамизни обрўси ошмайими?

— Ҳим-м-м... — деб Биркам миллион бир зум жим қолди-да, ҳайрон бўлиб сўради, — жиннини қандоқ қилиб соғ қилмоқчисан, Миллион биринчи?

— Яна бахонинг “2”, Биркам миллион, хисоб менинг фойдамга иккита бир бўли, эсингда турсин.

— Бўпти-е...

— Ахир бу икки қарра икки тўрт дегандек гап-ку, қаллаварам. Сен одам болаларини чапта айлантириб, чапта айлантириб жинни қиласан, тўрими?

— Тўғри!

— Мен уни ўнганга қараб айлантириб, айлантириб, айлантириб... Чапта чувалган ипни ўнганга чувалтас ечилди...

— Сенда бир гап бор Миллион биринчи, — деди Биркам миллионнинг боши ачиб, — мен бу тарафларини ўйламабман. Лекин билдиб кўй, бизга ўнганга йўл йўқ. Ўзбошимчилик қилма. Икки ўртада қулоғинг билан думингдан ажраб қолма, тагин! Меним ўйлагинда ахир, ишқал чиқарсанг менам жазога тортилам!

— Сени нима қилишлари мумкин?

— Етақчилиқдан талабалikka тушириб кўйишлари мумкин.

— Жа кўнглимдагидек бўларкан-да. Шу бир хил пайтда мияни шунаканги суйилтиворасанки, қусворай дейман.

— Нима-нима?

— Эшптаннинг.

— Шайтонлик қилмай қўяқол Миллион биринчи, кўнглинг мента аинимайди.

— Нимага бўлмаса?

— Корнинг оч, шунга.

— Ҳа, бу бошқа гап. Ана энди етақчинга ўхшашинг.

— dedi Shaytonvachcha tantana bilan, — na-hotki shunchaga yetgan aqling shunga etmasa, tash-qaridan jinnlarni ko'ylab boshlab kelishadi-ku, shifosi bu yoqda ekan deb, qaytaga madrasamizni obro'si oshmaydimi?

— Him-m-m... — deb Birkam million bir zum jim qoldi-da, hayron bo'lib so'radi, — jinini qandoq qilib sog' qilmogchisan, Million birinchi?

— Yana bahoying “2”, Birkam million, hisob meni boydingga ikkiga bir bo'ldi, esingda tursin.

— Bo'пти-е...

— Aхir bu ikki katta ikki to't degandek gap-ku, kallavaram. Sen odam bolalarini chapta aylantirib, chapta aylantirib jinni qilasan, to'g'rimi?

— To'g'ri!

— Men uni o'ngga qarab aylantirib, aylantirib, aylantirib... Chapta chivalgan ipni o'ngga chivalsa yetishdimi... vassalom?

— Senida bir gap bor Million birinchi, — dedi Birkam millionning boshi achib, — men bu taraflarini o'ylamabman. Lekin bilib qo'y, bizga o'ngga yo'l yo'q. O'zbohimchilik qilma. Ikki o'rtada qulog'ing bilan duminingdan ajrab qolma, tag'in! Menyam o'ylaginda aхir, taqal chiqarsang menam jazoga tortilaman!

— Seni nima qilishlari mumkin?

— Yetakchilikdan talabalikka tushirib qo'yishlari mumkin.

— Ja k'nglimdagidek bo'lar-kan-da. Shu, bir hil pайtда miyani shunakangi suylitvorasanki, qusvoraу boуай дейман.

— Nima-nima?

— Eshptanning.

— Shaytonlik qilmay q'oyaqol Million birinchi, k'ngling menta aynimaydi.

— Nimagа bo'lmasa?

— Korning och, shunga.

— Ha, bu boshqa gap. Ana endi yetakchiga o'xshashingmi?

Оч қоринга кўшиқ на ҳожат деган мақолни эшит-
ганмисан?

— Юр кетдик...

— "Сен же, мен же" гами?

— Ха...

ЭШАК МИНДИ

(ёки Шайтонваччанинг қандоқ қилиб овга чиққани)

Шайтонвачча Биркам миллион мени бирорта ош-
хонага олиб борса керак, деб ўйлади. Бўйнидаги бе-
сўнақай қошиғини у ёқ-бу ёққа суриб кўйди. Аммо
улар айланиб юриб, яна дарвозанинг олдида қи-
қиб қолишди.

— Обқелган жойингни қара, — деди Шайтон-
вачча Ҳафселиси пир бўлиб, — бу ерда нима қила-
миз?

— Айтлинг-ку, кўнглим айнайпти деб, ов қила-
миз.

— Э, юр битта ошхонани топайлик, мен қандоқ
қилиб қорин тўйдиршни биламан.

— Сен, Миллион биринчи, жуда хомсан. Билиб
қўй, болача найрангларинг бу ерда кетмайди. Улар-
ни эсдан чиқар. Бу жойнинг ўз қонун-қоидалари бор.
Ишлаган тишлайди, ишламаган сента ўхшаб, оч
қолиб, кечаси билан совуққа қотиб, кишнаб чиқа-
ди.

— Онам ҳам шунчака дер эди, — деди Шайтон-
вачча хомуш тортиб.

— Нима дерди?

— Хомсан, дерди. Сен, Биркам миллион, жуда
кўнглинг бўш, латта экансан. Хомсан, дегунча жо-
нимни ачитиб, бундоқ уриб тур-да. Лойини тепма-
сант, қаттан пишди, амманинг бузоғи.

— Сен айтган нарсалар бу ерда тақиқланган. Шай-
тонлар мадрасата ҳийлаю найранглар билан пишди.
Хушёр бўл, навбатимиз кеп қолди. Ҳозир дарвоза-
дан ким Аллоҳнинг исмини айтмай, чап оёғи билан
кириб келса, ўша бизи ўлжамиз бўлади. Олдин мен
ўни елкасига минаман, сен бўлса менинг елкамга
минасан.

Юр кетдик...
"Сен же, мен же" гами?
На...

ESHAK MINDI

(yoki Shaytonvachchani qandoc
qilib ovga chiqqani)

Shaytonvachcha Birkam million meni birorta
o'lxonaga olib borsa kerak, deb o'yladi. Bo'yidagi
besonaqay qoshig'ini u yod, bu yodga surib qo'ydi.
Ammo ular aylanib yurib, yana darvozaaning oldidan
chiqib qolishdi.

Obkelgan joyingni qara, — dedi Shaytonvachcha
hafasli p'r bo'lib, — bu yerda nima qilamiz?

Ayding-ku, ko'nglim ayniyapti deb, ov qilamiz.
— E, yur bitta oshxonani topaylik, men qandoc
qilib qorin to'ydirishni bilaman.

— Sen Million birinchi juda xomsan. Bilib qo'y,
bolacha nayranglaring bu yerda ketmaydi. Ularni esdan
chiqar. Bu joyning o'z qonun-qoidalari bor. Ishlagan
ichmaydi, ishlagan senga o'xshab, och qolib, kechasi
bilan sovug'a qolib, kishnab chiqadi.

— Onam ham shunaga der edi, — dedi Shay-
tonvachcha xomush tortib.

Nima derdi?

— Xomsan, derdi. Sen Birkam million juda ko'ng-
ling bo'sh, latta ekansan. Xomsan deguncha jo'nimni
achitib, bundoq urib turda. Loyini tepmasang qattan
pishadi, ammaning buzo'g'i.

— Sen aytgan narsalar bu yerda taqiqlangan. Shay-
tonlar madrasada hiyla-yu nayranglar bilan pishadi.
Hushyor bo'l, navbatimiz ker qoldi. Hozir darvozadan
kim Allohning ismini aytmay chap oyog'i bilan kirib
kelba, o'sha bizzi o'ljamiz bo'ladi. Oldin men uni
yelkasiga minaman, sen bo'lsa mening yelkamga mina-
san.

— Ola, sen uni, men seni, bundan chiqdi eshak
mindi o'ynatkamiz-da?

— Ол-а, сен унинг, мен сенинг, бундан чиқди эшак минди ўйнарманмиз-да?

— Жим бўл, айтганимни қил.

— Жа ноқулай-да сени миниб, бунинг устига етакчи деган номинг бор. Ке кўй, сен мени мина-қол.

— Бўлсанг-чи, қулгинг билан думингдан уминг борми, тепадан қараб туришибди ахир бизга.

— Бор-е, минганим бўлсин. Аммо-лекин Биркам миллион, жа ориқсан-да, орқани чақа қилиш йўқ.

— Сенам Миллион биринчи, нафас оласан-у, чиқармайсан...

Шайтонвачча бундоқ қараса, миниб олганлари ҳов бирдаги шайтони зур жарроҳ амаки экан.

— Хей, Биркам миллион, топган оламингни қара, туш-е бунинг елкасида... Ахир бу ўзимиздан-ку, банисанинг жарроҳи. Бир кунда ўнтадан биттасини тузатиб, тўққизтасини асфаласофилнинг жўнатиб турди, ёлгон гапирсам ўлай агар, мусалласнинг ҳидидан билиб қолдим.

— Бизда ошна-оғайнигарчилик кетмайди. Гаппи кўпайтирмай кўйинга кўл сол-чи, мақсади нима экан, — деди Биркам миллион.

— Э, ҳеч нима демаяпти, мақсади эсидан чиқиб, банисада қол кетганга ўхшайди.

— Хей сен, Миллион биринчи, кўйингни қасққа суқлапсан-а, қасққа?

— Қасққа бўларди, чўнтакка-да. Ниёт ҳамёнга қараб бўладими, ахир. Ҳамёни бўм-бўш, ўтри уртандай бўб ётибди. Балки киссавурлик қилгани келгандир-а, нима делинг, Биркам миллион?

— Бунни билиш учун кўйинга кўл солиш керак, чўнтаккамас. Оҳ, тартиб-қоида деган гаплар бўлмаганда борми, сенга ҳозир кўрсатиб кўярдим, Миллион биринчи.

— Сен минг қарра ҳақсан, бу ерни тартиб-қоидалари фақат қоринни дам қилади. Сен, Биркам миллион кўп жаврайверма одам болаларига ўхшаб, мана, айтганингдек қилиб, кўйинни кўйинга солдим, бу ерда ҳам ҳеч гап йўқ, ҳа, ўлай агар, ҳеч вақо...

— Хей сен, Миллион биринчи, жа хит қиворлинг-ку, а? — деди хафа бўлиб Биркам миллион.

— Ёш бо'л, аўтеганимни қил.

— Ја ного'лау-да семі миниб, буни устига уелакчи деган номинг бор. Ке қо'у, сен мени минақол.

— Бо'лсанг-чи, қулг'инг билан думингдан умидинг борми, тепадан қараб туришибди ахир бизга.

— Бор-е, минганим бо'лсин. Аммо-лекин Бирким миллион ја ориқсан-да, орқани чақа қилиш жо'қ.

— Сенам Миллион биринчи, нафас оласан-у, чиқармайсан...

Шайтонвачсча бундоқ қараса, миниб олганлари ҳов бирдаги шайтони зо'р яттоҳ амаки экан.

— Неу, Биркам миллион торган одамингни қара, туш-е бунинг уеласида... Ахир бу о'зимиздан-ку, банисанинг яттоҳи. Бир кунда о'нтадан биттасини тузатиб, тўққизтасини асфаласофилга жо'натиб туради, жо'лгон гапирсам о'лай агар, мусалласнинг ҳидидан билб қолдим.

— Бизда ошна-ог'айнигарчилик кетмаydi. Гаппи ко'рулг'ини қо'унига қо'л солчи, мақсади нима экан, — деди Биркам миллион.

— Ё, ҳеч нима демаяпти, мақсади эсидан чиқиб, банисада қор кетганга о'хшайди.

— Неу сен, миллион биринчи қо'лингни қайоққа суқлапсан-а, қайоққа?

— Ойвоққа бо'ларди, чо'нтакка-да. Ниуат ҳам-рунни қилиб бо'ладими, ахир. Намуони бо'м-бо'ш, о'ғри уртандай бо'б уотибди. Балки киссавурлик қилгани келгандир-а, нима дединг Биркам миллион?

— Буни билиш учун қо'унига қо'л солиш керак, чо'нтаккамас. Оҳ, тартиб-қоида деган гаплар бо'лмаганда борми, сенга ҳозир ко'рсатиб қо'уярдим Миллион биринчи.

— Сен минг катта ҳақсан, бу ерни тартиб-қоидалари фақат қорини дам қилади. Сен Биркам миллион ко'р жаврайверма одам болаларига о'хшаб, мана, аўтеганингдек қилиб, қо'йинни қо'унига солдим, бу уерда ҳам ҳеч гап жо'қ, ҳа, о'лай агар, ҳеч вақо...

— Неу сен, Миллион биринчи ја хит қивординг-ку, а? — деди хафа бўлиб Биркам миллион.

Миллион ёлгонларини бослигига чиқаролдингми, а? — деди хафа бўлиб Биркам миллион.

— Халитдан шогирдингни бошингга чиқарволдингми, энди ўзингдан кўр, дол дема.

— Нимага одам болаларига ўхшаб ўнгга тикилаверасан-а, юрак чап томонда-ку!

— Ха-я, дарвоқе... ў-ў-ў... билдим, билдим, Биркам миллион, тақсирим дорихонага борарканлар... Тавба, ўзи дорихонадан келяпти-ку... бузоқни югургани сомонхонагача деб, яна дорихонада нима қилди, бу? Хойнаҳой бу иккаламизниям лақиллатяпти, Биркам миллион.

— У ёғи билан ишинг бўлмасин, ўнг қўлинг билан қўзини бекит, чап қўлинг билан чап қулогидан торт... Э, нима қилапсан, менинг кўзимнимас унинг кўзини беркиг, менинг қулогимнимас унинг қулогини чўз, галварс...

— Хо, мен сени миниб турибман, сеники кулайда, сеникини чўзаман, сен уникини... Қарабсанки, эшак миндини устида, қулог'чўзма ҳам бўлади.

— Айтганимни қил, Миллион биринчи!

Улар эшак минди қилиб роса бозор кезишди. Шайтонвачча оппоқ халатни кийиб олиб, қатик ва суфдурушларга гап бериб ўтирган Бисмилло холани кўрди, турди-туман болалар ўйинчоқларини сотиб ўтирган Хожата кўзи тушди. Узоқ-яқин хаёлларга берилди. Шайтони зўр амаки қайси дорихонага кирмасин иши юришмади. Охири юмшоқроқ бир доричи хотин билан муросаси келишгандек бўлди. Сўмқасида анча-мунча қимматбаҳо дорилар бор экан, ўшаларни юмшоққина хотинга узатди.

— Кўрдингми, — деди Шайтонвачча Биркам миллионга. — Бунақа чапақай жарроҳ шаҳарда битта, айтдим-ку, касалларининг ўнгалдан тўққизтаси асфаласофилнинг кетали, деб. Улардан қолган доридармонларни увол бўлмасин деб, дорихоналарга олиб келар экан-да, барака топкур.

Шайтони зўр амаки дори-дармоннинг устида озор қорттишиб қолди.

— Кўп бервордим, — деб юмшоқ аёл норози бўлди.

— Хотирингиз жам бўлсин, пулингиз ўзингиз билан қолади, испиртни зўридан борми? — деди шайтони зўр амаки кўзлари уйнаб.

— Нимага одам болаларига о'хшаб о'ннга тикиларасан-а, уйрак чарп томонда-ку!

— На-уа, дарвоқе... О'-о'-о'... билдим, билдим Биркам миллион, тақсирим дорихонага боратканлар... Тавба о'зи дорихонадан келаяпти-ку... бузоқни уюгургани сомонхонагача деб, яна дорихонада нима қилди, бу? Нойнаҳой бу иккаламизниям лақиллатяпти, Биркам миллион.

— У юғ'и билан ишинг бо'лмасин, о'нг қо'линг билан ко'зини бекит, чарп қо'линг билан чарп қулог'идан торт... Е, нима қиларсан, менинг ко'зимнимас, унинг ко'зини беркиг, менинг қулог'имнимас, унинг қулог'ини чо'з, галварс...

— Но, мен сени миниб турибман, сеники қулай-да, сеникини чо'заман, сен уникини... Қарабсанки, эшак миндини устида, қулог'чо'зма ҳам бо'лади.

— Аўганимни қил Миллион биринчи!

Улар эшак минди қилиб роса бозор кезишди. Шайтонвачча орпоқ халатни кийиб олиб, қатик ва шайтончаларга гап бериб о'тган Бисмилло холани ко'рди, турди-туман болалар о'йинчоқларини сотиб о'тган Хојага ко'зи тушди. Узоқ-яқин хайолларга берилди. Шайтони зўр амаки қайси дорихонага китмасин иши уйришмади. Дори уйишроқроқ бир доричи хотин билан муросаси келишгандек бо'лди. Со'мқасида анча-мунча қимматбаҳо дорилар бор экан, о'шаларни уйишроққина хотинга узатди.

— Кўрдингми, — деди Шайтонвачча Биркам миллионга. — Бунақа чарақай жарроҳ шаҳарда битта, айтдим-ку, касалларнинг о'нгалдан то'ққизтаси асфаларига кетали деб. Улардан қолган доридармонларни увол бо'лмасин деб, дорихоналарга олиб келар экан-да, барака топкур.

Шайтони зўр амаки доридармоннинг устида озроқ қорттишиб қолди.

— Кўп бервордим, — деб уйишроқ аёл порози бо'лди.

— Хотингиз жам бо'лсин, пулингиз о'зингиз билан қолади, испиртни зўридан борми? — деди шайтони зўр амаки ко'злари о'йнаб.

— Бор-да, бўлганда қандоқ. — суйиниб кетли аёл.

Шайтони зўр амаки пулининг чуёига қараганда икки ҳисса кўп спирт сўради. Кейин пулни аёлга берди. Аёл:

— Бу пулиз оз. — деди норози бўлиб.

— Э, сиз қандоқ хотинсиз, мента шу пулни берганда кўп бервордим дегингиз, олишга келганда оз деясиз. Кўп деб бердингизми, кўп деб олдингиз-да. Мен пулинигизга текканим йўқ, қандоқ бўлса, шундоқ қайтаришман.

— Кечирасиз, — деди чалқашиб кетган аёл. Қизариб-бўзариб.

Шайтони зўр амаки бир ҳисса пулга икки ҳисса спиртни олиб, тўғри шара-барачиларнинг олдига борди. У ердан ўнга қолқоқли шиша сотиб олди. Бир ошхонага кириб спиртни шишаларга тақсимлади. Қолганини сув билан тўлдирди. Кейин уни бозордаги илгаридан таниш бўб қолган мижозларига сотиб чиқди. Жарроҳ бўлгандан кейин унинг спирти тоза бўлмай, кимники тоза бўлсин? Шуникини олишадиди-да!

— Қалай, — деди Шайтонвачча Биркам миллионга караб.

— Қойил-е, — кўзлари ёғлай торттиб кетди Биркам миллионнинг, — текин нарсани бир ҳиссая сотди, кейин ўнга анави хотиннинг бош-кўзини айланттириб икки ҳисса мол олди, ўнга сув кўшиб йитирма ҳисса қилиб сотди. Бунақасини биринчи марта кўриб турибман. Ё алҳазар! Нима қилай, даммини чиқарворайми? — деди Биркам миллион Шайтонваччага.

— Йўқ, — деди Шайтонвачча қатъий.

— Тугунини чиқарворайми?

— Йўқ.

— Нима қил дейсан?

— Тек кўй. Ўз хунари билан бир эмас, иккита шайтонни бақа қилиб кўйдими, қандини урсин...

— Бор-да, бо'lgанда қадод, — суйиниб кетди аёл. Шайтони zo'g'amaki pulining cho'g'iga qataganda ikki hissa ko'r spirt so'radi. Keyin pulni ayolga berdi. Ayol:

— Bu puliz oz. — dedi norozi bo'lib.

— E, siz qandod xoinsiz, menga shu pulni berganda ko'r berordim dedingiz, olishga kelganda oz deyariz. Ko'r deb berdingizmi, ko'r deb oling-da. Men pulnizga tekkanim yo'q, qandod bo'lsa shundod daytargirman.

— Kechirasiz, — dedi chalkashib ketgan ayol, qizariib bo'zariib.

Shaytoni zo'g'amaki bir hissa pulga ikki hissa spirtini olib, to'g'ri shara-barachilarning oldiga bordi. U yerdan o'nga qoqqoqli shisha sotib oldi. Bir oshxonaga kitib spirtni shishalarga taqsimladi. Qolganini suv bilan to'ldirdi. Keyin uni bozordagi ilgardan tanish bo'b bergan mijozlariga sotib chiqdi. Jarroh bo'lgandan keyin uning spirti toza bo'lmas, kimniki toza bo'lsin? Shuniki olishadi-da!

Qalay, — dedi Shaytonvachcha Birkam millionga

Qoyil-e, — ko'zlari g'lay tortib keldi Birkam million, — tekin narsani bir hissaga sotdi, keyin o'nga anavi xotinni bosh-k'zini aylantirib ikki hissa mol oldi, o'nga suv qo'shib yigirma hissa qilib sotdi. Bunaqasini birinchi marta ko'rib turibman. Yo'alhazar! Demmini chiqarvoraymi? — dedi Birkam million Shaytonvachchaga.

Yo'q, — dedi Shaytonvachcha qat'iy.

Tugunini chiqarvoraymi?

Yo'q.

Nima qil deyasan?

— Tek qay. O'z hunari bilan bir emas, ikkita shaytonni baqa qilib k'ydimi, qandini ursin...

“ФИТНА”

(ёки шайтон малайларининг иймонга келиши)

— Хай, киссовур болам, уялмисанми-а, бўйинг-ни кара?

Бу Бисмилло холянинг овози эди. Киссавур хола-га бошдан-оёқ қараб, тиржайди:

— Киссовурда уят бўладими, она, уяти бўлса киссовурлик қиладими, жа оширвордиз-ку.

Кампир чуқур хўрсинди, ўзига безарийб тикилиб турган йитига оналарча меҳр билан деди:

— Гапинг рост, болам, одамзодда иймон билан уят бирга юради. Иймонсизда уят, уятсизда иймон бўлмайди...

— Жа, даровда иймонсизга чиқариб қўйманг, она, бизам Худони биламиз.

— Вой Худони биламиз деган тилингдан ойнинг ўргилсин-а! Вой қоқиндиг-а... Худони шайтон ҳам билди, болажоним. Худони биламан де-еб, шай-тоннинг айтганини қилиб юртнинг чағок-да, бо-лам.

— Бекор айтибсиз, мен бошлигимни айтганини қиламан, шайтоннинг эмас, — кетишнинг пайидан бўлиб, ён-верига алағтлади киссавур бола.

— Вой жовдиратган кўзларингга онанг қоқиндик, сени. Бошлигинингнинг ўзи фирт шайтон бўлса-чи, бо-лам?

Кетишга шайланиб турган киссавур бола бирдан бўшашиб тушди. Оёқ-қўллари қалтираб, ўтириб қол-ди-да, бошини кафтлари орасига олиб, пиқиллаб йиғлаб юборди. Шошиб қолган хола ўз бодасидек елкаларини силаб, эркатай кетди:

— Қасринг оғриб қолди болам, айтовур, тортин-ма?

— Машетим, — деб у чап кўкрагининг устига кўлини босди.

Уни яқин ўртада ҳеч ким бунчалик болам-бўтам қилиб юратгани эзмаган эди. Ўлиб кетган онаси эси-га тушиб, кўнгли бўшади. Юрагига санчик кириб кетди.

— Касбинг ёмон-да, болам, касбинг курсин...

“ФИТНА”

(юки шайтон малайларининг иймонга келиши)

— Нав, киссовур болам, уялмисанми-а, бо'yingни

қара?

Бу Bismillo xolaning ovozi edi. Kissavur xolaga bo'shdan oyoq qarab, tirjaydi:

— Kissovurda uyat bo'ladimi, ona, uyati bo'lsa kissovurlik qiladimi, ja oshirvordiz-ku.

Kampir chuqur xo'rsindi, o'ziga bezgayib tikilib turgan uyig'iga onalarча mehr bilan dedi:

— Gapning rost, bolam, odamzodda iymon bilan uyat birga yuradi. Iymonsizda uyat, uyatsizda iymon bo'lmaydi...

— Ja, darrovda iymonsizga chiqarib qo'ymanг, ona, bizam Xudoni bilamiz.

— Voy Xudoni bilamiz degan tilingdan oyning o'rgilsin-a! Voy qoqindig'-a... Xudoni shayton ham biladi, bolajonim. Xudoni bilaman de-eb, shaytonning ayrganini qilib yurganing chaloq-да, bolam.

— Bekor aytibsiz, men boshlig'imni aytganini qila-man, shaytonni emas, — ketishning payidan bo'lib, yon-vertiga alangladi kissavur bola.

— Voy joydiratgan ko'zlarimga onang qoqindiq, men! Boshlig'ingni o'zi g'it shayton bo'lsa-чи, bolam? Ketiшga shaylanib turgan kissavur bola birdan bo'shashib tushdi. Oyoq-qo'llari qaltirab, o'tirib qoldi-da, boshini kaftlari orasiga olib, piqillab yig'lab yubordi. Boshlab qolgan xola o'z bolasidek yelkalarini silab, erkalay ketdi:

— Qayering og'rib qoldi bolam, aytovcu, totinma?

— Mashetim, — deb u chap ko'kraging usti-ga qo'lini bosdi.

Uni yaqin o'trada hech kim buncchalik bolam-bo'tam qilib uyagini ezmagani edi. O'lib ketgan onasi esiga tushib, ko'ngli bo'shashdi. Yutag'iga sanchiq kirib ketdi.

— Kasbing yomon-da, bolam, kasbing qursin... yurak o'ynog'i... tushla bu ishni, oyning o'rgilsin sandan.

юррак ўйноғи... ташла бу ишни, оини ўрилсин сандан.

— Ташлолмийман, онажон, ташлолмийман, орката йўл йўқ. Бошлигим айтган пулини олиб бормасам ўша захоти осадди...

Хола ўйланиб қолди. Киссавур ўмартан пулини аста холатга узатди:

— Мени кечиринг, онажон, обқўйинг пулингизни, мана...

Хола шовиб, унинг қўлини қайтарди:

— Пул ўзингда қолсин, шу пул анави жаллод бошлигини етдимми, етмаса айт болам, яна қўшаман. Бугунча бошқа ўтирлик қилмай турақол, урагинг шундоғам санчиб турибди.

— Э, сиз ўзиз қанақасиз? — У кўзларини катта катта очиб холатга тикилди. — Тавба, шунақасиям бўладими?

— Ха, мен ўзи шунақароқман, болам, — дея кампирнинг юз-кўзлари чарақлаб кетди, — хозир калламга бир фикр келди... У шундай фикрки, асти кўёврасан, айтайинми?

— Айтиш керак бўлса, айтинг!

— Шу бугундан бошлаб киссавурлик қилмайсан, тамом-васалом. Бошлигинг айтган пулни мана мандан олиб турасан...

— Сиздан? Вой тавба-ей, қачонгача?

— Аллоҳ хоҳлаганича.

— Бу сиз айтган ўша шайтоннинг тетирмонига сув қуйиш бўлмайdimи, онажон?

— Билмадим, болам, билмадим, у ёғига Худо пошшо... Ишқилиб калламга шу фикр келиб қолдида, болам, айбга буюрмайсан. Ке, иккаламиз она-бола бўлиб, бор барака қилайлик!

— Бўпти, бор барака! — деб киссавур Бисмилло холанинг ўзига чўзилган қўлини олиб ўтди:

— Аввал боши Худо, қолаверса, бу икковимизнинг сиримиз, биров билмасин, гап шетта қолсин-а, қоқиндик?

— Қолди.

Бу ғалати савлонинг устида Шайтонавча билан Биркам миллион ҳам бор эдилар. Аслида киссавурни

— Ташлолмийман, онажон, ташлолмийман, орқага yo'l yo'q. Boshlig'im aytgan pulini olib bormasam o'sha zahoti osadi...

Хола o'ylanib qoldi. Kissavur o'tmagan pulini asta kolaga uzatdi:

— Meni kechiring, onajon, obqo'ying pulingizni, mana...

Хола shoshib, uning qo'lini qaytardi:

— Pul o'zingda qolsin, shu pul anavi jallod boshlig'ingga yetadimi, yetmаса ay' bo'lam, yana qo'shaman. Bugunchа boshqa o'g'irlik qilmay turaqol, uraging shundog'am sanchib turibdi.

— E, siz o'ziz qanaqasiz? U ko'zlarini katta-katta ochib kolaga tikildi: — Tavba, shunaqasiyam bo'ladimi?

— Ha, men o'zi shunaqarog'man, bo'lam, — deya kampirning yuz-ko'zlar' e'ragaqlab ketdi, — hozir kalamga bir fikr keldi... U shunday fikrki, asti qo'yovmasan, aytayimmi?

— Aytish kerak bo'lsa, aytin!

— Shu bugundan boshlab kissavurlik qilmaysan, tamom vasalom. Boshlig'ing aytgan pulni mana mandan olib turasan...

— Sizdan? Voy tavba-ey, qachongacha?

— Alloh ko'hlaganicha.

— Bu siz aytgan o'sha shaytonning tegitmoniga suv quyish bo'lmaydimi, onajon?

— Bilmaдим, bo'lam, bilmaдим, u yog'iga Худо po'shho... Ishqilib kalamga shu fikr kelib qoldi-da, bo'lam, aybga buyurmaysan. Ke, ikkalamiz ona-bola bo'lib, bor baraka qilaikli!

— B'пти, bor baraka! — deb kissavur Bismillo holaning o'ziga cho'zilgan qo'lini olib, o'r'di?

— Avval bosh' Худо, qolaversa, bu ikkovimizning sirimiz, b'rov bilmasin, gap shetta qolindiq?

— Qoldi.

Бу ғалати савлонинг устида Шайтонавча билан Биркам миллион ҳам бор эдилар. Аслида киссавурни

кампирнинг ҳамёнига атайлаб шулар тезлашган эди. Иш бунақасига айланиб кетди.

— Тава, — деди Биркам миллион кўзлари пешонасига чиқиб, — киссавурга пора берган одам боласини энди кўришим. Шунақаси ҳам бўлар экан-да, а?

— Нимага хайрон бўласан, бизам одам болага-рини йўшдан урайлик, деб нималар қилмаймиз. Не-не боши берк кўчаларга бош сукаemiz. Юришмай қолган ишларини юргазворамиз, қилириб юрган нарсаларини йўқ жойдан топиб берамиз. Бу жолутар кампир ҳам ўзидан, пулидан кечиб, шунақа йўлини қилипти-да!

— Жон кийналмаса, жонона қайда, дегин?

— Ўлма, "Бир балоси бўлмаса, шушторда қуйрук на қилур" деган мақолни эста олсак, бу ерда, албатта, бир тап бор! Ҳа, майли, подадан олдин чанг чиқармайлик. Кўрайлик-чи, кампиршонинг хотам-тойлиги қаергача бораркин?

Шу кунни "Думи туғуклар" мадрасасида хушхабар тарқалди. Нима эмиш—киссавурлардан бири шайтонларнинг ашаддий душмани бўлган Бисмилло хола деган "жолутар"нинг ақчасини ўмарибди. Хатто, кампиршонинг манамен деган қоровул фаришталари ҳам киссавурнинг устомонлиги олдида ип эшолмай қолишибди. Эртасига шунга ўхшаш яна бир тап тарқалди: "Кечати киссавур буғун яна бир бошқа такводони шўрини қуритибди". Хуллас, "киссавур болам" икки сидра, уч сидира фаришталар билан химояланган, савдосидан ҳар доим хайр-эхсон қилиб туралитган, закотини вақтида, ортиғи билан бериб туралитган такводорларни кундан-кун "қақшатаверибди". Бундай ўғирлик "Думи туғуклар" мадрасаси учун катта мартаба эди. Аҳли такводорларга ақинлашишнинг ўзи бўлмас экан-да. Қилган эҳсонлари, закотлари молни ҳам, ўзини ҳам шайтон ўйинларидан асрашга каффорат экан. Натижа нима билан тугабди, ўтрибошини бўшатиш-у, ўрнига "киссавур болам"ни қўйиш билан тугабди. Зўрдан-зўр чиққанган кейин қийин экан-да!

"Ўғиргина болам"нинг қалласи тарс ёрилай деб Бисмилло холага рўбарў бўлди.

— Тава, — деди Биркам миллион ко'злари пешонасига чиқиб, — киссавурга пора берган одам боласини энди ко'ришим. Шунангаси ҳам бо'лар экан-да, а?

— Нимага ҳайрон бо'ласан, бизам одам болагини ю'шдан утайлик, деб нималар қилмаймиз. Не-не боши берк ко'чаларга бoш суғамиз. Ўуришмай қолган ишларини ууғазворамиз, қидириб ууғган нарсаларини ю'қ жойдан топиб берамиз. Бу јодугар кампир ҳам о'зидан, пулидан кечиб, шунанга ю'ғини қиларти-да!

— Јон қуналмаса, јонона қайда, дегин?

— О'лма, "Бир балоси бо'лмаса, шудгорта қуутиқ ю'ғилур" деган, мақолни есга олсак, бу yerда, албатта, бир тап бор! Ҳа, майли, podadan олдин чанг чиқармайлик. Ко'ғайлик-чи, кампиршонинг хотамтойлиги қаергача бораркин?

Шу кун "Думи туғуклар" мадрасасида хушхабар тарқалди. Нима емиш киссавурлардан бири шайтонларнинг ашаддий душмани бо'лган Бисмилло хола деган "жолутар"нинг ақчасини о'тмарибди. Хатто, кампиршонинг манамен деган қоровул фаришталари ҳам киссавурнинг устомонлиги олдида ир ешолмай қолшибди. Эртасига шунга о'хшаш яна бир тап тарқалди: "Кечати киссавур буғун яна бир бошқа тақводотни қуритибди". Хуллас, "киссавур болам" икки сидра, уч сидира фаришталар билан химояланган, савдосидан ҳар доим хайр-эхсон қилиб туралитган, закотини вақтида, ортиғи билан бериб туралитган тақводорларни кундан-кун "қақшатаверибди". Нундай о'ғ'ирлик "Думи туғуклар" мадрасаси учун катта мартаба эди. Аҳли тақводорларга ақинлашишнинг ўзи бўлмас экан-да. Қилган эҳсонлари, закотлари молни ҳам, ўзини ҳам шайтон о'йинларидан асрашга каффорат экан. Натижа нима билан тугабди, ўтрибошини кo'ғилатиш-у, ўрнига "киссавур болам"ни қўйиш билан тугабди. Зo'рдан зo'ғ чиққанган кейин қийин экан-да!

"Ўғиргина болам"нинг қалласи тарс ууғилар деб Бисмилло холага рўбарў бо'лди.

— Мени нима қилиб қўйингиз, онажон. Қордан қочиб, ёмғирга тутилдим-ку. Мен ўғрибоши бўлсам-а, вой бў-ў-ў... Сизгайм ишонмай қолдим, онажон...

— Вой-й-й, — рўмолининг учини оғзига босиб кулди хола, — бу яхшиликка болам, ҳа, яхшиликка. Бу факат Аллоҳимнинг бизга бўлган меҳрибончилигидан бошқа нарсас эмас, ҳа улугъ неъматнинг устиди турибсан, болам...

— Э-э-э... ўғрибошигиз-а? Қўйингиз...

— Ҳа, болам, ҳа... Сен олдин тапта кулоқ сол. Ҳа, шонма, оғир бўл. Бунақа ҳолисотлар кўп бўлган. Қўҳна дунё, деб қўйибдилар, буни. Бир хил юртларда аввал қавми муслмон бўлган, кейин қарабсан-ки, пошшоси. Бир хил юртларда аввал пошшоси муслмон бўлган, кейин қавми. Сенки кейингисидан. Сенам ҳозир ўз қавмингни пошшосан. Ўтирдесанг, ўтиришад, тур десанг, туришад. Битта фармони олий билан ҳаммаёқни остин-устун қиворининг мўмкин, тўғрими, жоним болам? Бунинг учун энг аввало қавминг олдида Худога ўзинг тавба қилишинг, ўзинг иймонга келишинг керак. Қиссавурлик шайтон йўли эканлигини уларга рўйи-рост айтишинг керак... Қарабсанки, олам гулустон бўлиб турибди-да. Қўрқма, сен шайтон йўлидан чиқиб, Аллоҳ йўлига киритсан. Яратганининг ўзи сени қўлайди...

Эртасига "Думи туғуқлар" мадрасасида бамисоли бўрон турди. Осмон ўзилиб ерта тушди. Мадраса тумба-базлари у ёқдан-бу ёққа бориб-келиб турди. Ҳамма нарсас остин-устун бўб кетди. Ҳа, оламшумул воқеа солир бўлди. Қиссавурлар, ўрилар, қароқчилар бош-лиқларининг йўлига юриб, Аллоҳга тавба қилишди, иймонга келишди. Тижоратчи-ю, тужжорлар тинчиб, бозорга бир кунда файз кирди-қолди.

— Оҳ, — деди Биркам миллион Шайтонвачча-нинг хикиллогидан олиб, — ўлай агар, биздан шайтон чиқмайди, бу фитнани билиб туриб, олдинни ололмадик...

— Тис-с-с, — деди Шайтонвачча бармогини лабига босиб, — гап шетта қолсин, ҳеч ким билмасин!...

bo'lam-a, voy bo'-o'-o'... Sizgayam ishonmay qoldim, ommon...

— Voy-y-y, — ro'mlining uchini og'ziga bosib keldi xola, — bu yaxshilikka bolam, ha, yaxshilikka. Bu fagat Allohning bizga bo'lgan mehribonchiligidan hechqa narsa emas, ha ulug' ne'matning ustida turibsan, bolam...

— E-e-e... o'g'riboshligiz-a? Qo'yingiz...

— Ha, bolam, ha... Sen oldin gapga quloq sol. Ha, shoshma, og'ir bo'l. Bunaga hodisotlar ko'p bo'lgan. Ko'hna dunyo deb qo'yibdilard, buni. Bir xil yurtlarda avval qavmi musulmon bo'lgan, keyin qarayban-ki, poshshosi. Bir xil yurtlarda avval poshshosi musulmon bo'lgan, keyin qavmi. Seniki keyingisidan. Menam hozir o'z qavmingni poshshosisan. O'tir desang, otirishadi, tur desang turishadi. Bitta farmonioily bilan hammayoqni ostin-ustun qiyovishning mumkin, to'g'rimi, jontim bolam? Buning uchun eng avvalo qavming oldida Xudoga o'zing tavba qilishing, o'zing iymonga kelishing kerak. Qisavurlik shayton yo'li ekanligini ularga to'lib rost aytilish kerak... Qarabsanki, olam guluston bo'lib turibdi-da. Qo'rqma, sen shayton yo'lidan chiqib, Alloh yo'liga kirvarsan. Yaratganing o'zi seni qo'llaydi...

Ertasiga "Dumi tuguklar" madrasasida bamisoli bo'ron turdi. Osmon uzilib erga tushdi. Madrasa gumbarxanlari u yoqdan-bu yoqqa borib-keilib turdi. Hamma narsa ostin-ustun bo'b keldi. Ha, olamshumul voqea sodir bo'ldi. Qisavurlar, o'g'rilar, qarog'chilar bo'shliqlarining yo'liga yurib, Allohga tavba qilishdi, iymonga kelishdi. Tijoratchi-yu, tujjorlar tinchib, bозорга bir kunda fayz kirib-qoldi.

— Oh, — dedi Birkam million Shaytonvachchening hikiolog'idan olib, — o'lay agard, bizdan shayton chiqmaydi, bu fitnani bilib turib, oldini ololmadik...

— Tis-s-s, — dedi Shaytonvachcha barmog'ini labiga bosib, — gap shetta qolsin, hech kim bilmasin!...

ФАРМОНИ ОЛИЙ

(ёки фармонга Шайтонваъчанинг биринчилардан бўлиб жавоб бериши)

Бозорнинг бирданига сув септандек тартибга келиб қолиши, норозиликларнинг пасайиши “Думи тугуклар” мадрасасининг талабаси-ю, ўқитувчи, мударисларига таъвишга солиб қўйди. Айни пайтда бу “қўпоровчилик” иши одам болалари томонидан жуда устомонлик билан уюштирилганлиги ва бунга жуда катта маблаг таъланганлиги маълум бўлиб қолди. Ҳаммаси ҳушёрлигининг йўқотгани-ю, шайтонларнинг ўз жамоатлари шон-шарафини эмас, балки ўз ҳавойи нафсларини ўйлаб кетганларига бориб тақалди. Шундай қилиб, “Думи тугуклар” мадрасаси ушбу воқеадан даҳшатга тушиб, фармони олий эълон қилди. У қуйилганлар эди:

1. Бизга душман бўлган одам болалари орасида айтоқчилик ишлари янада кучайтирилсин!
2. Айтоқчилик ишларида бизга ёрдам бериши мумкин бўлган (шайтон малайлари) одам болаларини кўпроқ жалб қилиш масалалари ўйлаб кўриلسин!
3. Мадрасада (бозорда) “Энг олгир киссавур”, “Энг безбет товламачи”, “Энг ашадий қароқчи”, “Учига чиққан порахўр” мусобақалари ўтказилсин!
4. Ушбу фармони олийни бажаришда фаол бўлган шайтонлар муносиб тақдирланиб бориلسин! Маблаг айлмасин!

Фармони олий яшн тезлигида чор атрофта тарқалди. Шайтонлар ўзларини кўрсатиб қолиш учун шошиб қолди. Айтоқчилик ишларини олиб бориш учун бошқалар биттадан одам танлаганда, Шайтонваъча бирданига икки кишини танлади. Бир эски қадрдони, писмик Ҳожа бўйса, иккинчиси жодугар Бисмилло хола эди. Шайтонваъча энди биринчи кунлардигидек етакчиси билан эшакминди ўйнамас, ўзи мустақил ишлар, ора-чора етакчисини ҳам эслаб қўярди. У ҳам ҳамма қатори овни дарвоза олидан бошлар, чекига ким тушса қолдан-қовоқ қайтар-

ФАРМОНИ ОЛИЙ

(ёки фармонга Шайтонваъчанинг битинчилардан бўлиб жавоб бериши)

Бозорнинг бирданига сув септандек тартибга келиб қолиши, норозиликларнинг пасайиши “Думи тугуклар” мадрасасининг талабаси-ю, ўқитувчи, мударисларига таъвишга солиб қўйди. Айни пайтда бу “қўпоровчилик” иши одам болалари томонидан жуда устомонлик билан уюштирилганлиги ва бунга жуда катта маблаг таъланганлиги маълум бўлиб қолди. Ҳаммаси ҳушёрлигининг йўқолгани-ю, шайтонларнинг ўз жамоатлари шон-шарафини эмас, балки ўз ҳавойи нафсларини ўйлаб кетганларига бориб тақалди. Шундай қилиб, “Думи тугуклар” мадрасаси ушбу воқеадан даҳшатга тушиб, фармони олий эълон қилди. У қуйилганлар эди:

1. Бизга душман бўлган одам болалари орасида айтоқчилик ишлари янада кучайтирилсин!
2. Айтоқчилик ишларида бизга ёрдам бериши мумкин бўлган (шайтон малайлари) одам болаларини кўпроқ жалб қилиш масалалари ўйлаб кўриلسин!
3. Мадрасада (бозорда) “Энг олгир киссавур”, “Энг безбет товламачи”, “Энг ашадий қароқчи”, “Учига чиққан порахўр” мусобақалари ўтказилсин!
4. Ушбу фармони олийни бажаришда фаол бўлган шайтонлар муносиб тақдирланиб борилин! Маблаг айлмасин!

Фармони олий яшн тезлигида чор атрофта тарқалди. Шайтонлар ўзларини кўрсатиб қолиш учун шошиб қолди. Айтоқчилик ишларини олиб бориш учун бошқалар биттадан одам танлаганда, Шайтонваъча бирданига икки кишини танлади. Бир эски қадрдони, писмик Ҳожа бўйса, иккинчиси жодугар Бисмилло хола эди. Шайтонваъча энди биринчи кунлардигидек етакчиси билан эшакминди ўйнамас, ўзи мустақил ишлар, ора-чора етакчисини ҳам эслаб қўярди. У ҳам ҳамма қатори овни дарвоза олидан бошлар, чекига ким тушса қолдан-қовоқ қайтар-

май одам болаларини йўлдан уриб, ичкари бошларди. Тавба воқеасидан кейин "душман" тарафининг ишлари юришиб кетган эди. Илтари бисмилло айтиб, ўнг оёқ билан бозорга қиралигандлар ўнгдан битта бўлса, энди тўртта... бештага тўғри келаётган эди. Ахир киссавурсиз бозор бўлади-ю, бозорчилар келишмайди. Жон деб келишар, яна бунақа бозорга одам болаларининг энг тақводорлари кетарди. "Киссавурсиз бозор" деган сўз худди булутсиз кунда тумбурлаган момақалдироқдек чор атрофда акс-сало бераётган эди. Кўплар ишонмас, "Киссавурсиз бозор ҳам бўлар эканми? Киссавур ҳам бозорнинг хусни, ўшалар борки, сал ўзингни йиғиштириб юрасан, бўлмаса катта холангни уйда юртандек ёйлиб кетасан. Ҳа, бўри саҳрога, айик ўрмонга, баллиқ дарёга қандоқ ярашса киссавур ҳам бозорга шундоқ ярашди" дейишган каттаоғиз шайтон малайлари ҳам йўқ эмас эди. На илож, кўпчилик бўлгандан кейин кўпни оғзига элак тутиб бўлмас экан-да.

Шайтонвачча шайтон бўлгачунинг одам болаларининг битта феълига ҳечҳам тушуна олмасди. Аллоҳнинг исмини айтиб, бозорга ўнг оёқ билан кириб келиш шунчалар қийинми? Бунча қайсар булар? Бундай пайтда Шайтонвачча ўз бобокалонни Азозилнинг ҳам қайсар бўлганлиги ёдига тушарди-ю, шайтон бўлса ҳам икки юзи уятдан қизариб кетарди. Ушанда бобокалонни Азозил номи билан анча машхур эди. Бошқалар ундан дарс олишарди. Аллоҳ ер юзига ҳалифа қилиб Одамни яратди ва жамини мажудотга Одамга сажда қилишни буюрди. Барчаси сажда қилишди, амрни сўзсиз бажо келтирдилар. Аммо Азозил кибру ҳаво қилди, мен оловдан яратганман, қора бағчикдан яратган махлукка сажда қилмайман, деди. Шу билан ҳамма нарсадан маҳрум бўлди, Аллоҳнинг ҳузуридан қувилди. Шайтони даябин деган ном олди. Дўзах ахлидан бўлди. Одам туфайли шу куйга тушган шайтон одамни йўлдан урмади деб Аллоҳга илдоо қилди. "Бу бандамнинг иймонига бовелик, иймони бут бўлса, ҳаргиз йўлдан

кетмай, теккери бoshларди. Тавба воқеасидан кейин "душман" тарафининг ишлари юртишиб кетган эди. Илгари бисмилло айтиб, о'нг оyoқ билан бозорга кирадиганлар о'нгдан битта бо'lsa, энди то'ртта... бештага то'ғ'ри келавoрган эди. Ахир киссавурсиз бозор бо'лади-ю, бозорчилар келишмайдими. Jon деб келишар, яна бозорга бозорга одам болаларининг энг тақводорлари кетарди. "Киссавурсиз бозор" деган со'з худди булутсиз кунда тумбурлаган момақалдиroқдек чхот атрофда акс-сало беравoрган эди. Ko'plar ишoнмас, "киссавурсиз бозор ҳам бо'лар эканми? Киссавур ҳам бозорнинг хусни, o'шалар бoрки сал o'zingни yиг'иштириб yитасан, бо'лмаса катта хoлангни uyида yулгандек yoyuлиб кетасан. Ha, бо'ри саҳroга, ayиқ o'тmonга, баллиқ дарёoга қандoқ yаташса киссавур ҳам бозорга қандoқ yаташadi" deydиган каттаoғ'из шайтон малайлари ҳам yo'q эмас эди. Na илож, ko'pchilik бо'лгандан кейин, ko'pни oғ'zига элак tutиб бо'лмас экан-да.

Shaytonvachcha shayton bo'latubir odam bolalarning bitta fe'liga hecham tushuna olmasdi. Allohning ismini aytib, bozorga o'ng oyuq bilan kirib kelish shunchalar qiyinmi? Buncha qaysar bular? Bunday paytda Shaytonvachcha o'z bobokalonini Azozilning ham qaysar bo'lganligi yodiga tushardi-yu, shayton bo'lsa ham ikki yuzi uyatdan qizarib ketardi. O'shanda bobokalonini Azozil nomi bilan ancha mashhur edi. Boshqalar undan dars olishardi. Alloh yer yuziga halifa qilib Odamni yaratdi va jamiyki mavjudotga Odamga sajd qilishni buyirdi. Barchasi sajda qildilar, amtni so'zsiz baho keltirdilar. Ammo Azozil kibru-u havo qildi, men olovdan yaratganman, qora baltchidan yaratgan maxluqqa sajda qilmayman, dedi. Shu bilan hamma narsadan mahrum bo'ldi, Allohning huzuridan qovildi. Shaytoni la'in degan nom oldi. Do'zah ahlidan bo'ldi. Odam tufayli shu kuyga tushgan shayton odamni yo'ldan utatman deb Allohga iddao qildi. "Bu bandomning iymoniga bog'liq, iymoni but bo'lsa, harqiz yo'ldan utolmayman, iymoni suat bo'lsa, unda u ham

уролмайсан, иймони суст бўлса унда у ҳам шунга яраша жазосини олади”, деган жавоб бўлди. Шайтон лаъин яна деди: “Эй Танрим, Сен одам бола-рита масжидларни ибодатхона қилиб бердинг, мадрасаларни илмхона қилиб бердинг, уйинг Кабатullohни тавафтоҳ қилиб бердинг, мен ва менинг зурриёларимнинг мадрасаси, масжиди қай ер?” — деди. Сенинг масжидинг ва мадрасанг бозордир, деган жавоб бўлди.

Мана, неча минг йилдирки, бозор шайтонларнинг масжиди, мадрасаси бўлиб келади. Бунга яхши билган одам бола-рита бозор, деганда анча хушёр тортиб қолишди. Олди-соти ишлари бозорсиз битмайди-да. Шунга кўра отанг бозор, онанг бозор, дейишди. Молнинг нархи пишса ҳам, шу бозорда пишди, бузулса ҳам, шу бозорда бузулади. Мол ҳалол бўлса ҳам шу ерда ҳалол бўлади, ҳаром бўлса ҳам шу ерда ҳаром бўлади. Иймонлиларга бозор бамисоли ҳожатбарор тўша. Иймони сустларга-чи тунох азимнинг уяси. Одам бола-рита кўпроқ олди-сотида, бозорларда синалади. Бир қарасанг, бозор муқаддас жойга ўхшайди, бир қарасанг, шайтоннинг уяси...

МАДРАСАДА БАЙРАМ (ёки олий фармонга Шайтонваъчаннинг “лаббай”)

Бу гал Шайтонваъчага кўринишидан қиллоқроқ, аммо ҳовлиқмароқ одам боласи йўлиқди. Шайтонваъча унинг елкасига минволиб, кўйинга қўл солса, бозорда унинг қилалитан иши йўқ экан. Эрта билан мол бозорда она-бола ситирни пуллаб, этикнинг кўнжига ҳамённи жойлаб, яримта билан оғзини мойлаб, адашиб бозорга кириб қолган жойи экан. Шунчаки йўл-йўлакай томоша деганларидек... Этик кўнжидати пул ўғилга аталган, у бу йил ўқийшга кириши керак.

— Томоша бўлса, томоша-да, — деди Шайтонваъча уни йўлга бошлаб, — кўнжидати нимани хоҳ-

шунга утараша жазосини олади” деган, жавоб бо’ли. Шайтон ла’ин яна деди: “Эй Танрим, Сен одам бола-рита масжидларни ибодатхона қилиб бердинг, мадрасаларни илмхона қилиб бердинг, уйинг Кабатullohни тавафтоҳ қилиб бердинг, мен ва менинг зурриёларимнинг мадрасаси, масжиди қай ер?” деди. Сенинг масжидинг ва мадрасанг бозордир, деган жавоб бў’ли.

Мана, неча минг йилдирки, бозор шайтонларнинг масжиди, мадрасаси бо’либ келади. Бунга яхши билган одам бола-рита бозор, деганда анча хушёр тортиб қолишди. Олди-соти ишлари бозорсиз битмайди-да. Шунга кўра отанг бозор, онанг бозор, дейишди. Молнинг нархи пишса ҳам шу бозорда пишди, бузулса ҳам шу бозорда бузулади. Мол ҳалол бў’лса ҳам, шу ерда ҳалол бў’лади, ҳаром бў’лса ҳам, шу ерда ҳаром бў’лади. Иймонлиларга бозор бамисоли ҳожатбарор тўша. Иймони сустларга-чи тунох азимнинг уяси. Одам бола-рита кўпроқ олди-сотида, бозорларда синади. Бир қарасанг, бозор муқаддас жойга о’хшайди, бир қарасанг, шайтоннинг уяси...

МАДРАСАДА БАЙРАМ (ёки олий фармонга Шайтонваъчаннинг “лаббай”)

Бу гал Шайтонваъчага кўринишидан қиллоқроқ, аммо ҳовлиқмароқ одам боласи йўлиқди. Шайтонваъча унинг елкасига минволиб, қў’лига қў’л солса, бозорда унинг қилалитан иши йў’қ экан. Эрта билан мол бозорда она-бола ситирни пуллаб, этикнинг қў’нжига ҳамё’нни жойлаб, яримта билан оғзини мойлаб, адашиб бозорга кириб қолган жойи экан. Шунчаки йў’л-йў’лакай томоша деганларидек... Этик кў’нжидати пул ў’ғилга аталган, у бу йил ў’қийшга кириши керак.

— Томоша бў’лса, томоша-да, — деди Шайтонваъча уни йў’лга бо’шлаб, — кў’нжидати нимани хо’ҳ-

лайди, бой ака? Лекин айтиб қўй, бизи дароҳда текин томошанинг ўзи йўқ. Бор дейдиганлар чуварани хом санашибди. Қандай қилиб ҳаменингиз бўшаб қолганини ҳали ўзингиз ҳам билмай қоласиз, а, лаббай!

Шайтонвачча ўз мижозини айик ўйнатувчилар олдида олиб борди. Бу ерда бекорчи томошатаблар анчагина эди. Айик кўринмас, хойнаҳой анави паранинг орқасида бўлса керак. Томоша бошланишидан олдин “Бизни айикполвон ундоқ томоша кўрсатди, бундоқ томоша кўрсатди, кўриб ёқа ушлама-сангиз ҳисобмас” деб биттаси пул йиғиб олди. Бой ака ҳам қизиқиб қолиб, пул узатди.

Ақчасини тўлаган томошатаблар “ундоқ киворалитан, бундоқ киворалитан” айикполвонни кўзлари тўрт бўлиб кута бошлашди. Бир маҳал парда очилиб, бир нарса филдираб чиқиб келди. Ниҳоят, у тўхтаб, орқа оёқларида туриб, пахмоқ қўллари билан чапак чақди. Томошатаблар кўз олдида итдан каттароқ, эчкидан кичикроқ айик боласи турарди. Айик бола-си худди одамга ўхшаб у ёққа сакради, бу ёққа сакради, ўмбабоқ ошди, ишқилиб, ёқа ушлаб “Ёпирай” дегувчилар кўп бўлди. Шу пайт томошабинлар баттар бақа бўб қолишди. Айик боланинг тўни ечи-либ, ичидан сап-сарик бир болакай чиқиб келди.

— Туф-е, — деб юборди Шайтонвачча ҳам, — бу одам болалари бир-бирининг пулини шилишда биз-ни ҳам ярим йўлда қолдириб кетишди.

Шайтонвачча Бой акасини энди илон ўйнатувчилар олдида бошлаб борди. Бу ерда анаундай кўзбўямачиликлар бўлмайдди. Ух-х-х-х... чиндан ҳам бу ерда ҳақиқий томоша борарди. Ярим яланғоч, кетворган бир жувон бўйилан уч-тўрт баробар узун бўлган бўйма илон билан олишарди. Илон уни қаеридан қисса ўша ерини бўшатар, бечора хотин терлаб-пишиб кетган эди. Бой ака илондан кўрқар эканми, сесканиб, тарапалдек қотиб қолди. Бечора аёлга чин дилдан ачинаётгани юз-кўзларидан шундоқ сезилиб турарди. Шу пайт бир одам:

— Қизимизнинг бу бағодан кутулишини хоҳла-сангиз эҳсон қилинг, эҳсон, — деб этак тутиб у

қизимизни хом санашибди. Қандай қилиб ҳамуонингиз боғида қолганини ҳали о'zingiz ҳам билмай қоласиз, а, лаббай!

Шайтонваччага о'з мижозини айик о'ynatuvchilar олдида олиб борди. Бу yerda bekorchi tomoshatablar ancha olib bordi. Ayiq ko'rinmas, hoynahoy anavi paraning orqasida bo'lsa kerak. Tomosha boshlanishidan oldin "Bizni ayiqpolvon undoq tomosha ko'rsatdi, bundoq tomosha ko'rsatadi, ko'rib yoqa ushlamasangiz hisobmas" deb bittasi pul yig'ib oldi. Boy aka ham qiziqib qolib, pul uzatdi.

Aqchasini to'lagan tomoshatablar "undoq kivoraltan, bundoq qivoraltigan" ayiqpolvonni ko'zlarini tortib kuta boshlashdi. Bir mahal parda ochilib, bir narsa fildirab chiqib keldi. Nihoyat, u to'xtab, orqa oyoqlarida turib, paxmoq qo'llari bilan chapak chaqdi. Tomoshatablar ko'z oldida itdan kattaroq, echkidan kichikroq ayiq bolasi turgadi. Ayiq bolasi худди одамга ўхшаб u yoqqa sakradi, bu yoqqa sakradi, ombaboq oshdi, ishqilib, yoqa ushlab "Yopiray" deguvchilar ko'p bo'ldi. Shu payt tomoshabinlar bat-tar baqa bo'ib qolishdi. Ayiqbolaning to'ni echilib, ichidan sap-sarik bir bolakay chiqib keldi.

— Туф-е, — деб юборди Шайтонвачча ҳам, — бу одам болалар би-р-бирининг пулини шилишда бизни ҳам ярим йўлда қолдириб кетишди.

Шайтонвачча Бой акасини энди илон о'ynatuvchilar олдида бошлаб борди. Бу yerda anaunderay ko'zbu'yamachiliklar bo'lmaydi. Ux-x-x-x... chindan ham bu yerda haqiqiy tomosha borardi. Yarim yalang'och, ketvor-gan bir juvon bo'yilgan uch-tort barobar uzun bo'lgan bo'yima ilon bilan olishardi. Ilon uni qayeridan qissa usha erini bo'shatar, bechora хотин terlab-pishib ketgan edi. Boy aka ilondan ko'r-qar ekanmi, seskani-b, tarapaldek qotib qoldi. Bechora a'olga chin dildan achinayotgani yuz-ko'zlaridan shunday sezilib turardi. Shu payt bir odam:

— Qizimizning bu bag'odan kutulishini xohlasangiz, ehsonga ko'ngil qiling, ehsonga, — deb etak tutib u

ёқдан, бу ёққа юра бошлади, — садақа радди баҳо, биродарлар, радди баҳо...

Одамлар шошиб-пишиб пул ташлай бошлади. Уларнинг фикри ёди чиройли, кетворган аёлла-ю, унинг таранг, силлиқ бадианида сирғалаётган бахайбат илонда эди.

— Мени уялтирманг, Бой ака, — деб Шайтонвачча ўз мижозининг қулোগа шивирлади, — бир мардлик қилинг, ҳа!

Шошиб қолган Бой ака чўнтагида қанча пули бўлса, барини ташлади. Аммо хавотирланиб этигининг кўнжини ушлаб қўйди.

— Хотиржам бўлсинлар, — деди Шайтонвачча унга, — бу бозорнинг чўнтаккесарлари, кечатина тавба қилишиб, қасам ичишган. Иккинчи бу йўлга қирмайдиган бўлишган.

У ёқда кетворган аёл билан бахайбат илон ўртасида олишув давом этар экан, Шайтонвачча андек хаёлга берилди. Одам ота, мома Ҳаво, Илон ва бо-бокалони ўртасидаги қадимги тарихий ривоятни эслаб кетди. Ўшанда бо-бокалони Одам отага сажда қилмагандан кейин Жаннатдан Ерга тушди. У Одам ота билан Мома Ҳавони ҳам худди ўзидек Жаннатдан қувиллишини жуда-жуда хоҳларди. Ҳа, қандай қилиб бўлмасин ўч олишни ўйларди. Бунинг учун Жаннатга қайтиб кириши керак эди. Киролсаёқ бас, у ёғида нима қилишни ўзи билди. Жаннатда Аллоҳ уларига ейишни ман қилган бир мева бор. Ўшани у қилиб, бу қилиб едира олсаёқ бас, муродига етди. Шайтони давын шу ниятда Жаннатнинг эшиклари оғзида ўралашиб юрaverди. Қушлардан бир кун шайтон эшик оғзида илонни кўриб қолди. Илон Мома Ҳавонинг энг яқин дутонаси эди. У жудаям чиройли, истарали, хозиргидек сундрийиб эмас, икки оёқли соғланиб-соғланиб юрарди. Балбашара, совуқдан со-вуқ эмас эди. Шайтон илондан нима қилиб бўлса ҳам Жаннатга олиб кириб кетишни илтимос қилди. Ҳа, роса ялинди.

— Йўқ, — деди илон, — сен Жаннатдан қувилгансан, у ёққа сенга йўл йўқ...

яқин юра бошлади, — садақа радди бало, биродарлар, радди бало...

Одамлар шoshib-pishib пул ташлай бошлади. Уларнинг фикри уюди чиройли, кетворган айода-ю, унинг таранг, силлиқ бадианида сирғалаётган бахайбат илонда эди.

Мени уялтирманг, Бой ака, — деб Шайтонвачча о'з мижозининг қулোগа шивирлади, — бир мардлик қилинг, ҳа!

Shoshib qolgan Boy aka cho'ntagida qancha puli borlar, barcha tashladi. Ammo xavotirlanib etigining qo'niini ushlab qo'ydi.

Xotirjam bo'lsinlar, — dedi Shaytonvachcha unga, — bu bozorning cho'ntakkesarlari, kechagina tavba qilishib, qasam ichishgan. Ikkinchi bu yo'lga qirmaydigan bo'lishgan.

U yoqda ketvorgan ayol bilan bahaybat ilon o'rtasida olishuv davom etar ekan, Shaytonvachcha andek xayolga berildi. Odam ota, Moma Navo, Ilon va bobokaloni o'rtasidagi qadimgi tarixiy rivoyatni eslab ketdi. O'shanda bobokaloni Odam otaga sajda qilmasidan keyin Jannatdan Yerga tushdi. U Odam ota bilan Moma Navoni ham xuddi o'zidek Jannatdan quvillishini juda-juda xohlardi. Ha, qanday qilib bo'lasan o'ch olishni o'yardi. Buning uchun Jannatga qaytib kirishi kerak edi. Kirolsayog' bas. U yoq'iga nima qilishni o'zi biladi. Jannatda Alloh ularga uyeyishni man qilgan bir meva bor. O'shani u qilib, bu qilib eiti olmayog' bas, murodiga yetadi. Shaytoni la'in shu nityatda Jannatning eshiklari og'zida o'talashib yuraverdi. Kunlardan bir kun shayton eshik og'zida ilonni ko'rib qoldi. Ilon Moma Navoning eng yaqin duvtonasi edi. U judayam chitoyli, istarali, hozirgidek nayabib emas, ikki oyog'da sog'laniib-sog'laniib yutardi. Balboshara, sovug'dan sovug' emas edi. Shayton ilondan nima qilib bo'lsa ham Jannatga olib kimb ketishni iltimos qildi. Ha, rosa yalindi.

— Yo'q, — dedi ilon, — sen Jannatdan quvilgansan, u yoqda senqa yo'l yo'q...

— Оғзингизда нима у, — сўради шайтон илоннинг чапигиб?

— Хеч нима.

— Оғзингизда нимадир бор, мендан яширмасан?

— Мана кўр, хеч нарса йўқ, — деб илон оғзини очди.

Шайтонга шутина керак эди. У бир думалади-да чивинга айланиб, илоннинг тилини тагига кириб олди. Илон бу хийлани билмай қолди ёки билса ҳам билмасликка олди. Сайру саёҳатдан кейин илон дугонаси Мома Хавонинг ёнига боришини шайтон биларди. Шундай ҳам бўлди. Мома Хаво дугонаси илондан қайтарда бўлганини сўради. Шунда шайтон илоннинг тилидан гапира бошлади:

— Жаннат дарвозаларидан бирининг оғзидан шайтонни учратиб қолдим. У сен ва Одамнинг яқин кўнларда Жаннатдан қувиллишларининг хабарини айтди. Агарда Аллоҳ ман қилган ўша мевани есаларинг, Жаннатда мангу қолишларинг мумкин экан... Бўлмаса, холингизга вой...

Мома Хаво дугонам менга солиқ, рост гапиряпти деб ўйлади. Шайтон гапирётганини хаёлига ҳам келтирмadi. Одам отага ҳам айтмасдан шошиб, мевани еб қўйди. Бу ишдан Одам ота кўп афсус чекди. Лекин энди кеч бўлган эди. Охири Одам ота ҳам ейишга мажбур бўлди. Аллоҳ ман қилган нарсани ихтиёр қилганлари учун улар ҳам Жаннатдан чиқарилдилар. Шу катори бунга сабабчи бўлиб қолган илон ҳам. Илон бу қилган айби учун гўзал бир махлуқдан, ранги совуқ, судралиб юрувчига айланди ва одам болалари кўзидан нари юрадиган бўлди.

Анави хотин билан илон ўртасидagi олишув ўша ўтмишдаги ўзаро душманликнинг бир кўринишига ўхшарди. Бу тенгсиз курашда ниҳоят аёл етди. Бахайбат илон еттигганини тан олиб алам билан ерда тўлганга бошлади. Қарсақлар янтраб кетди. Одам болалари бу томошга койил қолдилар. Бой акамиз ҳам.

Шайтонвачча Бой акасини дорбозлар, кўтирчоқ-бозлар, кўзбўямачиларга рўбарў қилиб, кўнглини янаам чоғ қилди. Охири шайтон маалайларидан бўлган фолбинга юзма-юз қилди.

Оғ'zingizdagi nima u, — so'radi shayton ilonni

chapiyib?

Hech nima.

O'zingizda nimadir bor, mendan yashiryarsan?

Mana ko'r, hech narsa yo'q, — deb ilon og'zini

ochdi.

Shaytonga shuening kerak edi. U bir dumaladi-da chivinta aylanib, ilonning tilini tagiga kirib oldi. Ilon bu hiylani bilmay qoldi yoki bilsa ham bilmaskka olm. Sayru sa'ohatdan keyin ilon dugonasi Moma Xavonning yoniga borishini shayton bilardi. Shunday ham bo'ldi. Moma Xavo dugonasi ilondan qaylalda ilondan qaytarida bo'lganini so'radi. Shunda shayton ilonning tilidan gapira boshladi:

Jannat darvozalardan birining og'zida shaytonni uchratib qoldim. U sen va Odamiing yaqin kunlarda Jannatdan qurilishlarning xabarini aytdi. Agarda Allah man qilgan o'sha mevani yesalaring, Jannatda mangu qolishlaring mumkin ekan... Bo'lmasa, bolingizga voy...

Moma Xavo dugonam menga sodiq, rost gapirayapti deb o'yladi. Shayton gapirayotganini xayoliga ham keltirmadi. Odam otaga ham aytmasdan shoshib, mevani yeb qo'ydi. Bu ishdan Odam ota ko'p afsus çekti. Lekin endi kech bo'lgan edi. Oxiri Odam ota ham eyishga majbur bo'ldi. Allah man qilgan narsani ihtiyor qilganlari uchun ular ham Jannatdan chikarildilar. Shu qatoni bunga sababchi bo'lib qolgan ilon ham. Ilon bu qilgan aybi uchun go'zal bir mahluqdan, rangi sovuq, sudralib yuruvchiga aylandi va odam bolalari ko'zidan nari yuradigan bo'ldi.

Anavi xotin bilan ilon o'rtasidagi olishuv o'sha o'tmishdagi o'zaro dushmanlikning bir ko'rinishiga oxshardi. Bu tengsiz kurashda nihoyat ayol yengdi. Bahaybat ilon yettiganiini tan olib alam bilan yerdagi to'lganga boshladi. Qarsaklar yangrab ketdi. Odam bolalari bu tomoshaga qoyil qoldilar. Boy akamiz ham. Shaytonvachcha Boy akasini dorbozlar, qo'g'itirchozlar, ko'zbo'yatmachilarga ro'baro' qilib, ko'nglini yanayam cho'g' qildi. Oxiri shayton malaylardan bo'lgan folbinga yuzma-yuz qildi.

— Бахтингиздан очайму, ока раис, тахтингизданму, — деб аканинг кўлига ёпишли фолбин.

Аканинг фолбинларга азалдан хуши йўқ эди. Уларни фирт алдамчи, товламачи деб биларди. Қишлоқда пайдо бўлиб, дарвозани тақиллатишса, итини кўйвориб, томошасини кўрарди. Аммо фолбиннинг “ока раис” дейиши ёддек ёқиб кетди. “Ха, қайси раисдан камман?”, дегандек этигининг кўнжига уриб қўйди. Шу билан бирга фолбинга илжайиб ҳам қўйди.

— Бўш келма, — деди Шайтонвачча фолбинга ва ока раис ҳақида билтанларини унинг қулоғига шишиди.

— Ов, — деди фолбин йўқотиб қўйган эски қадрдонини топиб олгандек, — она-бола ситирни зўр пуллабсиз, яхши кетибди, омалитгизни берсун...

— Э, сен хотин мол бозоридамидинг? — шовшиб сўради Бой ака.

— Мен мол бозор қайда, билмайду. Мен шайда ўтиралду, ҳамма нарсани шайда кўралду. Ха, этикнинг кўнжиди нима чикин бор, уни ҳам билалду, — деб фолбин қах-қах отиб кулди.

— Вой, жодугарей...

— Этикнинг кўнжидиги чикин бачанинг ўқишига пора, уни ҳам билалду, — дея яна кулди у.

— Э, сен бориб турган авлиёмисан, дейман?

— Сизну мандун икки кас наруда ка-а-а-та бахт-му-тахтму кўтиб туралду, уни ҳам билалду.

— Бахт дейсанми валломат, қанақа бахт, вой тилинкта шакар-ей?

— Бахтки... ў-ў-ў... этукни солуб, суюнчинини чўзунг ока раис.

— Ма... ол, гапир, вой сени-ей!

— Сиз уйи муборакка самалўтда боралду.

— Э, бизга самалёт бормаиди.

— Унда пойизда боралду.

— Пойизам бормаиди.

— Ундо шундай бир чикин манглайи ярқираган уловда, ока раис бў-ли-иб боралду.

— Э бўлди, у ёғини тушундим, авлиё. Бундоқ биззи қишлоқларгаам бўриб тур, бўётимми? Ма ол, ҳаддингдан ошма, айтганинг бўлсами, худди бошингдан зар сочаман...

Бахтингиздан очайму, ока раис, тахтингизданму, — деб аканинг қўлига уяришди фолбин.

Аканинг фолбинларга азалдан хуши йўқ эди. Уларни фирт алдамчи, товламачи деб биларди. Қишлоқда пайдо бўлиб, дарвозани тақиллатишса, итини кўйвориб, томошасини тақиллатишса, итини кўйвориб, томошасини кўрарди. Аммо фолбиннинг “ока раис” дейиши ёддек ёқиб кетди. “На, қайси раисдан камман?”, дегандек этигининг кўнжига уриб қўйди. Шу билан бирга фолбинга илжайиб ҳам қўйди.

— Бўш келма, — деди Шайтонвачча фолбинга ва ока раис ҳақида билганларини унинг қулоғига ширишди.

— Ов, — деди фолбин йўқотиб қўйган эски қадрдонини топиб олгандек, — она-бола ситирни зўр пуллабсиз, яхши кетибди, омалитгизни берсун...

— Э, сен хотин мол бозоридамидинг? — шовшиб сўради Бой ака.

— Мен мол бозор қайда, билмайдү. Мен шайда ўтиралду, ҳамма нарсани шайда кўралду. На, этикнинг кўнжиди нима чикин бор, уни ҳам билалду, — деб фолбин қах-қах отиб кулди.

— Вой, жодугарей...

— Этикнинг кўнжидиги чикин бачанинг о'қишига пора, уни ҳам билалду, — дея яна кулди у.

— Э, сен бориб турган авлиёмисан, дейман?

— Сизни мандун икки кас наруда ка-а-а-та бахт-му-тахтму кўтиб туралду, уни ҳам билалду.

— Бахт дейсанми валломат, қанақа бахт, вой тилинкта шакар-ей?

— Бахтки... о'-о'-о'... этукни солуб, суюнчинини чўзунг ока раис.

— Ма... ол, гапир, вой сени-ей!

— Сиз уйи муборакка самалўтда боралду.

— Э, бизга самалёт бормаиди.

— Унда пойизда боралду.

— Пойизам бормаиди.

— Ундо шундай бир чикин манглайи уяричаган уловда, ока раис бў-ли-иб боралду.

— Э бўлди, у уюғини тушундим, авлиё. Бундоқ биззи қишлоқларгаам бўриб тур, бўётимми? Ма ол, ҳаддингдан ошма, айтганинг бўлсами, худди бошингдан зар сочаман...

Шайтонвачча фолбиннинг "шундай бир чикни манглайи ярқиратган уловда" деганидан кейин око раисни лоторея ўйновчиларга рўпара қилди. Око раис машина ютар эканман, фолбин башорат қилди деб, салда бор бутини бой берди. Сарик чақасиям қолмади. Бу пайтда кун уфққа оғиб, бозор тугаб борарди.

Шайтонвачча ҳозиргина бир қараса Бой ака, бир қараса око раис бўб турган одам болесиннинг бир-пасда ели чиққан пуфакдек шалвираб қолганини кўриб, устидан роса кулди. Око раис бирорта та-ниш-паниш учраб қолармикан, йўлкира олсам деб, ён-атрофта мўлтираб қарай бошлади. Бирдан унга Шайтонваччанинг раҳми келиб кетди. Ўзи бу Шайтонваччанинг хомлиги ҳам шайтонга ўхшаматган кўнгличанглигида эди. Бошита ёғиладиган ҳамма ба-лолар ҳам шундан эди.

Шайтонвачча секингина ока раисдан сўради:

— Ока раис, киссавурчиликка қалайсиз?

— Болаликда бўлган, ҳандалак-пандалак... деган-дек.

— Шундай денг, унда юринг қовунчиларнинг олдида борамиз.

Қовунфурушларнинг орасида биттаси бор эди. Со-тишта қолганда устаси фаранг эди-ю, аммо пул са-нашта қолганда, пулнинг ҳидига қичимам бор, деб бировга санатарди. Ҳозир айти пул санайдиган пал-да. Ҳамма ўзи билан ўзи овоза. Шайтонвачча узокда-нок ҳалити одамни таниди. Атрофта жовдираб, ўзига маъқулроқ одам қидиратти. Око раисни у билан юзма-юз қилди.

— Ҳов биродар қовун олмоқчимисан? — муро-жаат қилди у око раисга.

— Ҳа, йў-ў-ў... ўзим қовунни ичидан кетганман, кўриб турибсиз-у...

— Унда сента ишонса бўлар экан, ўзимиздан экансан, бу ёққа ўт, жиндек юмуш бор...

Око раис қовунчининг ёнига ўтди-да, унинг оёғи тагига турган бир халта пулни кўриб, юзини четга бурди. Этик кўнжидеги пуллар кўз олдида келиб, юраги ачишиб кетди.

— Ҳа, сеням пулдан қичима касалинг борми, биродар?

Shaytonvachcha folbinning "shunday bir chikin manglayi yargitagan ulovda" deganidan keyin oko raisni lotoreya o'ynovchilarga ro'para qildi. Oka rais mashina yotar ekanman, folbin bashorat qildi deb, salda bor butini boy berdi. Sarik chaqasiyam qolmadi. Bu paytda kun ufqqa og'ib, bozor tugab borardi.

Shaytonvachcha hozirgina bir qarasa Boy aka, bir qarasa oko rais bo'ib turgan odam bolasining birpasda eli chiqqan pufakdek shalvirab qolganini ko'rib, ustidan rosa kuldi. Oka rais birorta tanish-ranish uchrab qolganlikni, yo'lkiga olsam deb, yon-atrofga mo'ltirab qaray boshladi. Birdan unga Shaytonvachchaniing rahmi kelib ketdi. O'zi bu Shaytonvachchaniing xomligi ham shaytonga o'xshamagan ko'ngilchaniigida edi. Boshiga yug'iladigan hamma balolar ham shundan edi.

Shaytonvachcha sekingina oka raisdan so'radi:

— Oka rais, kissavurchilikka qalaysiz?

— Bolalikda bo'lgan, handalak-pandalak... degan-dek.

Shunday deng, unda yuring qovunchilarning ol-
diida boramiz.

Qovunfurushlarning orasida bitasi bor edi. Sotishga qolganda ustasi farang edi-yu, ammo pul sanashga qolganda, pulning hidiga qichimam bor, deb birovga sanatardi. Hozir ayni pul sanaydigan palla. Hamma o'zi bilan o'zi ovora. Shaytonvachcha uzorqanoq haligi odamni tanidi. Atrofga joydirab, o'ziga ma'qulroq odam qidirardi. Oka raisni u bilan yuzma-yuz qildi.

Hov birodar qovun olmoqchimisani? — murojaat qildi u oko raisga.

— Ha, yo'-o'-o'... o'zim qovunni ichidan kelgan-
man, ko'rib turbsiz-u...

— Unda senga ishonsa bo'lar ekan, o'zimizdan ekanman, bu yodga o't, jindek yumush bor...

Oko rais qovunchining yoniga o'tdi-da, uning oyog'i tagida turgan bir xalta pulni ko'rib, yuzini chetga burdi. Eтик qo'ngirdegi pullar ko'z oldiga kelib, yutagi achilib ketdi.

— Ha, senyam puldan qichima kasaling bormi, —
birodar.

— Ха, йў-ўк, — довлдиради ока раис.

— Бўмаса, шу пулли расимини расимига тўғри-
лаб санашворасан, кўркма чўталигини оласан...

Ока раис жон деб пулнинг устига чўкди. Шай-
тонвачча бунакка пайтда нима қилишни яхши билар-
ди. Ковунпуриш, типирчилаб қолди.

— Кара-я, ошна, — деди у тоқатсизланиб, —
нукул шунақа қаттис пайтда захар танг қилиб қола-
ди-да, яна ҳожатхона қайда дегин, ҳов тулкини та-
тида. Асти унақа нарсалар қовун-тарвуз бозорига яқин
қурилмайдими? Ов.. нчим бўриб қолди-ку... сен шов-
масдан санайвер оғайни, мен ҳозир...

Ока раис бир пулга, бир чопиб кетаётган қовун-
фрурушта қараб анқайиб қолди.

— Ҳов, ока раис, — деди Шайтонвачча уни ўзи-
га келтириб, — пулни қишлоққа обориб санасаям
бўлади, фолбин айтган бир нима чикин шу бўлади,
бўшашма-е, ҳе аммамни бузоғи...

Ока раис халтани кўлтиққа урди-ю, кўннини
расминини чизди...

Шу кунни “Думи тугуклар” мадрасасида байрам
бўб кетди, байрам. Карнай-сурнайлар чалинди. Зис-
фатлар берилди. Нима эмиш, бозорда янгитдан кис-
савур пайдо бўлганмиш...

ШАРАФ ТОЖИ

(ёки Шайтонваччанинг уни киймагани ҳақида)

Шайтонваччанинг одам болаларига қилган бу гал-
ти кўнгилчанлиги унга омад олиб келди. Уни ўртага
чиқариб олқишлатмоқчи, бошига мадрасанинг ша-
раф тожини кийдирмоқчи бўлишди. Аммо Шайтон-
вачча унамади.

— Мен бу ишни олқиш учун қилмадим, шай-
тонлик вазифам, бурчим деб қилдим. Шароф тожи-
ни кийишга ҳади ёшлик қиламан, — деди.

Унинг бу камтарлиги обрўсини янаям ошириб
юборди. Ха, камтарга камол деталари шу бўлса
керек-да. Катталарни ҳайрон қоларли даражада жо!

— На, уо-о-қ, — довлдиради ока раис.
Bo'masa, shu pulli rasimini rasimiga to'g'rilab
sanashvorasan, qo'rqma cho'taligini olasan...

Ока раис жон деб пулнинг устига чо'кди. Shay-
tonvaschcha bunaqa paytda nima qilishni yaxshi bilardi.
Qovunpurish, tipirchilab qoldi.

— Qara-ya, oshna, — dedi u toqatsizlanib, — nuqul
shunqqa qattis paytda zahar tang qilib qoladi-da, yana
hojatkhona qayda degin, hov tulkanini tagida. Asti unqqa
narsalar qovun-tarvuz bozoriga yaqin qurilmaydimi?
Ov... Ichim burib qoldi-ku... sen shoshmasdan sanayver
og'ayni, men hozir...

Ока раис бир пулга, бир чориб кетаётган қовун-
фрурушга қараб анқайиб қолди.

— Нов, ока раис, — деди Shaytonvaschcha uni
o'ziga keltirib, — pulni qishloqqa oborib sanasayam
bo'ladi, folbin aytgan bir nima chikin shu bo'ladi,
bo'shashma-ye, he ammamni buzog'i...

Ока раис халтани қо'лигга ирди-уи, quyoning ras-
minini chizdi...

Shu kuni “Dumi tuguklar” madrasasida bayram
bo'ib ketdi, bayram. Karнай-surnaylar chalindi.
Ziyofalar berildi. Nima emish, bozorda yangiddan
kissavur paydo bo'lganmi...

SHARAF TOJI

(yoki Shaytonvaschchaniing uni kiymagani haqida)

Shaytonvaschchaniing odam bolalariga qilgan bu galgi
ko'ngilchanligi unga omad olib keldi. Uni o'rtaga
chiqarib olqishlashmoqchi, boshiga madrasaning sharaf
tojinini kiydirmoqchi bo'lishdi. Ammo Shaytonvaschcha
unamadi.

— Men bu ishni olqish uchun qilmadim, shaytonlik
vazifam, barchim deb qildim. Sharaf tojinini kiyishga
hadi yoshlik qilaman, — dedi.

Uning bu kamtarligi obro'sini yanayam oshirib
yubordi. Ha, kamtaga kamol deganlari shu bo'lsa
kerak-да. Katталarни ҳайрон қоларли dаражада жо!

қолдирди. Яна унинг шавъига ҳамду санолар айтилди.

— Баракалла, Миллион биринчи, жамоамизнинг фожиаси ҳам шунда... Сен бурч, вазифа ҳақида гапирдинг... Э, ҳа-а... бу муқаддас сўзлар мадрасамизда бугун қуруқ сафсата бўб қолди, сафсата. Аслида-чи, фақат ўзимизни, ўз нафсимизни ўйлаймиз... Агарда ҳаммамиз сента ўхшаганимизда борми, мадрасамиз тағига бунчалик сув кетмаган бўларди...

Шайтонвачча “Шараф тожи”дан шунчаки олиф-тагарчиликка воз кечмади. Йўқ, у ўзининг хомлигидан кўрқди. Эрта-индин қовун тушириб қўйса, нима бўлади? Шарманда-ю, шармисор бўладими?! Ундан кўра пақир шайтон панада бўлгани яхши.

Шайтонвачча шуларни ўйлаб, бир салқин жойни топиб шабадалаб ўтирган эди, Биркам миллион келиб қолди.

— Қалай, энди мақтовлардан бошинг айланиб, кўзинг тиниб кетмаётими? — деди нимадир юқоридан келиб, — каминани қутлаб қўй, етакчиликдан ўқитувчиликка кўтарилдим.

— Қутлуғ бўсин!

— Ўзингга қуллук, буям сени орқангдан. Айтмовдимми, сенда бир гап бор деб. Қаламинг қутлуғ келди. Тавба... мен сента яхши етакчилик қилган эмишман... Лекин тан олиб айтиш керак, сен билан иш-лаш қизиқ. Мен нима деса “хўп” деб қўл қовуштириб туралитган муллаваччаларни ёқтирмайман. Уна-қалар билан устоз ҳам ўсмайди, шогирд ҳам. Аммо...

Биркам миллион шундай деб Шайтонваччага афсусландикдек қаради. Бунни илгитган Шайтонвачча сержак торди.

— Нимая тўхтаб қолдинг, гапир!

— Айбоқчиликда, одам болаларини танлашда сал шонлининг-да. Анави Хожангни билимадим-ку, аммо анави жолдугар кампирга бас келолмассанов...

— Сен Биркам миллион энди катта шайтон ўқитувчи бўлишингни билмовур. У кунларга ҳам яқин қолди. Бу ёгини мента қўйиб бер. Мени улар билан алоҳида ҳисоб-китобларим бор.

— Ҳа, эсингга турсин Миллион биринчи, катта

баракалла. Катталарни ҳаётон қоларти даргада lol қолдирди. Яна унинг ша'нига ҳамду санолар айтилди:

Баракалла, Миллион биринчи, жамоамизнинг фојаси ҳам шунда... Сен бурч, вазифа ҳақида гапирдинг... Э, ҳа-а... бу муқаддас со'злар мадрасамизда бугун қуруқ сафсата бо'б қолди, сафсата. Аслида-чи, фақат ўзимизни, о'з нафсимизни о'йлаётимиз... Агарда ҳаммамиз сента о'хшаганимизда борми, мадрасамиз тағига бунчалик сув кетмаган бо'ларди...

Шайтонвачча “Шараф тоји”дан шунчаки олиф-тагарчиликка воз кечмади. Yo'q, u o'zining xomligidan qo'rqdi. Ertalindin qovun tushirib qo'ysa, nima bo'ladi? Shartmanda-yu shartmisor bo'ladimi?! Undan ko'ra paqir shayton panada bo'lgani yaxshi.

Shaytonvachcha shularni o'ylab, bir salqin joyni topib shabadalab o'tirgan edi, Birkam million kelib qoldi.

Qalay, endi maqtovlardan boshing aylanib, ko'zing tinib ketmayotimi? — dedi nimadir yuqoridan kelib, — kamini qutlab qo'y, yetakchilikdan o'qituvchilikka ko'tarildim.

Qutlug' bo'sin!

O'zingga qulluq, buyam seni orqangdan. Aytmovdimmi, senda bir gap bor deb. Qadaming qutlug' keldi. Tavba... men senga yaxshi yetakchilik qilgan emishman... Lekin tan olib ayish kerak, sen bilan ishlash qiziq. Men nima desa “ho'r” deb qo'l qovushitirib turadigan muallavachchalarni yoqtirmayman. Uqalar bilan ustoz ham o'smaydi, shogird ham. Ammo...

Birkam million shunday deb shaytonvachchaga afslandigandek qaradi. Buni ilg'agan Shaytonvachcha serjak tortdi.

Nimaga to'xtab qolding, gapir!

Ayboqchilikda, odam bolalarini tanlashda sal shonli-ning-da. Anavi Xojangni bilmadim-ku, ammo anavi joldugar kampirga bas keloimassanov...

Sen Birkam million endi katta shayton o'qituvchi bo'lishingni bilovur. U kunlarga ham yaqin qoldi. Bu yeg'ini menga qo'yib ber. Meni ular bilan alohida hisob-kitoblarim bor.

шайтон ўқитувчи бўлишим сенинг ҳисоб-китобларингга боғлиқ. Бошқа умид йўқ.

Шайтонваччанинг бирдан жаҳли чиқиб кетди.

— Сен учига чиққан аҳмоқсан Биркам миллион, — деди тилига эрк бериб.

— Жа ўзингдан кетма, ўқитувчи деган номим бор ахир... бундоқ ҳурмат-пушмат дегандек...

— Тупурдим ҳурматингга. Мен сенинг ўрнингда бўлганимда бориб ўша жолдурдан дарс олардим. Ҳа, душманини сиртида бўлгунча, ичида бўл, деган машойихлар.

— Дарс ол дейсанми, ўша жолдурдан-а? Хайратдан Биркам миллионнинг кўзлари пирпираб кетди.

— Ақлни бир аҳмоқдан, бир ақлдан ўрган деган машойихлар. Сен бўлса, одам болаларига ўхшаб нуқул бировнинг орқасидан амалга минмоқчи бўласан... Менинг орқамда пишириб қўйибдими, сенга? Орқамми тинч қўй...

— На илож, дўст ачитиб гапирди дейишди, гапингга жон борта ўхшайди. Миллион биринчи. Айтдим-ку, сен билан ишлаш қизиқ деб... Ҳа, доим хушёр юрасан, мудрамайсан... Кетдик бўлмаса, дарс олгани ўша жолдурдан.

— Олсак олибмизда, биздан нима кетди.

ОҚЛИҚНИНГ ИШИ ҚИЙИН

(ёки Шайтонвачча билан Биркам миллионнинг хайратдан ёқа ушлаб қолганлари)

Оқлиқлар راستаси эрталабки олди-сотдилардан сал тинчиб, эркин нафас олар, Бисмилло ҳола оппоқ халатлар, оппоқ рўмонлар ўраб, (бу тартиб Бисмилло ҳола راستа кайвони бўлиб кетгандан кейин йўлга қўйилган эди) фариштадек бўлиб ўтирган опаларга тап беради:

— Оқлиқнинг иши қийин, қоқиндиқлар... Ҳа, жуда қийин... Беқорга оқлиқ — ёруғлиқ дегаман. Эҳтиёт бўлмасанглар салга даптарни қора қилиб, чапакни чоғлиб қолиш ҳеч гапмас...

— Вой, даптар деб яхши эста солдингга, ҳола-

— На, есингда турсин Миллион биринчи, катта шайтон о'қитувчи бо'lishim sening hisob-kitoblaringga bog'liq. Hozirga umid yo'q.

Shaytonvachchaniing birdan jahl chiqib ketdi.

— Sen uchiga chiqqan ahmoqsan Birkam million, — dedi tiliga erk berib.

— Ja o'zingdan ketma, o'qituvchi degan nomim bor a'hir... bundoq hurmat-pushtat degandek...

— Tupurdim hurmatingga. Men sening o'ringda bo'lganimda borib o'sha joldurdan dars olardim. Ha, dushmani sirtida bo'lguncha ichida bo'l degan mashoyixlar.

— Dars ol deysanmi, o'sha jodugardan-a? Hayratdan Birkam millionning ko'zlar pirpirab ketdi.

— Aqlni bir ahmoqdan, bir aqlidan o'rgan degan mashoyixlar. Sen bo'lsa, odam bolalarga o'xshab nuqul bironing orqasidan amalga minmoqchi bo'lasan... Meni orqamda pishirib qo'yibdimi, senga. Orqammi tinch qo'y...

— Na iloj, do'st achitib gapiradi deyishadi, gapingda jon bo'rga o'xshaydi. Million birinchi. Aytдим-ku sen bilan ishlash qiziq deb... Na, doim hushyor yutasan, mudramaysan... Ketdik bo'lmasa, dars olgani o'sha joldurdan.

— Olsak olibmizda, bizdan nima ketdi.

ОҚЛИҚНИНГ ИШИ ҚИЙИН

(ёки Шайтонвачча билан Биркам миллионнинг хайратдан уюқа ушлаб қолганлари)

Оқлиқлар راستаси ерталабки олди-сотдилардан сал тинчиб, эркин нафас олар, Бисмилло ҳола оппоқ халатлар, оппоқ рўмонлар ўраб, (бу тартиб Бисмилло ҳола راستа кайвони бўлиб кетгандан кейин уюқа қўйилган эди) фаршгадек бўлиб о'тирган опаларга гар беради:

— Оқлиқни иши қиён, қоқиндиқлар... Ҳа, жуда қиён... Беқорга оқлиқ — уюғ'лиқ дегаман. Еҳтиёт бо'lishmasanglar salga daparni qora qilib, chapakni cho'lib qo'lish hech gapmas...

жон, болаларимга даптар омапман-ку... Ўқитувчиси "2" қўйиб, нақ кора қилиб қўйди-я. Югуриб бориб обкелақолай...

— Ўзлариниям даптарлари эслан чикмасин, қожиндик. — деб амал дафтарига ишора қилиб, кулли хола. — Охирагга бандаси: "Дафтарим қайси тарафимдан бериларкин" деб қўрқувдан ҳамма нарсани унутиб қўяркан. Ҳатто қўрқувдан эрлар бир умр яшаб ўтган хотинларини, хотинлар эрларини, туққан болаларини ҳам унутиб қўйишар экан, қожиндиклар.

— Э, бу хотинга номаи амал деб минг марта тапиринг, барибир мактаб даптаридан бошқасини тушунмайди. Ўзим шу пештахтанинг тагида туғилган-у, устида катта бўган. Отиям Айронхон. Биз ҳазиллашиб Ҳайронхон деймиз. Онаси раҳматли айрон сотарди-да. Оқлик сотиш она касб-у, ситирни эмчаги нечталитини билмайди.

— Майли, қожиндик, билмаса, билдирамиз, мусулмончилик аста-секинчилик. Менга ёққани жула-ям болажон хотин экан. Болам деб чопиб кетди-ю... Болам деганлар Худоба ёқди...

— Хо, ачиб қолди, ситирни нечта эмчаги борлигини ўзлари билдиларми? — кулли ёнидаги хотин, — жа дутонажонимни орқасидан ёзғириб, омига чиқариб қўйишсиз.

— Биламан, нимага билмас эканман, жа дутонангига ўхшаб оғзинг қани деса, кулогини кўрсатдиларданмасман, — жижиллаб берди у.

— Гап дегани далил-исботи билан бўлсин-да, овсинжон, қани, билсадар айтсинлар, кулогимиз сизда?

— Вой-во-ей, жа қўрқитвордиз-ку, эшитинг бўлмаса: эчкиники иккита бўлади, қўйники учта, ситирники туртта, отники... йўқ отникини билмаса-канман, ахир отни қатик-сутини сотмаймиз-да... хў-ўш, яна қайсиниси қолди, ҳа, туяники бешта, филники олтига...

— Эркалиники-чи эркалиники?

— Биттадан бўлади-да, жа...

Хотинлар хандон отиб кулиб юборишди...

— Кулманглар, одамни устидан — деди ҳалиги

Voy, daptar deb yaxshi esga soldingiz, xolajon, bolalarimga daptar omarman-ku... O'qituvchisi "2" qo'yib, naq qora qilib qo'yadi-ya. Yugurib borib obke-lay...

O'zlariniyam daptarlari esdan chiqmasin, qojindik. — deb amal daftaga ishora qilib, kuldi kulla xola. — Oxiragga bandasi: "Dafatim qaysi tараfимdan berilarkin" deb qorquvdan hamma narsani unutib qo'yarkan. Hatto qorquvdan erlar bir umr yashab o'tgan kottinlarini, kottinlar erlarini, tugqan bolalarini ham unutib qo'yishar ekan, qojindiklar.

E, bu xoiniga nomai amal deb ming marta tapirning, bariyir maktab daptaridan boshqasini tu-shunmaydi. O'ziam shu reshataining tagida tug'ilgan-u, ustida katta bo'gan. Otiyam Ayronhon. Biz hazil-laшиб Hayronxon deyimiz. Onasi rahmatli ayton sotardi-da. Oqliq sotish ona kasb-u, sigitni emchagi nechta-ligini bilmaydi.

Mayli, qojindik, bilmasa, bildiramiz, musul-monchilik asta-sekinchilik. Menga yuqamani judayam bolajon xotin ekan. Bolam deb chopib ketdi-yu... Bolam deganlar Xudoba yuqadi...

Ho, achib qoldi, sigitni nechta emchagi borligini o'zlar biladilarmi? — kuldi yonidagi hoitin, — ja du-gona-jonimni orqasidan yozg'itib, omiga chiqatib qo'y-i-shsiz.

Bilaman, nimga bilmas ekanman, ja du-gona-nigiga o'xshab og'zing qani dеса, qulog'ini ko'r-satdilar dandanmasman, — jkillaб berdi u.

Gap degani dalil-isboti bilan bo'lsin-da, ovsinjon, qani, bilsadlar aytinlar, qulog'imiz sizda?

Voy-vo-ey, ja qorquvordiz-ku, eshiting bo'lmasa: echkiniki ikkita bo'ladi, qo'yniki uchta, sigitniki to'rtta, otniki... yo'q otniki bilmasakamman, axir otni qat-q-ritni sotmaymiz-da... xo'-o'sh, yana qaysinisi qoldi, ha, tuyaniki bешta, filniki oltita...

Erkaligiki-chi, erkalgiki?

Bittadan bo'ladi-da, ja...

Xotinlar хандон отиб кулиб юборишди...

Kulmanglar, odamni ustidan, — dedi haligi xotin

хотин хафа бўлиб, — нима бўтандаям биз иккинчи кўлимиз-да.

— Учинчи кўл, денг, айланай, — тузатди хола, — биринчи кўл солиб берали, иккинчи кўл сизга олиб берали...

— Қаранг-а, битта сипир учта рўзгорни боқадими-я...

— Боқишга боқали-я, шу кейинги пайтда қанмоғи—сутта, сутти—сувга, қатиги—айронга айланиб бораётгани чатоқ бўлипти-да, овсинжонлар...

— Ҳа ўлманг, — деди хола хўрсиниб, — бунда бўлишида говмушларнинг зигирчаам айби йўқ, — ўзимизни Худо уриб қўйган, ўзимизни. Жониворлар тилсиз махлук бўлса ҳам, Ҳаратаннинг чизган чизилган чиқмайди. Чизилган чиқишга бизга тараф йўқ, бировнинг ҳақидан кўрқмаймиз. Аллоҳ Ҳаратан нук-радек покиза неъматларни нафсимиз йўлида ҳаром-ҳарин қилиб қўямиз. Қошки юқса, ҳечам юқмайди-да. Бир қўйган одам айтган экан: “Сувники кетди сувга, қатикнинг пули қолди ёнға” деб.

— Шу гапти жуда кўп эшитаман, холажон, нима дегани ўзи бу?

— Қалимда битта одам бўлган экан, — дед Бисмилло хола ечилиб кетдилар, — ўша одам сизлардек оқлиқ сотиб кун кўрар экан. Аммо пирт иймонсиз экан. Сутта тенгма-тент сув кўшар экан-да, айбонм очилиб қолмасин деб, қатик қилиб сотаркан.

— Бой-й-й...

— Шундай қилиб, десанглар ҳалиги қатикчи бо-йиб кетибди.

— Вой, бойибдимми?

— Шайтон куртур бошқаларниям орқасидан эргаштирсин деб битта, иккитасига қарашворалди-да, қоқиндиқлар. Лекин бойитгани билан жуда хасис экан. Камбағалдан чиққан бой хасис бўлади-да! Айтишадими-ку кўрматанни кўргани курсин деб. Буни устиди сўққабош ҳам экан. Олтинларини еру қўққа ишонмас экан. Ҳалтага солиб белгита тутиб юраркан. Кўртан одам уни шунча олтини бор деб ўйламас экан. Бир кунни офтоб роса қиздирибди. Ҳамма ўзини сов-сиди-қинга, дарё бўйларига урибди. Қатикчи кун қайини

hafa bo'lib, — nima bo'g'andayam biz ikkinchi qo'limiz-
da.

— Uchinchi qo'l, deng, aylanay, — tuzatdi xola, —
birinchi qo'l sog'ib beradi, ikkinchi qo'l sizga obkelib
beradi...

— Qarang-a, bitta sigir uchta rozgorni boqadi-
mi-ya...

Boqishga boqadi-ya, shu keyingi paytda qanmo-
gi—sutga, sutti—suvga, qatig'i—ayronga aylanib
borayotgani chatoq bo'layпти-да, ovsinjonlar...

— Ha o'lman, — dedi xola xorsinib, — bunda
boshida govmuшlarning zig'irchayam aybi yo'q, —
o'zimizni Xudo urib qo'ygan, o'zimizni. Jonivorlar
tilsiz maxluq bo'lsa ham Ҳaratanning chizgan
chizilgan chiqmaydi. Chizilgan chiqishga bizga taraf
yo'q. Bironing haqidan qo'rqmaymiz. Alloh Ҳaratan
nukradek pokiza ne'matlarni nafsimiz yo'lida hatom-
harin qilib qo'yamiz. Koshki yuqsa, hecham yuqmaydi-
da. Bir buygan odam aytgan ekan: “Suvniki ketdi
suvga, qatiqning puli qoldi yong'a” deb.

Shu gapni juda ko'p eshitaman, xolajon, nima
degani o'zi bu?

Qalimda bitta odam bo'lgan ekan, — deya
Bismillo xola yechilib ketdilar, — o'sha odam sizlardek
oqliq sotib kun ko'rar ekan. Ammo g'it iymonsiz
ekan. Sutta tengma-teng suv qo'shar ekan-da, aybim
ochilib qolmasin deb, qatiq qilib sotarkan.

— Boy-y-y...

Shunday qilib, desanglar haligi qatiqchi boyib
ketibdi.

— Вой, boyibdimmi?

Shayton qurtur, boshqalarniyam orqasidan
ergashirsин deb bitta, ikkitasiga qarashvoradi-да,
qoqindiqlar. Lekin boyitgani bilan juda xasis ekan.
Kambag'aldan chiqqan boy xasis bo'ladi-de! Aytishadi-
mi-ku kormatanni kurgani kursin deb. Buni ustida
suyqabosh ham ekan. Oltinlarini er qo'qqa ishonmas
ekan. Haltaga solib belgita tutib yurarkan. Kurgan
odam uni shuncha olтини bor deb o'ylamas ekan. Bir
kunni oftoab rosa qizdiribdi. Hamma o'zini sov-sidi-
qinga, darё buylariга uribdi. Qatiqchi kun qayinni

қолаб деб бир кун чидабди, икки кун чидабди. Охири бўмабди. У ҳам дарёнинг бўйига борибди-да, қумни қовлаб, ҳамёнини кўмибди. Устига кийимларини тўшаб, чўмилгани тушибди. Шу пайт қайдандир маймун пайдо бўлибди-да, ҳамёнини қовлаб олиб, дарё бўйидаги баҳайбат дарахтнинг устига чиқиб кетибди. Қатқичи нима қиларини билмай, чапагини чапганча пастда қолаверибди. Маймун бир айрига жойлашиб олиб, аста ҳамёнини очибди. Ичидан битта тилани олиб, кўзига яқин олиб борибди-да, у ёқ-буёғига қарабди. Еб бўлармикан, деб тишига бошибди, тиши ўтмапти. Бир, икки ялаб ҳам кўрибди, маза-матра деган нарса йўқ эмиш. Кейин бу бўлмагур нарсайкан деб сувга қараб отиб юборибди. Қатқичи сувгамас, мента от, мента деб пастда туриб, қичқирамиш. Кейингисини ҳартуғул қатқичига қараб отибди. Шундай қилиб маймун дарахт устида битта олтинни сувга, битта олтинни қатқичига отиб, эрмак қилиб ўйнаб ўтирибди. Қатқичи ҳисобласа икки юзта олтин тангаси бўлган экан. Тенг ярими сувга кетиб, тенг ярмига эга бўлти. Шунда сутта қўшган сувлари ёлғиза тушибди-да, пешонасига бир уриб: "Сувники кетти сувга, қатқичнинг пули қолди ёнға" деган экан.

— Қаранг-а, бир кунмас-бир кун барибир тешиб чиқар эканда-а, холажон?

— Холажон, анави қушга айланиб қолган одам ҳам шунақа бўтанми?

— Ҳа, уам сутта сув қўшиб пуллагандан кейин Аллоҳ уни жазолаган. Охирагача Аллоҳга тавба қилиб "сут оқ", "сут оқ", "мен ноҳақ", "мен ноҳақ" деб ўтади энди.

— Вой, холажон, Худойим таоло шу кунларда одамларни шунақа парранда-ю, даррандага айлантириб қўйса, борми?...

— Вой, унда биринчи бўлиб ўзлари-а, ху-у-у... Канот қоқиб... — осмонга ишора қилди хотинлардан биттаси, — бу ёқда болаларнингиз онам қани деб чириқиллаб, эрингизнинг кўзлари осмону фалакка битиб: "Қишт кўнлогинг бу ёқда" — деб орқангиздан қувиб юрамиди.

дарво бо'уларига утибди. Қатқичи кун қавиб қолар деб бир кун чидабди, икки кун чидабди. Охири бо'марти. У ҳам дарёнинг бо'йига борибди-да, қумни қовлаб, ҳамёнини кўмибди. Устига кийимларини то'шаб, чўмилгани тўшибди. Шу пайт қайдандир маймун пайдо бўлибди-да, ҳамёнини қовлаб олиб, дарё бўйидаги баҳайбат дарахтнинг устига чиқиб кетибди. Қатқичи нима қиларини билмай, чапагини чапганча пастда қолаверибди. Маймун бир айрига жойлашиб олиб, аста ҳамёнини очибди. Ичидан битта тилани олиб, кўзига яқин олиб борибди-да, у ёқ-буёғига қарабди. Еб бўлармикан, деб тишига босибди, тиши о'тмапти. Бир, икки ялаб ҳам кўрибди, маза-матра деган нарса йўқ эмиш. Кейин бу бўлмагур нарсайкан деб сувга қараб отиб юборибди. Қатқичи сувгамас, мента от, мента деб пастда туриб, қичқирамиш. Кейингисини ҳартуғул қатқичига қараб отибди. Шундай қилиб маймун дарахт устида битта олтинни сувга, битта олтинни қатқичига отиб, эрмак қилиб о'йнаб о'тирибди. Қатқичи ҳисобласа икки юзта олтин тангаси бўлган экан. Тенг уятими сувга кетиб, тенг уятмига ега бо'пти. Шунда сутта қўшган сувлари ёлғиза тушибди-да, пешонасига бир утиб: "Сувники кетти сувга, қатқичи пули қолди уонга" — деган экан.

— Қатқич-а, бир кунмас-бир кун барибир тешиб чиқар эканда-а, холажон?

— Холажон, анави қушга аylanib қолган одам ҳам шунақа бо'ганми?

— На, уятм сутга сув қо'шиб пуллагандан кейин Аллоҳ уни жазолаган. Охирагача Аллоҳга тавба қилиб "сут оқ", "сут оқ", "мен ноҳақ", "мен ноҳақ" деб о'тади энди.

— Вой, холажон, Худойим таоло шу кунларда одамларни шунақа парранда-ю, даррандага айлантириб қўйса, борми?...

— Вой, унда битинчи бо'либ о'злари-а, ху-у-у... қанот қоқиб... — осмонга ишора қилди хотинлардан биттаси, — бу ёқда болаларнингиз онам қани деб чириқиллаб, эрингизнинг кўзлари осмон-у фалакка битиб: "Қишт кўнлогинг бу ёқда" — деб орқангиздан қувиб юрамиди.

— Хечам-да, унақа бўлмайди, мен мижозларим обкелиб берганини сотаман. Қуш бўлса ўшалар бўлувурсин.

— Ундаймас-да, айланай, — деди хола, — сиз сотмасангиз, улар қаттан обкелиб беришадилар... сотасизки обкелишадилар. Шундай бўлгандан кейин хоҳлайсизми, хоҳламайсизми, гуноҳига баб-баравар шериксиз, қоқиндик. Эшитинг, қадимда бир бойнинг мингта қўйи бўлган экан. Чўпон бечора уларни кеч-гача боқиб, буни устига бир меш қилиб сутини ҳам сочиб обкелиб бераркан. Бой бўлса, бир меш сутта бир меш сув қўшиб, икки меш қиларкан-да, чўпонга бор сотиб кел дер экан. Чўпон: "Бу нима қилганинг, Худодан кўржмайсанми?" деса, ишинг бўлмасин дер экан. Қушлардан бир қуш чўпон яйловдан сўптайиб бир ўзи қайтиб келибди. "Ҳа, — дедди бой, — қўйлар қани, сут қани?" "Сутта қўшиб сотган сувларинг булутта айланиб, сел бўлди-да, қўйларингни битта қўймай оқизиб кетди" дедди чўпон афсус ва надомат билан. Шундай қилиб бой қўйсиз, одамлар тўшсиз, сутсиз, чўпон бўлса, ишсиз қолган экан. Шунақа, қоқиндиклар, шунақа, бу ишинг охири вой, қасри биттага эмас, ҳаммага уради-я... Икки ўртада қўпнинг ризки қирқилди. Ўзинларни тўғрилайлар, айланай қизларим, ўзинларни тўғрилайлар. Попукдек-попукдек фарзандлиглар бор, уларни ҳалқумини ҳаром қилиб қўйманглар, эртанга ўзларингга қийин бўлади. Ҳалқуми қирланган болалар ҳаётда қайсар, бетта чопар, ўжар бўлиб ўсади...

— Вой-й-й, мени қизим тушматур ҳалитдан худди шунақа, холажон. Бамисоли қизиб турган ёр, чарсиллайди. Қаранг-а, қасалнинг боши бу ёқда экан-ку. Қиз бола бировнинг ҳасми, узатсам у ёғи нима бўларкин деб жоним ҳалак...

— Оҳ, — деди Биркам миллион пешонасига бир уриб, — бу жодугар кампир писиллатиб яна бир каттакон ишни бизга қарши бошлапти. Аврашнинг қара-я, уни, аврашнинг, унча-мунча шайтон иш эшолмайди-я... Ўлай атар бу жодугарни ё шайтон туққан, ё ҳамма шайтонларни шу туққан.

— Нечам-да, унақа бўлмайди, мен мижозларим обкелиб берганини сотаман. Қуш бўлса о'шалар бўлувурсин.

— Ундаймас-да айланы, — деди хола, — сиз сотмасангиз улар қаттан обкелиб беришадилар... сотасизки обкелишадилар. Шундай бўлгандан кейин хоҳлайсизми, хоҳламайсизми, гуноҳига баб-баравар шериксиз, қоқиндик. Эшитинг, қадимда бир бойнинг мингта қўйи бўлган экан. Чўпон бечора уларни кеч-гача боқиб, буни устига бир меш қилиб сутини ҳам сочиб обкелиб бераркан. Бой бўлса, бир меш сутта бир меш сув қўшиб, икки меш қиларкан-да, чўпонга бор сотиб кел дер экан. Чўпон: "Бу нима қилганинг, Худодан кўржмайсанми?" — деса, ишинг бўлмасин дер экан. Қушлардан бир қуш чўпон яйловдан со'птайиб бир ўзи қайтиб келибди. "Ҳа, — деди бой, — қўйлар қани, сут қани?" "Сутга қўшиб сотган сувларинг булутта айланиб, сел бўлди-да, қўйларингни битта қўймай оқизиб кетди" дедди чўпон афсус ва надомат билан. Шундай қилиб бой қўйсиз, одамлар тўшсиз, сутсиз, чўпон бўлса, ишсиз қолган экан. Шунақа қоқиндиклар, шунақа бу ишнинг охири вой, қасри биттага эмас, ҳаммага уради-я... Икки о'ртада қўпнинг ризки қирқилди. Ўзинларни тўғрилайлар, айланай қизларим, ўзинларни тўғрилайлар. Попукдек-попукдек фарзандлиглар бор, уларни ҳалқумини ҳаром қилиб қўйманглар, эртанга ўзларингга қийин бўлади. Ҳалқуми қирланган болалар ҳаётда қайсар, бетта чопар, о'жар бўлиб ўсади...

— Вой-у-у, мени қизим тушматур ҳалитдан худди шунақа, холажон. Бамисоли қизиб турган юғ, чарсиллайди. Қатанг-а, қасалнинг боши бу юғда экан-ку. Қиз бола бировнинг ҳасми, узатсам у юғи нима бўларкин деб жоним ҳалак...

— Оҳ, — деди Биркам миллион пешонасига бир уриб, — бу жодугар кампир писиллатиб яна бир каттакон ишни бизга қарши бошлапти. Аврашнинг қара-я, уни, аврашнинг, унча-мунча шайтон иш эшолмайди-я... Ўлай атар бу жодугарни юғ шайтон туққан, ё ҳамма шайтонларни шу туққан.

— Жа унчаликмаслиров, — деди Шайтонвачча журттага ўсмоқчилаб.

— Ахир у ҳамма сир-асрорларимизни миридан сиритгача биздан яхши билади-да... Ё тавба!

ТАҚВО РАСТАСИ

(ёки шайтонларнинг яна саросимата тушиб қолиши...)

Шундай қилиб, Биркам миллион ҳақ бўлиб чиқди. Бозорда яна бир ғалати воқеа содир бўлди. Оқдиқлар растасининг тепчасида Бисмилло холанинг таклифи билан “Тақво растаси” деган ёзув пайдо бўлди. Шайтонвачча бу ёзувни кўриб, одам болаларининг устидан кула бошлади:

— Вой, ҳаёларастлар-ей... вой ковоқ калталар-ей... топтан тапларини қара, “Тақво растаси” мин, бунча баландларвоз бўлмаса бу одам болалари, бу нақа шиорлар билан иш битганда, бизга иш қолармики бу дунёда, қулоқларитгача туноҳга ботиб ётишибди-ку, яна тақвони даяво қилишди булар, ҳе ўрғилдим сенлардан, кўрамиз ҳали...

Аммо, “Думи тутуклар” мадрасасида “Тақво” деган сўзнинг пайдо бўлишининг ўзидек шайтонларни саросимата солиб қўйди. Бу шиор бозорга оқдиқ олиб келадиганлар-у, уни сотиб пул қиладиганларгача шошириб қўйди. Бирламчи зарбага аввало, “иккинчи кўл” деб ном олганлар учради.

— Оповси, молингиз тақвомиди, тақво бўлса, об-қоламан, бўлмаса йўқ, — деди “учунчи кўл” опа, жиддий.

— Вой бу нима деганингиз, опа, айланай, ҳир кунги мол-да, — деб “иккинчи кўл” опа мушлатарини белгига тираб, елкасини ўйнатди. — Нима бу тақво деганингиз лисензамми?

— Бу деганим, сўтнинг қаймоғи олинмаганим, қатикка сув қўшилмаганим, деганим.

— Илтари буннақа таплар бўлмасиди-ю, опа, айланай? — чийирилди “иккинчи кўл” опа.

— Ja unchalikmaslirov, — dedi Shaytonvachcha jurttaga o'smog'chilab.

— Axir u hamma sir-asroglarimizni miridan sirig'ascha bilidan yaxshi biladi-da... Yo tavba!

TAQVO RASTASI

(yoki shaytonlarning yana sarosimaga tushib qolishi...)

Shunday qilib, Birkam million haq bo'lib chiqdi. Bozorda yana bir g'alati voqea sodir bo'ldi. Oqdiqlar rastasining tepchasida Bismillo xolaning taklifi bilan “Taquv rastasi” degan yozuv paydo bo'ldi. Shaytonvachcha bu yozuvni ko'rib, odam bolalarining ustidan kula boshladi:

— Voy, xayofarastlar-ey... voy qovoq kallalar-ey... topgan taplarini qara, “Taquv rastasi” mish, buncha balandlarvoz bo'lmasa bu odam bolalari, buncha shiorlar bilan ish big'anda, bizga ish qolarmidiki bu dunyoda, quloqlarig'ascha gunohga botib yotishibdi-ku, yana taqvoni da'vo qilishadi bular, he o'rgildim senlardan, ko'ramiz hali...

Ammo, “Dumi tug'iklar” madrasasida “Taquv” degan so'zning paydo bo'lishining o'ziyuq shaytonlarni sarosimaga solib qo'ydi. Bu shior bozorga oqdiq olib keladiganlar-u, uni sotib pul qiladiganlarga shoshilib qo'ydi. Birламчи zarbaga avvalo, “ikkinchi qo'l” deb nom olganlar uchradi.

— O'povsi, molingiz taquvomi, taquv bo'lsa, ob-qolaman, bo'lmasa yo'q, — dedi “uchinchi qo'l” opa, jiddiy.

— Voy bu nima deganingiz, opa, aylanay, har kungi mol-da, — deb “ikkinchi qo'l” opa mushlatarni belgiga tirab, elkasini o'ynadi. — Nima bu taquv deganingiz litsenzami?

— Bu deganim, sutning qaymog'i olinmaganim, qatikka suv qoshilmaganim, deganim.

— Ilari bunnaga taplar bo'lmasidiki-ya, opa, aylanay? — chiyirildi “ikkinchi qo'l” opa.

— Энди бўлади оповси, кўп чийирлиманг, мен бундан бу ёғига гуноҳларингизга шерик бўлолмайман.

— Агарда молим ҳалиги... нимадир, ҳа эсладим, тақво десам обқоласизми, опа айланай?

— Ҳечам-да, қуруқдан-қуруқ гапта ишонадиган замонми ҳозир?...

— Нима қил дейсиз, бўлмаса? Жа, ҳаддинглардан ошдингларку-а, бозорни ўзийларники қилволиб. Бизам ердан чиқмаганмиз... — баланд кела бошлаган иккинчи қўл опа.

— Биринчидан, оповси, тақво жойида шовқиндамайдилар, иккинчидан, шу пайтгача айтганингиздек ҳадимиздан шунақанга ошиб кетган эканмизки, Худодан ҳам кўрқмай қўйган эканмиз. Бир тавбадан, минг тавба қилиб, Худо хоҳласа Худодан қайтдик. Учинчидан, ҳов анави ҳолани кўрасизми, راستани бо-о-шида ўтирибдилар, Бисмилло ҳола бўладилар, ўшаларга бориб шундоқ ранг кўр, ҳол сўр қилсангиз бўлди, олам тулистон. Молингизга ўзингиз айтгандек лисенза берадилар.

— Нима-а?.. Ҳали у хотинга поравм бераманми, Ҳечам-да, пулим кўчада қолгани йўқ!

— Вой манави хотинни, порайиз бошидан қолсин, шундоқ бошдан-оёқ қарайдилар-у, молингиз қанақалигини айтиб берадилар, шу... Мента қараб, олақол қизим, десалар бас...

— Молимми кўрашимми, ўзиммими, тавба?

— Фарқи йўқ.

— Вой нималар бўляпти ўзи бу бозорда? Олинг ана, молим тақволи чиқмади дейлик, кейин нима бўлади?

— Нима бўларди, ариққа оқизилади, вассалом, Хузурини балиқлар кўради...

— Ўх-хў-ў-ў... шунақа денг, — кўзлари ўйнаб кетди "иккинчи қўл" опанинг, — ундай бўлса мен бошқа бозор қилира қолай-а, опа айланай?

— Иштиёрингиз, оповси...

Шундан кейин оқлик растасига бамисоли нур кирди. Харидорларнинг оғзи қулоғида. Қатик-суғларта бинойидек маза-матра кириб қопти, қаймоқлар қаймоққа ўшастанмиш... Раста борган сари тав-

Endi bo'ladi opovsi, ko'r chuyrilmanг, men bundan bu yog'iga gunohlaringizga sherik bo'lolmayman.

Agarda molim haligi... nimaдi, ha esladim, taqvo desam obqolasizmi, opa aylanay?

Hecham-da, quruqdan quruq gapга ishonadigan zamonmi hozir?...

Nima qil deysiz, bo'lmasa? Ja, haddinglardan oshdinglarku-a, bozorni o'ziylarники qilvolib. Bizam erdan chiqmagamiz... — baland kela boshladi ikkinchi qo'l opa.

Birinchidan, opovsi, taqvo joyida shovqinlamaydilar, ikkinchidan, shu paytgacha aytganingizdek hadimizdan shunaqangi oshib ketgan ekanmizki, Xudodan ham ko'rqmay qo'ygan ekanmiz. Bir tavadan, ming tavba qilib, Xudo xohlasa Xudoga qaytdik. Uchinchidan, hov anavi xolani ko'rasizmi, راستани bo-o-shida o'tirbdilar, Bismillo xola bo'ladi, o'shalarga borib shundoq rang ko'r, hol so'r qilsangiz bo'ldi, olam tuliston. Molingizga o'zingiz aytgandek lisenza beradilar.

Nima-a?.. Nali u xolimga poravat beramanmi, hecham-da, pulim ko'chada qolgan y'o'q!

Voy manavi xotinni, porayiz boshidan qolsin, shundoq boshdan oy'oq qaraydilar-u, molingiz qanaqaligini aytib beradilar, shu... Menga qarab, olaqol qizim, desalar bas...

Molimmi ko'radimi, o'zimnimi, tavba?

Farqi yo'q.

Voy nimalar bo'yarti o'zi bu bozorda? Oling ana, molim taqvoli chiqmadi deylik, keyin nima bo'adi?

Nima bo'lardi, artiqda oqiziladi, vassalom. Xuzurini baliqlar ko'tadi...

O'x-ho'o'o'... shunaqa deng, — ko'zlar o'ynab ketdi "ikkinchi qo'l" opaning, — unday bo'lsa men boshqa bozor qidira qolay-a, opa aylanay?

Ikhtiyorlingiz, opovsi...

Shundan keyin oqliг rastasiga bamisoli nur kirdi. Haridorlarning og'zi quloғida. Qatiksuglartamainoyidek maza-matra kirib qopti, qaymoqlar qaymoqqa o'shastanmish... Rasta bog'gan sari tav-

жумлашиб, янги-янги мижозлар билан тўлиб-тошар эди. Шаҳар катталари бу яхши ишни бошқа бозорларда ҳам қўллаш йўларини ўйлаб қолишди. Лекин на иложки одамнинг юз-кўзига қараб, молининг қанақалигини дантал айтиб берадиган вилломат Бисмилло холалар кўп эмас, ҳозирча битта эди.

Шунгами, "учинчи кўл" опаларнинг униси у деб, буни бу деб, Бисмилло холани сал бўлмаса авлиёга чиқариб қўйишди.

— Унақа деманглар-да, қоқиндиқлар, менам Хулонинг бир ожиз бандасиман, — деди хола хижолат бўлиб.

— Камтарлик қилманг, холажон Сиз бориб турган авлиёсиз. Сизни сўзларингиз сеҳрли деб юрсак, кўзларингиз ҳам сеҳрли экан. Қатик-сутчиларга қараб туриб, уларни бақа қиб қўйсиз-а... Сизга уларни тақвомини, тақвомаслигини Худойимнинг ўзи билдирадиган-а, холажон?

— Одамзоднинг юз-кўзини-чи қизларим, Хулоним таоло бамисоли кўзгу қилиб яратган. Билиб қўйинглар, ҳаром нарсалардан одамнинг манави ери қорайса, — деб кўксини ушлади хола, — юзиым қораяди. Ҳа, ўти ўчган ўчоққа ўхшаб қолади юз дегани. Одамда истара қолмайди. Кўзлари-чи, кўзлари жовдираб, этасига бўйсунмай унақамас, бунақа деб рост гапни айтиб туради. Бунақа одамнинг сўзига, молигаим ишониб бўлмайди. Ҳалол, пок одамнинг юз-кўзлариям қулиб туради. Биров кўрса, "вой, бунақам фариштали экан-а" деб баҳосини бериб қўя қолади. Ўзайларам бир кўзгута қараб қўйинглар, кейинги пайтда бирам хушрўй, хушсурат бўлиб кетгансизларки, одамнинг суқи қиради-я, суқи...

— Вой-й-й...

"Учинчи кўл" опалар бу мақтовлардан ёйилиб қулишди. Улардан бири азбаройи яйраб кетганидан кўнглига келган гапни яшира олмади.

— Ростини айтсам, холажон, олинганга сизни ёмон кўриб юрдим... Энди бўлса, шунангидан яхши кўриб кетяпманки... Сизни гапингиз билан, пулингиз, уйингиз барока кирди, десангиз. Илгарилариям ёмон топмасидим, бироқ, барокаси йўқ эди-да, барокаси.

...ашувогаданиш... Расла ботган-сари гайумлашиб, юзга янги мижозлар билан то'либ-тошар эди. Шаҳар катталари бу яхши ишни бозорларда ҳам қўллаш йўларини ўйлаб қолди. Лекин на иложки одамнинг қанақалигини дангал айтиб берадиган вилломат Бисмилло холалар кўп эмас, ҳозирча битта эди.

Шунгами, "учинчи қо'л" опаларнинг униси у деб, буни бу деб, Бисмилло холани сал бо'лмаса авлиёга чиқариб қўйишди.

Унақа деманглар-да, қоқиндиқлар, менам Хулонинг бир ожиз бандасиман, — деди хола хижолат бо'либ.

Камтарлик қилманг, холажон Сиз бориб турган авлиёсиз. Сизни сўзларингиз сеҳрли деб юрсак, кўзларингиз ҳам сеҳрли экан. Қатик-сутчиларга қараб туриб, уларни бақа қиб қўясиз-а... Сизга уларни тақвомини, тақвомаслигини Худойимнинг о'зи билдирган-а, холажон?

Одамзоднинг юз-кўзини-чи қизларим, Худойим таоло бамисоли кўзгу қилиб яратган. Билиб қўйинглар, ҳаром нарсалардан одамнинг манави ери қорайса, — деб кўксини ушлади хола, — юзиым қораяди. На, ўти ўчган о'чоққа о'хшаб қолади юз дегани. Одамда истара қолмайди. Кўзлари-чи, кўзлари жовдираб, этасига бўйсунмай унақамас, бунақа деб рост гапни айтиб туради. Бунақа одамнинг сўзига, молигаим ишониб бўлмайди. Ҳалол, пок одамнинг юз-кўзлариям қулиб туради. Биров кўрса, "вой, бунақам фариштали экан-а" деб баҳосини бериб қўя қолади. Ўзайларам бир кўзгута қараб қўйинглар, кейинги пайтда бирам хушрўй, хушсурат бо'либ кетгансизларки, одамнинг суқи қиради-я, суқи...

Вой-у-у...

"Учинчи қо'л" опалар бу мақтовлардан юзйиб қулишди. Улардан бири азбаройи уяғлаб кетганидан кўнглига келган гапни яшига олмади.

Костини айтсам, холажон, олинганга сизни ёмон кўриб юрдим... Энди бо'лса, шунангидан яхши кўриб кетяпманки... Сизни гапингиз билан, пулингиз, уйингиз барока кирди, десангиз. Илгарилариям ёмон топмасидим, бироқ, барокаси йо'қ эди-да, барокаси.

— Ҳалол-пок нарсаларга шайтон тўшугуни тиколмайди, қоқиндик, барака ўшандан...

— Ҳа, — деди Шайтонваъча фитони фалак бўлиб, — жодугар бу ердаям эски кўшиқларини бошлади.

— Шайтон қалламизни ишлатайлик, — деди Биркам миллион жикиллаб, — бўлмаса, кечати обрўлар бир пул бўлади-я. Мени яна етакчиликка тушириб қўйишди.

— Уни қара-я, — деди Шайтонваъча Биркам миллионнинг устидан кулиб, — эчкига жон қайтиси, қассоба ё қайтиси экан-да... Ҳай, майли, сен-никиям тўри. Биз одам болаларини ўзлари кўрмайдиган томондан кўрамиз ва эртата, албатта, ғафлатда қолдирамиз, мана кўрасан.

РАСТАГА ШАЙТОН ОРАЛАДИ

(ёки пул пулни бўзиши ҳақида)

Шайтонваъча “Такво растасини” қандай қилиб синдириш, йўқотишни кечаси билан ўйлаб чиқди. Қалласига қойилмақом бир шайтоний фикр келмади. Шу ерда онасининг қадри ўтди. Аммо энди онасининг олдида боровмайди. Гоҳ аччиқ, гоҳ чуқуқ дарсларини ололмайди. Онаси тугилиб ўстан уйилан думини яхшилаб тугворган. Ҳа, тугкандаям, дазвол ургандек қиворган. Балки онаси яна битта шайтонваъчани тугволиб, уни кечасию кундузи шайтон қилиш билан оворадир. Унийам уриб-уриб этини, сўжиб-сўжиб бетини қотираётгандир. Ўзи Шайтонваъчанинг бошига ёғилдиган ҳамма баёлалар тилидан келарди. Думбиллик қилиб бир нималар деб қўярди. Ё оптикча мактабини, ўзидан кетарди.

— Сен, яшшамасан, — деди она шайтон бир кунни, — ҳадеб одам болаларининг ҳикилоғига ёни шовурма... жони ўшата бўлади-я, уларни ўлириб қўйиб товонига қолиб юрма тагин, жоннинг Этаси бор-а!

— Ким этаси, — билиб туриб журтгата сўратгани эди Шайтонваъча.

— Дард, “ким” эмиш! Ким бўларди, яратгани

Halol-пок narsalarga shayton tushug'uni tiqolmaydi, qoqindiq, baraqa o'shandan...

Ha, — dedi Shaytonvachcha fig'oni falak bo'lib, — jodugar bu yerdayam eski qo'shiqlarini boshladi.

Shayton kallamizni ishlataylik, — dedi Birkam million jikllab, — bo'lmasa, kechaji obro'lar bir pul bo'ladi-ya. Meni yana yetakchilikka tushirib qo'yishadi.

Uni qaraya, — dedi Shaytonvachcha. Birkam millionning ustidan kulib, — echkiga jon qayg'usi, qasobga yog' qayg'usi ekan-da... Hay, mayli, sen-никиям tog'ri. Biz odam bolalarini o'zlar ko'lmaydigan tomondan ko'tamiz va ertaga, albatta, g'aflatda qoldiramiz, mana ko'tasap.

RASTAGA SHAYTON ORALADI

(yoki pul pulni buzishi haqida)

Shaytonvachcha “Takvo rastasini” qanday qilib sindirish, yo'qotishni kechasi bilan o'ylab chiqdi. Kallasiga qo'yilmaqom bir shaytoniy fikr kelmadi. Shu yerda onasining qadri o'tdi. Ammo endi onasining oldida boro'lmaydi. Goh achchiq, goh chuchuk darslarini olo'lmaydi. Onasi tug'ilib o'sgan uyidan duminini yaxshilab tugvorgan. Ha, tugkandayam, dazmol urgandek qivorgan. Balki onasi yana bitta shaytonvachchani tugvo'lib, uni kechasi-yu kunduzi qiliish bilan o'voradur. Uniyam urib-urib etini, su'jib-su'jib betini qotirayotgandir. O'zi Shaytonvachchaning boshiga yog'iladigan hamma balolar tilidan keladi. Dumibilik qilib bir nimalar deb qo'yardi. Yo optikcha maktabini, o'zidan ketardi.

Sen, yashshamasan, — dedi ona shayton bir kuni, — hadeb odam bolalarining hiki'dog'iga yori shovurma... joni o'shatib bo'ladi-ya, ularni o'ldirib qo'yib, ularni qo'lib yurtga tag'in, jonning Etasi bor-a!

Kim etasi, — bilib turib jo'rtgata so'tagan edi shaytonvachcha.

Dard, “kim” emish! Kim bo'lardi, yaratgan

Этам-да, меров. Бундоқ қовоқ қаллангнни ишлатсанг-
ку, жонини оладиган бошқа жон жойларини топиб
оласан-а.

Шайтонвачча шу тобда "Такво растаси"нинг ўша
жон жойини зўр бериб қилларди. Туғулган думи
тоҳ ўнган, тоҳ чапта бориб-келар, пахмоқ бошини
тинимсиз қашлар, беҳуш қошиғини асабий нари-
бериға суради. Қўз соққалари бежо бўлиб, бири
чапта кетса, бири ўнган кетарди.

— Ҳа, — деди Шайтонваччани ҳалидан берига
бир чеккада қузатиб турган Биркам миллион хайрон
бўлиб, — бир нимангнни йўқотдингми Миллион би-
ринчи?

— Йўқотдим, топишворасанми? — дея жаҳл би-
лан қўзларини унган лўқ қилди Шайтонвачча.

— Нимани, айт, қўлдан келса бажониди?

— Қалламни...

— Э-э-э... унимми? — Шайтонваччага ачиниб кет-
ди Биркам миллион, — ҳалигдан "том"дан ажраб
қолдим дегин, Миллион биринчи. Елкангдан турган
нима у, қалда бўлмай, ошқовоқми?

— Умрингдан барака топ, рост гапирдинг, бу
қалламас, ростдан ҳам ошқовоқ, оласанми, сота-
ман арзон-таров...

— Э, ўзиммикидан безорман-ку, сотовур, бозо-
рингнни баракасини берсин, — деди-ю, Биркам мил-
лион ура жўнаб қолди.

Аmmo шу пайт Шайтонваччанинг қалласи сотво-
ради деб қўрқдимми, бирдан ишлаб кетди. Ўзимм вақ-
тида ишлаб кетди-да, бўлмаса, бозорчилик сотилиб
кетармиди! Ишлаб кетишига Биркам миллионнинг
бир огиз "бозорингнни баракасини берсин" деган ке-
сатиғи баҳона-ю, сабаб бўлди. Шундан кейин Шай-
тонвачча ўйлаб туриб такво растасидан барақани
қўтариш режасини тузди. Кечга довур ҳаром-ҳарис,
бетаҳорат, порахўр, маст-аласт мижозларни бош-
қўзини айлантириб, растага бошлаб келаверди. "Мен
бу оқлиқлар растасида нима қилиб юрибман" дея
ўзларидан-ўзлари хайрон бўлишарди улар. Шайтон-
вачча ўз мижозларининг қулоғига аста шивирлар
эди:

— Жонингизда қаллингиз борми, бетим, унча-

қовоқ-да, меров. Бундоқ қовоқ қаллангнни ишлатсанг-
ку, жонини оладиган бошқа жон жойларини топиб оласан-а.
Шайтонвачча шу тобда "Такво растаси"нинг
оша жон жойини зўр бериб қиларди. Туғулган думи
тоҳ о'нган, тоҳ чапта бориб келар, пахмоқ бошини
тинимсиз қашлар, беҳуш қошиғини асабий нари-
бериға суради. Қўз соққалари бежо бўлиб, бири
чапта кетса, бири ўнган кетарди.

— Ҳа, — деди Шайтонваччани ҳалидан берига
бир чеккада қузатиб турган Биркам миллион хайрон
бўлиб, — бир нимангнни уо'қотдингми Миллион биринчи?
Уо'қотдим, топишворасанми? — дея жаҳл билан
қўзларини унган лўқ қилди Шайтонвачча.

— Нимани, айт, қўлдан келса бажониди?

— Қалламни...

— Э-э-э... унимми? — Шайтонваччага ачиниб
кетди Биркам миллион, — ҳалигдан "том"дан ажраб
қолдим дегин, Миллион биринчи. Ўлкангдан турган
нима бу'лмай, ошқовоқми?

— Умрингдан барака топ, рост гапирдинг, бу
қалламас, ростдан ҳам ошқовоқ, оласанми, сотама-
н арзон-таров...

— Э, ўзиммикидан безорман-ку, сотовур, бозо-
рингнни баракасини берсин, — деди-ю, Биркам миллион
ура жўнаб қолди.

Аmmo шу пайт Шайтонваччанинг қалласи сот-
тиради деб қўрқдимми, бирдан ишлаб кетди. О'зимм
вақтида ишлаб кетди-да, бўлмаса, бозорчилик сотилиб
кетармиди! Ишлаб кетишига Биркам миллионнинг
бир огиз "бозорингнни баракасини берсин" деган кесатиғи
баҳона-ю, сабаб бўлди. Шундан кейин шайтонвачча о'улаб
қўз қовоқ тоқандан барақани ко'тариш режасини тузди.
Кечга довур ҳаром-ҳарис, бетаҳорат, порахўр, маст-
аласт мижозларни бош-қўзини айлантириб, растага бошлаб
кетарди. "Мен бу оқлиқлар растасида нима қилиб
юриман" дея о'зларидан-о'злари хайрон бўлишарди
улар. Шайтонвачча о'з мижозларининг қулоғига аста
шивирлар эди:

— Жонингизда қаллингиз борми, бетим, унча-

мунча ожик деган нарсалардан ҳам "отиб" туриш керак. Буям истаканда сотилиб, истаканда "отила"ди, ҳа... — дея мулозамат ҳам қилиб турди.

Буни кўриб қолган Биркам миллион ўқитувчиликдан умидини ўзиб, жинни бўлаёзди. Ахир ўз малайлари бўлган бунақа одам болаларини тақводни жойга қайси эсини еган шайтон рўпара қилади? Тақводни нарсалар уларнинг қонига кирса, у ёни нима бўлади? Миллион биринчининг паймонаси тўлганга ўхшайди. Энди уни учинчи марта қовун туширишни кутиб ўтиришмайди. Қулоғи билан думини шартта кесиб, мадрасадан қувиб юборишди. Кўр ҳасасини бир марта олдиради, дейишди. Миллион биринчи бўлса ҳов бошида қилган хатони бутун яна қайтариб ўттирибди... Эсизгина Миллион биринчи, деган ном. Санда бир гап бор, деб мақтаб юрибди-юни. Эсизгина мақтовлар-у, олқишлар. Туянинг қумалоғи ҳам йўқ экан унда...

Эртасига эрта билан миш-миш тарқалди. Нимамиш, мадраса дастурхонига "Тақво растаси"дан шайтоний насибавлар борганмиш. Анчадан бери бу растадан насиба узилиб қолган экан, бинойилдек алоқатикланибди. Яна тилларда Миллион биринчининг номи. У бўлса яна "шараф тоғи"ни кийишдан бош тортган. Шайтоний бурчум, вазифам деб катталар олдида яна муғамбирона кўл қовуштирган. Мадраса катталари шу пайтгача шайтон малайлари тақводни неъматларни едириб бўлмайдилар, деб хато қилишган экан. Миллион биринчи буни исботлабди. Бўлганда ҳам худди ит теккандек бўлар экан.

Бу нарса ўз-ўзидан "учинчи кўл" опаларни ташвишта солиб қўйди. Улар чуввос солиб, холаани ўртта олишди.

— Холажон бир иложини қилинг, нимагадир сандодан барака кетди.

— Кечаги тушимни ҳеч санолмасам бўладими? Нуқул кўлим теракнинг баргидек титрайди деди, пул эмас худди чўғ ушлагандек бўламан...

— Вой мени айтмайсизми, пулнинг сассигига ухшолмадим, холажон. Ҳа эшик, деразаларни очиб етдим...

Буям истаканда солиб, истаканда "отила"ди, дея мулозамат ҳам қилиб турди.

Буни кўриб қолган Биркам миллион о'қитувчиликдан умидини узди, жинни бо'лавозди. Ахир о'з малайлари бўлган бунақа одам болаларини тақводни жойга қайси эсини еган шайтон рўпара қилади? Тақводни нарсалар уларнинг қонига кирса, у уоғ'и нима бо'лади? Тақводнинг раўмонаси то'лганга о'хшайди. Энди уни учинчи марта қовун туширишни кутиб о'тиришмайди. Қулоғ'и билан думини шартта кесиб, мадрасадан қувиб юборишди. Ко'ғ'и ҳасасини бир марта олдиради, дейишди. Миллион биринчи бо'лса ҳов бoш'ида қилган хатонини бутун яна қайтариб о'ттирибди... Эсизгина Миллион биринчи, деган ном. Санда бир гап бор деб мақтаб юрибди-юни. Эсизгина мақтовлар-у, олқишлар. Туянинг қумалоғ'и ҳам уо'ғ'и экан унда...

Эртасига эрта билан миш-миш тарқалди. Нимамиш, мадраса дастурхонига "Тақво растаси"дан шайтоний насибавлар борганмиш. Анчадан бери бу растадан насиба узилиб қолган экан, бинойилдек алоқа тикланбди. Яна тилларда Миллион биринчининг номи. У бо'лса яна "шараф тоғ'и"ни кийишдан бош тортган. Шайтоний бурчум, вазифам деб катталар олдида яна муғамбирона қўл қовуштирган. Мадраса катталари шу пайтгача шайтон малайлари тақводни неъматларни едириб бўлмайдилар, деб хато қилишган экан. Миллион биринчи буни исботлабди. Бо'лганда ҳам худди ит теккандек бо'лар экан.

Бу нарса о'з-о'зидан "учинчи қo'ғ'и" опаларни ташвишта солиб қo'ғ'иди. Улар чуввос солиб, холаани ўртта олишди.

— Холажон бир иложини қилинг, нимагадир сандодан барака кетди.

— Кечаги тушимни ҳеч санолмасам бо'ладими? Нуқул қo'ғ'им теракни баргидек титрайди дeнг, пул эмас худди чo'ғ'и ушлагандек бо'ламан...

— Вой мени айтмайсизми, пулнинг сассиг'ига ухшолмадим, холажон. На эшик, деразаларни очиб етдим...

— Мен тушумда нукул босиринкираб, ажина-ларни кўриб чиқдим.

— Уяммас, буяммас растамизга кўз тегди-ёв...

— Исирик тутатворсакмикин-а?

— Ха, исирик ҳам тутатамиз, кейин холажоним дуо ўқиб, дам ҳам солиб кўядилар-а?

— Ў-ў-ў... — деди Бисмилло хола бошини сарак-сарак қилиб "учинчи кўл" опаларга бошдан-оёқ тикиларкан, — шунчалikka етибсизларми, билингни, тақвода етилибсизлар. Мана бу еринлар, — деб хола кўрагининг устига кўлини кўйди, — билгур илшидек ярқираб кетибди, барака топинглар, Аллоҳ рози бўлсин сизлардан. Мени жула хурсанд қивординглар, Илгари бунақа нарсаларнинг фарқида бориш қайда эди... Аллоҳ сездирса, билиб турибман, растамизга шайтон оралагани аниқ, ха, бу ташвишлар ўшанинг иши.

— Вой-й-й... энди нима қиламиз, холажон?

— Шайтондан энди қутулдик деган эдик-ку.

— Жа ўлардек сур бўларкан-да уям...

Бу гапларни эшитган Шайтонвачча бу ёқда Биркам миллон билан оғизлари қулоқларида, чапак чапишарди. Биркам миллон энди катта шайтон ўқитувчи лавозимига минволган, Шайтонваччанинг елкасини слагаб, эркалаб ўтирарди...

— Айтмадимми, — деди Шайтонвачча мosh юган хўроздек гердайиб, — биз шайтонлар сенларни ўзларинг кўрмаган томонларингдан кўрамыз. Додларингни энди шarti кетиб, парти қолган анови кам-пирта айтаверларинг.

Шу пайт Шайтонвачча билан Биркам миллон ниматадир бир чўчиб тушишди. Биров тагларига халаўп суққандек бўлди. Шошиб Бисмилло холага юрланишди. Бисмилло хола деди:

— Бу дунёда бўлмайдиган иш йўқ, қоқиндиқлар, мен сизларга айтсам...

— Айтинг, холажон, айтинг, — хар тарафдин жигиллашди "учунчи кўл" опалар.

— Шайтонлар доритган бу дард бедаво эмас, қоқиндиқлар, давоси бор. Иллат сизлар ўйлаганча-лик сотаётган молда эмас пулда.

Men tushumda nuqul bosirinqilarab, ajinalarni ko'rib chiqdim.

Uyammas, buyammas rastamizga ko'z tegdi-yov...

Isirik tutatvorsaktmikin-a?

Ha, isirik ham tutatamiz, keyin xolajonim duo o'qib, dam ham solib qo'yadilar-a?

O-o-o... — dedi Bismillo xola boshini sarak-sarak qilib "uchinchi qo'l" opalarga boshdan oyog'ig'ichkan, — shunchalikka yetibsizlarni, bilingki, harvoda yetilbsizlar. Mana bu yetinglar, — deb xola ko'ragining ustiga qo'lini qo'ydi, — biltur idshdek yorqirab ketibdi, baraka topinglar, Alloh rozi bo'lsin sizlardan. Meni juda xursand qivordinglar. Ilgari bunaqa narsalarning farqida borish qayda edi... Alloh sezdirsa, biltur turibman, rastamizga shayton oralagani aniq, ha bu tashvishlar o'shani ishi.

Voy-y-y... endi nima qilamiz, xolajon?

Shaytondan endi qutuldik degan edik-ku.

Ja o'lardek sur bo'larkan-da uyam...

Bu gaplarni eshigan Shaytonvachcha bu yuqda Birkam million bilan og'izlari quloqlarida, chapak chapibardi. Birkam million endi katta shayton o'qituvchi lavozimiga minvolgan, Shaytonvachchaning yelkasini slahab, e'kalab o'tirardi...

Aytmadimmi, — dedi Shaytonvachcha mosh yotgan xo'tozdek gerdayib, — biz shaytonlar senlarni o'zlarinig ko'rmaган tomonlaringdan ko'ramiz. Dodlaringni endi sharti ketib, parti qolgan anavi kam-pirta aytaverlaring.

Shu payt Shaytonvachcha bilan Birkam million nimatadir bir cho'chib tushishdi. Birov taglariga xalavlo'p suqqandek bo'ldi. Shoshib Bismillo xolaga yurilishdi. Bismillo xola dedi:

Bu dunyoda bo'lmaydigan ish yo'q, qoqindiqlar, men sizlarga aytam...

Aytin, xolajon, aytin, — har targaftan jig'il-lashdi "uchinchi qo'l" opalar.

Shaytonlar doritgan bu dard bedavo emas, qoqindiqlar, davosi bor. Ilat sizlar o'ylaganchalik olmayotgan molda emas, pulda.

— Пулда? Вой ачиб қолий, пулдам иллат бўлади, холажон, кўйинг-е, — кўзлари шокосадан бўли опалардан бирининг.

— Бўлади, бўлганда қандоқ, Мана сизлар оқлиқнинг қанақалигини биласизлар, аммо харидорнинг пули қанақалигини қаттан биласизлар? Балки у порахўрлир, балки етимнинг ҳақидан уриб қолгандир, ўғридир, муттахамдир, пиянистадир... Ҳа, билишимча савдога ўшаларнинг пули аралашган. Бошқа ҳалои пулларга ҳам ўшанинг кароҳати урган. Шундай қилиб савдонинг баракаси осмону фалакка учган-да, қокнидиклар.

— Дўхтир бўб кетинг-е, тапхисни жула ўрни-ўчоғида кўйдингиз-да холажон, кейинги пайтда ўшанақа шайтонсифат мижозлар кўпайиб кетганини кўнглим сезувди-я.

— Куриб кетсин, энди ўшанақаларга оқлиқни сотмайлик-а, холажон?

— Йўқ, ундок қилиб бўлмайди зинхор-базинхор, ўртада жанжал чиқади-я. Бозор тартиби бузилди. Бўни хамирдан қил суғургандек бошқа йўллари бор.

Шайтонвачча билан Биркам миллионнинг вужуллари кулоққа айланди. Оббо, бу жолутар камшир шайтонларга қарши яна қанақа юриш қиларкин?

— Йўли шуки, лобар қизларим, кундалик савдонини санашдан олдин кўзни чирт юмасиз-да, Аллоҳ учун деб битта сўлкавойни олиб, кўздан нари кўясиз. Кейин “хирмонга барака” дейсиз-у, тушимни санайверасиз... Ўша олиб кўйган сўлкавойнингиз садақа бўлади, савдо пулинингизни ҳалоллаб, барака киритиб беради.

— Садақа — радди бало денг, холажон?

— Шундоқ.

— “Хирмонга барака!” деганларича бор экан-да!

— Шундоқ қокиндиклар, шундоқ! Деҳқонлар ҳам кузда ердан нимаики кўтарсалар ҳар ўн килосилан бир кило, юз килосилан ўн кило, минг килосилан юз кило бева-бечораларга кафсан беришди, шундан уларниям деҳқончилигига яратган Эгам барака киритиб беради. Сизларникиям шундақа. Ахир сизнинг эҳсонингиз билан бир бечоранинг қозони қайнаса, дуо қилмайдами, бирингга минг берсин деб...

— Пулда? Вой ачиб қолий, пулдавам иллат бо'лади, холажон, қо'йинг-е, — қо'злари шокосадау бо'лди опалардан биринг.

— Бо'лади, бо'лганда қандоқ. Мана сизлар оқлиқнинг қанақалигини биласизлар, аммо харидорнинг пули қанақалигини қаттан биласизлар? Балки у порахўрлир, балки етимнинг ҳақидан уриб қолгандир, о'ғ'ридир, муттахамдир, ўғридир... Ҳа, билишимча савдога о'шаларнинг пули аралашган. Бошқа ҳалои пулларга ҳам о'шанинг кароҳати урган. Шундай қилиб савдонинг баракаси осмон у фалакка учган-да, қоқиндиклар.

— Дo'хтир бо'б кетинг-е, тапхисни јуда о'тми-е шo'р'ида қo'ўдингиз-да холајон, кейинги рауьта о'шанақа шайтонсифат мижозлар қo'рауиб кетганини қo'нглим сезувди-я.

— Қуриб кетсин, энди о'шанақаларга оқлиқни сотмайлик-а, холајон?

— Yo'q, undoқ qilib bo'lmaydi, zinhor-bazinhor, o'rtada janjal chiqadi-ya. Bozor tartibi buziladi. Buni xamirdan qil sug'urgandek boshqa yo'llari bor.

Shaytonvachcha bilan Birkam millionning yujudlari quloqqa aylandi. Obbo bu jodugar kampir shaytonlarga qarshi yana qanaqa yurish qilarkin?

— Yo'li shuki, lobar qizlaring, kundalik savdoni sanashdan oldin ko'zni chirt yumasiz-da, Alloh uchun deb bitta so'lkavoyni olib, ko'zdan narı q'yasiz. Keyin "xirmonga baraka" deysiz-u, tushimni sanayverasiz... O'sha olib qo'ygan so'lkavoyingiz sadaqa bo'ladi, savdo pulingizni halollab, baraka kiritib beraди.

Sadaga — raddi balo deng, xolajon?

Shundoq.

"Xirmonga baraka!" deganlaricha bor ekan-da!

Shundoq qoқindiqлар, shundoq! Dehqonlar ham kuzda yerdan nimaiki ko'tarsalar har o'n kilosidan bir kilo, yuz kilosidan o'n kilo, ming kilosidan yuz kilo beva-bechoralarga kafsan berishadi, shunda ularniyam dehqonchiligiga yaratgan Egam baraka kiritib beraди. Sizlarnikiyam shunada. Aхir sizning ehsoningiz bilan bir bechoraning qozoni qaynasa, duo qilmaydimi, birinnga ming bersin deb...

— Мен битта жойига сал тушунмай қолдим, хо-
лажон. Сўлаковойни хирмондан нимага кўзимизни
чирт юмиб олишимиз керак-а? Кўзимизни катта очиб
оловурсак бўлмайdimи?

— Аллоҳим эҳсонни чин кўнгилдан, холис бўли-
шини яхши кўради. Шундай қилсангиз сўлаковойни
каттаси чиқиб қолди "оҳ" деб оғринмайсиз, майда-
си чиқиб қолса "вой" деб хижолат бўлмайсиз. Қўлга
Аллоҳнинг буюртани илинади-да... Шундай қилиб,
садақа билан мол ҳам, ана ундай кароҳатли пуллар
ҳам покланади, қоқиндиқлар.

— Вой бў'у-ў-ў-й, — деди Шайтонвачча ҳафсаласи
пир бўлиб, — бу жодугар бизга қарши ёмон юриш
қилди-ю, эртага мадрасанинг дастурхони ана оқлик-
сиз қоладиган бўлиди...

— Катта шайтон ўқитувчилик нима бўлади энди?
— деди Биркам миллион Шайтонваччанинг елкаси-
ни силшдан тўхтаб.

— Нима бўларди, сабил қолади, сен яхшиси бу-
нақа омонат, юрак ўйноғи амаллардан воз кеч.

— Хо-о-о... сента айтишга осон, амал деб кўйиб-
дилар бўни. Воз кечтишимиз-а, тўшинини сувга айт.

— Бўпти, амалинг билан кўшмозор бўл, бу
тажво растасида мен қиладиган иш қолмади, кет-
дим.

— Каёққа, ҳов Миллион биринчи?

— Хуттага...

САЛОМ БЕРДИК, ХОЖАМ

(ёки Шайтонваччанинг эски қадрдони — Хожанинг
ишларига ағалашмоқчи бўлгани)

Хожа бозорнинг энг гавжум жойида тижорат
ишларини бошлаб юборган эди. Аввалига у ишчи
нимадан бошласам экан деб, кўп бош қотирди. Оёқ
кийимиданми, бош кийимиданми ёки биракайини
ағалаш-қуралашиданми?

— Сиз киши эламайдиганидан бошлайверинг,
ютқазмайсиз, — маслаҳат берди Бисмилло хола.

Хожа бозорни айланиб кўрса, ҳамма нарса бор

— Мен бита joyига сал тушунмай қолдим, холажон.
Bo'lkavoyni xitmondan nimaга ko'zimizni chirt yumib
olishimiz kerak-a? Ko'zimizni katta ochib olovursak
bo'lmaydimi?

— Allohim ehsomni chin ko'ngildan, xolis bo'lishini
yaxshi ko'tadi. Shunday qilsangiz so'lkavoyni kattasi
chiqib qoldi "oh" deb og'rinmaysiz, maydasi chiqib
qolsa "voy" deb xijolat bo'lmaysiz. Qo'lga Allohning
buyurtami ilinadi-da... Shunday qilib, sadaga bilan mol
ham, ana unday karohatli pullar ham poklanadi,
qoqindiqlar.

— Voy bo'-o'-o'-y, — dedi Shaytonvaschcha hafsalasi
pir bo'lib, — bu jodugar bizga qarshi yomon yulish
qildi-yu, ertaga madrasaning dasturxonini yana oqliqsiz
qoladigan bo'ldi...

— Katta shayton o'qituvchilik nima bo'ladi endi?
— dedi Birkam million Shaytonvaschchanning elkasini
silshidan to'xtab.

— Nima bo'lardi, sabil qoladi, sen yaxshisi bunaqa
omonat, yutak o'ynog'i amallardan voz kesh.

— Ho-o-o... senga aytishga oson, amal deb qo'yib-
dilar buni. Voz keshishmish-a, tushingini suvga ayt.

— Bo'пти, amaling bilan qo'shmazor bo'l, bu tajvo
rastasida men qiladigan ish qolmadi, ketdim.

— Qayogga, hov Million birinchi?

— Huttaga...

SALOM BERDIK, XOJAM

(yoki Shaytonvaschchanning eski qadrdoni — Xojaning
ishlariga aғalashmoqchi bo'lgani)

Xoja bozorning eng gavjum joyida tijorat ishlarni
boshlab yuborgan edi. Avvaliga u ishni nimadan
boshlasam ekan deb, ko'p bosh qotirdi. Oyoq kiyi-
midanmi, bosh kiyimidanmi, yoki bitakayiga aғalash-
qurashidanmi?

— Siz kishi elamaydiganidan boshlayvering, yut-
qazmaysiz, — maslahat berdi Bismillo xola.

Xoja bozorini aylanib ko'rsa, hamma narsa bor

экан-у, болаларга ўйинчоқ йўқ экан. Ҳа, тижоратчилар катта молларга ўзларини уриб, болаларни эс-даридан чиқариб қўйишибди. У ҳам эл қатори четта чиқиб, бор сармосига турли-туман болалар ўйинчоқларини олиб қайтди. Ҳа, Аллоҳга тавakkал қилди. Бахтига бунақа молдан бож олинмас, олинса ҳам номлагина олинар экан. Аста-секин ишлари юришиб кетди. Хожа инсофли эди. Молига шарий нарх кўяр, беш кўлини оғзига тикмасди.

Шайтонвачча энди Бисмилло холадан бир иш чиқара олмагач, Хожига қараб оғди. У кўпдан Хожанинг арзонфурушлигини билар, “Вой, тақводор валломат-е, сеними, шошмай тур” деб зимлан тишини қайраб, юрарди. Олдиндан режа тузиб, бир шумликниям ўйлаб қўйган эди. Аксига олиб елкаси-та миндирадиган харидорлар орасида боламга ўйинчоқ оламан деганлари сира учрамаётган эди. Бахтига бутун шунақаси учраб қолди. Иши юришмай турганда худди осмондан тушгандек бўлди. Ўзим давантирдек, чапани эркак экан. Хойнаҳой ўйинчоқларни бешикўйига олмоқчи. Шайтонвачча давантирни чапдан бошлаб, ғирт чайқовчи бир ўйинчоқфурушга рўпара қилди.

— Ўлган отайиззи хуниниям кўшвордизми, мунча бу захардан ҳам қиммат? — дея дўриллади харидор ковок-тумшук қилиб.

Бундақа кўпол харидор олдида, албатта, сотувчи паст тушди, молини сотмасам тезроқ кўздан даф бўлсин, деб ўзинча бир нималарни минғирлаган бўлди.

— Э, ака шунини деб қайдан-қайларга борамиз, бир ёғи мусофир юртлар, кей сенам одаммисан дейишмайди номардлар, йўлларни бўлса, ўзининг биласиз, сал бўлмаса териниғизга шилволай дейишди ноинсофлар, шундаям бизга қолса-қолгани, қолмаса йўқ. Сўровринг, сизга ками бор, ака...

Шайтонвачча эйтибор қилса, сотувчи бор-йўли шайтонлик қиларди, давангир харидор бўлса унги лакка ишонарди. Раҳми келганидан ранги рўйи ўзгариб, девдек одам ҳамманинг кўзи олдида кичрайиб борапти. Харидор тушмагур бошини дағдага билан

келди, болаларга о'йинчоқ уо'қ экан. На тижоратчилар катта молларга о'зларини уриб, болаларни эслатдан чиқариб қо'йишбди. У ҳам ел қатори четга чиқиб, бор сармосига турли-туман болалар о'йинчоқларини олиб қайтди. На, Аллоҳга тавakkал қилди. Бахтига бунақа молдан бож олинмас, олинса ҳам номлагина олинар экан. Аста-секин ишлари юритиб кетди. Хожа инсофли эди. Молига шарий нарх қо'яр, беш қо'лини оғ'зига тикмасди.

Шайтонвачча энди Бисмилло холадан бир иш чиқара олмагач, Хо'жга қараб оғ'ди. У ко'рдан Хожанинг арзонфурушлигини билар, “воу, тақводор валломат-е, сеними, шашмай тур” деб зимдан тишини қу'тариб, ю'тарди. Олдиндан ре'жа тузиб, бир шумлики'ям о'йлаб қо'йган эди. Аксига олиб елкасига миндирдиган харидорлар орасида боламга о'йинчоқ оламан деганлари сира учрама'юрган эди. Бахтига бугун шипақаси шашиб қолди. Иш ю'ришмай турганда худди осмондан тушгандек бо'лди. О'зи'ям давангирдек, шарани еркак экан. Моуна'воу о'йинчоқларни бешик'о'йига олмоқчи. Шайтонвачча давангирни шардан бошлаб, г'ирт чайқовчи бир о'йинчоқфурушга то'рара қилди.

— О'лган отайиззи хуниниям қо'швордизми, мунча бу захардан ҳам қиммат? — дея до'ғиллади харидор қовоқ-тумшук қилиб.

Бундақа қо'пол харидор олдида, албатта, сотувчи паст тушди, молини сотмасаям тезроқ ко'здан даф бо'лсин деб о'зича бир нималарни минг'и'лаган бо'ладди.

— Е, ака шунини деб қайдан қайларга борамиз, бир ёғи мусофир юртлар, вей сенам одаммисан дейишмайди номардлар, ю'лларни бо'лса, о'зингиз биласиз, сал бо'лмаса терингизга шилволай дейишди ноинсофлар, шундаям бизга қолса-қолди, қолмаса ю'қ. Со'товринг, алсиз ками бор, ака...

Шайтонвачча е'тибор қилса, сотувчи бор-ю'ғ'и шайтонлик қиларди, давангир харидор бо'лса унга лақаба берарди. Раҳми келганидан танги то'уи о'згариб, девдек одам ҳамманинг ко'зи олдида кичрайиб борапти. Харидор тушмагур бошини дағдага билан

бошлагани-ю, охирида "пуф" этиб дами чиқиб кетди. Унга қолса олаётган.

— Йўқ, — дейди Шайтонваъча, давантирнинг қулоғидан чўзиб, — бунинг моли бўлмайдди, ярим пулига берсам ҳақингиз кетади, бари туффа, сирти ялтирок, ичи қалтирок ўйинчоқлар, — деб ростини айтди. Харидор молдан айнаиб, қўл сиптади.

Шайтонваъча энди уни ой деса юзи, кун деса қўзи бор бир гўзал жувоннинг олдига олиб борди, Кўпинча харидорлар сотувчининг ҳусни малохатига тўйиб олиб, кейин молига харидор бўлишарди. Ўзи ўйинчоқларидан, ўйинчоқлари ўзидек чиройли эди. Шунинг учун бу жувон молига кўрммай баланд нарх ураверарди. Давангир бу ердаям осмондан келди:

— Ух-хў-ў... нархи ўзингиз биланми?..

— Олдин ўйинчоқларни савдосини тиширайлик, меникни кейинроқ... — деб ишва қилди жувон.

Давангир ярқ этиб, жувонга қаради. У тилла тишларини кўрсатиб, ишшайиб турарди. Давангирнинг кўнглига ёмон гап келди. Кўзлари ола-қула бўлиб:

— Уятсиз, — деди.

— Саломингизга яраша алик оллик-да, бойиуча ака... бу ерни бозор деб қўйибдилар... айбта бўйрмайсиз, — хандон этиб қулди жувон.

Давангир ўйинчоқ ушлаган қўлини қоқиб-суқиб, бу ердан тезроқ кетишнинг пайидан бўё қолди.

Шайтонваъчанинг давантирни бу ўйинчоққурушларга йўлқитиришдан мақсади тамоман бошқа эди. Ниътига бирмунча эришди ҳам. Бунинг устига давангир бағодек тақводор ҳам экан. Анави хотиндан тақво қилди-ку. Тақводорни йўлдан уруш ҳам айни муддао, узукка кўз қўйгандек. Шайтонваъча охири уни Хожага рўпара қилди.

— Хў-ўш... ака бизга аптамадан кўрсатинг?

— Унақаси бизда йўғили-я, биродар...

— Пулмот-чи, пулмот, ўчиб-ёнаётганидан борми?

— Уям... — ерга қаради Хожа.

— Топпонча-чи, топпонча?

— "Йўқ" дегандек бош чайқаб қулди Хожа, кейин қўшиб қўйди:

бошладди-ю, охирида "пуф" этиб дами чиқиб кетди. Унга қолса олаётган.

— Yo'q, — dedi Shaytonvashecha, davangirning qulo'g'idan cho'zib, — buning moli bo'lmaydi, yatim pulga bersam haqingiz ketadi, bari tufta, sirti yaltiroq ichi qaltiroq o'yinchoqlar, — deb rostini aytdi. Xaridor molidan aynib, qo'l siltadi.

Shaytonvashecha endi uni oy desa yuzi, kun desa ko'zi bor bir go'zal juvonning oldiga olib bordi. Ko'pincha xaridorlar sotuvchining husni malohatiga to'yib olib, keyin moliga xaridor bo'lishardi. O'zi o'yinchoqlardan, o'yinchoqlari o'zidek chiroyli edi. Shuning uchun bu juvon moliga qo'rqmay baland narx uravetardi. Davangir bu erda yam osmondan keldi:

— O'h-ho-o'... narxi o'zingiz bilanmi?..

— Oldin o'yinchoqlarni savdosini pishitaylik, meningki keyinroq... — deb ishva qildi juvon.

Davangir yarq etib, juvonga qaradi. U tilla tishlarini ko'rsatib, ishshayib turardi. Davangirning ko'ngliga yomon gap keldi. Ko'zlari ola-kula bo'lib:

— Uyatsiz, — dedi.

Salomningizga yarasha alik oldik-da, boyiuchecha aka... bu yerni bozor deb qo'yibdilar... aybga buyurmayviz, — xandon etib kildi juvon.

Davangir o'yinchoq ushlagan qo'lini qoqib-suqib, bu yerdan tezroq ketishning payidan bo'b qoldi.

Shaytonvashechaning davangirni bu o'yinchoq-qurushlariga yo'lqitishdan maqsadi tamoman boshqa edi. Niyatiga bir muncha erishdi ham. Buning ustiga davangir ba'godek taqvodor ham ekan. Anavi хотиндан taqvo qildi-ku. Taqvodorni yo'ldan urush ham ayni muddao, uzukka ko'z qo'ygandek. Shaytonvashecha oxiri uni Xojaga ro'para qildi.

Ho'o'sh... aka bizga aptamadan ko'rsating?

— Unaqasi bizda yo'g'idi-ya, birodar...

Pulmot-chi, pulmot, o'chib-yonadiganidan bormi?

— Uyam... — yerga qaradi Xoja.

— Torponcha-chi, torponcha?

— "Yo'q" degandek bosh chayqab kildi Xoja, keyin qo'lib qo'ydi:

— Келинг ака, болаларимиз ҳалиттан бир-бирларини “отишмасин”, уларни шу бағодан нари қилиб турайлик. Шундоғам экстримислар кўпайиб кетяпти...

— Э, — деди давангир бошини орқага ташлаб, — шундоқ қалла билан бозорда нима қилиб ўтирибсиз, мактабга боринг, мактабга, оғайни...

— Бу ер қайси мактабдан кам дейсиз, — қулли Хожа, — энг катта мактаб шу ер-ку, ака! Сизга айтсам, қадимда жаҳонгирлар, бир юртни босиб олмоқчи бўлса бозорини ўрғатар экан. Одамлари олдин сотлида бир-бирининг олдида паҳол солаётган бўлса, бас тап тортмай бостириб келаверар экан. Нимагаки, бунақа одамлар юртга ҳам, пошшосига ҳам хиёнат қилиши мумкин экан-да...

Давангир Хожанинг рўпарасида анкайтанича туриб қолди. Унинг хумдек қалласи бу тағдор тағдирни қабул қилолмай ванг эди. Ҳа, деди у ичиди, буям анави мултониларнинг биттаси-да, у деб, бу деб лақиллатиб, молини пулламоқчи!

— Яхши, — деди у бирдан ўзига келиб, — инсоф билан айтингчи, манави ўйинчоғингиз неча пул? Хожа нарҳини айтиб:

— Сўрайверинг, қанча савдолашсангиз шунча яхши, — деб ҳам қўйди.

— Нима? Хайратдан давангирнинг кўзлари ирғиб чиқди. Шайтонваччага худди шу керак эди. Қувонганидан чапак чалиб юборди. — Менинг устимдан қуляписизми? — ўлағайлади давангир Хожани караб.

— Худо сақласин, ака, қўйинг-е... сиздай одамни устидан қулиб бўлар эканми?

— Ахир худди шунақа ўйинчоқни анави ерда фалон деб ўтирбди-ку, сиз бўлса, унинг ярим нарийним айтмайсиз. Шошмай туринг, мен ҳозир уларни эсини қалласига киритиб келаман...

— Қўйинг, хов ака, унақа қилманг, бозор деб қўйибдилар бу ерни, — дея Хожа давангирнинг орқасидан бақириб қолди. Давангир қулоқ солмалди.

Бирпасда тўс-тўпалон бошланди. Шайтонвачча ниятига етди. Хожа арзонфуришлик қилиб, кундан-кун обрўйи ошиб, кўзга ташланиб бораётган эди.

— Келинг ака, болаларимиз ҳалиттан би-бирларини “отишмасин”, уларни шу бағодан нари қилиб турайлик. Шундоғам экстримислар ко‘райиб кетяпти...

— Е, — деди давангир бoшини орқага ташлаб, — шундоқ қалла билан бозорда нима қилиб о‘тирбсиз, мактабга бoринг, мактабга, оғ‘айни...

— Бу yer қayси мактабдан кам, дейсиз, — қулди Хожа, — энг катта мактаб шу yer-ку, ака! Сизга айтсам, қадимда жаҳонгирлар, бир yуртни бoсиб oлmoқчи бo‘лса бoзoртини o‘рғатар экан. Oдамларни oлдi-сoлдida би-бирини oлдига paҳoл сoлаyoтган бo‘лса, бас tap тoртмай бoстириб кeлaвeртaг экан. Нимагаки, бунақа oдамлар yуртига ham, poшшoсига ham xiyonat қилиши мумкин экан-да...

Давангир Хoжанинг to‘pacида aнғayганича туриб қoлдi. Унинг hумдек қалласи бу тағдор тағдирни қабул қилолмай ванг эди. Ha, деди u ичидa, буям aнaви мултониларнинг биттаси-да, u деб, бу деб лақиллатиб, moлини пулламоқчи!

— Yaxshi, — деди u бирдан o‘зига кeлиб, — инсоф билан айтингчи, манави o‘йинчoғ‘ингиз неча пул? Хожа нарҳини айтиб:

— So‘rayvering, қанча савдолашсангиз шунча yaxshi, — деб ham qo‘ydi.

— Нима? Xayратдан давангирнинг ko‘zларини ғирғиб чиқарди. Shaytonvaschaga худди шу керак эди. Qувонганидан чарпак чалиб yибoрдi. — Meni ustimdan қуляписизми? — o‘dag‘ayladi давангир Xojaга қараб.

— Xudo saqlasin, ака, qo‘ying-е... sizday odamni ustidan қулиб bo‘lar эканми?

— Ahir huddi shunada o‘yinchogni anavi yerda falon deb o‘tirbdi-ku, siz bo‘lsa uni уaгim парћинуam o‘stmayaris. Shoshmay turing, men hozir ularni esini қалласига кiritиб келаман...

— Qo‘ying, hov ака, unada qilmang, bozor deb qo‘yibdilar бу yerни, — deya Xoja давангирнинг орқасидан бақириб қoлдi. Davangir қuloқ solmadi.

Birpasda to‘so‘ralon бoшландi. Shaytonvaschaga nиятига yetdi. Xoja арзонфуришлик қилиб, kундан kун обрўyи oshib, ko‘zга ташланиб бorayoтган эди. Mana

Мана энди у сабаб бўлиб анави жононнинг бўйиниди тилла занжири узлиб йўқоли, манавинининг пешонаси ғура бўли. "Думи туғуклар" мадрасасида эса хурсандчиликдан яна қарнай-сурнайлар чагиниб қолди. Яна ҳамлу сано... Яшасин Миллион биринчи!

ҒАЛАТИ ТЕАТР

(ёки Бисмилло холанинг Хожага қарши айб кўйиши)

Бозор мелисаси тартиб бузганлиги учун анави муштини зўр давонгирниям, ўйинчоқфурушларниям хонасига олиб кириб кетди... Аммо кимга нима деб айб кўйишни билмай роса боши қолди. Қимматфурушлар: "Мен иккинчи, учинчи қўл бўлсам, нима қилишим керак, бундан арзон сотолмайман", — деб туришибди. Хожа бўлса: "Мен қўл-пўлни билмайман, ўзим обкелиб, ўзим сотаман, шунга меники арзон", — дейди. Давонгир бўлса "Бу инсофсиз чайковчиларни мента ўхшаган харидорлар эсини кiritиб қўймаса, сизлар милисамас, аммамни бузоғисизлар" деб муштини дўғайиб турибди...

Шу пайт хоната шонганича бир болакayни етаклаб, Бисмилло хола кириб қолдилар:

— Ҳай милиса, болам, ҳа бўйларингта қоқиндик, шапкаларинг бирам ўзингта ярашадик, манави болача йўқолиб қопти десанг, Ҳай... отинг нимайдил, гириттон? Ҳа, ҳа... Шавкат девдинг-а, эсим курсин. Шунга анави бозор билан гаплашадиганинг-да айтвор. Онаси бечора зир югуриб юртандир, Ҳали бу тойчоқ йўқолиб қолганини ҳам билмайдил. Катта-кон тўйхоната кеп қопман, келин қатта деб юрибди... Ҳа, жовдираган кўзларингта онанг қоқиндик... Ҳозир онангни топамиз...

Милиса йигит радио орқали эълон бергач, шошиб холага юзланди:

— Кетиб қолманг, холажон!

— Ишим-ку, бoshимдан ошиб-тошиб ётибди-я, локин анави боламми кўриб, оёқ-қўлим бог'ланиб қолди. У кишим нима қилиб ўтирибди бу ерда? — деб Хожага ишора қилилар хола.

endi u sabab bo'lib anavi jononning bo'yidagi tilla zanjiri uzilib yo'qoldi, manaviniyning peshonasi g'urta bo'ldi. "Dumi tuguklar" madrasasida esa xursandchilikdan yana qarnay-surnaylar chalginiib qoldi. Yana hamlu sano... Yashasin Million birinchi!

ҒАЛАТИ ТЕАТР

(yoki Bismillo xolaning Xojaga qarshi ayb qo'yishi)

Bozor melisasi tartib buzganligi uchun anavi mushini zo'r davangirniyam, o'yinchoqfurushlariyam xonasiga olib kirib ketdi... Ammo kimga nima deb ayb qo'yishni bilmay rosa boshi qoldi. Qimmatfurushlar: "Men ikkinchi, uchinchi qo'l bo'lsam, nima qilishim kerak, bundan arzon sotolmayman", — deb tushibdi. Xoja bo'lsa "Men qo'l-ro'lni bilmayman, o'zim obkelib, o'zim sotaman, shunga meniki arzon", — deydi. Davangir bo'lsa "Bu insofsiz chadovchilarni meniga o'xshagan hatidorlar esini kiritib qo'ymasa, sizlar milisamas, ammamni buzo'gisizlar" — deb mushini do'layib turtibdi...

Shu payt xonaga shoshganicha bir bolakayni yetaklab, Bismillo xola kirib qoldilar:

— Hay milisa, bolam, ha bo'yatingga qoqindiq, shapkalarinig biram o'zingga yatahadiki, manavi bolacha yo'qolib qorti desang, hay... otinig nimaydi, giritton? Ha, ha... Shavkat devding-a, esim kursin. Shunga anavi bozor bilan gaplashadiganida aytvor. Onasi bechora zir yugurib yurgandir. Hali bu toychoq yo'qolib qolganini ham bilmaydi. Kattakon to'yxonaga kep qortman, kelin qatta deb yutibdi... Ha jovdiragan ko'zingda onang qoqindiq... hozir onangni topamiz... Milisa yigit radio orqali e'lon bergach, shoshib xolaga yuzlandi:

— Keti b qolmang, xolajon!

— Ishim-ku, boshimdan oshib-toshib yotibdi-ya, lekin anavi bolammi ko'rib, oyoq-qo'lim bog'lanib qoldi. U kishim nima qilib o'tiribdi bu yerda? — deb. Xojaga ishora qildilar xola.

— Танишмисизлар? — сўради мелиса.

— Танишам гапми, эскигдан қадрдонмиз, она-боладек бўб кетганмиз.

— Касални тузалгиси келса, табиб ўз оёғи билан келар деганларидек, заб келдингиз-да, холажон. Бизга сизни Худо етказди.

— Хў-ўш... нима гап, қоқиндик, — хушёр тортиш холда.

— Шу десангиз, холажон, каттакон бир жумбоққа ботиб ўтирибмиз, сиз ёрдам бермасангиз, бўмайди, — деб воқеани мелиса лўнлагина қилиб тушунтириб берди. Кейин холадан сўради:

— Хўш, холажон сиз мени ўрнимда бўлганингизда нима қилган бўлардингиз, хужмни кимга чикарддингиз?

— Кимга бўларди, мен билан она-боладек бўб қолган, анави боламга-да.

— Йў-е... у кишини қайтара тақдирлаш керак, молини арзон сотади... Яна қадрдонингиз бўлса...

— Йўқ, қоқиндик, ҳақ йўлида амма-холам, қадрдоним дейилмайди. Худодан кўрқиб керак...

— Айтдим-ку, — деб чапак чапиб юборди чироийи жувон. — Яшанг, холажон, ичим экансиз, бутундан сизга шогирд тушганим бўлсин...

Пешонаси гурра бўлган ўйинчоқфурӯш, бошини ердан кўтариб, холага бир қараб қўйди. Холагининг хужмидан кейин уни ҳам юрагида чироқ ёнгандек бўлди. Фақат давангир харидор кампирга ёв қараш қилин-ю, бир сўз демасди.

— У кишим савдо тартибини бузганлар, бозорда намунаво ўйнаб кетган, натижада норозилик бўлган, жанжал чиққан.

— Ахир... — деб Хожа ўзини оқламоқчи бўлди.

— Нима демокчилигингизни сезиб турибман, болам. Айтмоқчисизки, қўйган нарахим мен учун ҳалол, ошиси харом демокчисиз, шундайми?...

— Шундай, — тасдиқлади Хожа.

— Бундай пайтда сиз ўзингизга buyurilganinini олгисиз, бўлди...

— Қолгани-чи, уни нима қиламан?

— Қолганими, қолгани бева-бечораларнинг хақи. Балки қариндош-уруғ, яқин кишиларингиз, кўнни

— Танишмисизлар? — со'radi melisa.

— Tanisham gapmi, eskidan qadrdonimiz, ona-boladek buy ketganmiz.

— Kasalni tuzalgisi kelsa, tabib o'z oyog'i bilan kelar deganlaridek, zab keldingiz-da, xolajon. Bizga sizni Xudo etkazdi.

— Ho-o'sh... nima gap, qoqindiq, — hushyor tortdi kolda.

— Shu desangiz, xolajon, kattakon bir jumboqqa botib o'tiribmiz, siz yordam bermasangiz, bo'maydi, — deb voqeani melisa lo'ndagina qilib tushuntirib berdi. Keyin xoladan so'radi:

— Ho'sh, xolajon siz meni o'rnimda bo'lganingizda nima qilgan bo'lardingiz, hukmini kimga chiqargardingiz?

— Kimga bo'lardi, men bilan ona-boladek bo'b qolgan, anavi bolamga-da.

— Yo'g'e... u kishini qaytara taqdirlash kerak, molini arzon sotadi... Yana qadrdoningiz bo'lsa...

— Yo'q, qoqindiq, haq yo'lida amma-xolam, qadrdonim deyilmaydi. Xudodan qo'rqish kerak...

— Aytдим-ku, — deb chapak chaib yubordi chiroyli juvon. — Yashang, xolajon, ichim ekanisiz, bugundan sizga shogird tushganim bo'lsin...

Peshonasi g'urra bo'lgan o'yinchoqfurush, boshini yerdan ko'tarib, xoлага bir qarab qo'ydi. Xolaning hukmidan keyin uni ham yuragida chiroq yongandek bo'ldi. Faqat davangir xaridor kampirga yov qarash qilib-yu, bir so'z demadi.

— U kishim savdo tartibini buzganlar, bозorda namunavo o'ynab ketgan, natijada norozilik bo'lgan, jangal chiqqan.

— Aхir... — deb Хожа о'zini oqlamoqchi bo'ldi.

— Nima demochiligingizni sezib turibman, bolam. Aytmoqchisizki, qo'yg'an narhim men uchun halol, oshig'i harom demochisiz, shundaymi?...

— Shunday, — tasdiqladi Хожа.

— Bunday paytda siz o'zingizga buyurilganini olasiz, bo'ldi...

— Qolgan-chi, uni nima qilaman?

— Qolganimi, qolgan beva-bechoralarning haqi.

кўшилилар орасида кўли калталар, қарздорлар, беморлар, мусофирлар бордир... У ёғна ўзингиздан қолар гап йўқ... Сизам тижоратда янгисиз-да, болам, билмаганиз. Мана энди билиб олдингиз, бошқалар ҳам билиб олсин... Кимки нархни ўйнатворса, жанжал чиқади, мен айтганларга амал қилмаса, тижорати эрта кунда синиши. Аллоҳ таоло бандаларининг ризқини бир-бирининг кўлига сочиб қўйган. Шунинг учун ҳам Аллоҳ берувчи кўлни яхши кўради.

— Холажон, мени тросимми ким тўлайди энди? Бу ёғиниям ажрим қилиб беринг, илтимос, ўзим сизни яхшилаб хурсанд қиламан.

— Тросингиз, Худо хоҳласа топилади, болам. Хув бирда қовуңфурушни пулини ўмариб кетган ўтри бориди-ку, ўша обкелиб берибди, бояқиш. Еб кетгани Аллоҳдан кўрқибди. Худота шукр, бозоримиздан ўтри-муттаҳамлар йўқолди, тақво расталари очилди, локин ҳали қилалитган ишларимиз кўп, ҳарҳолда бозоримизни довуғи кундан-кунга тўрт томонга кетипти. Ишқилиб, кўз темасин. Занжирингиз бир мўмин муслмоннинг кўлига тушган бўлса, обкелиб беради, мана мени айтди, дейсиз. Mabodo топилма-са, жанжалга сабаб бўлган болам олиб беради, гап шу...

Хожа "хўп бўлади" дегандек ўрнидан туриб ўтирди.

— Ана, — деди чиройли хотин Хожата қараб, — "Ортиқчасини нима қиламан?" деган фойдалан оберақоласиз...

— Илло-билло, — деди хола ҳайқиргудек бўлиб, — у фойда бева-бечораларнинг ҳақи-я, сиз, қизим улар сирасига кирмайсиз. Билсангиз, сиз занжир тақдирган бойвучалар сирасига кирасиз. Агарда бу ўғлим сиз айтгандек қилса борми, унда уям, сизам бева-бечораларнинг ҳақини еган бўласизлар, нақ бирор ерингиздан тешиб чиқали-я!

— Йў-йў-ў... Худо сақласин-я, занжир обертмасидарам гўрга...

— Оберади, ўзини ҳалол тижоратидан оберади, Сизгавм жавр бўлмасин, қизим...

— Менинг бошим-чи? — дева гуррасини кўрсатган ўйинчоқфуруш, — бунга нима дейсиз?

halki qatindosh-ning', yaqin kishilaringiz, qo'ni-qo'shni'lar orasida qo'li kaltalar, qarzdorlar, bemorlar, musofirlar bordir... U yog'ga o'zingizdan qolar gap yo'q... Sizam tijoratda yangisiz-da, bolam, bilmaganziz. Mana endi bilyb oldingiz, boshqalar ham bilyb olsin... Kimki narxni o'ynatvorsa, janjal chiqadi, men aytganlarga amal qilmasa, tijorati erta kunda sinadi. Alloh taolo bandalarning rizqini bi-birining ko'liga sochib qo'ygan. Shuning uchun ham Alloh beruvchi ko'lni yaxshi ko'radi.

— Xolajon, meni trosimmi kim to'laydi endi? Bu yog'iniyam ajrim qilib bering, iltimos, o'zim sizni yaxshilab xursand qilaman.

— Trosingiz Xudo xohlasa topiladi, bolam. Huv birida qovunfurushni pulini o'tarib ketgan o'g'ri bordiku, o'sha obkelib beribdi, boyaqish. Yeb ketgani Alloh-dan qo'rqibdi. Xudoga shukr, bozorimizdan o'g'ri-muttahamlar yo'qoldi, taqvo rastalari ochildi, lokin hali qiladigan ishlarimiz ko'p, harholda bozorimizni dovug'i kundan kunga to'rt tomonga ketayti. Ishqilib ko'z tegmasin. Zanjiringiz bir to'min musulmoni qo'lga tushgan bo'lsa, obkelib beradi, mana meni aytdi, deysiz. Mabodo topilmasa, janjalga sabab bo'lgan bolam olib beradi, gap shu...

Xo'la "xo'p bo'ladi" degandek o'tmida turib o'tirdi.

— Ana, — dedi chirioyli xotin Xojaga qarab, — "Ortiqchasini nima qilaman?" degan foydadan obetraqolasz...

— Illo-billo, — dedi xola hayqirgudek bo'lib, — u foyda beva-bechoralarning haqi-ya, siz, qizim ular sirasiga kirmaysiz. Bilsangiz siz zanjir taqadigan boyvuchalar sirasiga kirasiz. Agarda bu o'g'lim siz aytgandek qilsa borim, unda uyam, sizam beva-bechoralarning haqini egan bo'lasizlar, naq bitor yetingizdan teshib chiqadi-ya!

— Yo'yo-o'... Xudo saqlasin-a, zanjir obetmasalimam go'rga...

— Obetadi, o'zini halol tijoratidan obetadi. Sizgavm javr bo'lmasin, qizim...

— Mening boshim-chi? — deya g'urtasini ko'tsatdi o'yinchoqfurush, — bunga nima deysiz?

— Сиззи ишингиз осон болам, рўмолчани ҳўллаб муздек-муздек қилиб, икки-уч боссангиз, ўрнига кеп қолади. От тепкисини от кўтарали, Худо учун кечириб кўяқолинг холант ўрулсин. Кечиримли бўлинглар деганлар ҳазрати Пайғамбаримиз. Минг қилгандамм сиз билан биз бозорда ўтирамиз-да, болам... Шундай бўлгач, сиз билан биз мезбон ҳукмидамиз. Меҳмон акам кайф устида бир эркалик қилди-да, деб кўяқоласиз-да, қоқиндик...

— Ҳов хола, мен ичмайман, — дея дўриллади давангир жаҳли чиқиб.

— Вой ичмайман деган тилларингта шакар-а, шунинг учун ҳам бу болам сени кечиради. Кечирасиз-а, айланай. Ҳа, яхши кечиримли одамни Оллоҳ таоло ҳам унча-мунча гуноҳлари бўлса, кечирворадим, ҳа!

Шу пайт бир хотин хонага шошиб-пишиб кириб келди-да:

— Радиодан манави трос ҳақида сизлар гапирдингларми? — деди. Ичкарида ўтирганлар ҳайрон бўлиб аёлга қарашди. — Бунни мен топиб олудим, мен. Хайрият-ей этаси топилиб қолди деб эшитдим-у, бу ёкка чопдим...

— Э, — деди милсаннинг капалаги учиб, — радиодан очик қопти-ку. Расво бўлдим. Бу ердати тиллар кўчага чиқиб кетибди-ку...

— Вой бутун бозор зўр театр бўлипти деб, эшитиб ўтирибди-ю, — деди занжир кўтариб кирган хотин, — бу театрамасмили ҳали?...

— Аллоҳ ошкор қиламан деса ўзига осон, айланайлар, — деди Бисмилло хола, — бир ҳисобдан яхшиям бўпти... Умуман-чи, милса болам бу тапиргинингдан фойдаланиб турсак ёмон бўлмасакан, нима делинт?

— Қайламов, лекин менам ҳозир шунини ўйлаб қолудим, холажон...

Бу пайтда “Думи тугуклар” мадрасасида қарнайсуннайлар овози ўчиб, мотам куйлари чалина бошлаган эди. Ахир “гапиргич” ҳам қўлдан кетган эди-да...

— Сиззи ишингиз осон болам, то‘молчани бо‘ллар муздек-муздек қилиб, икки-уч боссангиз, о‘тмига кеп қолади. От тепкисини от кўтарди, Худо учун кечириб қўяқолинг холаанг о‘ргулсин. Кечиримли бо‘линглар деганлар ҳазрати Рауғамбаримиз. Минг қилгандуам сиз билан биз бозорда о‘тирамиз-да, болам... Шундай бо‘лгач, сиз билан биз мезбон ҳукмидамиз. Меҳмон акам кайф устида бир еркалик қилди-да, деб қўяқоласиз-да, қоқиндик...

— Нав хола, мен ичмайман, — дея до‘тиллади давангир жаҳли чиқиб.

— Вой ичмайман деган тилларингга шакар-а, шунинг учун ҳам бу болам сени кечирди. Кечирасиз-а, айланай. Ҳа, яхши кечиримли одамни Оллоҳ таоло ҳам унча-мунча гуноҳлари бо‘лса кечирворди, ҳа!

Шу пайт бир хотин хонага шосhib-пishib кириб келди-да:

— Радиодан манави трос ҳақида сизлар гапирдингларми? — деди. Ичкарида о‘тирганлар ҳайрон бўлиб аёлга қарашди. — Бунни мен топиб олудим, мен. Навуят-ей егаси топилиб қолди деб эшитдим-у, бу уюққа чопдим...

— Е, — деди милсаннинг қаралағи учиб, — радиодан очик қопти-ку. Расво бо‘лдим. Бу ердаги гаплар кўчага чиқиб кетибди-ку...

— Вой бутун бозор зо‘р театр бо‘ларди деб, эшитиб о‘тирибди-ю, — деди занжир кўтариб кирган хотин, — бу театрамасмили ҳали?...

— Аллоҳ ошкор қиламан деса о‘зига осон, айланайлар, — деди Бисмилло хола, — бир ҳисобдан яхшиям бо‘пти... Умуман-чи, милса болам бу гапиргинингдан фойдаланиб турсак ёмон бо‘лмаскан, нима дединг?

— Қайламов, лекин менам ҳозир шунини о‘йлаб қолудим, холажон...

Шу пайтда “Думи тугуклар” мадрасасида қарнайсуннайлар овози о‘чиб, мотам куйлари чалина бошлаган эди. Ахир “гапиргич” ҳам қўлдан кетган эди-да...

ТЕАТРНИНГ ДАВОМИ

(ёки Бисмилло холанинг устма-уст темирни қизигида босиши)

Бисмилло хола билан бозор инспектори ўринларидан турмаёк, "арзимиз бориди" деб хоната берибга хўрайишиб, икки киши кириб келишди. Шайтонвачча уларни таниди. Кеча икки оғайнини оғиз-бурун ўтиштириб, бир ишкал чиқарган эли. Қарабсизки, бутун ёвлашиб, арзга келишибди.

— Ҳе, одам бўлмай кетларинг, — деди Шайтонвачча устиларидан кулиб, — фойда бўлса дарровда оғиз-бурун ўтишадилар, салгина бир-бирига ўтишиб қолса, даровда бир-бирининг ёқасига ёпишадилар... Юзингга кўзинг борми, демайди-я, бу одам болаларим?

— Арзийлар ментамасдир-ов, болаларим? — дедди хола кетишга чоғланди.

— Сизга-да, хола, сизга бўмай кимга бўларди, — деб кўзларини дўқ қилди биттаси.

Хола бир зум ўйланиб турди-да, инспекторга қаради:

— Мелиса болам, анави гапиргичингни тавakkal қилиб ёқасанми, кунгилм сезиб турибди, назаримда ҳаммабоп гап бўладиганга ўхшайди. — Ё сизлар бунга қаршимисизлар, қоқиндиқлар? — арзийлардан сўради хола.

— Йўқ, мен қаршимасман, — деди биттаси.

— Қайтга яхши бўлади, — деди иккинчиси, — манави акамларнинг кимлигини бозордагилар ҳам билиб кўйишсин.

— Менинг кимлигимни писанда қилмасангиз ҳам бўлади, мен сизга ўхшаб, тўф деб тўфтинини қайта оғзига оладиганларданмасман.

— Келишиб олайлик, болажонларим, — деди хола уларни муроасага чақириб, — бу ерда нима ниятда келиларинг, ҳақиқатни билганими ё?... Яхши, унда одоб сақланглар.

Инспектор гапировринг, детандек холага им қоқди.
— Бисмиллаҳи роҳманир роҳийм... Ассалому алайкум ва раҳматуллоҳи ва барокатуҳу, аҳли бозор,

ТЕАТРНИНГ ДАВОМИ

(юки Бисмилло холанинг устма-уст темирни қизигида босиши)

Бисмилло хола билан бозор инспектори о'ғинлардан турмаёқ, "арзимиз бориди" деб хоната бир-бирига хўрайишиб, икки киши кириб келишди. Шайтонвачча уларни таниди. Кеча икки оғайнини оғиз-бурун ўтиштириб, бир ишкал чиқарган эди. Қарабсизки, бутун ёвлашиб, арзга келишибди.

— Ҳе одам бўлмай кетларинг, — деди Шайтонвачча устиларидан кулиб, — фойда бўлса дарровда оғиз-бурун о'пishadi, салгина бир-бирига о'тishib қолса, дарровда бир-бирининг ёқасига ёпишадилар... Юзингга кўзинг борми, демайди-я, бу одам болаларим?

— Арзийлар ментамасдир-ов, болаларим? — дедди хола кетишга чоғланди.

— Сизга-да, хола, сизга бўмай кимга бўларди, — деб кўзларини ло'қ қилди биттаси.

Хола бир зум о'йланиб турди-да, инспекторга қаради:
— Мелиса болам, анави гапиргичингни тавakkal қилиб ёқасанми, кўнглим сезиб турибди, назаримда ҳаммабоп гап бўладиганга о'хшайди. — Ў сизлар бунга қаршимисизлар, қоқиндиқлар? — арзийлардан со'ради хола.

— Ў'қ, мен қаршимасман, — деди биттаси.

— Қуёлга яхши бўлади, — деди иккинчиси, — манави акамларнинг кимлигини бозордагилар ҳам билиб қўйишсин.

— Менинг кимлигимни писанда қилмасангиз ҳам бўлади, мен сизга о'хшаб, тўф деб тўфтинини қайта оғзига оладиганларданмасман.

— Келишиб олайлик, болажонларим, — деди хола уларни муросага чақириб, — бу ерда нима ниятда келиларинг, ҳақиқатни билганими ю?... Яхши, унда одоб сақланглар.

Инспектор гапировринг дегандек холага им қоқди.
— Бисмиллаҳи роҳманир роҳийм... Ассалому алайкум ва раҳматуллоҳи ва барокатуҳу, аҳли бозор,

Бизни эшитипсизларми, биз мелиса боламми хона-
силад гапирлигимиз. Рўпарамизда икки арзиг'уй болам
ўтиришибди, хойнаҳой олд-сотлида ишларига шай-
тон аралашган кўринади. Қулоқ беринглар, илоҳа
эшитганлар муродига етсин... Қани ўнг тарафда ўти-
ган болам, сиздан бошлаймиз, гапиринг, ҳамма-
нинг қулоғи сизда, қоқиндик.

— Мен четдан газлама-матолар обқелиб сотаман,
холажон. Кеча янги мол обқелувдим. Мен зарур иш
билан бир ёққа кетувдим. Мол устида шеригим бор
эди. Бу киши ўзига мақул бўлган бир тўп молни
танлабдилар-да, устига тўнларини ташлаб, бу мол
меники бўлиди, пулини кечки пайт галлашамиз, деб
кетибдилар.

— Шу ерда тўхтанг, болам, андак аниқлаб оли-
шимиз керак бўлиб қолиди... Хў-ўш-ш... Бир тўп мол
ҳазилакамми... ўлчаб кўриб, шундай қилтиларми?

— Ўлчаб кўрмаганлар, билишимча, матонинг ран-
ги ёққан бу кишига. Ўзим бунақаси бор-йўти бир
тўпгина эди. Жа алламбалосидан. Ўлчовига келсак,
ўлчовига гап йўқ, холажон, мол эгалари бир санти-
мига ҳам хиёнат қилишмайди... Шундай қилиб, кеч-
та яқин молни олиб кетиб, эрта билан ҳе йўқ, бе
йўқ, жанжални каттасини бошладилар-да. Молнинг
арқоғида қусури бор экан. Бичиқисин-ю, тикувчисин
шу менинг касримга бир кун ишсиз қолганмиш. Бо-
зори ўлганмиш. Энди ўшаларниям зарарини қоллар-
мишман. Шуниси мента напъа қилитти-ди, хола-
жон. Молни бор барака қилиб олдимми, тамом, мен
бу одамни танимайман, вассалом. Айтганингиздек,
олифтарчилиқ қилмасдан ўлчаб, кўриб олсин эди.
— Кечирасиз, болажоним савдо иши сизга ота
касбми?

— Ҳа, йўқ, отам бир умр базада қоровул бўлган-
лар...

— Тушунарли, болажоним, ўртада шайтон бор-
да, савдо ишига шайтон аралашлими, тамом, ҳамма
нарсга бўлиши мумкин...

— Оҳ, — деди Шайтонвачча тиширича, — ота-
бобомиздан қолган шайтоний найрангларимизни у
қилиб, бу қилиб аста-секин бозорга олиб қираётган

Бизни эшитярсизларми, биз мелиса боламми хонаси-
дан гапиряرمىз. Рўпарамизда икки арзиг'уй болам
о'тиришибди, хойнаҳой олд-сотлида ишларига шайтон
аралашган кўринади. Қулоқ беринглар, илоҳа эшитганлар
муродига етсин... Қани о'нг тарафда о'ingan болам,
сиздан бошлаймиз, гапиринг, ҳаммамнинг қулог'и сизда,
қоқиндик?

— Мен четдан газлама-матолар обқелиб сотаман,
холажон. Кеча янги мол обқелувдим. Мен зарур иш
билан бир ёққа кетувдим. Мол устида шеригим бор
эди. Бу киши, о'зига ма'қул бо'lgан бир то'п молни
танлабдилар-да, устига то'нларини ташлаб, бу мол меники
бо'лди, пулини кечки раути гарлашамиз, деб кетибдилар.
— Шу ерда то'хтаг, болам, андак аниқлаб
олишимиз керак бо'либ қолди... Хо'о-ш-ш... Бир то'п
мол ҳазилакамми... о'лчаб кўриб, шундай қилтиларми?

— О'лчаб кўрмаганлар, билишимча, матонинг
ранги ёққан бу кишига. О'зим бунақаси бор-ю'г'и
бир то'пгина эди. Жа алламбалосидан. О'лчовига келсак,
о'лчовига гап ю'қ, холажон, мол эгалари бир сантимига
молни олиб кетиб, эрта билан бе ю'қ, бе ю'қ, жанжални
каттасини бошладилар-да. Молнинг арқоғида қусури бор
экан. Бичиқисин-ю, тикувчисин шу менинг касримга
бир кун ишсиз қолганмиш. Бозори о'lgанмиш. Энди
о'шаларниям зарарини қоллармишман. Шуниси менга
мента напъа қилитти-ди, холажон. Молни бор барака қилиб
олдимми, тамом, мен бу одамни танимайман, васса-
лом. Айтганингиздек, олифтарчилиқ қилмасдан о'лчаб,
кўриб олсин эди.

— Кечирасиз, болажоним савдо иши сизга ота касбми?

— Ҳа, ю'қ, отам бир умр базада қоровул бо'л-

ганлар...
— Тушунарли, болажоним, о'ртада шайтон бор-да,
савдо ишига шайтон аралашлими, тамом, ҳамма нарсга
бўлиши мумкин...

— Оҳ, — деди Шайтонвачча тиширича, — ота-
бобомиздан қолган шайтоний найрангларимизни у
қилиб, бу қилиб аста-секин бозорга олиб қираётган

эдик, шунни сезиб қолди-ёв, бу жолутар... қани охири нима бўларкин?

— Сиз нима дейсиз, болам? — деб хола даввогарга юзландилар.

— Мен молита ишониб, бичиқчи-ю, тикувчиларни кечки исмонга ишта чақирдим. Эрта билан сотувга янги мол чиқармоқчийдим, ахвол бунақа бўб чиқди. Кўриб турибсиз, мени сармом музлади, ишламасди ҳисоб. Шундай бўлгач, бекордан-бекорта зарарга ўтириб қоловранамми? Ким бу кишига бунақа сифатсиз мол обкесин, дегди. Шунни жазосига меннинг камоматимни тўлайди, тўламай кўрсин-чи?!

— Кечирасиз болам, сиздан ҳам сўрашга мажбурман, авлодингизда савдогарлар бўлганми?

— Йўқ, нимаиди?

— Айтинг-чи, сиз бу ишда ўзингизни озгина бўлсам айбим бор деб биласизми?

— Шундан келинг, холажон, — деди мол эгаси жонланиб.

— Қизик гап қилдингиз-ку, холажон, ҳам зарар кўрай, ҳам айбдор ҳам бўлайми? Мен бу одамнинг молита ишондим-да. Бир-биримизга ишонмасак иш бўладими, бу дунёда?

— Мен ҳам у ёқдан мол олаётганда, ўзимга ишонгандай ишонган эдим, — деди мол эгаси ҳам ўзини оқлаб.

— Барибир бўмапти-ку, ишларинг ҳечам ўхшаммапти-ку, болажонларим! Сиззи ишончингизни у ёқдагилар оқламапти, бу кишининг ишончини сиз оқламапсиз, бу ёғи неча пулданга тушди, энди? Тўғри, тижоратда ишонч дегани жуда катта гап! Ўзи тижоратни ҳусни одобиам шу-да. Бироқ ишончининг ҳам ўзига яраша қаттиқ шартлари бор, қонун-қондалари бор билсангиз. Савдода кўз билан кўриш-у, қўл билан ушлашнинг ўзи камлик қилади. Молни кўнгил хотиржам бўладиган қилиб, ҳа, у ёқ-бу ёғини яхшилаб қараш керак. Ўчанадиган бўлса, эринмай ўлчаши керак. Газмол дегани газ билан ўлчаб сотиладиган мол. Тарозиди тортиладиган мол бўлса, албатта тортиб олиши керак. Ейдиган нарса бўлса мазасини татиб кўриши керак. Ана ундан кейин мол ишончли бўлади. Ана ундан кейин сиз ишончга кирасиз. Карант, та-

— Сиз нима деysиз, болам? — деб хола да'вогарга юзландилар.

— Мен молга ишониб, бичиқчи-ю, тикувчиларни кечки исмонга ишта чақирдим. Эрта билан сотувга янги мол чиқармоқчийдим, ахвол бунақа бо'б чиқди. Ко'риб турибсиз, мени сармом музлади, ишламасди ҳисоб. Шундай бо'лгач, бекордан бекорга зарарга о'тириб қоловранамми? Ким бу кишига бунақа сифатсиз мол обкесин, дегди. Шунини жазосига меннинг камоматимни то'лайди, то'ламай ко'рсин-чи?!

— Кечирасиз болам, сиздан ҳам со'рашга мажбурман, авлодингизда савдогарлар бо'лганми?

— Yo'q, nimaydi?

— Aytin-g-chi, siz bu ishda o'zingizni ozgina bo'l-miyam aybim bor deb bilasizmi?

— Shundan keling, xolajon, — dedi mol egasi jonlanib.

— Qiziq gap qildingiz-ku, xolajon, ham zarar ko'tay, ham aybdor ham bo'laymi? Men bu odamning moliga ishon-dim-da. Bir-birimizga ishonmasak ish bo'ladimi, bu dunyoda?

— Men ham u yoqdan mol olayotganda, o'zinga ishon-ganday ishongan edim, — dedi mol egasi ham o'zini oqlab.

— Baribir bo'mapti-ku, ishlaring hecham o'xshamapti-ku, bolajonlartim! Sizzi ishonchingizni u yoqda-gilar oqlamapti, bu kishining ishonchini siz oqlamay-siz, bu yog'i necha puldanga tushdi, endi? To'g'ri, tijoratda ishonch degani juda katta gap! O'zi tijoratni husni odobyam shu-da. Biroq ishonching ham o'ziga yaras-ha qattiq shartlari bor, qonun-qoidalari bor bilsangiz. Savdoda ko'z bilan ko'rish-u, qo'l bilan ush-lashning o'zi kamlik qiladi. Molni ko'ngil xotirjam bo'ladigan qilib, ha, u yog-bu yog'ini yaxshilab qarash kerak. O'chana-digan bo'lsa, erinmay o'ljash kerak. Gazmol degani gaz bilan o'lchab sotiladigan mol. Tarozida tortiladigan mol bo'lsa, albat-ta tortib olish kerak. Yeydigan narsa bo'lsa, mazasini tatib ko'rish kerak. Ana undan keyin mol ishonchli bo'ladi. Ana undan keyin siz ishonchga kirasiz. Qat'ang, gazlamta

лама учта кўлдан ўтса-ю, охир-оқибат учала тижорати ҳам бир-бировига ишончини йўқотиб ўтирса? Хў-ўш... Энди мақсагга ўтсак. Нимата шу касофат иш рўй берганини бундоқ танайларга ўйлаб кўрдилгиларми, менинг тожир болаларим? Мен бекорга икковингизданам авлодиларда савдогарлар бўлганим деб сўрамадим. Бўлганда улар, албатта, сизларни бунақа савдо қилишдан қайтарган бўлардилар. Нимагаки, бунақа савдодан Пайғамбаримиз соллоллоҳу алайҳи ва саллам умматларини қайтарганларда. Қадимги жохилият даврларида "Муломаса" деган савдо найранг-лари бўлган. Муломаса дегани-молни ушлаб кўриш дегани. Харидор бировнинг молини бехосдан ушлаб кўрдими, таъом, мол этаси дарровда унинг ёқасига ёпишган. Кўлинг молимга тегдим, энди бунга олсанг ҳам олсан, олмасанг ҳам олсан, деб туриб олган. Шунга ўхшаш яна бир бошқа найранг ҳам бўлган. Уни "Мунобаза" дейишган. Мунобаза — "ир-фитиш" дегани. Бунда бир одам кийимини ечиб, бировнинг молини устига иргитган-да, бу мол менники бўлди, мента сотсанг ҳам сотасан, сотмасанг ҳам сотасан, деб зўрлик қилган. Кўрыписизми, "Муломаса" да харидорга ўта жавр бўлган. "Мунобаза" да бўлса, сотувчига ўта жавр бўлган. Бориб турган фиромликмасми, бу? Икки одам султонни ҳазрати Пайғамбаримиз шунинг учун ҳам "Муломаса" дан ҳам, "Мунобаза" дан ҳам, бизларни қайтарганлар. Бундан мурод савдонинг ҳалол ва пок бўлиши, икки тарафнинг рози-риъочилиги. Барака шунда. Сизларнинг ишингизга "Муломаса" ҳам "Мунобаза" ҳам, умуман савдога алоқаси бўлмаган нарсалар аралашиб юрибди. Мен сизларни билиб туриб бир-бирингизга зулм қилгансизлар дейишдан узоқман, бола-жонларим. Бу ишлар билмасликдан! Савдо иши жузлаим нозик иш. Уни китобларини ўқиб, билиб олгани керак бўлади, ёки бўлмасам билганлардан тортинмай сўраш керак бўлади. Билиб қўйинглар, кимнинг тки савдо ишида устози бўлмаса унга шайтон устозлик қилади. Ҳозирги тижоратчиларимиз "сузаш" ни билмай туриб савдо "дарёси" га ўзларини отиб, бекордан-бекор фарқ бўлиб кетишяпти. Уларга шунга қанги ичим ачийдики, хай-хай...

uchta qo'ldan o'tsa-yu, ohir-oqibat, uchala tijoratchi ham bir-biriga ishonchini yo'qotib o'tirsa? Ho'-o'sh... Endi maqsadga o'tsak. Nimaga shu kasofat ish ro'y berganini bundoq tanaylarga o'ylab ko'rdinglarmi, mening tojr bolalarim? Men bekorga ikkovingizdanam avlodlarda savdogarlar bo'lganimi deb so'ramadim. Bo'lganda ular, albatta, sizlarni bunaqa savdo qilishdan qaytargan bo'lardilar. Nimakiki bunaqa savdodan Payg'ambarimiz solloллоhu alayhi va sallam ummatlarini qaytarganlar-da. Qadimgi johiliyat davrlarida "Mulomasa" degan savdo nayranglari bo'lgan. Mulomasa degani-molni ushlab ko'rish degani. Xaridor bironing molini behosdan ushlab ko'rdimi, tomon mol egasi darrovda uning yogasiga yopishgan. Qo'ling molimga tegdimi endi buni olsang ham olasan, olmasang ham olasan deb turib olgan. Shunga o'xshash yana bir nayrang ham bo'lgan. Uni "Munobaza" deyishgan. Munobaza — "irg'itish" degani. Bunda bir odam kiyimini yechib, bironing molini ustiga irg'itgan-da, bu mol meniki bo'ldi, menga solsang ham solasan, sotmasang ham solasan, deb zo'rlik qilgan. Ko'r-yoripisizmi, "Mulomasa" da xaridorga o'ta javr bo'lyapti. "Munobaza" da bo'lsa, sotuvchiga o'ta javr bo'lyapti. Boriб turgan g'irromlikmasmi, bu? Ikki olam sultoni Pайg'ambarimiz shuning uchun ham "Mulomasa" dan ham, "Munobaza" dan ham bizlarni qaytarganlar. Bundan mурod savdoning halol va pok bo'lishi, ikki tarafning rozi-rizochiligidir. Baraka shunda. Sizlarning ishingizga "Mulomasa" ham, "Munobaza" ham, umuman savdoga aloqasi bo'lmagan narsalar aralashib yuribdi. Men sizlarni bilib turib bir-biringizga zulm qilganisizlar deyishdan uzoqman, bolajonlarim. Bu ishlar bilmassikdan! Savdo ishi judayam nozik ish. Uni kitoblarni o'qib, bilib olish kerak bo'ladi, yoki bo'lmassam bilganlardan tortinmay so'rash kerak bo'ladi. Hozirgi tijoratчилarimiz "suзash" ni bilмай turib savdo "daryosi" ga o'zlarini otib, bekorдан bekor g'arq bo'lib ketishyapti. Ularga shungangi ichim achiydiki, hay-hay...

— Холажон, — деди инспектор тоқати тоғ бўлиб, — бу икковларига қандай ҳукм бўлади, энди?

— Ҳукм Яратгандан, бўтам, биз бу масалادا ожиз-миз, икковлариям савдога беписанд қараб, ўзлари-та-ўзлари зулм қилгандлар. Биз сиз билан фақат мас-лаҳат беришимиз мумкин. Ўтмас молни тижоратчи болам ўтадиганига алмашлаб келгунча, бу киши сабр қиладиларми, йўқми, ўзлари биладилар. Алмашлаб келгандан кейин хоҳласалар молни оладилар, хоҳ-ламасалар сармоияни. Ановундай “ундай бўлса бун-дай бўларди” деган даъволар, “бор барака бўлдим”, энди бу одамни танимайман” дейишлар гуноҳ усти-та гуноҳ. Агарда икковлари ҳам бир-бирларини ке-чирсалар, Аллоҳ ҳам уларнинг билиб-билмай қил-ган гуноҳларини кечирарди, бундан кейинги яна шун-дай қоқилишлардан Яратганнынг ўзи асрайди... Бош-қа нимаюм дердик болам...

— Бўлди холажон, бўлди, тавба қилдим, — деди мол эгаси пушаймон бўлиб, — мен буларга ҳозирроқ сармоияларини бераман, боғи ўринсиз гапимни қай-тиб олдим, биродарим мени кечирсинлар.

— Сиз ҳам мени кечиринг, биродар, бу ёни у-тоз кўрматган шотирд ҳар мақомга йўрғалар бўггн, барака топсин холам, мениям кўзимни очдилар...

— Қандоқ яхши иш бўлди-я, эй яратган Эгам, — деди хола севиниб, — илое умрийлардан барака то-пийлар, сизларнинг узур-маъзурийлардан кейин бо-зоримизга қанчалар нур кирганини билсангиз эди, Шайтонларнинг дасти кесилиб, қанчалик талвасига тушиб қолганини билсангиз эди...

— Вой ялмоғиз-ей, — деди Шайтонвачча инг-рашта зўрға куч топиб, — биззи тинч қўй энди, бу ёғига бўларимиз ҳам бўб қолди... Шундоғам “Муло-маса” билан “Мунобаза” мизнинг бошига етдинг. Най-рангларимиз энди тул қўйиб, палак ёзаётган эди-я, Уям юлдуз кўрмай жон берди... Шошмай тур, ҳа жолутар, сендаям нафс балоси бор-ку, фариншти эмассан-ку!.. Нафсингдан бир илгинтирай...

— Холажон, — деди инспектор тоқати тоғ бўлиб, — бу икковларига қандай ҳукм бўлади, энди?

— Ҳукм Яратгандан, бўтам, биз бу масалادا

оғизмиз, икковлариям савдога беписанд қараб, о'зларига-о'злари зулм қилганлар. Биз сиз билан фақат маслаҳат беришимиз мумкин. О'тмас молни тижоратчи болам о'тадиганига алмашлаб келгунча, бу киши сабр қилдиарми, ю'қми, о'злари биладилар. Алмашлаб келган кейин хоҳласалар молни оладилар, хоҳламасалар сармоияни. Ановундай “ундай бо'лса бундай бо'ларди” деган да'волар, “бор барака бо'лдим”, энди бу одамни танитмайман” дейишлар гуноҳ устига гуноҳ. Агарда икковлари ҳам бир-бирларини кечирсалар, Аллоҳ ҳам уларнинг билб-билмай қилган гуноҳларини кечирарди, бундан кейинги яна шундай қоқилишлардан Ярат-ганнынг о'зи асравди... Бoshqa нимаюм дердик болам...

— Бо'лди холажон, бо'лди, тавба қилдим, — деди мол эгаси пушаймон бо'либ, — мен буларга ҳозирроқ сармоияларини бераман, бо'уяги о'ғинсиз гапимни қайтиб олдим, биродарим мени кечирсинлар.

— Сиз ҳам мени кечиринг, биродар, бу юғи устоз ко'тмаган шогирд ҳар мақомга ю'ғ'алар бўйди, барака топсин холам, мениям ко'зимни очдилар...

— Қандоқ яхши иш бо'лди-я, еу уратган эгам, — деди хола севиниб, — илою умрийлардан барака торилар, сизларнинг узур-маъзурийлардан кейин бозоримизга қанчалар нур кирганини билсангиз эди. Шайтонларнинг дасти кесилиб, қанчалик талвасига тушиб қолганини билсангиз эди...

— Вой уялмоғиз-ей, — деди Шайтонвачча инг-рашта зў'ғ'а куч ториб, — биззи тинч қо'й энди, бу юғи бо'латимиз ҳам бо'б қолди... Шундоғам “Муло-маса” билан “Мунобаза” мизнинг бошига етдинг. Най-рангларимиз энди тул қо'йиб, палак юзаюотган эди-я, Уям юлдуз ко'тмай жон берди... Шошмай тур, бу жолутар, сендаям нафс балоси бор-ку, фариншта эмассан-ку!.. Нафсингдан бир илгинтирай...

МУКОФОТ

(ёки Шайтонваъччанинг яна қовчи туширганлари...)

Бозорнинг шаҳарда энг тақволи, энг тартибли, энг инсофли-диёнати бозор деб, номи чиқа бошладди. Бу, албатта, бозорнинг устидан турган катталарини бефарқ қолдирмади. Улар бир тўрух бозор хизматчиларини тақдирлашга қарор берди.

Мукофот эгаларини бозор гапиргичдан эълон қилиб қолди. “Бозорда гоётда хушмуомалалик билан қойилмақом тартиб ва интизом ўрнатган фалон-фалон миллия хизматчиларига, куёш чикмасдан ҳаммаёқни чинни-чироқ қилаётган фалон-фалон фаррошларга, кечалари ўзларига уйқини ҳаром қилиб, саррофлар молини кўриқлаётган қоровулларга, ҳалол ишлаётган паттачиларга, таъмирловчиларга” деб мукофотланганлар номи ўқилди.

Бирдан сотувчи-ю, олувчилар орасида ғалағувур бошланиб қолди. Ҳамма Бисмилло холанинг номи чиқмаганиддан хафа. Гуё бозорда Бисмилло хола йўқдек. Лоқақ қўруқ бўлсам номини тилга олиб қўйишмади. Шайтонваъча бу норозиликни аланга олдириди. Одамларнинг дилигини тилига чиқарди:

— Бу бориб турган адолатсизлик...

— Ҳа, сув келтирган хор-зору, кўза синдирган азиз бўлди...

— Хайлаш керак бу бозор катталарини...

Шайтонваъччанинг баттар кайфияти кўтарилди, Караса, одам болалари унинг йўлига юришляпти. У жикиллаб: “Ҳай, одам болалари, кўзларингни очинглар, бу адолатсизлик, ғафлатда қолманглар...” — деб у ёқдан-бу ёққа чопа бошлади. Жанжални шу мукофотнинг ўзидан чиқармоқчи бўлди. Ҳа, Шайтонваъча бир думалаб адолатларвар бўлиб олди.

— Ҳей, — деди Биркам миллион Шайтонваъччанинг йўлини тўсиб, — эсинг жойидами, кимга жонинг ачиляпти? Кимга керак сенинг адолатинг?

— Э, йўлдан қоч, Биркам миллион, сен тўқ юрмоқчимисан, унда тек юравер. Мен билан ишнинг

МУКОФОТ

(юки Шайтонваъччанинг яна қовчи туширганлари...)

Бозорнинг шаҳарда энг тақволи, энг тартибли, энг инсофли-диёнати бозор деб, номи чиқа бошлади. Бу, албатта, бозорнинг устидан турган катталарни бефарқ қолдирмади. Улар бир гуруҳ бозор хизматчиларини тақдирлашга қарор бетиди.

Мукофот эгаларини бозор гапиргичдан е'лон қилиб қолди. “Бозорда г'ойада хушмуомалалик билан қойилмақом тартиб ва интизом о'тмаган фалон-фалон миллия хизматчиларига, қуёш чикмасдан ҳаммаёқни чинни-чироқ қилаётган фалон-фалон фаррошларга, кечалари о'зларига уйқини ҳаром қилиб, саррофлар молини қо'риқлаётган қоровулларга, ҳалол ишлаётган паттачиларга, та'мирловчиларга” деб мукофотланганлар номи о'қилди.

Бирдан сотувчи-ю, олувчилар орасида г'алағувур бошланиб қолди. Ҳамма Бисмилло холанинг номи чиқмаганиддан хафа. Го'ю бозорда Бисмилло хола йо'қдек. Лоқақ қуруқ бо'лсам номини тилга олиб қо'йишмади. Шайтонваъча бу норозиликни алаंगा олдири. Одамларнинг дилидагини тилига чиқарди:

— Бу бориб турган адолатсизлик...

— Ҳа, сув келтирган хор-зору, ко'за синдирган азиз бо'лди...

— Ҳайдаш керак бу бозор катталарини...

Шайтонваъччанинг баттар кайфияти кўтарилди, Одамса, одам болалари унинг йўлига уришляпти. У жикиллаб: “Ҳай, одам болалар, ко'зларингни очинглар, бу адолатсизлик, г'афлатда қолманглар...” — деб у ёқдан-бу ёққа чопа бошлади. Жанжални шу мукофотнинг о'зидан чиқартмоқчи бо'лди. Ҳа, Шайтонваъча бир думалаб адолатларвар бо'либ олди.

— Ҳей, — деди Биркам миллион Шайтонваъччанинг йо'лини то'сиб, — эсинг жойидами, кимга жонинг ачиляпти? Кимга керак сенинг адолатинг?

— Е, йо'лдан қоч, Биркам миллион, сен то'қ урмоқчимисан, унда тек ураравер. Мен билан ишнинг

бўлмасин. Билиб қўй, адолатсизлик бўлган жойда мен тек туролмайман. Ҳа, дунёга сизмай қоламан. Мени бўлган-турганим шу. Ҳай, одам болалари, бу хола бебаҳо инсон, бунгақаси ҳали-вери бошқа туғилмайди. Қадр-қимматини ўрнига қўйинглар! Хола-та адолат қилмаганларни бозордан қувинг, хола-ни бозорқўм қилинг! Яшасин, янги бозорқўм!

— Ҳаҳ, — деди Биркам миллион Шайтонвачча-нинг тапларидан зардаси қайнаб, — кампирни кўрар-та кўзи йўқ эди-ю, энди у тарафга ўтиб қолди. Ҳой-наҳой яна бир балони бошлангитиёв... Ишқилиб, яхшиликка бўлсин-да...

Шайтонларнинг қутқуси билан бозор жумбушта кела бошлади. Ахир адолатли бозорда адолатсизлик рўй берса, ким ҳам жим тура оларди, дейсиз? Яна кимсан, адолат пешаси Бисмилло холага адолатсизлик қилинса-я. Туяни шамол учирса, эчкини осмонда кўр деб бошқаларни холи нима кечали, бу кетишди. Адолатни ҳимоя қилишга шошилинг. Бўлма-са, яна эски ҳаммом, эски тос бўлиб қолаверали... Яшасин, адолат!

Бозор аҳли бозорқўм идораси томон бостириб бора бошлади. Бу тўпалондан "Думи туг'иклар" мад-расасида карнай-сурнайлар чагиниб кетди.

— Яшасин Миллион биринчи!

— Яшасин Миллион биринчининг етакчиси Бир-кам миллион!

— Қалайсан? — деди шайтонвачча Биркам мил-лионга қошини қоқиб.

— Сента тап йўқ, битта найранг билан ўзинг-ям, мениям яна осмону фалакка обчиқиб қўйдинг! Эҳ, қани энди бу ҳурмат супасидан қайтиб тушма-санг... Сал ўтмасдан яна оёқ остига тушиб туришинг ёмон-да!

— Йўлини қилган шайтон икки ошар дейди, йўлини қил, ахир сен ҳам шайтонсан-ку, — деди Шайтонвачча.

— Нима қил дейсан Миллион биринчи, тапир! Айтганингни қилмаган номар!

— Нима қилдинг, одам болаларини қутиртир, бақиртир-чақиртир, бозорга ўт қўйдир! Бўл тезроқ!

бо'лмасин. Билиб қо'у, адолатсизлик бо'лган жойда мен тек туролмайман. На, dunyoga siz'may qolaman. Meni bo'lgan-turganim shu. Hay, odam bolalari, bu xola bebaho inson, bunaqasi hali-veri boshqa tug'ilmaydi. Qadr-qimmatini o'rniga qo'yinglar! Xolaga adolat qilmaganlarni bozordan quving, xolani bozorgo'm qiling! Yashasin, yangi bozorgo'm!

— Nah, — dedi Birkam million Shaytonvachcha-niing taplaridan zardasi qaynab, — kampirni ko'targa ko'zi yo'q edi-yu, endi u tarafga o'tib qordi. Xoylahoy yana bir baloni boshlangitiov... Ishqilib, yaxshilikka bo'lsin-da...

Shaytonlarning qutqusi bilan bozor jumbughga kela boshladi. Axir adolati bozorda adolatsizlik to'y berts, kim ham jim tura olardi, deysiz? Yana kimsan, adolat peshasi Bismillo xolaga adolatsizlik qilishsa-ya. Tuyani shamol uchirsa, echkini osmonda ko'r deb, boshqalarni holi nima keshadi, bu ketishda. Adolatni himoya qilishga shoshiling. Bo'lmasa yana eski hammom, eski tos bo'lib qolaveradi... Yashasin, adolat!

Bozor ahli bozorgo'm idorasi tomon bostirib bora boshladi. Bu to'palondan "Dumi tug'iklar" madrasasida karнай-surнайlar chalib ketdi.

— Yashasin Million birinchi!

— Yashasin Million birinchingin e'takchisi Birkam million!

— Qalaysan? — dedi Shaytonvachcha Birkam millionga qoshini qoqib.

— Senga gap yo'q, bita nayrang bilan o'zingniyam, meniyam yana osmonu falakka obchiqib qo'yding. Ith, qani endi bu hurmat supasidan qaytib tushmasang... Sal o'tmasdan yana oyoq ostiga tushib tushishing yomon-dal!

— Yo'lini qilgan shayton ikki oshar deydi, yo'lini qil, axir sen ham Shaytonsan-ku, — dedi Shaytonvachcha.

— Nima qil, deysan Million birinchi, gapir! Aytga-niingni qilmagan nomar!

— Nima qilading, odam bolalarini qutitir, baqitir-chaqitir, bozorga o't qo'ydir! Bo'l tezroq!

Шайтонвачча билан Биркам миллион кеч қолишди, кутилмаганда бозор гапирғичи тилга кириб қолди.

— Бисмиллахи роҳмани роҳим, Ассалому алайкум раҳматуллоҳи ва барокатуҳу... аҳли бозор ўғил-қизларим, мени эшитпсизларми, қокиндиклар?

Бу овозни эшитиб, одамлар таққа тўхташди. Бир-бирита қараб гап маъқуллай кетишди.

— Оҳ, қанчалар ёқимли, юракка малҳам бу овоз. Бир зумда инон-ихтиёрингни олиб қўяди-я. Рўпарангла онаизоринг тургандек бўлади-я, вой барака топкур-ей...

— Ҳа, гап гапиршини Бисмилло холлага чиқарган-да... Бисмилло холата!

— Вой нимасини айтасиз... сўзлари фик-фик хикмат...

— Булбули гўё овозингизни эшитпмиз, холат-жон, биз сиз тарафмиз, бўш келманг'!

— Яшасин. Бисмилло хола!

— Яшасин адолат!
— Илоҳа мени эшитганлар, мурудларига етсинлар, — дея хола бир зум сўлиш олдилар-да, кейин сўзларида давом этдилар, — гап бундоқ, менинг адолатпеша боғаларим, мен сизга айтсам, бозор катталарининг ақлига, фаросатига беш кетдим. Бунақаси камдан-кам бўлади. Менга сиз даъво қилаётган мукофот нимага керак ўзи? Аллоҳ ризқимни кўп қатори бериб турган бўлса, ҳалол-пок нафақам бўлса...

— Вой, холаси тушмагур-ей, кесатишним жа ўрнита қўядилар-да! Ҳа, бўшапма, акангни холатси...

— Канийди, — деди Шайтонвачча умид билан, — кампиршонинг кесатиғи кесак бўлиб, мен қўзлаган мўлжалга тегса, бориб холанинг пешонасидан ўтардим.

— Ўзи-чи боғаларим, — дея гапида давом этди хола хотирижам, — у деб, бу деб бозор захирасидан бир нима умидвор бўлиш яхшимас, Ҳа, у қулоқ, бу қулоқнинглар билан эшитиб олинглар, боғаларим, Бозор савдо жойи. Бу ерда ҳамма нарса икки тараф-

Шайтонвачча билан Биркам миллион кеч қолишди, кутилмаганда бозор гапирғичи тилга кириб қолди.

— Бисмиллахи роҳмани роҳим, Ассалому алайкум раҳматуллоҳи ва барокатуҳу... аҳли бозор о'ғил-қизларим, мени эшитпсизларми, қокиндиклар?

Бу овозни эшитиб, одамлар таққа то'хташди. Бир-бирита қараб гап ма'қуллай кетишди.

— Оҳ, қанчалар уқимли, юракка малҳам бу овоз. Бир зумда инон-ихтиёрингни олиб қўяди-я. Рўпарангда онаизоринг тургандек бўлади-я, вой барака топкур-ей...

— Ҳа, гап гапирғични Бисмилло холлага чиқарган-да... Бисмилло холата!

— Вой нимасини айтасиз... со'злар г'ўй-г'ўй ҳикмат...

— Булбули го'уо овозингизни эшитяرمىз, холат-жон, биз сиз тарафмиз, бо'ш келманг'!

— Яшасин. Бисмилло хола!

— Яшасин адолат!
— Илоҳа мени эшитганлар, мурудларига етсинлар, — дея хола бир зум со'лиш олдилар-да, кейин со'зларига давом етдилар, — гап бундоқ, менинг адолатпеша боғаларим, мен сизга айтсам, бозор катталарининг ақлига, фаросатига беш кетдим. Бунақаси камдан кам бўлади. Менга сиз да'во қилаётган мукофот нимага керак о'зи? Аллоҳ ризқимни ко'п қатори бериб турган бо'лса, ҳалол-пок нафақам бо'лса...

— Вой, холаси тушмагур-ей, кесатишним жа о'тига қо'ядилар-да! Ҳа, бо'шашма, акангни холаси...

— Қанийди, — деди Шайтонвачча умид билан, — кампиршонинг кесатиғи кесак бо'либ, мен ко'злаган мо'лжалга тегса, бориб холанинг решонасидан о'рдим.

— О'зи-чи боғаларим, — дея гапида давом етди хола хотирижам, — у деб, бу деб бозор захирасидан бир нима умидвор бо'лиш яхшимас, ҳа у қулоқ, бу қулоқнинглар билан эшитиб олинглар, боғаларим. Бозор савдо жойи. Бу ерда ҳамма нарса икки тарафнинг "бор бутакка"си билан ҳалол бо'лади. Сизлар адолат қилмоқчи бо'лган мукофот мен учун ҳалол емас, ҳа! Ахир рўпарангда, тарозидан тушадиган пул қандоқ қилиб менга

нинг "бор барака"си билан ҳалол бўлади. Сизлар адолат қилмоқчи бўлган мукофот мен учун ҳалол эмас, ҳа! Ахир паттадан, тарозидан тушадиган пул қандоқ қилиб менга ҳалол бўйсин. Патта пули—жой пули дегани. Жой мениким? Ҳечам-да! Бозордаги тош-у, тарозилар-чи? Уларга ҳам алоқам йўқ. Тарозидан бозор тарозибонлари жавоб беришди. Мен қандай қилиб паттачи-ю, тарозибонларнинг насибасига шерик бўлай? Шунга айтилган-да, қоқиндиклар, менга мукофот бермай адолат қилишди, деб. Билсангиз, бозорни Аллоҳ буюрган ўз боқимандалари бор. Бозор бозор бўлгани, шундай бўб кетган. Боқимандалари кимлар экан дейсизми, азияларим? Яна ўнг қулоқ, сўл қулоғинлар билан эшитиб олинганлар, Ҳалити... тўзалмас энг мараз касаллар бўлади-ку, ундан кейин отасиям, онасиям ўлиб, бир етим бўб қолган сағирлар, қаровчисиз қолган қариylар, тул хотинлар, ундан кейин-чи, бозорнинг хизматчилари... Бозорнинг ҳар кунлиги тушим ўшалар ўртасида тақсимланиши керак. Бозор хизматчиларига: паттачилар, тарозибонлар, фаррошлар, қоровуллар, миришаблар, таъмирловчилар қиради. Ҳатто, бозор оқсоқоли ҳам бу қаторга қирайди. Қадимда энг учинчи қилган қароқчилар ҳам, боқинчилар ҳам бозор мулкига кўз олайтирмаган. Агарда кўз олайтирсалар тез кунда моҳовнинг, пешининг, телбанинг ҳолига тушиб қолганлар. Дарди бедаво дардларга чалиниб, эртани кунда болалари етим, хотинлари тул қолган. Ана шунанга, бозорнинг мулки тез заппига олувчилар. Бозорнинг даромади ўша мен айтиб берганлардан бошқаларга ҳечам бўлмайди. Алҳазар, ундан нари юрмиш керак. Баъзан қулоққа чалиниб қолади, "Нимаймиш, Фалончи Фалончиевич патта пулидан мунчасини тул кўрдимми, йўқ қилиб кетибди, Фалончи Фалончиевичнинг тўйидаги асл нарсаларни бозорқум кўтарганимми, чалларига мунча тоғора, мунча пакет қилиб берганимми, қимайман деб кўрсинчи, бозорқум ўзини қатта кўрарикин" деган гаплар... Иймоним қимлик, болаларим ўшалар мен айтган ҳукмларни биллимайди. Ахир қайси ақли расо одам моҳов билан телбанинг, етим билан беъанинг товоғига қўй

ибил бо'йсин. Патта пули—joy пули дегани. Joy мениким? Нечам-да! Бозордаги тош-у, тарозилар-чи? Уларга ҳам алоқам йўқ. Тарозига бозор тарозибонлари жавоб беришди. Мен қандай қилиб паттачи-ю, тарозибонларнинг насибасига шерик бўлай? Шунга айтилган-да, қоқиндиклар, менга мукофот бермай адолат қилишди, деб. Билсангиз, бозорни Аллоҳ буюрган ўз боқимандалари бор. Бозор бозор бўлгани, шундай бўб кетган. Боқимандалари кимлар экан дейсизми, азияларим? Яна ўнг қулоқ, сўл қулоғинлар билан эшитиб олинганлар, Ҳалити... тўзалмас энг мараз касаллар бўлади-ку, ундан кейин отасиям, онасиям ўлиб, бир етим бўб қолган сағирлар, қаровчисиз қолган қариylар, тул хотинлар, ундан кейин-чи, бозорнинг хизматчилари... Бозорнинг ҳар кунлиги тушим о'шлар о'ртасида тақсимланиши керак. Бозор хизматчиларига: паттачилар, тарозибонлар, фаррошлар, қоровуллар, миришаблар, таъмирловчилар қиради. Ҳатто, бозор оқсоқоли ҳам бу қаторга қирайди. Қадимда энг учинчи қилган қароқчилар ҳам, боқинчилар ҳам бозор мулкига кўз олайтирмаган. Агарда кўз олайтирсалар тез кунда моҳовнинг, пешининг, телбанинг ҳолига тушиб қолганлар. Дарди бедаво дардларга чалиниб, эрта кунда болалари етим, хотинлари тул қолган. Ана шунанга, бозорнинг мулки тез заппига олувчилар. Бозорнинг даромади о'шлар мен айтиб берганлардан бошқаларга ҳечам бўлмайди. Алҳазар, ундан нари юриш керак. Баъзан қулоққа чалиниб қолади, "Нимаймиш, Фалончи Фалончиевич патта пулидан мунчасини туя кўрдимми, йўқ қилиб кетибди, Фалончи Фалончиевичнинг тўйидаги асл нарсаларни бозорго'м кўтарганимми, чалларига мунча тоғ'ара, мунча пакет қилиб берганимми, қимайман деб кўрсинчи, бозорго'м ўзини қатта кў'тарикин" деган гаплар... Иймоним қимлик, болаларим о'шлар мен айтган ҳукмларни биллимайди. Ахир қайси ақли расо одам моҳов билан телбанинг, етим билан беъанинг товоғ'ига қўй ўша қайтариб айтман улар биллимайди. Билмаганларга билдириб қў'йиш бизнинг вазифамиз. Етмага савол-жавоб

уради? Яна қайтариб айтман, улар билишмайди. Билмаганларга билириб қўйиш бизнинг вазифамиз. Эртага савол-жавоб бўлганда мента билиришмади, деб бизлардан дамонтир бўлишмасин-да!..

Энди сизлар айтишнингиз мумкин, сиз айтган анаундай дарлисар касаллар йўқолиб кетган, ҳозир замон бошқа деб. Йўқ болажонларим, бу гапга қўшилиб бўлмайди. Айтинг-чи, испид, наркоман, пияниста деган бағолар қайси моҳовдан кам. Ундақларга давлат алоҳида шифохоналар очиб қўйишти-ку! Жинихоналар, етимхоналар, қариялар уйлари-чи? Ана ўшалар бозорнинг боқимандалари, ана ўшалар бозорнинг меросхўрлари... бошқа ҳеч ким, вассалом!

— Вой бў-ў-ў... — дея Биркам миллион Шайтонваччага захрини сочди, — сен Миллион биринчи нукул кош қўйман деб, кўз чиқариб юрасан. — Бу тапларни одам болалари билмай фафлатда юртани яхши эди-ку...

— Э, гапирма, — деди Шайтонвачча бошини чангаллаб, — мен қаякка юрмай, рўтарамдан шу жолутар чиқиб, йўлимни тўсса нима қилай?

— Ух, — дея Биркам миллион тепага ишора қилди.

“Думи туғуклар” мадрасасида яна мотам куйлари чагина бошлаган эди...

ЯНА ЯНГИ АРЗИГУЙЛАР

(ёки бозор гапиргичининг бозори чаккон бўлгани)

Шундай қилиб, Бисмилло хола сўзларини баланд пардаларда мухтасар қилиб, ўринларидан турмоқчи эдилар, хонага тўп-тўп бўлиб, яна янги арзиғулар кириб кела бошлагли. Улар бир-бирини тал бермай ари-дод қилишарди.

— Мениам дарлимни эшитинг холажон, юракларим қон бўб кетган, қон, вой-вой-ей...

— Мени айтмайсизми, тамом бўлганман, ҳа та-мом, сурагимгина қолган...

— Холажон, нимага мени бирим ҳечам икки бўлмайди-я? Ё кўз-пўз текканмикан-а? Сиз нима дейсиз?

бо'lganda menга bildirishmadi, deb bizlardan damonir bo'lishmasin-da!..

Endi sizlar aytishingiz mumkin, siz aytgan ananday dardislar kasallar yo'qolib ketgan, hozir zamon boshqa deb. Yo'q bolajonlarim, bu gapga qo'shilib bo'lmaydi. Aytinchi, ispid, narcoman, piyanista degan balolar qaysi moxovdan kam. Undaqalarga davlat alohida shifoxonalar ochib qo'yiriki-ku! Jimhonalar, yetimxonalar, qar'ualar uylar-chi? Ana o'shalar bozorning boqimandalari, ana o'shalar bozorning merosho'rlari... boshqa hech kim, vassalom!

— Voy bo'-o'-o'... — deya Birkam million Shayton-vahebaqa zahrimni sochdi, — sen Million birinchi nuqul qosh qo'yman deb, ko'z chiqarib yutasan. — Bu taplarni odam bolalari bilmay g'aflatda yurgani yaxshi edi-ku...

— E, gapirma, — dedi Shaytonvahebaqa boshini changallab, — men qayogqa yutmay, ro'patamdan sho'jolutar chiqib, yo'llimni to'ssa nima qilay?

— Ux, — deya Birkam million teraga ishora qildi. “Dumi tuguklar” madrasasida yana motam kuyalari chagina boshlagan edi...

YANA YANGI ARZIGO'YLAR

(yoki bозор gapirgichining bozori chaqqon bo'lgani)

Shunday qilib, Bismillo xola so'zlarini baland pardalarda muhtasir qilib, o'rinlardan turtmoqchi edilar, xonaga to'p-to'p bo'lib yura, yangi arzigo'ylar kiritib kela boshladilar. Ular bir-biriga tal bermay arzidod qilishardi.

— Meniam darlimni eshitning xolajon, yuraklarim qon bo'ib ketgan, qon, voy-voy-ey...

— Meni aytmasizmi, tamom bo'lganman, ha ta-мом, suratimgina qolgan...

— Xolajon, nimaга meni birim hecham ikki bo'lmaydi-ya? Yo' ko'z-p'oz tekkanmikan-a? Siz nima deyisiz?

— Вой холажон-ей, болам-бўтамлаб шундоғам одамнинг жонини олиб кўясизки... шунингизга борман-да, илёт ўлмант, минг йил яшант...

— Вой эрта кунда ачиб қолий, сизгайм гап қолганими, мента қолса сиздақа судхўрларни нақ пешо-насидадан отардим...

— Вой, ҳали сен пистафуришта гап қолганими, кўтар-е... Худо урди-кетди...

— Хай-хай, — деди Бисмилло хола кирганларни тинчитиб, — бу ер бозормас қоқиндиклар, бу ер милиса боламини тартибхонаси, тартибхонада тартиб сақланглар-а, тартиб... отти қалласидек жаримата туши-и-и-б ўтирманглар тағин... а, милиса болам... яхши! Кўп гап эшакка юк... Қани, мақсалга ўтайлик... ўнг тарафдаги қизим тапиринг, нима гап, сиздан бошлаймиз?

— Биз тўй қилиб бировдан қарздор бўб қотганимиз, Барақа топкур, бир муддатгача инламай турди-да, кейинига бориб ойига фалон сўмдан фойиз тўлай-сиз деб шарт қўйди. Шу десангиз, топанганимиз фойизга кетяпти дент, қарз дематан бағо тоғдай бўлиб елкамизда турибди, нима қилишга хайронимиз.

— Вой қоқиндик, мен сизга айтсам, ўша одам бу иш туноҳи азиятини билмайди. Билганда бунақа қилмаган бўларди. Уни хойнаҳой шайтон йўлдан урган. Аллоҳ таоло ўз қаломи Қуръони Каримда савдо-сотқини ҳалол қилиб, судхўрликни ҳаром қилган. Фойиз олиш ҳам судхўрликка, кирали-я, болам.

— Ана, эшитиб қўйинг, — деди пистафуруш тил-ёғламалик қилган хотинга қараб, — ҳа, иккала қулоғингиз билан эшитиб қўйинг. Мен айтсам нуқул "ба-хил"га, "қўролмас"га чиқдим...

— Эшитяпман, эшитяпман, — деди у дами чикқан бир аҳволда.

— Паёғамбаримиз саллоллоҳу алайҳи ва саллам бир кунни туш кўрибдилар, — дея сўзларида давом этдилар хола, — тушларида қон дарёси оқиб ётганмиш. Унинг ўртасида бир одам бормиш-да, у қон дарёсидан шу чиқаман деб қироққа қараб интилармиш. Бироқ қироққа ўтирган бир одам унинг олзига тош отиб, дарё ўртасига қайтармиш. У ана-яни қироққа қараб сузармиш, ана тош келиб тета-

— Вой холажон-ей, болам-бўтамлаб шундоғам одамнинг жонини олиб қўясизки... шунингизга борман-да, илёт о'лманг, минг йил яшанг...

— Вой эрта кунда ачиб қолй, сизгайм гап қолганими, мента қолса сиздақа судхўрларни нақ пешонасидан отардим...

— Вой, ҳали сен пистафуришга гап қолганими, кўтар-е... Худо урди-кетди...

— Хай-хай, — деди Бисмилло хола кирганларни тинчитиб, — бу ер бозормас қоқиндиклар, бу ер милиса боламини тартибхонаси, тартибхонада тартиб сақланглар-а, тартиб... отти қалласидек жаримата туши-и-и-б ўтирманглар тағин... а, милиса болам... яхши! Кўп гап эшакка юк... Қани, мақсадга о'тайлик... о'нг тарафдаги қизим тапиринг, нима гап, сиздан башлауимиз?

— Биз то'й қилиб бировдан қарздор бў'б қотганимиз, Барақа топкур, бир муддатгача индамай турди-да, кейинига бориб ойига фалон со'мдан фойиз то'laysiz деб шарт қo'ydi. Шу десангиз то'рганганимиз фойизга кeтyapти дeнг, қарз дематан ба'ло тоғдай бў'либ елкамизда турибди, нима қилишга ҳayтoлмиз.

— Вой қoқиндик, мен сизга айтсам, o'ша oдам бу иш туноҳи азиятини билмаydi. Билганда бунақа қилмаган бў'ларди. Уни ҳoйнаҳoй шайтон yo'ldan урган. Аллоҳ таоло o'z қалoми Қур'oни Қатимда савдо-сотқини ҳалол қилиб, судхo'рликни ҳарoм қилган. Фoиз олиш ҳам судхo'рликка, кирadi-ya, болам.

— Ана, эшитиб қo'ying, — деди пистафурush тил-ёғламалик қилган хoлнга қараб, — ҳа, иккала қулоғ'ингиз билан эшитиб қo'ying. Мен айтсам нуқул "bachil"га, "қo'ролмас"га чиқдим...

— Eshitaypman, eshitaypman, — деди u дами чиққан бир аҳволда.

— Payğ'ambarimiz sallolloh u alayhi va sallam bir kunni tush ko'ribdiyar, — deya so'zlarida davom etdilar xola, — tushlarida qon darvosi oqib yolg'amish. Uning o'rtasida bir odam bormish-da, u qon darvosidan shu chiqqan deb qirg'oqqa qarab intilamish. Biroq qirg'oqda o'tirgan bir odam uning og'ziga tosh o'tib, qirg'oqda o'rtasiga qaytar'mish. U yana-yana qirg'oqqa

миш... Бу азоб тўхтовсиз давом этармиш... Билсан-тиз ўша қон дарёсида фарқ бўлаётган одам сулҳур экан. Карант, унинг бу дунёда олган фоизлари тош бўлиб отилиб, қон дарёсидан чиқармас экан.

— Мен қардан билай, холажон, — деди арз қилаётган хотин, — у киши хожи Ота бўлсалар...

— Илмига амал қилмаган унақа хожи оталарни мушук есин... Нимами қила олардиқ болам, беш қўл баробар эмас. У ёғи Аллоҳга ҳавола... Локин сиз фоиз беришни тўхтатинг. Юрчилик, дардингизга малҳам бўлаётган бирорта ҳожаббарор топилб қолар. Хўш, сиз нима дейсиз, болам, — деб хола ёшгина йитита юзланди.

— Тўхтанг, холажон мени бир ёғлик қилинг, укам шошмай турар, — деди тилғамалиқ қилган хотин кўзлари ола-кула бўлиб, — сулҳурликни бунчадик бўлишини билсам ўлай агар. Менга қарант, холажон, энди мен бир умир ҳалиги, қон дарёсида қолиб кетаманми-а, холажон, қолиб кетаманми? Вой шўримга шўрва тўкилд-е-е... Фоизларим тош бўлиб бошимни ёради дент...

— Шундоқ қоқиндиқ, шундоқ... на илож... ахир пистафуруш қизим, бу йўлдан наҳий қипти-қу, нимага қайтмадингиз, жоним болам?

— Э, мен бу хотинни шу кўнгача кўрган кўзим, оттани ўқим йўқ эди, мени кўролмайдди, ганимим деб юрардим... Энди билсам, балони биларкан. Шу ертаям мени кўярда-қўймай шу обкеган... Мана охири ниятига етди, кўзимни очди, ундан у дунёю, бу дунё қарздорман... илож барака топсин. Аммо мени ишим чақоқда-а, холажон, энди... Ўх-хў-ў-ў... мен олган фоизлар...

Аёл аламлидан, азбаройи ув тортиб йинглаб юборди...

Бундай паллаларда Бисмилло холанинг юзлари ёришиб, бир жаҳон бўлиб кетардилар. Ҳозир ҳам анави хотин зор-зор йинглапти-ю, холанинг чехура-си бамисоли гулзор, яйраб ўтирибдилар. Ахир нимага яйрамасинлар, адашган бир банди чин дилдан пушаймон қилиб турса, шайтон йўлидан чиқиб, Раҳмон йўлига юз бурса... Мўмин одамга бундан ортқ роҳат борми?!

qatib suzarmish, yana tosh kelib tegarmish... Bu azob to'xtovsiz davom etarmish... Bilsangiz o'sha qon daruosida g'arq bo'layotgan odam sudxo'r ekan. Qatimg, uning bu dunyoda olgan foizlari tosh bo'lib olib, qon daruosidan chiqartmas ekan.

— Men qayerdan bilay, xolajon, — dedi arz qilayotgan xotin, — u kishi hoji Ota bo'lsalar...

— Imiga amal qilmagan unaga hoji otalarni mushuk yesin... Nimaam qila olardik bolam, besh qo'l barobar emas. U yog'i Allohga havoла... Lokin siz foiz berishni to'xtatimg. Yurchilik, dardingizga malham bo'ladigan biorta Xojatbaror topilib qolar. Xo'o'sh, siz nima deyulz, bolam, — deb xola yoshgina yig'iga yuzlandi.

— To'xtang, xolajon meni bir yog'lik qiling, ukam shoshmay turar, — dedi tilyo'lamalik qilgan xotin ko'zlar ola-kula bo'lib, — sudxo'rlikni bunchalik buylabni bilsam o'lay agar. Menga qatang, xolajon, endi men bir umir haligi, qon daruosida qolib ketamammi-a, xolajon, qolib ketamammi? Voy sho'rimga sho'rva to'kild-e-e... Foizlarim tosh bo'lib boshimni yoradi deng...

— Shundoq qoqindiq, shundoq... na iloj... axir pistafurush qizim, bu yo'ldan nahiy qipti-ku, nimaaga qaytmadingiz, jonim bolam?

— E, men bu xotinni shu kungacha ko'rgan ko'zim, ottani o'qim yo'q edi, meni ko'rolmaydi, g'animmim deb yurardim... Endi bilsam, baloni bilarkan. Shu yertayam meni ko'yarda-qo'utmay shu obkegan... Mapa onni niyatiga etdi, ko'zimni ochdi, undan u dunyo-yu, bu dunyo qarzdotman... iloyo baraka topsin. Ammo meni ishim chaqoqda-a, xolajon, endi... O'h-ho'o'o'... men olgan foizlar...

Ayol alimidan, azbaroyi uv tortib yig'lab yubordi... Bunday pallalarda Bismillo xolaning yuzlari yotishib, bir jahon bo'lib ketardilar. Hozir ham anavi xotin zor-zor yig'layotib, xolaning chehrasi bamsoli gulzor, yayrab o'tiribdilalar. Axi nimaaga yayramasinlar, adashgan bir bandid chin dildan pushaymon qilib tursa, shayton yo'lidan chiqib, Rahmon yo'liga yuz bursaa... Mo'min insoniga bundan ortiq rohat bormi?!

— Хай, айланай болаларим, — делилар хола, ғолиб бир оҳангда — ҳамisha-хамрўз мен нима деб куйиб-пишаман... яна қайта-қайта айтман, одамлар билмайди, билса бунақа шайтон кўчаларига кирмайди, деб. Мана сизларга далил-у, мана сизга исботи... Кўйинг, болам, йиғламант, — делилар хола аёлни юпатиб, — чин дилдан пушаймонлигингизни юз-кўзингиздан Аллоҳ билдирса, билиб турибман, жоним болам. Тавба қилинг, биз тавбангизга гувоҳ бўлайлик, Аллоҳ таолонинг дароҳи кент, сиздек адашган бандаларини кечиради.

— Бир тавбадан, минг тавба қилдим. Энди бунақа йўлларга очимдан ўлсам ҳам қирмайман. Энди бундан бу ёғига одамларнинг фақат мушкултини осон қиламан, мана кўрасиз. Худо умр берса, гуноҳларимни юзаман... Сўзим — сўз! Елғон гапирётган бўлсам, шундай тил тортмай ўлай...

— Бу бошқа гап, — делилар хола кайфиятлари янаим чоғ бўлиб, — гуноҳларни мафират қилиш Аллоҳга осон, мушкулларни осон қилиш ҳам... Мана хозиргина фозисиз қарз берадиган мўмин-мусулмонни қилириб турган эдик, қаранглар, Аллоҳимнинг ўзи сопини ўзидан чиқарди-қўйди...

— Жоним билан, фийсабиглоҳ ҳам берворовраман, — дели халиги хотин сахийлиги тутиб.

— Баракалла... Илоҳа тавба қилиб, тавбасига амал қилганлар дунё-ю, охирагда ниятларига етиб юрсинлар... Бу ишимиз жудаям савоб иш бўлди, хуш, болажоним навбат энди сизга келди, қандай арзлари бор эди? — деб хола халиги ёш йигитга юзланди.

— Шу десангиз, холажон, биз икки киши битта новвойнинг нонини сотамиз, — дея шовиб-пишиб гап бошладилар йигит. Шеригим шунаканги шум, ай-ёрки, айтиб адоқ қилиб бўлмайди. Мен бир сават нон сотганда, у икки сават сотади. Шунга новвой укунинг йўқ, нон сотишни билмайсан деб мени хай-дамоқчи.

— Ростданам укунингиз йўқдир-да, болам? Харидорларни кўнглини топиш осонмас...

— Унақамас холажон, шеригим қилган ишни мен қилолмайман. Худодан кўрқаман. У Худони ўртага

— Нав, айланай болаларим, — дедилар хола, ғ'олиб бир оҳангда — ҳамisha-хамро'з мен нима деб куйиб-пишаман... яна қайта-қайта айтман, одамлар билмайди, билса бунақа шайтон кўчаларига қирмайди, деб. Мана сизларга далил-у, мана сизга исботи... Қо'линг, болам, уйғ'ламang, — дедилар хола аёлни юпатиб, — чин дилдан пушаймонлигингизни юз-кўзингиздан Аллоҳ билдирса, билиб турибман, жоним болам. Тавба қилинг, биз тавбангизга гувоҳ бўлайлик, Аллоҳ таолонинг дароҳи кент, сиздек адашган бандаларини кечиради.

— Бир тавбадан, минг тавба қилдим. Энди бунақа йўлларга очимдан о'лсам ҳам қирмайман. Энди бундан бу уйғ'ига одамларни, фақат, мушкулни осон қиламан, мана кўрасиз. Худо умр берса гуноҳларимни юзаман... Со'зим — со'зи! Уйғ'он гапирётган бо'лсам, шундай тил тортмай о'лай...

— Бу бoshqa гап, — дедилар хола кайфиятлари янаим чоғ бо'либ, — гуноҳларни мағ'фират қилиш Аллоҳга осон, мушкулларни осон қилиш ҳам... Мана hozirgina фозисиз қарз берадиган мўмин-мусулмонни қилириб турган эдик, қаранглар, Аллоҳимнинг о'зи сопини о'зидан чиқарди-қо'ydi...

— Жоним билан, faysabilloh ҳам берворовтаман, — дедилар халиги хотин сахийлиги тутиб.

— Баракалла... Илоҳа тавба қилиб, тавбасига амал қилганлар dunyo-ю, oхиратда niyatlariga yetib yursinlar... Bu ishimiz judayam savob ish bo'ldi, xo'o'sh, bolalarim navbat endi sizga keldi, qanday arzlati bor edi? — deb xola haligi yosh yigitga yuzlandi.

— Shu desangiz, xolajon, biz ikki kishi bitta novvoyning nonini sotamiz, — deya shoshib-pishib gap boshladi yigit. Sherigim shunaqangi shum, ayuorki, ayib adoc qilib bo'lmaydi. Men bir savat non sotganda, u ikki savat sotadi. Shunga novvoy ucuving yo'q, non sotishni bilmaysan deb meni haydamoqchi.

— Rostdanam ucuvingiz yo'qdir-da, bolam? Xaridorlarni ko'nglini topish osonmas...

— U naqamas xolajon, sherigim qilgan ishini men qilolmayman. Xudodan qo'rqaman. U Xudoni o'taga

кўйиб ёлгон гапирди. Ётсиз патир-у, ётсиз нонлар-ни ёллик деб сотади.

— Астаффирулло, бундай қилиш ҳечам мумкин-мас-а, гириттон. Пайғамбаримиз саллоллоҳу алайҳи ва саллам алдамчининг жойи дўзахдир, топтани ҳалол эмас деганлар. Ўша болам ҳозир биззи эшитиб турган бўлса, шу заҳоти бу йўлдан қайтсин. Ҳа, тавба қилсин! Сотувдаги молга сирам ёлгон аравлаштириб бўлмайди. Қайтара айби бўлса, айтиб сот-са ҳалол бўлади, пулга барака қиради. Ахир ярат-ган Эгам барини кўриб турибди-ку. Бандасини ал-датани билан Худони алдолмайди-ку, жоним бо-лам... Савдо иши жулдам нозиғ-а... Тешик кулоқ эши-тали. Бир хил пайтларда шайтонни гапига кириб, бир-биринглар билан келишиб оласизлар-да, атай-лаб нархни осмони фалакка чиқариб юборасизлар. Билиб кўйинглар, бу ҳам сулуҳликка қиради. Чун-ки нарх деган баҳо ошгандан ошиб, мол этаси ҳаром фойда кўрвати. Ундайларнинг ҳам жазоси ҳалитин-дай... Мен ҳаммайлари жаннатда кўришни хоҳай-ман болажонларим, жаннати мавола-я...

— Ҳа, шоймай тур, — деди Шайтонвачча яна тишини қайраб, — сен жодугар бозор гапиргичини кўйингга олволиб, индамган сари ҳалитингдан ошип-сан. Билиб кўй, юртнинг тарозиси бизнинг қўллар-да... Хоҳласак посангини осмон қиламиз, хоҳласак ер қиламиз. Сен гапиргич билан овора бўлиб, гап-сотиб туравер. Майли, аравани кўруқ обочолавер. Биз тарози билан овора бўламиз... Тарози дегани бу пи-чогинг мой устида дегани. Қани, охир-оқибат ким ютиб чиқаркин?...

ТУШДАГИ ЧАПАК

(ёки бир ўқ билан икки кўёни уриш...)

Тажво растасининг ёнида туруч растаси бор эди. Кўнлардан бир кун шу ерда тўпалон чиқиб қолди.

— Ур, очофатни...

— Ҳа, аяма, сол оч биқинига...

— Шаҳар бедарвозамас...

346

қо'йиб юлғ'он гапирди. Уог'сиз патир-у, уог'сиз нонларни уог'лик деб сотади.

— Астаг'фирулло, бундай қилиш ҳечам мумкинмас-а, гириттон. Пағ'амбаримиз саллоллоҳу алайҳи ва саллам алдамчининг жойи до'захдир, тоғгани ҳалол эмас деганлар. О'ша болам ҳозир биззи эшитиб турган бо'йса шун заҳоти бу ю'лдан қайтсин. На, тавба қилсин! Сотувдаги молга сирам юлғ'он аравлаштириб бо'лмайди. Қавтага ауби бо'йса, ауби сотса ҳалол бо'лади, пулга барака қиради. Ахир яратган Эгам батини ко'риб турибди-ку. Бандасини алдагани билан Худони алдолмайди-ку, жоним болам... Савдо иши жудаям позиг-а... Тешик болот эшитида. Бир хил пайтларда шайтонни гапига кириб, бир-биринглар билан келишиб оласизлар-да, атайлаб нархни осмони фалакка чиқариб юборасизлар. Билб қо'йинглар, бу ҳам судхо'ликка қиради. Чунки нарх деган баҳо ошгандан ошиб, мол егаси ҳаром фойда ко'ғуарти. Ундайларнинг ҳам жазоси ҳалитиндай... Мен ҳам маълуматни жаннатда ко'ришни хоҳлаётман болажонларим, жаннати мавода-я...

— Ҳа, шоймай тур, — деди Шайтонвачча яна тишини қавтаб, — сен жодугар бозор гапиргичини қо'йингга олволиб, индамган сари ҳалитингдан ошарсан. Билб қо'у, уртнинг тарозиси бизнинг қо'лларда... Нохласак посангини осмон қиламиз, хоҳласак ер қиламиз. Сен гапиргич билан овора бо'либ, гап-сотиб туравер. Майли, аравани қутуқ обочолавер. Биз тарози билан овора бо'ламиз... Тарози дегани бу ричог'инг мой устида дегани. Қани, охир-оқибат ким утиб чиқаркин?...

TUSHDAGI CHAPAK

(yoki bir o'q bilan ikki quyoni urish...)

Tajvo rastasining yonida gurtuch rastasi bor edi. Kuntlardan bir kun shu yerda to'ralon chiqib qoldi.

— Ur, ochofatni...

— Ha, ayama, sol och biqiniga...

— Shahar bedarvozasmas...

347

— Ха-а-а дегани Хўжа йўқ, бў-ў-ў дегани Бўжи йўқ, бу ерда...

Бу тўпалон “Думи тугуклар” мадрасаси учун айни муддао эди, қарнай-сўрнайлар чагиниб, хурсандчиликлар бошланиб кетди...

Растага бир зумда одам тўпланди. Нима бў’пти? Сотувчи харидорнинг ҳақидан урибди. Пулни ортиқча олибдими? Йўқ, тарозидан урибди. Бу гапни эшитган Бисмилло ҳола жойларида ўтира олмадилар. Бор-салар биттаси биттасининг грибонидан ушлаб, аямасдан мушт туширяпти. Ажратиб қўядиган мард йўқ, ҳамма томошабин.

— Вой бў-ў-ў... — бақириб берди Бисмилло ҳола, — Худо урди-кетти, вой шармандалик, сизларни ким айтди бир қориндан талашиб тушган деб, а?

Бирдан муштимига зўр бераётгани бўлашиб, ҳолага қаради:

— Нималар деясиз, кампир, қандоқ қилиб мен бу ифлос билан бир қориндан талашиб тушай? Бунақалар билан битта ҳаводан нафас олишга ор қилман, ор!

— Вой айланиб кетай сендан, болам, ахир отамиз Одам ота, онамиз Мома Наво бўлгандан кейин бир-биримизга ака-ука, опа-сингил бўлмай, киммиз? Ўз биродарингги шунчалар хўрлайсанми-а, айланай болам? Уят-ей... Худо урди-кетти...

— У мени қўппа-қўндуз кўни, юзингда кўзинг борми, демай тунаб турса, урмай, бошини сидайми, холажон!

— Кўёвринг холажон, — деди гургулфурш бурнини тортиб, — ўзим шунга лойиқман, урдуврсин, қанча дўшпосласа, шунча кам, мени туноҳим бўйнимда...

— Ана, эшитдингизми? — дея яна муштинини дўлайди ҳалити одам. — Ҳали қичган жойи қонганни йўқ бун...

— Энди тўхта болам, бас, ҳаддингдан ошма, гириттон, — деди ҳола ўртага тушиб, — эгилган бошни қилич кесмас, дейдилар. Айбини бўйинига олди, бундан чикди иймонини жа сотвормапти...
Томошатаблар бир-бирларига ғалати қараб

— На-а-а дегани Хо’ја yo’q, bo’o-o’o’ дегани Bo’ji yo’q, бу ерда...

Bu to’ralon “Dumi tuguklar” madrasasi uchun ayni muddao edi, kattay-sittaylar chalinib, xursandchiliklar boshlanib ketdi...

Rastaga bir zumda odam to’plandi. Nima bo’viti? Sotuvchi xaridorning haqidan uribdi. Pulni ortiqcha olibdimi? Yo’q, tarozidan uribdi. Bu gapni eshigan Bismillo xola joylarida o’tira olmadilar. Borsalar bittasi bittasining gribonidan ushlab, ayamasadn musht tushiryapti. Ajratib qo’yadigan mard yo’q, hamma tomoshabin.

— Voy bo’o-o’o’... — baqirib berdi Bismillo xola, — Xudo urdi-ketti, voy sharmandalik, sizlarni kim aytdi bir qorindan talashib tushgan deb, a?

Birdan mushtimiga zo’r berayotgani bo’shashib, xolaga qaradi:

— Nimalar deypasiz, kampir, qandog qilib men bu iflos bilan bir qorindan talashib tushay? Bunaqalar bilan bitta havodan nafas olishga or qilaman, or!

— Voy aylanib ketay sendan, bolam, axir otamiz Odam ota, onamiz Moма Navo bo’lgandan keyin bir-birimizga aka-uka, ora-singil bo’lmay, kimimiz? O’z birodaringni shunchalar xo’rlaysanmi-a, aylanay bolam? Uyat-ey... Xudo urdi-ketti...

— U meni kupra-kunduz kuni, yuzingda ko’zing bormi, demay tunab tursa, irtmay, boshini silaymi, xolajon!

— Qo’yoving xolajon, — dedi guruchfurush butini tortib, — o’zim shunga loyiqman, urduvrsin, qancha do’pposlasa, shuncha kam, meni gunohim bo’ynimda...

— Ана, eshitdingizmi? — deya yana mushtini do’lavdi halgi odam. — Hali qichgan joyi qongani yo’q buni...

— Endi to’xta bolam, bas, haddingdan oshma, giritton, — dedi xola o’taga tushib, — egilgan boshni qilich kesmas deydiyar. Aybini bo’yniga oldimi, bundan chiqdi iymonini ja sotvoimarti...

Tomoshatalablar bir-birlariga g’alati qarab qo’yishdi.

кўйишди. Бисмилло хола вазиятни бир мuddат кўла-
рига олгач, гуноҳкорга юзландилар:

— Қани, болам, яширмасдан, Аллоҳни ўртага
қўйиб айтинг-чи, бу гуноҳи азимга сизни ким бosh-
лади-а, ким? Билиб турибман, сиз унақа одамга
ўхшамасиз, сиз киммидир ёлгон-яшиғига учган-
сиз?

— Айтсам ишонмасиз-да, — деди у кўли билан
мушт тушган гарданини силаб.

— Аллоҳни ўртага қўйиб айтсангиз ишонамиз,
болам, ишонмай ўлибмизми, шунча одам, — дея
томошалабларга юзланди хола. — Ишонамиз-а, бо-
лаларим?

— Ҳа...

— Гапировирсин...

— Ишонтанда нима-ю, ишонматанда нима?..

Ҳалиги одам у ёқ-бу ёғига кўрқа-писа қараб олди-
да, кўзлари бежо бўлиб, гапира кетди:

— Худо ҳақи, шу бутун тушимга ғалати бир маҳ-
лук кирди, — деди у, — хоҳ ишонинг, хоҳ ишон-
манг, одам бўлиб одамга, ҳайвон бўлиб ҳайвонга
ўхшайди.

— Ҳей, кимсан? — дедим секингина. Тилим ҳам
зўрға калимага келди, — инсмисан, жинмисан?

— Шайтонман, — деса бўладими.

— У-у-у, вой-й-й... деб томошабинларнинг ҳам
кўзлари орқага кетиб, ён-верларига қараб, кўкрак-
ларига тушириб қўйишди.

— Ўзимам кўрқанимдан бақа бўб қолман, денг-
лар. Лекин сир бермадим. Кейин шайтон кўзларини
лўқ қилиб:

— Тила тилагингни, деса бўладими? Шайтон мен-
га ёмонликнимас, яхшиликни раво кўрмоқчи ше-
килли деб, янаям ўзимга келиб олдим.

— Э, битта чайқовчи туручфурушнинг тилаги
нима бўларди? — дедим ух тортиб, — шундоғам
ишим юришмайди, бирим икки бўлмайди...

— Ҳасратингдан чанг чиқмасин, ўзинг калла-
рамсан, — деди шайтон менга ачиниб, — бошқа-
ларнинг чангалда шўрва пишганда, сен бўлсанг
нуқул оғзингданини олдириб юрасан. Мени айтга-

Bismillo xola vaziyatni bir muddat qo'llariga olgach,
gunohkorga yuzlandilar:

— Qani, bolam, yashitmasdan, Allohni o'rtaga
qo'yib aytinch, bu gunohi azimga sizni kim boshla-
di-a, kim? Bilib turibman, siz unaga odamga o'xsha-
may, siz kimmidir yolg'on-yashig'iga uchgansiz?

— Aytсам ishonmay-siz-da, — dedi u qo'li bilan
musht tushgan gardanini silab.

— Allohni o'rtaga qo'yib aytangiz ishonamiz,
bolam, ishonmay o'libmizmi, shuncha odam, — deya
tomoshalablariga yuzlandi xola. — Ishonamiz-a,
bolalarim?

— Ha...

— Gapirovirsin...

— Ishonganda nima-yl, ishonmaganda nima?..

Haligi odam u yuq-bu yuq'iga qo'rqa-risa qarab
oldi-da, ko'zlari bejo bo'lib, gapira keldi:

— Xudo haqi, shu bugun tushimga g'alati bir
maxluq kirdi, — dedi u, — xoh ishon-ing, xoh ishon-
mang, odam bo'lib odamga, hayvon buyib hayvonga
o'xshaydi.

— Hey, kimsan? — dedim sekingina. Tiliм ham
zo'rg'a kalimaga keldi, — insmisan, jinnisan?

— Shaytonman, — dеса bo'ladimi.

— U-u-u, voy-y-y... deb tomoshabinlarning ham
ko'zlari orqaga ketib, yon-verlariga qarab, ko'kraklarga
tushirib qo'yishdi.

— O'zimam qo'rqanimdan baqa bo'b qortman,
denglar. Lekin sir bermadim. Keyin shayton ko'zlarini
lo'q qilib:

— Tila tilagingni, desa bo'ladimi? Shayton menга
yomonlikniмас, yaxshilikni raво k'ormoqchi shekilii
deb, yanayam o'zinga kelib oldim.

— E, bitta chayqovchi guruchfurushning tilagi nima
bo'lardi? — dedim uh tortib, — shundog'am ishim
yurishmaydi, bitim ikki bo'lmaydi...

— Hasratimgdan chang chiqmasin, o'zing kalla-
yinnmsan, — dedi shayton menga achinib, — boshqa-
larning changalida sho'rva pishganda, sen bo'lsang nu-
qul og'zingdagini oldirib yurasan. Meni aytganinni

нимни қилсанг еганинг олдинда, емаганинг кетинг-да бўлади, ҳа...

— Анавини қаранглар...

— Ҳа-я! — деб юборишли турганлар хайратлари тошиб.

— Шу десангиз, ўйланиб қолдим. Ҳаслимдан минг хил ўйлар ўтди.

— Вой бечорагина-ей, — деб кимдир унга ачи-ниб кетди.

— Охири кўрқиботгина сўралдим...

— Қаранг-а, нимани сўрадингиз?

— Киссавурликка бошламайсанми ишқилиб, дедим?

— Ҳа, йўқ, — деб ишшайди шайтон.

— Бировни томини тешмийманми?

— Йўқ, — деб бу тал қаҳ-қаҳ отиб кулди шайтон.

— Одам ўлдирмийманми? — деб сўралдим яна.

— Э, мен сени кимлигингни ўзингдан яхши билман, бунақа ишлар кўлингдан келмайди, амман-ни бузоғи, — деди у устимдан кулиб.

— Ол-а-а...

— Ана бўлмасам, — деб кулиб юборишли турганлар.

— Айт, нима қил дейсан? — деб уни олдида бўйнимни эдим.

— Посонгидан урасан, — деди шайтон.

— Посонгидан?...

— Вой куриб кеткур шайтон-ей, — дея бир чай-қалди одамлар.

— Э, бу ҳамма қилаётган майда иш-ку, — дедим хафсалам пир бўлиб.

— Ҳамма қилган ишни сен ҳам қилгин-да, кал-лаварам, бозор деб қўйибдилар бунни, — деб кўзларини ёлтай қилди шайтон.

— Шугинами? — дедим.

— Шугинамас, бу ёғини эшит, — деди шайтон, — тошни битта қиласан, харидорта бошқа тошим йўқ деб баҳона қиласан. Беш кило олса, беш марта, ўн кило олса, ўн марта тортасан. Қарабсан-ки, посонги ҳар беш килодан ярим кило, ҳар ўн килодан бир кило уриб турибди-да. Кейин харидор

қилсанг уеганинг олдингда, уемаганинг келингда бо'лади, Һа...

— Анавини қаранглар...

— Һа-уа! — деб ууборшшди турганлар һайратлари тошшб.

— Shu desangiz, o'ylanib qoldim. Xayolimdan ming xil o'ylar o'tdi.

— Voy bechoragina-yeu, — deb kimdir unga achiniб ketdi.

— Oxxiri qo'rqibgina so'radim...

— Qarang-a, nimanі so'radingiz?

— Kissavutlikka boshlamaysanmi ishqilib, dedim?

— Ha yo'q, — deb ishshaydi shayton.

— Bironni tomini teshmityamanmi?

— Yo'q, — deb bu gal qah-qah otib kuldi shayton.

— Odam o'ldirmityamanmi? — deb so'radim yana.

— E, men seni kimligingni o'zingdan yaxshi bilaman, bunaqa ishlar qo'lingdan kelmaydi, ammanni buzoq'i, — dedi u ustimdan kulib.

— Ol-a-a...

— Ana bo'lmasan, — deb kulib yuborishdi turganlar.

— Ayt, nima qil deysan? — deb uni oldida bo'y-nimni egdim.

— Posongidan urasan, — dedi shayton.

— Posongidan?..

— Voy qutib ketkur shayton-yeu, — deya bir chay-qildi odamlar.

— E, bu hamma qilayotgan mayda ish-ku, — dedim hafsalam pir bo'lib.

— Hamma qilgan ishni sen ham qilgin-da, kalla-varim, bozor deb qo'yibdilар bunni, — deb ko'zlarini y'llay qildi shayton.

— Shuginami? — dedim.

— Shuginamas, bu yog'ini eshit, — dedi shayton, — toshni bitta qilasan, xaridorga boshqa toshim yo'q deb bahona qilasan. Besh kilo olsa besh марта, o'n kilo olsa, o'n марта tортasan. Qarabsanki, posong'i har besh kilodan уatim kilo, har o'n kilodan bir kilo urib turibdi-da. Keyin хatdor mo'lingni terrasida qanchalik uzоq

молингни теппасида қанчалик узоқ туриб қолса, шунча яхши. Одам боласи қаерда турганда одам туپ бўлса, ўша ерга ўзини уради, билдингми? Бунни бир ўқ билан икки куённи уриш дейдилар, қалай...

— Э, зўр, — деб чапак чашиб юбордим-у, ўзимнинг чапалгимдан ўзим уйғониб кетдим. Қўзимни очсам тушим. Мана, бор гап шу, лаънати шайтоннинг гапига кириб, шарманда-ю шармисор бўлиб, мана чапалгимни чал-е-е-б, ўтирибман, — дея гапини тутатди туручфуруш.

— Воҳ, воҳ, — деди Шайтонваччаннинг жони хикилдоғига келиб, — мен сени тушпа-тузук чай-қовчи десам, оғзи тешик дастурхончи экансан-ку, ўртадаги сирларни очиб нима қилардинг, талварс. Мана энди одамларнинг тушларига ҳам бемалол қиролмайдиган бўлиб қолдим. Ҳе ўл-е, аммамни бузоғи, бу кунингдан баттар бўл, энди...

— Э, бу чўччагингни катта холангга бориб айт, мўлтонни, — деб яна мушт дўлайди алланган хари-дор.

— Хай, хай, — деди хола яна ўртата тушиб, — нима бўлганда ҳам бу болам рост гапни айтди. Шайтонни лаъин худди мана шунақа қилиб ҳар бир одамни йўлдан уради, ҳа. Унинг найранглари, ўх-ўх-ўх... минг битта-я, ҳа йў-ў-ўк, миллион битта!.. Мана сиз ҳам шайтоннинг гапига кириб, тавба қилиб турган бир биродарингизни яна дўшпосламоқчи бўлиб турибсиз.

Мушти туғулган одам ерга қараб, нари кетди. Бисмилло хола туручфурушта қараб дедилар:

— Барақалла, болам, бу туш эмас, бамисоли бир неъмат бўлти, илоҳа бунни мағзини чақиб, фикр қилганлар муродига етсин, — дея туручфурушнинг елкасини силлади Бисмилло хола...

— Оҳ холажон, қўлингиз бунчалар ёқимли, худди онажонимнинг қўлларига ўхшайди-я, ўша жойларимга ёмонам каттик мушт тушди-да... Энди бўлди, чайқовчиликни бас қилдим, бу ерларни елкамин чуқури кўрсин, кишлоғимга кетаман... Онажонимни соғиндим...

— Яхши боринг, болам, онажонингизга мендан соғинчлик салом айтинг, дуоларини олинг, локин

туриб қолса, шунча яхши. Одам боласи давурда то'ртта одам то'р бо'лса, о'ша уерга о'зини уради, билдингми? Бунни бир о'қ билан икки қуёمنى уриш дейдилар, қалай...

— Е, зў'р, — деб чапак чашиб юбордим-у, о'зимнинг чапалгимдан о'зим уйғониб кетдим. Қўзимни очсам тушим. Мана, бор гап шу, ла'нати шайтоннинг гапига кириб, шарманда-ю, шармисор бўлиб, мана чапалгимни чал-е-е-б, о'тирибман, — дея гапини тутатди туручфуруш.

— Воҳ, воҳ, — деди Шайтонваччаннинг жони хикилдоғига келиб, — мен сени тушпа-тузук чайқовчи десам, оғ'зи тешик дастурхончи экансан-ку, о'ртадаги сирларни очиб нима қилардинг, гапварс. Мана энди одамларнинг тушларига ҳам бемалол қиролмайдиган бўлиб қолдим. Не о'л-е, аммамни бузоғ'и, бу кунингдан баттар бо'л, энди...

— Е, бу чў'рчагингни катта холангга бориб айт, мў'лтонни, — деб яна мушти до'лайди алданган хари-дор.

— Ҳай, Ҳай, — деди хола яна о'ртага тушиб, — нима бо'лганда ҳам бу болам рост гапни айтди. Шайтонни ла'ин худди мана шунақа қилиб ҳар бир одамни йўлдан уради, Ҳа. Унинг найранглари, о'ҳ-ҳо-о-о... минг битта-я, Ҳа уо'-о-о-қ, миллион битта!.. Мана сиз ҳам шайтоннинг гапига кириб, тавба қилиб турган бир биродарингизни яна до'рпосламоқчи бо'либ турибсиз.

Мушти туғулган одам уерга қараб, нари кетди. Бисмилло хола туручфурушга қараб дедилар:

— Барақалла, болам, бу туш эмас, бамисоли бир не'мат бо'пти, илоҳа бунни мағ'зини чақиб, фикр қилганлар муродига етсин, — дея туручфурушнинг елкасини силлади Бисмилло хола...

— Оҳ холажон, қўлингиз бунчалар уюқимли, худди онажонингизнинг қўлларига о'хшайди-я, о'ша жойларимга юмонам қаттиқ мушти тушди-да... Энди бо'лди, чайқовчиликни бас қилдим, бу уерларни елкамин чуқури ко'рсин, қишлоғ'имга кетаман... Онажонимни соғ'индим...

— Яхши ботинг, болам, онажонингизга мендан соғ'инчлик салом айтинг, дуоларини олинг, локин мендан соғ'инчлик салом айтинг, дуоларини олинг, локин

мен сизга айтсам, сиззи ўқингизни, албатта, оламан болам, мана кўрасиз... Кўрган тушингиздан азмойиш олиб, бир режа тузиб кўйим...

— Кимдан ўч олмоқчисиз, анави муштуми зўр акамданми?

— Йўқ, шайтондан!

— Э кўйинг-е, холажон, мени деб бир кор-холга учраб юрманг танин.

— Худо хоҳласа, учрамаймиз, болажоним, Ҳаттаннинг ўзи мадад берали, биз ҳар ишда ўзига таваккал қиламиз...

“Думи тутуклар” мадрасида яна узундан-узун мотам куйлари “чална бошлади.

— Оҳ, — дея Шайтонваччаннинг жунлари тикка бўб кетди, — яна нимани ўйлади экан бу жодугар? У ўлмади, биз тинчимадик-да!

— Мен сента нима деган эдим, — дея маломат қилди Биркам миллион ҳам қўл силтаб, — бошида айтган эдим, шу кампирни бекор танлагинг деб, бу кетишда думинг билан қулонинг кесилиб кетмаса тўрға...

ИНСОФ ТАРОЗИСИ

(ёки бозорда яна алғов-далғовли кунларининг бошланishi)

Чиндан ҳам Бисмилло хола “посонги”чиларнинг қўл-оёғини боғлаб кўядиган бир хийла ўйлаб топдилар. Аммо охири нима бўлишини ўйлаб кўрмادилар. Бозорнинг тўрт тарафига катта-кичик тарозилар кўйдириб, теппасига “Инсоф тарозиси, харид қилган молингизда гумонингиз бўлса, тортиб кўриб, хотирингизни жам қилинг!” деб ёзиб қўйилди. Ва бу янгилик бозор тапиргичидан тез-тез эълон қилинган бўлиб турди. “Посонгичилар”нинг ранги қув ўчиб, қўли ишта бормай қолди. Базилиари тарозини тўнкариб, уйига жўнаб қолди. Базилиари шаҳар катта-ю, беъмалолроғ бозор бормикан, деб бозор қидириб кетинди. Ҳа, уларга шундоқ катта бозорни Аллоҳ таоло тор қилиб қўйди. Нафс йўлидаги ҳаром ишлари бошиларига етди. Кунни тўққандан, ҳалол-пок бақоллар-у,

мана ко'расиз... Ко'рган тушингиздан азмойиш олиб, бир режа тузиб қўйдим...

— Кимдан о'ч олмоқчисиз, анави муштумизо'т акамданми?

— Yo'q, shaytondan!

— E qo'ying-e, xolajon, meni deb bir kor-holga uchrab yurtiang tag'in.

— Худо xohlasa, uchramaymiz, bolajonim, Yaratganining o'zi madad beradi, biz har ishda O'ziga tawakkal qilamiz...

“Dumi tuguklar” madrasasida yana uzundan uzun motam kuylari chalina boshladi.

— Oh, — deya Shaytonvachchaning junlari tikka bo'lib ketdi, — yana nimani o'yladi ekan bu jodugar? U o'lmadi, biz tinchimadik-da!

— Men senga nima degan edim, — deya malomat qildi Birkam million ham qo'l siltab, — boshida aytgan edim, shu kampirni bekor tanlading deb, bu ketishda duming bilan qulog'ing kesilib ketmasa go'rga...

INSOF TAROZISI

(yoki bozorda yana alg'ov-dalg'ovli kunlarning boshlanishi)

Chindan ham Bismillo xola “posongi”chilarning qo'l-yo'g'ini bog'lab qo'yadigan bir hiyla o'ylab topdilar. Ammo oxiri nima bo'lishini o'ylab ko'rmedilar. Bozorning to'rt targa katta-kichik tarozilar qo'ydirib, teppasiga “Insof tarozisi, xarid qilgan molingizda gumoningiz bo'lsa, tortib ko'rib, xotirangizni jam qiling!” deb yozib qo'yildi. Va bu yangilik bozor yurtingichidan tez-tez e'lon qilib turildi. “Poson-gechilar”ning rangi quv o'chib, qo'li ishga bormay qoldi. Ba'zilari tarozini to'nkarib, uyiga jo'nab qoldi. Ba'zilari shahar katta-yu, bemalolro'g' bozor bormikan, deb bozor qidirib ketishdi. Ha, ularga shundoq katta bozorni Alloh taolo tor qilib qo'ydi. Nafs yo'lidagi harom ishlari boshlariga yetdi. Kuni tugqandan, halol-пок бақоллар-у, деhqонларинг куннн tug'di. Ularni

деҳқонларнинг кўни туғди. Уларни йўлдан уриб, молни арзон-таров олиб, нарх-навои осмони фалакка олиб чиқувчиларнинг кўли кесилди. Мана энди сотувчиларнинг кўли-қўлига тегмайди, харидорларнинг оғзи қўлоғида. Нечтаси олган молини “Инсоф тарозиси” да атайлаб тортиб кўрган, хурсандликларидан тилларидан бол томган:

- Бўни ўйлаб топганининг отасига минг раҳмат...
- Қаранг-а, каллани ишлатса бўлар экан-ку.
- Эрига-тўғри тўқмоқ деганлари шу бўлади...
- Аллақачоноқ шундай қилиш керак эди...
- Мусулмончилик аста-секинчилик-да, ака мулло...

“Инсоф тарозилари” “Думи туғуклар” мадрасасини бамисоли тўрт тарафдан замбаракдан тўхтовсиз ўққа тутга бошлади. Гум... гум... Мотам куйларининг овози бир дам бўлса-да, ўчмай қолди. Шайтонваччанинг мадрасадан қилиш-қолмаслик масаласи кун тартибига кирди. Катта шайтонлар бундоқ ўйлаб кўришса, мадрасаданги кўпгина шов-шувлар Миллион биринчи билан бошланар экан-у, ишқалликлар он биринчи билан бошлар эди. Уни ё одам болалари билан алоқа-си бор, ё айғоқчи деб ўйлаш мумкин эди. Ё бориб турган шумоёқ! Хосиятсиз талаба...

Охири Биркам миллион билан Шайтонваччага “Инсоф тарозиларини” ер билан яқсон қилиш учун бир кунлик муҳлат берилди. Бўлмаса, Биркам миллион катта ўқитувчиликдан тушди, Шайтонваччанинг думи билан қўлоғи кесилиб, мадрасадан бир умртга бадалга қилинади. Қарор қатъий, муҳокамага ўрин йўқ. Ҳов бирда Шайтонвачча мадрасадан кетганда думи билан бошини ушлаб кўриб “Миллион биринчи” деб жар солган катта шайтон пичоғини ўқтин-ўқтин қайрай бошлади... Бундан чиқди талабаларни тантана билан кутиб олиш-у, мадрасадан қирар вушини тўғрилаб қўйиш унинг вазифасига қирар экан-да...

— Энди нима қилдик, Миллион биринчи? — деди Биркам миллион астойдил пиқ-пиқ йиғлаб, пешонам қурсин, шўр экан, катта ўқитувчиликдан

ю’дан уриб, молни арзон-таров олиб, нарх-навои осмони фалакка олиб чиқувчиларнинг қўли кесилди. Мана энди сотувчиларнинг қўли-қўлига тегмайди, харидорларнинг оғзи қўлоғида. Нечтаси олган молни “Инсоф тарозиси” да атайлаб тортиб кўрган, хурсандликларидан тилларидан бол томган:

- Бўни о’йлаб топганининг отасига минг раҳмат...
- Қаранг-а, каллани ишлатса бўлар экан-ку.
- Ерига—то’ғ’ри то’ғ’моқ деганлари шу бўлади...
- Аллақачоноқ шундай қилиш керак эди...
- Мусулмончилик аста-секинчилик-да, ака мулло...

“Инсоф тарозилари” “Думи туғуклар” мадрасасини бамисоли то’рт тарафдан замбаракдан то’хтовсиз о’ққа тутга бошлади. Гум... гум... Мотам куйларининг овози бир дам бўлса-да, ўчмай қолди. Шайтонваччанинг мадрасадан қилиш-қолмаслик масаласи кун тартибига кирди. Катта шайтонлар бундоқ о’йлаб кўришса мадрасаданги кўпгина шов-шувлар Миллион биринчи билан бошланар экан-у, ишқалликлар билан тугар экан. Уни ё одам болалари билан алоқаси бор, ё айғоқчи деб о’йлаш мумкин эди. Ё бориб турган шумоёқ! Хосиятсиз талаба...

Охири Биркам миллион билан Шайтонваччага “Инсоф тарозиларини” ер билан яқсон қилиш учун бир кунлик муҳлат берилди. Бўлмаса, Биркам миллион катта ўқитувчиликдан тушди, Шайтонваччанинг думи билан қўлоғи кесилиб, мадрасадан бир умртга бадалга қилинади. Қарор қатъий, муҳокамага о’рин йўқ. Нав бирда Шайтонвачча мадрасадан келганда думи билан бошини ушлаб кўриб “Миллион биринчи” деб жар солган катта шайтон пичоғини о’қтин-о’қтин қайрай бошлади... Бундан чиқди талабаларни тантана билан кутиб олиш-у, мадрасадан қирар вушини то’ғ’рилаб қўйиш унинг вазифасига қирар экан-да...

— Энди нима қилдик, Миллион биринчи? — деди Биркам миллион астойдил пиқ-пиқ йиғлаб, пешонам қурсин, шўр экан, катта о’қитувчиликдан улана толиб-ликка тushib қолганимиз, итнинг кейинги оёғи бўлиб?

— Балки, seni ham menga qo'shib, qo'shmazor

яна толибликка тушиб қоламанми-а, итнинг кейин-
ги оёғи бўлиб?

— Балки, сени ҳам мента кўшиб, кўшмозор қил-
воришар-а, нима делинг — деди Шайтонвачча пи-
натини бузмай.

— Э, нафасинг оғзингдан чиқиб, ёқанга ёпиш-
син, нима мента қасдинг борми?

— Бўлганда қанлоқ, жа бор-да! Ахир ўзинг етак-
чиликни қойил қилолмадинг-ку, лапашанг, қачон
қараса амални, маишатни, шон-шуҳратни пайилдан
бўлдинг, ҳе шалдирама арава... Одам болалари бе-
корга айтмаган, бир тез келган амалдан кўрқ, бир
тез келган бойликдан деб... Шунанга, тез келган амал
тез кетди, бойлик ҳам. Бевафо хотинга ўхшайди...
Ке кўй, бу гаплардан фойда йўқ, кўп гап — эшакка
юк, ётиб қолгунча отиб қолиш керак...

— Рост айтасан, Миллион биринчи, чиқмаган
жондан умид... Ҳали ҳам мен сента ишонаман. Нима
қилмоқчисан ўзи, очикроқ гапир?

— Онам пичоқни сочи ўзидан чиқса, ўткир бўла-
ди, дерди. Бу жолутар кампир нуқул сочини ўзидан
чиқариб, бизни доғла қолдирипти. Биз ҳам бу гап
сочини ўзидан чиқарамиз, шу...

— Э, онанг ўлмасинлар, кўп доно бўлган экан-
лар, айт, қандай қилиб сочини ўзидан чиқармоқчи-
сан? Бўлақол, эртани ўйласам, юрагим орқага тор-
тиб, тара ёрилиб кетай десапти... Номид шайтон
дейишди, одам болалари. Бекорларни айтишибди,
бизам умид билан яшаймиз.

— Бериоқ кел, деворниям қулоғи бор...

Биркам миллион жон деб Шайтонваччага тики-
либ келди. Шайтонвачча унинг қулоғига бир нима-
ларни шибишди. Салдан кейин иккови бирдан қаҳ-
қаҳ отиб кулиб юборишди. Улар ҳар кунгидан ҳам
шоду хушрам эдилар. Бу холдан бошқа шайтонлар
нинг энсаси қотди:

— Тавба, кулишларини, бор-йўғи бир кунлик
умрлари қолди-ю...

қилворишар-а, нима дединг — деди шайтонвачча
пинағни бузмай.

— Е, нафасинг оғ'зингдан чиқиб, yoqangga
yorishsin, нима мента қасдинг борми?

— Bo'lganda qandoy, ja bor-da! Ахир o'zing
yetakchilikni qoyil qilolmading-ku, lapashang, qachon
qarasa amalni, maishatni, shon-shuhratni payidan
bo'lding, he shaldirama arava... Odam bolalari bekorга
aytmagan, bir tez kelgan amaldan qo'tq, bir tez kelgan
boylikdan deb... Shunaga, tez kelgan amal tez ketadi,
boylik ham. Bevafo xotinga o'xshaydi... Ke qo'y, bu
gaplardan foyda yo'q, ko'r gap — eshakka yuk, yotib
qolguncha otib qolish kerak...

— Rost aytasan, Million birinchi, chiqmagan jondan
umid... hali ham men senga ishonaman. Nima
qilmogchisan o'zi, ochiqroq gapir?

— Onam pichoqni sori o'zidan chiqsa o'tkir bo'ladi,
derdi. Bu jodugar kampir nuqul soringi o'zidan chiqarib,
bizni dog'da qoldiryapti. Biz ham bu gal soringi o'zidan
chiqaramiz, shu...

— E, onang o'lmasinlar, ko'r dono bo'lgan ekanlar,
ayl, qanday qilib soringi o'zidan chiqatmogchisan?
Bo'laqol, ertani o'ylasam, yutagim orqaga tortib, tars
yorilib ketay deyapti... Nomiid shayton deyishadi,
odam bolalari. Bekorlarni aytishbdi, bizam umid bilan
yashaymiz.

— Beriroq kel, devotmuyam qulog'i bor...

Birkam million jon deb Shaytonvachchaga tiqilib
keldi. Shaytonvachcha uning qulog'iga bir nimatlarni
shibshidi. Saldan keyin ikkovı biddan qah-qah otib
kulib yuborishdi. Ular har kungidan ham shod-u xutgam
edilar. Bu holdan boshqa shaytonlarning ensasi qotdi:
— Tavba, kulishlaringni, bor-yo'g'i bir kunlik umrlaringi
qoldi-yl...

ВА НИХОЯТ...

(Шайтонваччанинг думи билан кулоғининг кесилиб кетиши...)

Бозорнинг бутунги ҳаёти худди олдиндан келишиб қўйгандек тўс-тўпалон билан бошланди. Ур-йикитлар шайтонлар фойдасига эди. “Думи тулуклар” мадрасасида байрам... Мотам қўйларди ўрнини, қарнай-сурнайлар садоси эгаллади...

— Эрта навбат — шерга навбат, дейдилар бунди, — дея шайтонлар тўхтовсиз чапак чапишарди. — Қайси-лар энди, эй тақво қуллари, иш дегани бундоқ бўпти-да, яшасин Миллион биринчи!

Бозор расталарида кимларнингдир боши ёрилган, тез ёрдамлар келган, мишраблар у ёқдан-бу ёққа чопган... “Инсоф тарозилари” ер билан битта бўлган. Ҳамма ўзига қози, прокурор, кимлардир ўзича ҳукм ўқийди:

— Ким ўйлаб топди бунга қурбат тарозиларини? Ким бўлсам гирт аҳмоқ экан...

— Ўзинг аҳмоқсан, бугар гурбат тарозисимас — инсоф тарозиси, ноинсоф...

— Вой инсофли олипта-ей, инсоф аввало одамни ўзида бўлсин, ўзида... тарозимини-а... барибир тарозидан уришибди-ку. Ҳамма тўс-тўпалон шунга-ку! Қўрқимашти-ку... ажаб бўпти!

— Э... шунгайм ота тўри қозихонами... бозор дегани сендан менга, менадан сента, қўйнидан тўқилса қўнжига, дегани, ҳаҳ-ҳаҳ-х-а-а-а...

— Ҳа-я, ҳаммамиз битта ота, битта онадан таркаган бўлсак, бир-биримизни бозорда “меҳмон” қилмасак, қатта меҳмон қиламиз... ҳаҳ-ҳаҳ-х-а-а-а...

— Инсоф тарозисимини... инсоф тарозингга уриб қўйдим... шусиз ҳам яшганмиз, йўқолсин ҳар қанақа инсоф тарозилари!

— Тарозимас у, жанжалнинг уяси-ку...

Шу пайит қўтилмаганда бозор гапиргичи тилга кириб қолди:

— Бисмиллаҳир роҳманир роҳим, асسالому алайкум азиз аҳли бозор болажонларим... ҳм-м-м... илоҳи мени эшитганлар муроду мақсадига етсинлар... Ярат-

ВА НИҲОЯТ...

(Шайтонваччанинг думи билан қулоғ'ининг кесилиб кетиши...)

Бозорнинг бугунги ҳайоти худди олдиндан келишиб қўйгандек то'с-то'ралон билан бошланди. У-г'уқиллар шайтонлар фойдасига эди. “Думи туғуқлар” мадрасасида бағтам... Мотам қўйларди о'тими катта-сумтайлар садоси егаллади...

— Эрга навбат — шерга навбат дейдилар буми, — дея шайтонлар то'г'товсиз чапак чапашарди. — Қайси-лар энди, еу тақво қуллари, иш дегани бундоқ бо'бти-да, яшасин Миллион биринчи!

Бозор расталарида кимларнингдир боши урилган, тез ёрдамлар келган, мишраблар у ёқдан-бу ёққа чопган... “Инсоф тарозилари” уер билан битта бо'лган. Ҳамма о'зича қози, прокурор, кимлардир о'зича ҳукм о'қийди:

— Ким о'йлаб топди бунга г'урбат тарозиларни? Ким бо'лсам г'ирт аҳмоқ экан...

— О'зинг аҳмоқсан, бугар г'урбат тарозисимас — инсоф тарозиси, ноинсоф...

— Вой инсофли олипта-уей, инсоф аввало одамни о'зидан бо'лсин, о'зидан... тарозимини-а... барибир тарозидан уришибди-ку. Ҳамма то'с-то'ралон шунга-ку! Қо'т-қилмашти-ку... ажаб бо'пти!

— Е... шунгайм ота го'ти қозилонам... бозор дегани сендан менга, менадан сента, қо'унидан то'қилса қо'нжига, дегани, ҳаҳ-ҳаҳ-х-а-а-а...

— На-уя, ҳаммамиз битта ота, битта онадан таркаган бо'лсак, бир-биримизни бозорда “меҳмон” қилмасак, қатта меҳмон қиламиз... ҳаҳ-ҳаҳ-х-а-а-а...

— Инсоф тарозисимини... инсоф тарозингга уриб қо'йдим... шусиз ҳам яшлаганмиз, yo'қолсин ҳар қанақа инсоф тарозилари!

— Тарозимас у, жанжалнинг уяси-ку...

Шу пайит қўтилмаганда бозор гапиргичи тилга қолди:

— Бисмиллаҳир роҳманир роҳим, асسالом-у алайкум азиз аҳли бозор болажонларим... ҳм-м-м... илоҳи мени

тандан шунн сўрайман... тинчланинглар, қоқиндиклар, тинч-ла-нинг-лар! Бугун бозоримизда нимаки кўнглисизликлар юз берган бўлса, сизларга ёлгон, Худоба чин, сизларга ноён, менга аён, болаларим, Ҳа, бари шайтон лашкарларининг иши. Биласизлар, болажонларим, хабарларингиз бор, бозорга "Инсоф тарозилари"ни кўйиб, тошдан урашгандарнинг кўлини "кесдик"ми, кесдик! Ажаб қилик. Нима, улар шу билан жим ўтирди, деб ўйладингизми. Ҳа, йўқ! Бир шумлиқни бошлашлари аниқ эди. Устозлари шайтонни тапига кириб, такволи, ҳалол-поқ тижоратчиларга тўхмат қилишди. Тўпалон кўтаришди, бетуноҳ одамларга жароҳатлар етказишди. Қани менга худоллигингизни айтингчи, болаларим. Мамасоли қассоб бировнинг ҳақиға хиёнат қилганми?

— Й-ў-ў-қ... — дея гувуллади бозор аҳли. — Хиёнат қилмаган...

— Гуручфуруш Барис Пак, болам-чи?

— Й-ў-ў-қ...

— Шог'улом боққол-чи?

— Й-ў-ў-қ...

— Шог'омшуруш Носир ҳожи-чи?

— Э, бўлмаган гап...

Бисмилло хола шайтон малайлари томонидан айбдор деб топилганларнинг номини бир чекадан айтивердилар, "Йўқ", "айбдормас", деган хитоблар бозор осмонидан момақалдиқдек гўмбурлайверди. Ҳар гўмбурлаганда "Думи тугуклар" мадрасасидаги тантанавор мусиқа овозларининг уни учгандан-ўчиб бо-раверди.

— Балли, раҳмат болаларим, мени жудаям хурсанд қилинглар, иймонли одамлар шунақа, бошига қилич келганда ҳам рост гапираларлар. Оқни оқ дейдилар, қорани қора... Билиб кўйинглар, ким тарозидан урар бўлса, у одам эмас-у, шайтон, шайтоннинг малайи. Биласиз болаларим, шайтон сиз билан бизни биринчи дushmanимиз. Тарозига хиёнат қилган одам, юртига ҳам, дўстига ҳам, маҳалла кўйига ҳам бемалол хиёнат қила олади. "Тарози — юртга қози", деган гап бор, жоним болаларим. Тарози бўзулса — юрт бўзулади. Аллоҳ таоло: "...ким

есҳиғанлар мурод-и мақсадига yetсинлар... Урагандан шунн со'таман... тинчланглар, қоқиндиклар, тинч-ла-нинг-лар! Бугун бозоримизда нимаки кўнглисизликлар юз берган бўлса, сизларга yol'он, Худоба чин, сизларга noayon, менга ayon, bolalarim. Ha, bari shayton lashkarlarining ishi. Bilasizlar, bolalarim, xabarlariniz bor, bozorga "Insof tarozilari"ni qo'yib, toshdan uradiganlarning qo'lini "kesdik"mi, kesdik! Ajab qildik. Nima ular shu bilan jim o'tiradi deb o'yladingizmi. Ha, yo'q! Bir shumlikni boshlashlari aniq edi. Ustozlari shaytonni gariga kirib, takvoli, halol-rok tijoratчиларга tuhmat qilishdi. To'ralon ko'tarishdi, begunoh odamlarga jarohatlar yetkazishdi. Qani menga Xudoligingizni aytinchchi, bolalarim. Mamasoli qassob bironing haqiga xiyonat qilganmi?

— Y-o'-o'-q... — deya guvulladi bozor ahli. — Xiyonat qilmagan...

— Guruchfurush Baris Pak, bolam-chi?

— Y-o'-o'-q...

— Shog'ulom boqqol-chi?

— Y-o'-o'-q...

— Shalg'amfurush Nosir hoji-chi?

— E, bo'magan gap...

Bismillo xola shayton malaylari tomonidan aybdor deb topilganlarning nomini bir chekadan aytaverdilar, "Yo'q", "aybdormas", degan xitoblar bozor osmonida momaqaldirdek gumburlayverdi. Har gumburlaganda "Dumi tuguklar" madrasasidagi tantavor musiq ovozlarining uni o'chgandan o'chib boraverdi.

— Balli, rahmat bolalarim, meni judayam xursand qilinglar, iymonli odamlar shunafa, boshiga qilich kelganda ham rost gapiradilar. Oqni oq deyilar, qorani qora... Bilib qo'yinglar, kim tarozidan urar bo'lsa, u odam emas-u, shayton, shaytonning malayi. Bilasiz bolalarim, shayton siz bilan bizi bittinchi dushmanimiz. Taroziga xiyonat qilgan odam, yurtiga ham, do'stiga ham, mahalla-ko'uyga ham bema'ol xiyonat qila oladi. "Taroz — yurtga qozi", degan gap bor, jonim bolalarim. Tarozi buzulsa — yurt buziladi. Alloh taolo: "...kam o'lehab betuvchining holiga voy" degan. Bu

ўлчаб берувчининг холига вой" деган. Бу Охиратда улкан азоб бор дегани. Дузахга тушасиз дегани. Оҳ, қандай ёмон жой у дўзоҳ... Аллоҳнинг ҳабиби Пайғамбаримиз саллоллоҳу алайҳи ва саллам: "Сотсангиз ўлчаб сотингиз ва сотиб олсангиз ўлчаб олдингиз" деганлар. Шунинг учун ҳам болаларим, бундан бу ёғига тарозига маҳкам бўлайлик. Шу кунгачанги тарозиларни энди йиғиб олиб, музейга топширамыз. Эртдан ёппасига электрон тарозиларга ўтамыз... Қалай болаларим, дурустми?

— Э, бу бошқа гап...

— Яшанг, холажон!

— Ана энди касалнинг ҳақиқий давоси топилбди...

Бу гапдан кейин "Думи туғуқлар" мадрасаси зимзиё қоронғилик ичиди қолди. Бўлмаса офтоб ҳар кунгилек чарақлаб турибди. Чор атрофдан хур насимлар эсмоқда. Қумрилар сайрамоқда. Ариқларда сувлар шилдирамоқда. Тангри таоло инъом этган ҳаёт аталмиш улуг' не'мат давом этмоқда... Ҳаммаси ойдин ва равшан. Бозор тарозиси шайтонлар қўлидан кетди. Энди у йимонлилар измида, ҳа, ҳозирча...

Шу кунги Шайтонваччаннинг мадрасадagi ҳаёти ҳам поёнига етди. Унга "Одам болаларининг айёқ-чиси — сотқин" деб айб қўйиллар ва думи билан қўлони кесилди. Бу ҳам етмагандек, замбаракни оёзига қўйиб, отилди. Шайтонвачча осмону фалакда учиб бориб...

Давомини кутинг...

Oxiratda ulkan azob bor degani. Do'zaxga tushasiz degani. Oh, qanday yomon joy u do'zoh... Allohning habibi Payg'ambarimiz sallolohu alayhi va sallam: "Sotsangiz o'ichab sotingiz va sotib olsangiz o'ichab olingiz" deganlar. Shuning uchun ham bolalarim, bundan bu yog'iga taroziga mahkam bo'laylik. Shu kungachangi tarozilarni endi yig'ib olib, muzeyga topshiramiz. Ertadan yoppasiga elektron tarozilarga o'tamiz... Qalay bolalarim, durustmi?

— E, bu boshqa gap...

— Yashang, xolajon!

— Ana endi kasalning haqiqiy davosi topilibdi...

Bu gapdan keyin "Dumi tuguklar" madrasasi zimziyo qorong'ilik ichida qoldi. Bo'lmasa oftoob har kungidek charaqlob turibdi. Chor atrofdan xur nasimlar esmoqda. Qumrlilar saytamoqda. Aricqlarda suvlar shildiramoqda. Tangri taolo in'om etgan hayot nilmish ulug' ne'mat davom etmoqda... Hammasi oydin va ravshan. Bozor tarozisi shaytonlar qo'lidan ketdi. Endi u iymonlilar izmida, ha, hozircha...

Shu kuni Shaytonvachchaning madrasadagi hayoti ham royoniga yetdi. Unga "Odam bolalarining uyg'ochsi — solqin" deb ayb qo'ydlar va dumi bilan qulog'i kesildi. Bu ham yetmagandek, zambarakni og'ziga qo'yib, otildi. Shaytonvachcha osmon-u falakda uchib borib...

Davomini kuting...

Erkin MALIK

SHAYTONVACHCHANING NAYRANGLARI

(*Ma'rifiy qissa*)

“Sharq” nashriyot-matbaa
aksiyadorlik kompaniyasi
Bosh tahririyati
Toshkent — 2008

Muharrir *Murod Mansurov*
Rassom *Rustam Zulfarov*
Badiiy muharrir *Feruza Basharova*
Tehnik muharrir *Diana Gabdraxmanova*
Sahifalovchi *Masiyura Axbamova*
Musahhihlar: *M. Ziyamuhamedova, J. Toiriva*

Bosishga ruxsat etildi: 12.03.2008. Bichimi 84x108^{1/32}. *TimesLT
garriturasi. Ofset bosma. Shartli bosma toʻbogʻi 19,32. Nashriyot hisob toʻlovi
17,6. Adadi 5000 nusxa. Buyurtma № 4388. Bahosi kelishilgan narda.

“Sharq” nashriyot-matbaa
aksiyadorlik kompaniyasi bosmaxonasi,
100083, Toshkent shahri, “Buyuk Turon” koʻchasi, 41.